

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**NÂİLÎ'NİN KENZ-İ NESÂYİH ADLI ESERİ VE NASİHAT GELENEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG**

**Hazırlayan
Arzu BALCI**

İstanbul – 2011

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Arzu BALCI
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Nâilî'nin Kenz-i Nesayih Adlı Eseri ve Nasihat Geleneği
Tez Tarihi : Mayıs 2011

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070839 numaralı öğrencisi Arzu BALCI tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç.Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Prof.Dr. Mahmut KAPLAN

Yrd. Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Klavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Bir devletin cemiyet hayatını, sosyal yapısını; bir milletin karakteristik özelliklerini, yaşayış biçimini, inanç sistemini daha iyi tanıyabilmek adına tarih ve edebiyat araştırmaları yapılmaktadır. Bu araştırmalar; bir devri, bir devleti yahut bir milleti daha iyi tanıma adına önemlidir.

Nasihatname (Pendname) türü eserler; sosyal ve siyasi olaylar, günlük hayat, kültür ve hatta medeniyet hakkında bize bilgi verir. Bu yönüyle edebiyat araştırmaları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu eserler sadece edebi yönüyle değil aynı zamanda sosyolojik ve siyasi yönüyle de büyük bir değer taşımaktadır.

Ünlü şair ve mutasavvıflardan Feridüddin-i Attar'ın, Pendname adlı eseri tüm İslam toplumları tarafından çok beğenilmiş ve esere pek çok tercüme ve şerh yapılmıştır. Tercüme ve şerhleri dışında yazılan telif nasihatnameler de Feridüddin Attar'ın Pendnamesi'ne benzetilmeye çalışılmıştır.

Biz ise bu çalışmamızda yapılan şerhler arasından Salih Nâilî'nin Kenz-i Nesayih adlı eserini çalışmayı uygun bulduk. Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nasihatname geleneği hakkında bilgi verilip Türk, Arap ve İran edebiyatlarında nasihatname türünün gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde Feridüddin Attar'ın hayatı, sanatı ve eserleri üçüncü bölümde Salih Nâilî'nin hayatı, sanatı, eserleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise eserin günümüz harflerine aktarımı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pendname, Şerh, Salih Nailî, Feridüddin Attar, Şerh-i Kenz-i Nesayih

ABSTRACT

History and Literary research is made to better understand a government's society, social structure; a nation's characteristics, lifestyle and belief system. These types of research are important to better understand an era, a government or a nation.

Nasihatname (Pendname) type works give us information about social and political events, culture and even civilizations.

Famous Poet and mystic Feridüddin-i Attar's Pendname has been admired by many islamic societies, has several translation and annotations. Aside from translations and annotations compilation Pendnames have been imitated to Feridüddin Attar's Pendname.

We thought among all compilations done in this study it would be appropriate to work on Salih Naili's Kenz-i Nesayih. Our study comprises of four sections. In the first section, facts are given about the tradition of penndnames and progress of the pendname type in Turkish, Arabic and Iranian literature is analyzed. The second section analyzes Feridüddin Attar's life, art and written work. Third section comprises of Salih Nâilî's life, art and written work. The final section contains the translation of the written work into modern-day characters.

Keywords: Pendname, Annotation, Salih Nâilî, Feridüddin Attar, Kenz-i Nesayih Annotations

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	5
1.1. İRAN EDEBİYATINDA PENDNAMELER.....	5
1.2. ARAP EDEBİYATINDA PENDNAMELER.....	8
1.3. TÜRK EDEBİYATINDA PENDNAMELER.....	9
2. BÖLÜM.....	18
2.1. FERİDÜDDİN ATTAR'IN HAYATI.....	18
2.2. FERİDÜDDİN ATTAR'IN SANATI.....	20
2.3. FERİDÜDDİN ATTAR'IN ESERLERİ.....	22
2.3.1. İlâhînâme :.....	22
2.3.2. Esrârname :.....	23
2.3.3. Musîbetnâme:.....	23
2.3.4. Hüsrevnâme :.....	23
2.3.5. Muhtarnâme:.....	23
2.3.6. Mantıku't-Tayr:.....	23
2.3.7. Dîvân :.....	24
2.3.8. Tezkiretü'l-Evliyâ:.....	24
2.4. FERİDÜDDİN ATTAR'IN PENDNAMESİ VE TÜRK EDEBİYATINA ETKİSİ.....	24
3. BÖLÜM.....	31
3.1. SALİH NÂİLÎ'NİN HAYATI.....	31
3.2.SALİH NÂİLÎ'NİN SANATI.....	32
3.3SALİH NÂİLÎ'NİN ESERLERİ.....	36

3.3.1DİVAN	36
3.3.2 ŞERH-İ KENZ-İ NESÂYİH	37
4.BÖLÜM : METİN	41
SONUÇ	439
KAYNAKLAR	440

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
Ans.	: Ansiklopedi
A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ens.	: Enstitü
Fak.	: Fakültesi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İst.	: İstanbul
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Milâdî
mad.	: Maddesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
Üniv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları
yy	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Nasihat geleneği, insanlık tarihi kadar eskidir. Zira insanoğlu yaşam boyu edindiği tecrübeleri gelecek nesillere aktarma adına öğütlere başvurmuştur. Neyin iyi neyin kötü olduğuna dair kanaatler hasıl olmuş bunula birlikte genel ahlak kuralları, yasalar, gelenek, adet ve töreler ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Edebi olarak nasihatlerin kaleme alınışı ve gelişimi ise İslamiyet sonrasına dayanır. Bizde XI. yüzyıldan itibaren dini, ahlaki, didaktik karakterli eserler görmek mümkündür. XV. yüzyıldan itibaren ise Feridüddin Attar'ın Pendnamesi tercüme edilmeye başlanmış ve büyük ilgi görmüştür.

Bizde manzum pendnameler telif ve tercüme olmak üzere iki koldan gelişmiştir diyebiliriz. Tercüme olarak yazılan eserler genel olarak Attar'ın Pendnamesi'nin çevirilerinden oluşmaktadır. Telif eserlerde de Pendname büyük ölçüde taklit edilmeye çalışılmıştır.

Bizim incelediğimiz eser Salih Nâilî'nin Kenz-i Nesayih adlı manzum Pendname şerhidir. Müellif eserde Pendname'nin bir beyitine beş beyitle manzum bir şerh yazmıştır. Eseri Mısır'da bastırmıştır. Eserin nüshalarının var olup olmadığını araştırırken Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshaya ulaştığımızda bu nüshanın, Fatih Üniversitesi nadir eserler bölümünde bulunan nüsha ile aynı olduğunu tespit ettik. Aynı baskının iki nüshası mevcuttur.

Tezimizi dört bölüm halinde inceledik, birinci bölümde nasihat geleneği incelenmiş, Türk, Arap ve İran edebiyatında nasihatname türünün gelişimi anlatılmıştır. İran edebiyatının diğer İslam toplumlarına olan etkisi incelenmiştir. İkinci bölümde Feridüddin Attar'ın hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuştur ve Attar'ın Pendnamesi'nin bizim edebiyatımız üzerindeki etkisi araştırılmış ve kütüphanelerimizde pendname adıyla kayıtlı olan eserlerden tespit edebildiklerimiz sıralanmıştır. Üçüncü bölümde Salih Nâilî'nin hayatı, sanatı ve eserleri incelenmiş ve son bölümde Şerh-i Kenz-i Nesâyih eserinin günümüz harflerine aktarılmış şekli verilmiştir.

İran edebiyatında olduğu kadar Türk edebiyatında da büyük bir ilgi gören Attar'ın Pendnamesi asırlar boyu edebiyatımızı derinden etkilemiştir. Bu özel eserin

tercüme ve şerhlerinin günümüz insanı tarafından tanınması açısından bu çalışmayı yapmayı uygun bulduk.

Tezimi hazırlarken; her açıdan benden desteğini esirgemeyen aileme ve değerli eşime; bana engin bilgileriyle ışık tutan, kıymetli vaktini ayıran, her konuda destek olan, saygı değer hocam Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG'a şükranlarımı sunuyorum.

Arzu BALCI
Ankara-2011

GİRİŞ

Sözlükte “bir şey saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek “ anlamlarındaki nush kökünden türeyen nasihat kelimesi “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliğe teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” manalarında kullanılmaktadır. ¹ Arapça bir kelime olan nasihatın; dilimizdeki karşılığı “öğüt”, Farsça karşılığı ise “pend” dir.

Öğüt verme, tecrübelerini gelecek nesillere aktarma, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu edindiği tecrübelerden neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair genel bir kanaate sahip olmuştur. Bu kanaatler çerçevesinde evrensel ahlak kuralları ortaya çıkmıştır. Hz Adem’ den bu yana büyükler küçüklerine, anne babalar evlatlarına, alim ve bilginler halka, hocalar öğrencilerine, şeyhler müridlerine nasihat etmeyi bir vazife bilmişlerdir. Toplum içinde itibar sahibi, sözü dinlenen kimseler özellikle toplum gidişatını düzeltme adına öğüt verme ihtiyacı hissetmişlerdir. Öte yandan hükümdarlar ve yöneticiler devlete yönelik bir tehdit olduğunda, himayesi altında bulunanlara nasihatlerde bulunmuşlardır.

Örneğin Bilge Kağan’ın Orhun Yazıtları’nı yazdırışının en önemli sebeplerinden biri gelecek nesillere onları bekleyen tehlikelere karşı uyararak ve kazandıkları tecrübeleri onlara aktarmaktır.² Orhun Yazıtlarında Kültigin Türk ulusuna nasihat eder: “..... Türk, Oğuz beyleri, kavmi; işitin, yukarıda Tanrı basmasa, aşağıda yer delinmese Türk milleti ülkeni, töreni kim bozar? Ey Türk kavmi, kendine dön!...”³

¹ Mustafa Çağrırcı, “Nasihat”, DİA, İstanbul, 1989, c.32 s.408

² Yakup Topal, “Pendnameler ve Ahmed Zarifi Baba’nın Pendnamesi” EKEV Akademi Dergisi Kasım 2000, c.2 s.3

³ Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, TDK Yay., Ankara, 1994, s.26

Atasözleri ve deyimlerimiz de büyük ölçüde öğüt verme amacıyla ortaya çıkmıştır denilebilir. Kalıplaşmış şekilleri olan, bazen yarı manzum diyebileceğimiz atasözlerini manzum nasihatnamelerin ilk örnekleri sayabiliriz.⁴

“İyi nasihat verilir, iyi ad verilmez.”

“Gel denilen yere gitmeye, ar eyleme; gelme denilen yere gidip, yerini dar eyleme.”

“Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.⁵ vb. nice atasözümüz ince nasihatlerle doludur.”

Atasözleri her dönem gücünü ve önemini artırarak yüzyıllar boyu edebiyatımızda yerini almıştır. Buna divan edebiyatı şairlerinin, eserlerinde kullandıkları atasözleri örnek gösterilebilir. Başta Necati olmak üzere, Ahmed Paşa, Gülşehri, Baki, Fuzuli, Koca Ragıp Paşa, Taşlıcalı Yahya, Nedim, Nabi gibi ünlü şairleri bunlar arasında sayabiliriz.⁶ Atasözleri dışında eski Türk şiiirleri ve metinlerine bakacak olursak Fuat Köprülü, Eski Türkçe devresinde yazılan metinleri değerlendirirken; eski Türk şiiirleri arasında öğretici eserlerin oldukça geniş bir yer tuttuğundan ve bunlar içinde hayatta rehber olabilecek düsturlar ile ahlaki parçaların çokluğundan bahseder. Hatta bunları darb-ı mesel mahiyetini taşıyanlar ile kavmi Türk ahlakının dayandığı esasları göstermek bakımından dikkate değer bulur.⁷

Nasihatler aynı zamanda genel ahlak kurallarını da içermesiyle önemli bir yere sahiptir. Eski Yunan’da Sokrat, Eflatun ve Aristo ile ahlak ayrı bir bilim olarak kabul edilmiştir. Eflatun; bilgi, adalet, eğitim, güzel ahlak gibi kavramları eserlerinde işleyerek en iyi devlet modeline ulaşmaya çalışmıştır.

⁴ Mehmet Arslan, “Divan Edebiyatında Nasihatnameler(Pendnameler) ve Vak’a-nüvis Esad Efendi’nin Pendnamesi, Kitabevi Yay.

⁵ Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Yay., İstanbul, 1991

⁶ Topal, a.g.m., s.130

⁷ Fuat Köprülü “Türk Edebiyatı Tarihi”, Milli Matbaa, İstanbul, 1926, s.77

İslamiyet sonrası, ahlakın kaynağı din olmuştur. İslam filozofları, Aristo ve Eflatun'dan ilham alarak ilimler arasında ahlaka büyük önem vermişler ve şöyle bir tasnif yapmışlardır. Metafizik(mâba'de't-tabia), psikoloji(ma'rifetü'n-nefs), mantık ve ahlak, felsefe(hikmet). İslam dininin emirleri aynı zamanda dini ahlakın da temelini oluşturduğundan, ahlak kitaplarının Kuran ve Hadis'e dayandığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda din, tasavvuf, ahlak gibi kavramlar eserlerde kesin çizgilerle ayırt edilemez. Zira bir eser dini olduğu kadar ahlaki de olabilir. Fuat Köprülü'ye göre ahlak kitaplarımız aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

- a- Genel Ahlak
- b- Siyasetnameler
- c- Nasihatnameler
- d- Mevıza yollu eserler
- e- Ahlaki güzel sözler
- f- Fütüvvetnameler
- g- Kabusname çevirileri
- h- Kelile ve Dimne Çevirileri
- i- Hikayelerle süslenmiş ahlaki eserler
- j- Ahlaki fıkralar ve hikayeler
- k- Atasözleri
- l- Türlü eserler

Bu bölümlerde ayrı ayrı yer alan eserler arasında, bazı konularda birleşmiş olanlar vardır.⁸ Nasihatnameleri daha geniş anlatacağımız kısımda bu benzerlikler üzerinde durulacaktır.

Kuran-ı Kerim’de nasihat kelimesinin on iki ayette isim ve fiil şeklinde türevleri geçmektedir. Hadislerde ise hem nasihat kelimesi hem türevleri sıkça kullanılmıştır.⁹ Kuran’da peygamberler tebliğ ve nasihat eden konumundadır. Lokman Suresinde Hz. Lokman’ın oğluna yapmış olduğu öğütler ve bir takım hadisler nasihatlerden oluşur. Örneğin; Kurandaki bir ayette şöyle buyrulur: Allah ve Resulü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.¹⁰ (Tevbe 9/91)

Bu sebepten İslam alimleri ve edipleri nasihat içeren risaleler, kitaplar, şiirler, nasihatnameler kaleme almıştır. İslam alimlerine göre nasihat farz-ı kifayedir. Hz. Peygamber, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından birinin de yüzüne karşı nasihatte bulunması veya gıyabında onun iyiliğini istemesi olduğunu belirtmiş, özellikle kendisine nasihat edilmesini isteyen bu talebine karşılık verilmesini emretmiştir.¹¹

Peygamberimiz yine bir hadis-i şerifinde “Din nasihattir.” demiş, çevresindekilerin “kime?” diye sormaları üzerine “Allah’a, Allah’ın kitabına, Peygamberi’ne ve Müslümanların reislerine ve bütün Müslümanlara. Demiştir.¹²

⁸ Agah Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız” TDAY, (Ayrı basım), 1964

⁹ Çağrı, a.g.a. s. 408

¹⁰ Tevbe, 9/91

¹¹ Çağrı, a.g.a c.32 s.408

¹² Muhyiddin-i Nebevî, Riyazü’s- Salihin, DİB yay., Ankara 1976, C.I, s.224.

1. BÖLÜM

1.1. İRAN EDEBİYATINDA PENDNAMESLER

İran edebiyatında hikmet, ahlak, tavsiye, pend gibi konular önemli bir yere sahiptir. Bu konuda kaleme alınmış eserler ilgi görmüş, bunları anlatmak üstadlık alameti sayılmıştır. Tavsiyeler ve öğütlere yer veren pasajlardan oluşan, Farsça yazılmış ahlak kitaplarının en eski şekilleri “Pendnameler”dir.¹³ Enderz-i Azerbad Mihrespendan, Pendnamek-i Zerdüş, Yadgar-i Bozorgmihr, Daru-yi Hursendi, Cavidan-i Hired, Tehzibu'l Ahlak, Kimya-yı Sa'adet, Ahlak-i Nasırı, Ahlak-i Celali, Bostan ve Gülistan gibi didaktik eserler; insanlara doğru yolu gösterme, onları yanlışlara karşı uyarma misyonuyla, pendname kapsamına giren eserlerdir.

Bazı araştırmalarda, ahlaki tavsiyeler, hikmetli sözler, dini ve ahlaki temellere dayalı öğütler içeren Pendname, Nasihatname ya da Enderzname adı verilen eserlerin İslam sonrası ilk devirlerde oluşturulduğu kaydedilse de, kökenleri ve ilk şekillerinin İslam öncesi çağlarda yaşamış İran toplumlarına kadar gittiği, içeriklerinin çok eski çağlarda olduğu ve işlenen temaların eski İran geleneklerinde yer aldığı şüphe yoktur.¹⁴ İslamiyet öncesi dönemlere bakacak olursak eski bazı yapıtların öğüt verici, uyarıcı nitelikte olduğunu görebiliriz. “Orta Farsça Dilleri Dönemi” olarak da adlandırılan Eşkaniler (MÖ 256- MS 224) ve Sasaniler (MS.224-651) dönemlerinde, Fars edebiyatının Pehlevi dilinde yazılmış ve günümüze kadar gelebilmiş eski yapıtlarının önemli bir bölümü, sözü edilen türde ahlak kuralları, ahlaki öğütler ve hikmet dolu cümlelerle doludur. Söz konusu

¹³ Nimet Yıldırım, Fars Öğüt Edebiyatı, Nüsha, S. 16, 2005

¹⁴ Yıldırım, a.g.m

kitaplarda yer alan öğüt ve ibretli sözlerin kaynakları hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak yazılış tarzları ve içeriklerinden anlaşıldığı kadarıyla ahlaki içeriklerinin, önemli bir kısmı Zerdüş'tün kutsal kitabı Avesta'ya dayanır.¹⁵ Zira İranlılar bu tür konulara olan eğilimlerini o denli bir seviyeye taşımıştır ki öğüt içeren güzel sözleri taşlara kazımışlardır. Rudeki'nin (ö.329/940)Kelile ve Dimne'sinde şu dizeler yer alır:

Akıllı kişiler, her zaman,
Bilgi yolunu her türlü dille,
Buldular ve ona saygı duydular;
Taşlar üzerine bile kazıdılar.

Bu dizelerden de anlaşıldığı gibi İran'da bilginin önemi ve nesillere aktarılması çok önemli bir yere sahipti. Öğüt içerikli söz yahut pasajlar elbise kenarlarına, yemek yenen kaplara, sofraların kenarlarına dahi yazılmıştır. Buradan kişinin günlük hayatına nasihatlerin nasıl işlenmek istendiği görülebiliyor.

Yine Sasaniler döneminde Ardeşir'in yazmış olduğu ahitler bu tür için örnek teşkil eder. Ardeşir'in ahitleri; krallığın prensiplerini ve pratik yönlerini eserinde işlemiştir. Bu eser Arapça tarihlere ve antolojilere kaynaklık etmiştir.¹⁶

IX. yüzyıl yazarlarından Cahiz'in yönetici davranışları, mahkemenin işleyişi, lider ve lider yardımcılarının davranışları gibi konuları işlediği Kitab-ı al tâj fî ahlaku'l- mülûk adlı eser, yaygın şekilde pek çok asırda okunmuştur. Fakat bazı okuyucular, sistematik kurgusu hakkında eksiklik olduğunu dile getirmişlerdir. Mustafa Ali Paşa, bu eserin gelişi güzel oluşunu eleştirmiş, konuya göre sıralamış ve Sultan Mehmet'e ve İbrahim Paşa'ya sunmuştur.¹⁷

¹⁵ Yıldırım, a.g.m

¹⁶ The Encyclopaedia of İslam Three, Fasc. I. 2007 Leiden, s.35

¹⁷ The Encyclopaedia of İslam Three, Fasc. I. 2007 Leiden, s.36

Adaletiyle ünlü Sasani hükümdarı Husrev Enûşîrvân'ın vasiyetnamesi olarak bilinen Enderz-i Husrev-i Kavâdân adlı eser de dünyanın geçiciliği, dünya malına değer vermeme, kibirden sakınma gibi konulara değinir.

Bu enderznâmeler dışında özellikle Sasaniler dönemine ait Pehlevice başka öğüt kitapları da vardır. Bir kısmının Pehlevice orijinal metinleri günümüze gelememiş olsa da Arapça ve Farsça çevirileri bulunmaktadır.¹⁸

İslamiyetin kabulüyle bu Doğu(İran-Hint) kökenli eserler Arapçaya çevrilmiştir. Arapçaya çevrilişi ve Arap edebiyatına etkisi, Arap edebiyatında pendnameler bölümünde ele alınacaktır.

Sanskritçe Pançatantra'nın önce Pehlevice'ye, Pehlevice'den de ilavelerle Abdullah bin Mukakaffa tarafından Arapçaya çevrilip yeniden düzenlenmiş versiyonu Kelile ve Dimne de bu gruptaki önemli eserlerdendir. Sanskritce adı Pançatantra olan eser; politika ve devlet idaresi kitabıdır. Fikirleri bize masallar şeklinde sunar. Eski Hind'de devlet idaresi ve ahlak üzerine, hakimane düsturlar en çok Kautiliya adına bağlanır. Pançatantra yazarı da O'nu anmaktadır. Eser Hüsrev Nuşîrvân(531-579) devrinde Burzöe tarafından Pehleviceye çevrilmiştir¹⁹.

İslamiyetin kabulüyle, Fars kültürüyle İslam kültürü karışmış bu alanda zengin bir altyapı oluşmuştur. Mensur ya da manzum ahlak ve eğitim konulu eserler çokca kaleme alınmıştır. XI. yüzyıla kadar bu eserler Pehlevice orijinaleri yahut çevirileriyle mevcuttu. XII. yüzyılın başlarında Senâî hakîmâne ve ârifâne şiir söylemede yeni bir kapı aralamıştır. Vaaz ve hikmet XII. yüzyıl ve XIII. Yüzyıl başlarında sadece kasidelerde değil kıtalarda ve mesnevilerde de görülmeye başlandı. Evhadüddin-i Enverî hikemi kıtaları ile öne çıkar. XIII. yüzyılda ahlaki ve içtimai konuları ele alan en büyük şair Sa'dî'dir. Bu yüzyılda öğüt içeren metinlere tasavvuf girmiş ve tasavvuf şiiri şeklini almıştır. Bu tür şiirler Ebû Sa'îd Ebû'l

¹⁸ Yıldırım, a.g.m.

¹⁹ Ahmet Uğur, Osmanlı Siyasetnameleri, Erciyes Üni., Kayseri, 1992

Hayr, Hâce Abdullah-ı Ensârî'dir. Tasavvufî şiir, hikmet ve vaazla dolu mesnevi şekliyle Senâî'nin eserlerinde görülür. XIII. yüzyılın başlarında coşkulu gazelleri, sade mesnevileri ve öğretici tasavvufî şiirleri ile Attar bu tarzın öncülerindedir.²⁰ Sonraki yüzyıllarda gelişen İslam ve Arap kültürü İran'ı etkilemiş ve bu tür eserlerde eski mevzular yerini İslam kaideleri ve buna bağlı ahlak unsurlarına bırakmıştır.

1.2. ARAP EDEBİYATINDA PENDNAMESLER

Doğu ülkelerinde Türklerin kurduğu devletler de dahil, İslam devletlerinde eski devirlerden beri, hükümdarlara ve idarecilere nasihat ve yol gösterme amacıyla bir takım eserler yazıldığı malumdur. Zerdüştilikten İslamiyete dönmüş bir İranlı âlim olan İbn Mukaffa'nın Pehlevîce'den pek çok eseri Arapça'ya tercüme etmesiyle birlikte(özellikle Kelile ve Dimne) İslam aleminde siyasetname-nasihatname türünden eserler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu da eski İran kitaplarından ain-name ve andarznamelerin etkisinin ne denli büyük olduğunu gösterir.²¹

İslamiyetin kabulünden sonra İran edebiyatı, Arap edebiyatı ile rekabete girmiş, Arap edebiyatını etkilemeye başlamıştır. Emeviler döneminde ise büyük bir Yunan-Pehlevi-Sanskrit etkilenmesi yaşanmıştır. Bu etkileşimlerle Arap edebiyatına nasihatler giriyor.²² Pehlevi dilinden Arapça'ya, İslam öncesi İran kültür ve medeniyetiyle ilgili çok sayıda eser çevrilmiştir. Bu eserler Arap ve İslam toplumları arasında yoğun ilgiyle karşılanmış ve çok okunmuştur. Öğüt ve tavsiye içeren Pehlevi eserler; “mev'ize: enderz”, “vasiyet: pend”, “edeb”, “hikmet” ya da bunların çoğul şekilleri “mevâ'iz”, “vesâyâ”, “âdâb” ve “hikem” adlarıyla Arapça'ya çevrilmiştir. Başta Abdullah bin Mukaffa olmak üzere İranlı tercümanlar

²⁰ Emre, “Terceme-i Pendname-i Attar”, (Haz. Azmi Bilgin), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1998

²¹ Öz, a.g.e., s.14

²² The Encyclopaedia of İslam Three, Fasc. I. 2007 Leiden

bu konudaki eserlerin çevirisinde önemli görevler üstlenmiş bazıları ise manzum olarak yeniden düzenleme yapmışlardır.²³

İslamiyet sonrası İran'ın ahlaki eserleri Arapça'ya çevrilince Araplar bu tür eserlerde yer alan içeriğe “hikmet”, kendilerinden bu tür sözlerin aktarıldığı bilge İranlılara, Zerdüşt din adamlarına, tarihi ve mitolojik kişilere “hekîm”adını verdiler.

Pehlevice'den Arapçaya çevrilen eserler arasında Nâme-yi Hûşeng'in, Hasan b. Sehl tarafından yapılmış Arapça tercümesi Câvîdân-i Hired ilk sıralarda yer alır. Ahlak konulu bir diğer eser ise Hikem li-Behmeni'l-Melik'tir. Yine Abdullah bin Mukaffa'nın “El-Edebü'l-Kebîr” ve “El-Edebü's- Sagîr” adlı eserlerinde öğüt verir. Bunlar da ahlaki öğütlerin yer aldığı ilk eserlerdendir.

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA PENDINGNAMESLER

Bir tür olarak nasihatnamelere bakacak olursak, nasihatnameler; insanlara doğru yolu gösterme, topluma yararlı birey olma, ahlak ve adap kaidelerini veciz ifadelerle dile getirerek insanlara öğüt verme amacıyla yazılmış eserlerdir.

İslâmiyetin kabulüyle edebiyatımızın temel kaynağı din olmuştur. Diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi Kur'an ve sünnet bu edebiyatın temel iki kaynağıdır. Türklerin İslamiyeti kabulüyle; dini yüceltme, dinin emir ve yasaklarını halka anlatma, dinin gereği olan yüce ahlaka sahip olma adına nasihatler verilmiş bu yolda öğüt kitapları yazılmıştır.

Nasihat konulu kitapların halk için yazılanları yanı sıra aydınlara yönelik kaleme alınmış edebi değer taşıyanları da vardır. Bu eserleri dini, siyasi, tasavvufi, içtimai vb. şekilde sınıflandırabiliriz fakat birbirinden kesin çizgilerle

²³ Yıldırım, a.g.m.

ayırt etmemiz zordur. Zira bir dini eser aynı zamanda tasavvufi olabilir; dini-tasavvufi bir eser de aynı zamanda ahlaki olabilir.

İsmi doğrudan nasihatname olmayan fakat içerisinde öğütler barındıran eserler de vardır. Kimi eserlerde hikaye kimi eserlerde bölüm şeklinde karşımıza çıkabilir. Mevlana'nın Mesnevi'si, Sadi-i Şirazi'nin Gülistan ve Bostan'ı bu tip eserlere örnektir. Edebiyatımızdaki bazı türler ise muhtevasıyla nasihatnamelere yakınlık arz eder. Nasihatnamelerle içerik olarak benzeyen eserlerimizi şu şekilde tasnif edebiliriz: Siyasetnameler; devlet yönetimini ele alması, hükümdar, vezir, emir vb. devlet yöneticilerine tavsiyelerde bulunması bakımından aynı zamanda bir nasihatnamedir, diyebiliriz. Menakıbnameler; tarikat büyüklerinin tasavvufi terbiyesine değinmesi bakımından, fütüvvetnameler; tasavvufda nefsine düşman olmak, başkalarını kendinden üstün tutmak, lütuf beklemeden yardım etmek, hoşgörülü olmak gibi esaslarıyla, telhis ve ya layihalar; askeri ve politik tehlikelere karşı vermiş olduğu öğütleriyle, kabusname; çeşitli konulara değinerek, yetişkin bir kimsenin edinmesi gereken bilgileri vermesiyle, atasözleri; ahlaki sözlerin kısa ve öz bir biçimde verilmesiyle, kelile ve dimne çevirileri, vermiş olduğu hikmet dersleriyle nasihatnamelere yakın türleri oluşturmuşlardır.

Bunlar dışında edebiyatımızda ahlaki hikayeler, fıkralar önemli bir yere sahiptir. Bu eserler muhtevasında ahlak ve nasihat üzerinde önemle durur. Hikaye ve temsillerle süslü ahlaki eserlere en güzel örnek Genceli Nizami'nin Mahzenü'l esrar adlı mesnevisidir. 20 "makale" den toplanmış olan bu mesnevide, her makalenin sonuna "hikaye" ya da destan başlıklı bölümler eklenmiştir.²⁴ Yine divanlar içerisinde nasihatname bölümleri bulmak mümkündür. Yozgatlı Hüznî divanının mesneviler bölümünde, nasihatname başlıklı bir bölümle oğluna nasihatlerde bulunmaktadır.²⁵ Nasihatname türünde yazılmayan birçok eserde öğütlere rastlıyoruz. Özellikle dini- tasavvufi metinlerde öğütler, daha sık karşımıza çıkıyor. Bu sebepten nasihatnameleri, öğüt içeren eserlerle birlikte değerlendirmek

²⁴ Levend, a.g.m., s.110

²⁵ Oğuz Öcal, "Yozgatlı Hüznî Divanından Seçmeler", Ankara, 1990, s.263-274

çok zor bir çalışma olacaktır. Zira bu tip eserler birbirlerine çok yakın ve ayırt edilemeyecek şekilde iç içe girmiştir.

Nasihatnamelerin temel kaynağının Kuran ve Hadisler olduğunu belirtmiştik. Türkler'in nasihat kitapları yazmaları Müslüman olduktan sonraki döneme rastlar. Şair ve müellifleri bu konuya yönlendiren başlıca etken İslam dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan ayet ve hadislerdir. Bu ayet ve hadislerden “nasihat” konusuna değindiğimiz bölümde yer vermiştik. Ayet ve hadisler dışında tasavvuf, eski Yunan ve İran mitolojisi ile Türk gelenekleri, nasihatnamelerin diğer kaynaklarını oluşturur. Bu kaynakların yanı sıra, şair ve yazarlarımız, “iyiliği emretme, kötülüğü nehyetme” prensibine bağlı olarak telif, tercüme veya şerh ettikleri ahlaki eserlerde İslam ahlakını esas almakla birlikte, şahsi müşahede ve tecrübelerinden, filozofların eserlerinden de faydalanmışlardır.²⁶ Nasihatnameleri konularına göre sınıflandırmak çok zor olmakla birlikte, Nasihatnameler üzerine pek çok çalışma yapmış olan Prof.Dr. Mahmut Kaplan aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapmıştır.

- a- Dini-tasavvufi nasihatnameler
- b- Sosyal muhtevalı Nasihatnameler
- c- Çeşitli ilimlerle ilgili nasihatnameler²⁷

Nasihatnamelerin nazım şekillerine bakacak olursak genel olarak mesnevi nazım şeklinin daha sık kullanıldığını görüyoruz. Anlatılmak istenen konuları, istenilen uzunluk ve kısalıkta yazmaya elverişli olması bakımından diğer nazım şekillerine göre daha çok tercih edilmesi doğaldır. Mesneviler; tevhid, münacat, nat, padişaha övgü sıralamasıyla bilinir. Bunun yanında eğitici-öğretici eserlerde küçük bir başlangıçtan sonra konuya girildiği de olur. Eğer konuyla ilgili ayet-hadis varsa bunlar belirtilerek bilgiler güçlendirilir. Bu yolla geniş halk

²⁶ Bedr-i Dilşad'ın Muradnamesi, (Haz. Adem Ceyhan), İstanbul, 1997, s.20

²⁷ Mahmut Kaplan, “Hayriye-i Nabi”, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008

kitlelerine ulaşmak, devlet adamlarının ahlaki yönden olgunlaşması, kolaylaşmıştır diyebiliriz. Mesnevi nazım şeklinin yanında kaside (çarhname, pendname-i Meşami, pendname-i Adni vb.) gazel(nasihât-ı günahkar, Muhyiuddin Kadiri'nin nasihatnamesi vb.) terci-i bend (pendname-i Ruşeni, Pendname-i Zati) gibi şekiller de kullanılmıştır.

Türk edebiyatında nasihat etme amacıyla söz söyleme ve şiir yazma geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Dini, ahlaki, didaktik karakterli eserlerin, başlangıcını XI. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Bu yüzyılda kaleme alınmış olan Divan-ı Lugati't Türk; atasözü ile nasihat etme geleneğinin bir örneğidir. Bu atasözleri pratik hayatta geçerli olan ahlak kurallarını öğretir.

Yine XI. yüzyılda kaleme alınan, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eseri; eski Türk ahlak ve devlet telakkisi ile İslami itikadı birleştiren nasihatname ve siyasetname mahiyetinde didaktik bir eserdir.²⁸ Özellikle bu devirde Orta Asya Türk çevrelerinde siyasi ve içtimai düzenin oldukça önemli bir değişiklik geçirmiş olmasının ve birçok geleneklerin sarsılmış bulunmasının şairi, böyle bir eser içinde ahlak prensiplerini yeniden ele almaya sevk etmiş olabileceği düşünülebilir.²⁹ Bu eseri, tahminen XII. yüzyılın sonlarında yazılan Edib Ahmed'in Atabetü'l Hakayık adlı eseri takip eder. Bilginin yararı, cömertlik, alçakgönüllülük, mertlik gibi ahlaki konulara değinmiştir. Eserde dini ve içtimai konularda ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Ahmed-i Yesevi'nin geniş halk kitlelerine ulaşmak için kaleme alınmış, Kuran'ın emirlerini ve hadislerin muhtevalarını işlediği Divan-ı Hikmet adlı eseri de yine bu yüzyılın önemli eserlerindedir. Eser içeriğindeki dini-didaktik şiirleri bulundurması ve tasavvufa ağırlık vermesiyle tanınır. Köprülü eserle ilgili,

“Dünyanın göçüp gidilecek bir kervansaray olduğu, burada her şey zeval mukadder bulunduğu, bu zehirli yılanın inanmamak lazım geldiği v.s.. tarzındaki nasihatleri, bir takım ayetlere ve hadislere dayanarak bol bol veren yazar, bu eseriyle sonradan vücuda gelecek birçok “Ahlâk-ı sûfiyâne” eserlerine âdetâ bir nevi “Başlangıç” yapmaktadır... VI. yüzyılda başlayan Türk Tasavvuf Edebiyatı,

²⁸ Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergah yay., İstanbul, 2005

²⁹ Canım, a.g.m, s.23

bu türlü dinî mefhumları asırlarca Türk halkı arasında yaşatmaya çalışmıştır.”³⁰ derken eserin bir tür nasihat-nâme prototipi olduğunu vurgulamaktadır.

XII. yüzyıla geldiğimiz zaman bu tarz eserlerin çoğaldığını görüyoruz. Bu asırda Türkler; yeni bir vatan ve yeni bir dine adapte süreci yaşamaktadır. Bu süreç içerisinde amacı; insanlara, doğruyu, iyiyi, güzeli gösterme, İslam dininin kaidelerini öğretme olan nasihatname türü eserlerin çoğalması doğaldır. Zira bu tür eserler toplumların geçiş dönemlerinde yahut çözüme dönemlerinde çoğalmıştır. Bu dönemde, Mevlana büyük eseri Mesnevi ile vermek istediği mesajı aynı Attar’da olduğu gibi hikayelerle vermiştir. Eser aynı zamanda İslam dünyasında oluşan, düşünce ve tavırları, ayet ve hadisleri, halk arasında söylenen sözleri, fıkraları, hikayeleri ihtiva eder. Ahmed Fakih’in Çarhnamesi halkı eğitmek ve bilinçlendirmek için kaleme alındığından Yunus Emre’nin Risaletü’n Nushiyye’si ise alegorik bir şekilde Kuran ve hadislerden çıkarılacak dersleri vermesi açısından Anadolu sahasında yazılan ilk nasihatname türleridir, diyebiliriz.

XIV. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemine rastlar. Bu dönemde yazar ve şair sayısı artmış, manzum ve mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserleri çoğunluğunu dini-ahlaki mesneviler oluşturur. 14. yüzyılda nasihatname alanında ilk örneğini Hoca Mesut, Sâ’dî’nin Bostan adlı eserinden seçmeler yapıp nazmen tercüme ettiği Ferhengnâme-i Sâdî adlı eseriyle verir. Yine bu yüzyılda Süleyman adlı bir şair tarafından kaleme alınan ve 203 beyitlik kısmı elde bulunan nasihatnâme³¹ ile Emir Sultan müntesiplerinden Aydınlı Mürîdî’nin Pend-i Ricâl adlı eseri önemlidir. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Bahtiyarname adlı eserin yazarı Emir oğlu Pir Mahmud, Attar’ın en yakın takipçisi olarak bilinen Gülşehri(Mantuku’t Tayr) ve meşhur Garipname yazarı Aşık Paşa, Kelile ve Dimne tercümesi ile Kul Mesut pendname geleneği devam ettiren şahsiyetler olarak göze

³⁰ Köprülü, a.g.e. s.177

³¹ Amil Çelebioğlu, Türk Mesnevi Edebiyatı, İstanbul 1999, s. 94.

çarpar.³² Aydınlı Müridi'nin Pend-i Rical adlı eseri de dini-tasavvufi bir nasihatnamedir.

XV. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet alanında büyüme gösterdiği bir devirdir. Türkçe bir kültür dili olarak gelişimini tamamlamıştır. Yüzyılın başında meydana gelen karışıklıklar ilim ve fikir hayatını etkilememiştir. Bu devirde öne çıkan nasihatnameleri ise şöyle sıralayabiliriz. Bu yüzyıla ait bilinen ilk nasihatname Refî'î'nin Beşaretnamesidir. Ahmed-i Da'î'nin Vasiyyet-i Nuşirevan-ı Adil Be-Püseres(çocukların muhatap alındığı ilk eserimiz), Sinan Paşa'nın Maârifname adlı mensur nasihatnamesi, Saruhanlı Gülşenî'nin Dilgûşa adlı eseri (Râzname, Esrarname, Pendname isimleriyle de bilinir.), Ârif'in Mürşidü'l-ubbâd adlı dini-tasavvufi nasihatnamesi, Dede Ömer Ruşenî'nin Pendnamesi, Yetimî'nin İbretnamesi, Şeyh Eşref'in Nasihatnamesi, Devletoğlu Yusuf'un Vikâyenamesi, Hatiboğlu'nun Ferahnamesi, Akşemseddinzâde Hamdi'nin Mesnevileri, bu yüzyıla ait örneklerdir.

XVI. yüzyılda Türk edebiyatının tüm alanlarda yükseldiği ve zenginleştiği bir dönemdir. Türk edebiyatı hızla gelişerek mükemmeli yakalamıştır. Osmanlı devlet ve toplum yapısında XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan değişimler öncelikle bizzat Osmanlı devlet adamları tarafından fark edildi ve bunların sebepleri ve mahiyeti konusunda fikirler öne sürülmeye başlandı ve yazarlar Osmanlı devlet ve toplum anlayışı çerçevesinde karşılaştıkları olayları yorumlamaya ve “nizâm-ı âlem”in bozulması olarak algıladıkları değişiklikleri düzeltmeye matuf ıslahat projelerini kaleme almaya başladılar.³³ Bu asrın belli başlı nasihatnamelerini sıralayacak olursak: Günahkâr mahlası ile dini-tasavvufi öğütler içeren Nasihat-ı Günahkâr adlı eser yüzyılın başında kaleme alınmıştır. Asrın önemli sayılabilecek şair ve ediblerinden Derviş Şemseddin'in Deh-murg adlı didaktik-alegorik eseri, Şah İsmail'in Nasihatnâme'si, Karamanlı Şeyh Cemâlî'nin mensur Nesâyihu's-sufiyye fi'l-mevâizid-diniyye'si, İbrâhim Gülşenî'nin 196 beyitlik mesnevi şeklindeki Nasihatnâme'si, Muhyî'nin tıp

³² Canım, a.g.m., s.24

³³ Mehmet Öz, Osmanlı'da çözülme ve gelenekçi yorumcuları, Dergah yayınları, İstanbul,1997

konusunda öğütler içeren Nasihatnamesi, Geyveli Güvâhî'nin içerisinde 500 kadar atasözü, Nasreddin Hoca hikayeleri ve fabllar yer alan Nasihatnâme'si³⁴ bu yüzyılın sevilen eserlerindedir.

Hızrî'nin Âb-ı Hayât'ı Muhyî'nin Pendnâme-i Şâhî olarak da bilinen Manzûme-i Tıbb'ı, Kanunî Sultân Süleymân devri şairlerinden Askerî'nin cinsel içerikli Pendnâme'si, Pîr Mehmet'in Bâğ-ı Behişt adlı Bostân tercümesiyle 1714 beyitlik Bostân-ı Nesâyih adlı Pendnâme-i Attâr tercümesi, Gubarî Abdurrahman Efendi'nin Pend-i Gubarî'si, Behiştî Ramazân Efendi'nin Heşt Behişt'i³⁵, Nidaî'nin Nasihatnamesi, Azmî'nin Pendnamesi, Meşamî'nin konuşma sanatıyla ilgili öğüt içeren Pendnamesi, Emirî'nin Gülşen-i Ebrâr'ı, Şemseddin Sivasî'nin Mir'âtü'l Ahlâk'ı, Cemâlî'nin Risâle-i Durûb-ı Emsâl'i 16. yüzyılın önemli nasihatnâmeleri arasına girer. Bu yüzyılın son nasihat kitabı Ali Mustafa Efendi'nin Nushatü's-selâtn'idir.

XVII. yüzyılda nasihat kitaplarında dini, ahlaki, tasavvufi konular yanında özellikle devlet ve yönetim sorunlarının ağırlık kazandığı görülür. Osmanlı Devleti'nin bu asırda siyasi, iktisadi ve içtimai alanda olumsuz bir dönem geçirirken Türk edebiyatı yükseliş ve gelişimini devam ettirmiştir. Bu dönemde yazılan nasihatnameler ve siyasetnamelerde devlet yönetimi hususlarını işlenmiştir. Siyasetname yazarları, genellikle ulema ve ümera mensubu kişiler olup bunların bir kısmı hamilerinden veya yöneticilerinden gelen emir üzerine eserlerini kaleme almışlardır. Kimileri de devlet ve toplum hakkındaki fikirlerini yöneticilere duyurmak ve belki de bu yolla arzuladıkları mansıpları elde etmek saikiyle hareket etmişlerdir.³⁶ Nasihatname ve siyasetname türünün gelişmesini sağlayan diğer bir zemin ise padişahın, hükümetin dizginlerini artık elinde bulunduramayışı gerçeğidir.³⁷ Müellifler hükümeti tenkit eden bu tür eserler kaleme almıştır zira direkt olarak padişahı tenkit etmek mümkün değildir. Bu yönüyle siyasetnameler,

³⁴ Güvâhî, Nasihatname, Haz. Mehmet Hengirmen, Ankara 1983.

³⁵ Behiştî Ramazan, Heşt Bihîşt, Haz. Yeniterzi Emine, İstanbul 2001.

³⁶ Mehmet Öz, Siyasetname, Ahlak ve Görgü Kitapları, Türk Edebiyatı Tarihi, c.II, ed. T.S. Hamlan vd., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006

³⁷ Klaus, Röhrborn "Mustafa Ali und die Osmanische Promemorica-Literature bis zur Mitte des 17. jahr hunderts", ZDMG, XIII/I, 1987, s. 34-43

nasihatnamenin bir alt türü gibidir. Çünkü siyasetnamelerde hükümdarda bulunması gereken vasıflar anlatılır, saltanatın esasları sıralanır. Zamana ve inanışlara göre en uygun örgütün nasıl olması gerektiğinden bahseder. Halkın durumu, toplumun hali anlatılarak hükümdarlara öğütler verir.³⁸

Kadı-zâde Mustafa İlmî'nin Padişaha Nasihat Yollu Manzume'si sert bir eleştiri üslubu ile memleketin içinde bulunduğu kötü durum anlatılarak padişah adil olmaya davet edilir. Kadirî Muhyüddin'in Nasihatnamesi, Sâfî Mustafâ Efendi'nin Gülşen-i Pend'i özellikle meslek ahlakıyla ilgili öğütler içerir. Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi'nin Gülşen-i Niyâz'ı dini muhtevalı bir nasihatnamedir. Hasan Kâfî Akhisârî'nin kendisine ait Arapça eserinin tercümesi olan Usûlü'l-hikem fî nizâmî'l-âlem'i, Veysî'nin Harnâme'si, Koçi Bey'in devlet düzenindeki aksaklıkların neler olduğunun bulunması için padişah tarafından bizzat istenen Risâle'si IV. Murâd'ın Musâhiblerinden Azîz Efendi'nin Kanûnnâme-i Sultânî'si, Kâtip Çelebi'nin Düstûru'l-âmel li- ıslâhil-helâl'i Hazerfen HüseyinEfendi'nin Telhisü'l-beyân fî kavânîni Âlî Osmân'ıVeysî'nin Nasihat Yollu Manzume'si devletin kötü idare edilmesini, kendi görevinin ise ikaz etme olduğunu belirtir. İshak Rızaî'nin Nazmu'l-ulûm'u Oamanlı alimlerinin çeşitli ilimlerle ilgili görüşlerini belirtmesi bakımından önemli bir eserdir. Adnî Receb Dede'nin Pendname'si, bu dönemin öne çıkan eserleridir.

XVIII. yüzyıl siyasi, iktisadi ve içtimai olarak gerilemenin kendini hissettirmesine karşın, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bundan etkilenmemiş ve önceki asrın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür.³⁹ Bu yüzyılda nasihatname türünün Türk edebiyatındaki en meşhur eserini Nâbî yazmıştır. Hayriye-i Nâbî adıyla şöhret bulmuş hikmet dolu öğretici bir kitap olup Türk-İslam felsefesinin ana hatlarını verir. Nâbî'nin, oğlu Ebü'l-Hayr Mehmet Çelebi adına yazmış olduğu eser günümüz ve her dönem için geçerli olabilecek öğütlerle doludur.⁴⁰ Defterdâr Sarı Mehmet Paşa'nın Nesâyihu'l-vüzerâ ve'l-ümerâ'sı, Seyyîd Mehmet Emrullâh Emirî'nin Nasihatnâme-i Emîrî'si, Akhisarlı

³⁸ Agah Sırrı Levend, Siyasetnameler, TDAY Belleten 1962, Ankara, 1963, s. 167-194

³⁹ Şentürk, Kartal, a.g.e., s.424

⁴⁰ Nabi, Hayriyye (İskender Pala) Kapı Yay., İstanbul, 2005

Vassâf Abdullâh Efendi'nin Hayâl-i Behçet âbâd adlı mesnevisi, Diyarbekirli Seyyid Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pend-i Mürşidî'si, Naîmüddin Tımışvarî'nin Silk-i Cevâhir'i Sünbülzâde Vehbî'nin Lutfiyye'si bu yüzyıldaki önemli nasihatnâmelerden bazılarıdır.

XIX. yüzyıla geldiğimiz zaman edebiyatımız özellikle asrın ilk yarısında, geçen asrın devamı gibidir. Klasik edebiyatın beslendiği kaynaklar kurumuş, orijinallik kaybolmuştur. Bu dönemde nasihatname türü eserlerin revaçta olmadığını görüyoruz. Bu tip eserler kısa manzumeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Erzurumlu Mehmet Şerîfî'nin yazdığı Pend-i Gülistân-ı Şerîf adlı eser kitap hacmindeki tek nasihatnamedir. Osmanlı'nın yıkılışından sonra ve cumhuriyet devrinde nasihatnâmeler önemini tamamen yitirmiştir. Ali Fuat Başgil'İN Gençlerle Başbaşa adlı kitabı modern nasihatnâme olarak kabul edilebilir. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında ise Batı kaynaklı NLP (Neura Linguistik Programing) kitapları nasihatnâmelerin vurguladığı ve örnek insan olarak sunduğu kamil insanı yeniden ortaya çıkarma amacına yönelik öğütlerle doludur.⁴¹

⁴¹ İskender Pala, "Nasihatname" DİA, İstanbul, 1989, c.32 s. 409

2. BÖLÜM

2.1. FERİDÜDDİN ATTAR'IN HAYATI

İranlı meşhur şair ve mutasavvıf; Feridüddin Attar, Horasan Selçuklularının son zamanlarında, büyük ihtimalle 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nişabur'da dünyaya geldi. Asıl adı Ebu Hamid (veya Ebu Tâlib) Feridüddin Muhammed b. Ebi Bekr İbrahim-i Nisaburi'dir. Kendisi gazel ve kasidelerinde mahlas olarak bazen Feridü'd-Din'in muhaffefi olan "Ferid"i kullanmış fakat genel olarak Attar'ı kullanmıştır. Babasının ismi İbrahim künyesi Ebu Bekir'dir. Ebu Bekir İbrahim, attarlıkla meşgul olan bir insandı. Attarlık, Feridüddin Attar'a babadan miras kalmıştır. ⁴²Babadan kalma bu mesleği sürdürmesi, eczacılık ve tıp ile meşgul olmasından dolayı "Attâr" lakabını aldı ve bu lakabıyla meşhur oldu.

Hayatı hakkındaki bilgiler yetersiz ve eksiktir. Gençliğine dair bilgi edinmek için eserlerine baktığımızda, onun hem attarlıkla uğraştığını hem de ilim tahsil ettiğini görüyoruz. Çocuk yaşta Şeyh Kutbüddin Haydar'dan feyz aldığı nakledilir. Genç yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. Muhtarname adlı eserinde ise otuz iki yaşında bir oğlunu kaybettiğinden bahseder. Bunun dışında ailesi hakkında bilgi yoktur.

Attar'ın eserlerine bakıldığı zaman iyi bir Arapça öğrenimi gördüğü, tefsir, hadis, kelim, fıkıh gibi ilimler tahsil ettiği bunların yanı sıra hikmet, felsefe, nücum, eczacılık gibi aklî ve tecrübî ilimlerden anladığını biliyoruz.⁴³ Kaynakların verdiği bilgilerden ve bazı şiirlerden anlaşıldığına göre çok küçük yaşlardan

⁴² Ferideddin Attar, "Tezkiretü'l evliya", Haz. Süleyman Uludağ, Erdem Yay., İstanbul, 1991

⁴³ Uludağ, a.g.e., s.10

itibaren özellikle de tasavvufla tanıştıktan sonra sürekli seyahat etmiştir. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a yaptığı seyahatlerden sonra Nişâbur'a dönmüş ve orada inzivaya çekilmiştir.

Moğol istilasından sonra 527 yılında bir Moğol çerisi elinde tutsak olmuştu. Attar, kendisini bu cahil adamdan satın almak isteyen bir çok müşterilerin teklif ettikleri bedellere razı olmamış, nihayet sırtında bir saman çuvalı taşıyan bir müşterinin: şu ihtiyarı bana bağışla da sırtımdaki samanı sana vereyim teklifinde bulunması üzerine: İşte benim diyetim budur, şimdi satabilirsin demiş. Bu garip tevazudan öfkelenen Moğol, 114 yaşında bulunan zavallı Attar'ı şehit etmiştir.⁴⁴

Attar'ın eserlerine baktığımızda çağdaşı olan mutasavvıflarla tanıştığını, onların eserlerini okuduğunu anlıyoruz. Attar, irşad makamına ulaşmak için büyük gayretler sarfetmiştir. Kalenderilere ve Melâmilere olan yakınlığı bilinen Attar'ın, bir tarikate mensup olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle beraber Esrarnâme adlı eserinde övdüğü Ebu Said-i Ebu'l Hayr'a manen intisap ettiğini, sahip olduğu her devleti onun ruhaniyetinden aldığını, kendisini terbiye eden kişinin bu zat olduğunu söyler. Yine burada “üveysi” olduğuna da işaret eder. Tasavvufla çok yakından ilgilenmiş olan Attar, sadece tasavvuf erbabının sırlarını öğrenmekle kalmamış seyr ü süluk ile meşgul olmuştur.

Attar'ın hayatına ait menkıbeler içinde bizi kuvvetle ilgilendiren tarafı onun, henüz çocukluk çağında olan Mevlana ile Nişâbur'da görüşmüş olmasıdır. Mevlana babası Bahaüddin Veled'le birlikte 608 Hicret yılında Belh'ten ayrıldıktan bir müddet sonra Nişâbur'a gelmişti. Sultanü'l ulema Veled oğluna: Feridüddin-i Attar'ın elini öptürdü. Attar, henüz on yaşına bile varmamış olan bu yavrunun alnında parlayan deha güneşini ilk görüşte keşfetmiş, babasına müjdelemişti. Mevlana o ziyaretten sonra Attar'ın engin irfanından feyz almış, onu ilk üstad

⁴⁴M. Nuri, Gençosman, “Pendname”, MEB Yay. İstanbul, 1985

bilmiştir. Mevlanamızın, Attar hakkındaki sevgi ve takdirleri bu yönüyle pek yerindedir⁴⁵

Attar'ın dini-tasavvufi edebiyatımıza büyük bir tesiri vardır. Mevlana'nın onun Esrarname'sini küçüklüğünden beri yanından ayırmadığı söylenir. Daha sonraları Osmanlı şair ve mutasavvıfları onun eserlerinden çok faydalanmışlardır.⁴⁶

2.2. FERİDÜDDİN ATTAR'IN SANATI

Klasik nazım şekillerinin pek çoğunu kullanan Attar, daha çok mesnevi ve gazelde başarılı olmuştur. Hayyâm derecesine ulaşmasa da orijinal ve yer yer aşkla dolu rubailer yazmıştır. Kasideleri, na't, öğüt ve tasavvufun ana meseleleri hakkındadır ve bunlar Gazneliler devrinin büyük kaside üstadları Unsurî, Ferruhî ve Minuçihri'ninkiler kadar güzel, âhenkli, akıcı ve olgun değildir. Buna rağmen dini ve ahlaki kasidelerde sadece Senâ'î ve Nasr-ı Hüsrev'i geçememiştir.

Attar'ın asıl ustalığını sergilediği şiirler, tasavvufi gazelleridir. Gazel ve mesnevilerinde Senai dahil bütün seleflerini geride bırakmıştır. Gazeller genel olarak ilahi aşk ve vahdet-i vücud felsefesiyle donatılmıştır. Gazellerinde, gönlüne hoş gelen vezinler bulmuştur. Ayrıca divanındaki şiirlerin redifli olduğunu görüyoruz.

Yazmış olduğu mesnevilere bakılırsa yine tasavvufun ön planda olduğunu görürüz. Mesnevilerinde şiire ve edebi sanatlara hakim üstün bir hikayeci olarak görünür. Tasavvufi bir meseleyi ele alırken temsillere başvurması, çerçeve hikayeler için de açık ve anlaşılır bir plana göre iç içe daha küçük hikayeler anlatarak konuyu sıradan biri için bile daha net bir hale getirmesi ve böylece manaları ana hikaye ile birleştirmede büyük bir ustalık göstermesi ona has bir

⁴⁵ Gençosman, a.g.e., s.II

⁴⁶ "Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi", Dergah Yay., c.3 s. 200

özelliştir. Mevlana Attar'dan aldığı bu anlatım tarzını bazı yönlerde geliştirmiştir.⁴⁷ Attar hakkında Mevlana şunları dile getirir:

Attar ruh bûd Senâî dû çeşm-i û

Mâ ez pey-i Senâî vü Attar âmedim

Attar ruh idi ve Senâî de onun iki gözü. Biz Senâî ile Attar'ın peşinden geldik.⁴⁸

Attar'ın dili; akıcı, sade, aşk ve iştiaqla dolu, sıcak ve tatlıdır. Tasavvufî aşkı ömrünün sonuna kadar devam etmiş bu aşk eserlerine doğrudan etki etmiştir. Eserlerinin çoğunu tasavvufî meseleleri açıklama adına yazmıştır. Bu sebepten de bazı kuralları göz ardı etmiştir, örneğin ömrünün sonuna kadar hiçbir makam ve şöhret sahibini övmemiştir. Onun üslubunda ahlakın gerekliliği olan ağırbaşlılık ve olgunluk hemen göze çarpar.

Kasidelerinde dünyanın geçiciliğinden, insanın ömrünü nasıl geçirmesi gerektiğinden bahseder. Genel olarak eserlerinde insanları iyi iş yapmaya ve hak yoluna hizmet etmeye çağırır.

Peygamber ve erenler hakkında yazılmış bin kitap okuduğunu ve otuz dokuz yıl sufilerin şiir ve hikayelerini topladığını söyleyen Attâr, eserlerinde Nasrettin Hoca'ya, Bektâşilere, sarhoşlara ve hala halk tarafından söylene gelen hikayelere yer vermiştir. Bu bakımdan eserleri yalnız şiirsel olarak değil, folklorik bakımdan da değerlidir.

Attar'ın tasavvufî görüşünün temelinde vahdet-i vücud vardır. Attar'a göre kesret, ezeli alemde Allah'ın zatı ile birdi. Ayrılık ve çokluk yoktu. Kesret tamamen bu aleme mahsustur ve zahiridir. Gerçekte her şey birdir ve bir her şeydir.

⁴⁷M. Nazif Şahinoğlu "Feridüddin Attar" DİA, İstanbul, 1989, c.4 s.96

⁴⁸ Uludağ, a.g.e., s.14

İnsan içinde ilahi cevher taşır fakat bunun ortaya çıkması için varlık perdelerini tek tek aşmalıdır.

Attar'a göre biz insanlar akıl ve düşünce yoluyla Allah'ı bulamayız. Allah'a ulaşmanın tek bir yolu vardır o da nefsini terbiye etme, dünya heveslerinden uzak durma, soru sormaya son verme ve kendini mutlak varlıkta yok etme ile olur. Attar, tasavvufun esası kabul edilen tarikat, marifet ve hakikat merhalelerini talep, aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve fenadan ibaret yedi merhaleye çıkarır. Allah'ın varlığında yok olup bekaya ermek için bu merhalelerin aşılması gerekir.

2.3. FERİDÜDDİN ATTAR'IN ESERLERİ

Bir asırdan fazla yaşadığı anlaşılan Attar'ın bir kısım eserlerinin Moğol akınları sırasında ortadan kaybolduğu düşünülmektedir. Attâr, nazım ve nesirde önemli eserler meydana getirmiştir. Manzum eserlerinin yüz bin beyit civârında olduğu söylenmektedir. O, eserlerinde en çok hikâye anlatımına yer veren şâir olarak bilinir. Bu hikâyelerin çoğu sufi vaizlerin anlattığı dokunaklı hikâyelerin nazmedilmiş halidir. Nitekim eserlerinde, Ahmed el-Gazâlî'nin vaazlarında anlattığı hikâyelerin hepsine rastlandığı gibi, İbn Sînâ, Ebû Saîd Ebü'l-Hayr, Sühreverdi el-Maktûl, Muhammed el-Gazâlî ve başkalarının bu tür hikâyelerinden faydalanmıştır. Onun faydalandığı bu hikâyelerden bazısının kaynağının eski Yunan'a kadar vardığı bilinmektedir. Attâr'n günümüze kadar gelen ve onun olduğunda şüphe bulunmayan eserleri şunlardır:

2.3.1. İlâhînâme :

6500 beyitlik bir mesnevîdir. Hikâye, bir hükümdarın altı oğluna dünyada en çok arzu edip elde etmek istedikleri şeyleri sorması, onların da sırasıyla cevap vermesidir. Çocukların her biri dünya ihtiraslarını temsil ederken baba bunların manasızlığını temsil eder.

2.3.2. Esrârname :

Küçük hikayelerden meydana gelen, Attâr'ın ilk tasavvufî mesnevîsidir. Çerçeve hikâye yoktur.

2.3.3. Musîbetnâme:

5740 beyitlik bir mesnevî olup, Attâr'ın tasavvufî görüşlerini ve fikrî dünyasını en düzenli bir şekilde aksettiren mesnevîsidir. Cevâbname adıyla da bilinir. Kırk bölüme ayrılan eserde, sâlikin önce melekler arasında ve öteki dünyada, sonra bu âlemde dolaşması, peygamberlere başvurması, daha sonra duygu, hayal ve akıl ile ruha giderek bunlara Allah'ı sorması, netîcede Allah'ı kendi içinde bulması hikâye edilmiştir.

2.3.4. Hüsrevnâme :

Gül ü Hüsrev veya Gül ü Hürmüz de denen bu eser, Attâr'ın tasavvufî olmayan tek mesnevîsidir. Bu mesnevîde, Rum kayserinin gayr-ı meşru oğlu Hüsrev ile Huzistan şâhının kızı Gül'ün aşk mâcerâları anlatılır. Aşk macerasının Ahvaz'da geçmesi dolayısıyla yöredeki mahalli menkıbeler üzerinde durulmuştur.

2.3.5. Muhtarnâme:

Attâr'ın 5000'i aşkın rûbâîsinden seçerek konularına göre elli bölümde tertip ettiği bir rûbâîler mecmûasıdır. Mecmuanın ilk üç bölümü tevhid, na't, ashabın menakıbına dairdir. Eser bölümler halindedir. İçinde tasavvufî mazmunlar, manevî ve ahlaki konular işlenir. Aşkın tecellisi, sevgilinin vasıfları incelenir. Son olarak da kalenderiyat ve şairin şahsi temennisi dile getirilir.

2.3.6. Mantıku't-Tayr:

1187'de kaleme alınan bu eser, vahdet-i vücûd inancını temsili bir şekilde anlatan, Makâmat-ı Tuyûr, Makâlâtü't Tuyûr ve Tuyûrname olarak da

bilinen mesnevîdir. Bu mesnevîdeki kuşlar, sâlikleri temsil eder. Hüdhüd kılavuz yani mürşiddir. Simurg (otuz kuş = anka) Allah'ın zuhur ve taayyünüdür.

2.3.7. Dîvân :

Mesnevîlerindeki tasavvufî fikirleri lirik bir tarzda ifâde ettiği eseridir. Eser 10.000 beyit ihtiva eder.

2.3.8. Tezkiretü'l-Evliyâ:

Attar'ın yegane mensur eseri olup H. 617 yılında, şehit edilmesinden bir sene önce telif edilmiştir.⁴⁹ Büyük sûfilerin hâl tercümelerinden bahseden ve bazı sözlerini nakleden mensûr bir eserdir. Attâr'n en çok tanınmış eseridir ve birçok dile çevrilmiştir.

Pendname, Haydarname, Uşturname, Cevherü'z-zât, Nüzhetü'l-ahbâb, Mazharü'l-'acâ'ib, Lisânü'l-gayb, Rumûzü'l 'âşikîn, Şâhbâzname, Mihr ü Müşterî, Heftâbâd, Heft Vâdi, Tercemetü'l ehâdis, Sî Fasl, Miftâhu'l-fütûh, Bî-sername, Bülbülname, Mi'racname, Cümcümename, Vuslatname, Heylâcname, Hayyâtname, Vasıyetname, Kenzü'l-hakâyık, Kenzü'l-esrâr, Veledname, Siyahname, İhvânü's-safâ ve Esrârü'ş-şühûd gibi eserler Attar'a isnat edilmiş fakat son araştırmalar, ilk beş eserin ona isnadının şüpheli diğerlerinin ise tamamen sahte olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁰

2.4. FERİDÜDDİN ATTAR'IN PENDNAMESİ VE TÜRK EDEBİYATINA ETKİSİ

“Pend” kelimesi Farsça, “öğüt, nasihat” anlamındadır. “Name” kelimesi ise, “mektup; kitap, mecmua” anlamına gelmektedir.⁵¹Bu iki kelimenin

⁴⁹ Uludağ, a.g.e., s.23

⁵⁰ Şahinoğlu, a.g.m, s.98

⁵¹Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay. Ankara,1993

terkibinden oluşan “Pendname” , “öğüt kitabı, nasihat kitabı” manalarına gelmektedir.

Bizde nasihatname türündeki eserlerin “Pendname” olarak isimlendirilmesi Feridüddin Attar’ın aynı isimli eserindedir. Attar’ın mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı bu eser 910 beyitten oluşmaktadır. Edebiyatımızda dinî edebî bir nazım türüne de isim olan bu eser değişik dinî öğütlerden oluşan bir ahlak kitabıdır.

Attar’ın bu eseri yıllar boyu doğu-İslam ülkelerinde geniş ve derin bir ilgi ile okunmuştur. Attar’ın bu eseri tasavvufî görüş ile İslam ahlakını geniş kitlelere yayma konusunda önemli bir rol oynamıştır. Nazif Şişmanoğlu, bu eserin Feridüddin Attar’a değil, XV. yüzyılda yaşamış Attar-ı Tûnî isimli veya Attar mahlâslı bir başka şaire âit olduğunu söylüyorsa da edebiyatımızdaki nasihatnâme geleneği, özellikle Pendnâme isimli bu eserin tesiriyle başlamıştır.⁵² Türkçe’den başka Fransızca, İngilizce, İsveççe, Latince ve Hintçe’ye de tercüme edilmiş olup, Arapça neşri de yapılmıştır.⁵³

Selçuklular devrinde, dönemin içinde bulunduğu duruma göre; bir taraftan kasidediliğin ve mesnevi tarzında aşıkane hikayelerin, diğer taraftan da sufiyane mahiyette şiirlerin geliştiği bir gerçektir. Büyük sufi ve şair Ebu Said Ebü’l Hayr ile başlayan sufiyane şiirler Hakim Senai ve Feridüddin-i Attar ile öğretici bir mahiyet kazanmakla beraber bu iki büyük şair, tasavvuf edebiyatının adeta kurucuları sayılabilir.⁵⁴

Attar’ın Pendnamesi, alanındaki ilk ve orijinal eser olması bakımından bizim için önemlidir. Eser, İslami ve tasavvufî bir görüşe dayanan pratik ahlak kurallarını, muaşeret usullerini hatta en basit yaşayış tarzlarını ahenkli bir mesnevi

⁵² Erişim: <http://ayvakti.net/ayvakti-inceleme/item/ark-klasiklerinden-attar-pendnamesinin-tuerk-halk-inanlar>

⁵³ EMRE, a.g.e., s.15

⁵⁴ Köprülü, a.g.e, s.186

kalıbı içinde vecizlendirmiştir.⁵⁵ Attar eserinde, öğütlerin halk tarafından daha iyi anlaşılması açısından sade bir dil kullanmıştır. Attâr, Pendnâme’de ahlâk ve edep kaidelerini, kendi hayat tecrübelerini gençlere aktarmak isteyen bir yazardır. Okuyucusuna tatlı bir dille hitap eder. Güzel sözlerle onun gönlünü kazanmaya çalışır. Zira öğüt veren kimsenin, karşısındakine etki edebilmesi için kendini ona sevdirmesi ve doğrudan doğruya onun gönlüne hitap etmesi gerekir. Attâr, öğütlerini genellikle rakamla verir. Böylece onların kolayca akılda tutulmasını sağlar.

Attar’ın Pendnamesi, kendi devrinden sonrada yüzyıllarca doğu ve Türk kültürünü derinden etkilemiş, bu milletlerin edebiyatları üzerinde etkileri görülmüştür. Eserin Türk edebiyatındaki etkilerini görmek için asırlarca yapılan tercüme, şerh ve taklitlere bakmalıyız.⁵⁶ Eserin Türkçe manzum ve mensur olmak üzere pek çok çeviri ve şerhleri mevcuttur. Bu çeviriler mütercimler tarafından zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında yazılan pendnamelerde ise konu, şekil, içerik vs. hususlar bakımından Attar’ın Pendnamesine benzetilmiştir. Pendname eseri o kadar beğenilmiştir ki, ona benzer eser kaleme alma yanında, Osmanlı’da ders kitabı olarak okutulmuştur.

Attar’ın Pendnamesi de dahil olmak üzere yüzyıllar boyu kaleme alınan bu tarz eserlerin ifade ve üslup farkı ne olursa olsun hemen hepsinde amaç; belli bir dünya görüşünün kazandırılması ve dolayısıyla belli bir insan tipinin oluşturulmasıdır.⁵⁷

Attar’ın söz konusu eserinde ele aldığı konulardan bazıları şöyledir; Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salât u selâm, nefsi kötüleme, susmanın faydaları, iyi ameller, güzel huylu olma, dünya zevklerini terk etme, esenlik sebepleri, dervişlik sıfatları ve dervişleri sevme, riyazet, nefisle mücadele, yoksulluğa sabır, zikir, şükür, kazâya rıza, zühd, dünyaya değer vermeme, doğruluk, alçakgönüllülük, gıybet, akrabalarla ilişkiyi kesme, konuşma adâbı, adalet, cömertlik, iyilik yapmak,

⁵⁵ Gençosman, a.g.e.

⁵⁶ Canım, a.g.m.

⁵⁷ Topal, a.g.m.

kötü kişilerle arkadaşlık etmemek, devlet büyüklerinin düşmanlığından sakınmak, sır saklamak, dostluk, misafire ikram etmek, ahmaklardan sakınmak, kadınlardan uzak durmak, sır saklamak, düşmanla iyi geçinmek, dünyada iyi bir isim bırakmak, Allah sevgisi v.b.⁵⁸

Kütüphanelerimizde pendname adıyla kayıtlı eserlerden tespit ettiklerimiz:

- 1- Pendname-i Kerima 297.3 Süleymaniye - Bağdatlı Vehbi Efendi –
- 2- Pendname / Suzi Ahmed 894.35-8 Süleymaniye - Hacı Mahmud Efendi –
- 3-Pend-Name-i Azmi / Muhammed b. Pir Ahmed Çelebi el-İstanbuli Azmi Efendi 297.8- Süleymaniye - Hacı Mahmud Efendi
- 4- Pendname / Naim Tameşvari Naimüddin - 811.218-Süleymaniye - Ali Nihat Tarlan
- 5- Pendname / Dede Ömer Ruşeni -811.215-Süleymaniye - Ali Nihat Tarlan
- 6- Pendname / Askeri -811.218- Süleymaniye - Ali Nihat Tarlan
- 7- Pendname -i Suzi / Suzi Ahmed Efendi - 894.35–1 Süleymaniye - Osman Huldi Öztürkler
- 8- Şerh-i Pendname -i Attar / Hasan b. Abdullah el-Halebi Şu'uri - 170.- Süleymaniye - Darülmecnevi (Şeyh Mehmed Murad)
- 9- Pendname / Fazlı Efendi 297.7- Süleymaniye - Halet Efendi
- 10- Pendname / [Ebü'l-Hayr] Sivasi Abdülmecid b. Muharrem b. Mehmed - 297.7- Süleymaniye - Murad Buhari –
- 11- Vasiyetname-Pendname V. S. / İbrahim Hakkı b. Osman el-Erzurumi el-Fakiri - 297.8- Süleymaniye - İbrahim Efendi
- 12- Pendname / Abdülvahid Çelebi b. Kara Davud el-İstanbuli Vahidi - 297.7 - Süleymaniye - Hekimoğlu Ali Paşa ve Camii 13- Bir Kadı'ya Pendname / Muhyiddin - 297.3 - Süleymaniye - Hafid Efendi –

⁵⁸ Erişim: <http://ayvakti.net/ayvakti-inceleme/item/ark-klasiklerinden-attarn-pendnamesinin-tuerk-halk-inanlar> ,26.12.2010

- 14- Risale-i Pendname-i Eflatun / Mahmud b. Kemaleddin-i Tebrizi-Reisü'l-Etibba-Ahi Çelebi 610. Süleymaniye - İbrahim Efendi
- 15- Pendname / Cemali 894.35 Süleymaniye - Reşid Efendi
- 16- Pendname / 891.5 Süleymaniye - İzmir –
- 17- Pendname / Halil Naimi 894.35 Süleymaniye – İzmir
- 18- Pendname-i Hüseyini 891.5 Süleymaniye - Hacı Beşir Ağa
- 19- Pendname / 891.5 Süleymaniye - Reşid Efendi
- 20- Pendname-i İbrahim Gülşeni / İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Gülşeni 297.7 Süleymaniye - Hacı Mahmud Efendi –
- 21- Pendname / Hüseyin Hamdi b. Hüseyin 894.35 Süleymaniye - Reşid Efendi
- 22- Pendname-i Enuşirvan / Muhammed Zühdi b. Muhammed ez-Za'ferani 170. Süleymaniye - Hacı Mahmud Efendi –
- 23- Pendname-i Nev'i / Yahya b. Pir Ali b. Nasuh el-Malkaravi Nev'i 894.35 Süleymaniye - Esad Efendi –
- 24- Pendname Tercemesi (manzum) / Şemseddin Ebü's-Sena Ahmed b. Muhammed Sivasi T811. Süleymaniye - Yazma Bağışlar
- 25- Pendname (müellifi belli değil) 297.3 Süleymaniye - Esad Efendi –
- 26- Pendname-i Enuşirevan-ı Adil 170. Süleymaniye – Ayasofya
- 27- Pendname (manzum) / Hamdi Çelebi 297.85 Süleymaniye - Yazma Bağışlar
- 28- Pend-Name / Hamdullah Ahmed b. Akşemseddin Muhammed Hamdi Çelebi 297.8 Süleymaniye - Fatih –
- 29- “Divan” Divân Arşî Hurufî 06 Mil Yz A 3358 (Milli Kütüphane) 1Pendname bölümü var. 16.yy
- 30- “Divan” Kebûlî Şeyh Mustafa 06 Mil Yz A 2450 (Milli Kütüphane) Pendname bölümü var. 19.yy

- 31- “Divan” Asrî Ahmed Cemil bin Mehmed Adnan 06 Mil Yz FB 562 (Milli Kütüphane) Pendname bölümü var. 20.yy
- 32- “Vasiyetname” Azmî Pîr Mehmed Çelebî İstanbûlî 05 Ba 1761/17(Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi) Pendname olarak da bilinir.16.yy
- 33- “Saadetname” Şemî 25 Hk 13946/1 Erzurum İl Halk Kütüphanesi Pendname şerhi
- 34- “Müfid” Abd er-Rahmân Abdî Paşa 45 Hk 8044/2 Manisa İl Halk Kütüphanesi Pendname şerhi 17.yy
- 35-“Divan” Fuzûlî Mehmed bin Süleymân Bagdâdî 07 E13011 Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Pendname bölümü var 16.yy
- 36-“Şerh-i Pendname” Attâr Seyyid Alî bin Ahmed el Herâtî 07 El 2991 Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Pendname şerhi
- 37-“Şerhü Ebyâtil-Attar” 37 Hk 3136/9 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Manzum pendname
- 38-“Şerh-i Pendname” Şemî Şem-Allah Mustafa Prizrîni 37 Hk 1409 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Pendname şerhi 17.yy
- 39- “Divan” Nakşî Alî Akkirmânî 06 Hk 527 Milli Kütüphane Pendname bölümü var 17.yy
- 40- “Divan” Hayretî Mehmed Çelebi Vardârî 06 Hk 138 Milli Kütüphane Pendname-i askeri bölümü var 16.yy
- 41- Mecmûa-i Eşâr ve Fevâid 34 Sü- Tarlan 61/1 İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Güvahi'nin pendnamesinden alıntı var
- 42- İlahi-nâme İbrahim Hakki Erzurumî 06Hk 1180 Milli Kütüphane Pendname bölümü var 18.yy
- 43- Mecmûa-i Eşâr 06Mil Yz A 3983/1Milli Kütüphane Dibace-i pendname bölümü var
- 44- Mecmûa-i Nefise Mxt.278 Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Pendname bölümü var

- 45- Saadetname Şemî Şem-Allah Mustafa Prizrînî 7 Mısır Milli Kütüphane
Türkçe Yazmalar Pendname şerhi 17.yy
- 46- Şerh-i Kasîdetü'l Bürde Lâlî Ahmed Çelebi bin Mustafa Saruhânî 2997 Bosna-
Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Pendname şerhi 16.yy
- 47- Mecmua 5574 Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Pendname bölümü var
- 48- Divan Bayram-zâde Yahyâ Şeyhü'l-İslâm Zekeriya 4007 Bosna-Hersek Gazi
Hüsrev Kütüphanesi Pendname-i Adnî 17.yy
- 49- Sırat-ı müstakim Sabâyî Hayred-din Çelebi Edirnevî 605/2 İ.B.B Atatürk
Kitaplığı Pendname tercümesi
- 50- Terceme-i Pendname Edirneli Emrî 06 Mil Yz. A 8525 Milli Kütüphane
- 51- "Pendname" Zarîfî Ömer Efendi Baba 06 Mil Yz A 4836 Milli Kütüphane
- 52- "Pendname" Veysî, Üveys bin Muhammed el-Alaşehri 34 Nk 4363/2
Nuriosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 17.yy
- 53- "Pendname" Zati 34 Nk 4968/10 Nuriosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
- 54- "Pendname" Kebirizade, Abdurrahman Yüsri bin Mustafa 34Nk 4346
Nuriosmaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 18.yy
- 55- "Pendname" Hasan 34 Ha 345/6 Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi
- 56- Terceme-i Pendname-i Attar 45 Ak Ze 161 Manisa İl Halk Kütüphanesi
Pendname tercümesi
- 57- Terceme-i Pendname 42 Kon 4350 Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
- 58- Şerh Pendname Seyyid Ali bin Ali Hasreti 42 Kon 3847/2 Konya Bölge
Yazma Eserler Kütüphanesi Pendname şerhi

3. BÖLÜM

3.1. SALİH NÂİLÎ'NİN HAYATI

Salih Nâilî Efendi H.1239(1823) yılında Manastır'da doğdu. Manastırlı Kazaz Şehâbüddin Ağa'nın oğludur. Salih Nâilî, Manastırlı Nâilî, Nâilî-i Cedid, Hoca Salih Nâilî Efendi (Öğretmenlik yaptığı için Hoca lakabıyla anılmıştır.)⁵⁹ isimleriyle meşhurdur. Şairler içinde Nâilî Cedidi adıyla anılır. Kendisini, 17. yüzyılın ünlü gazel şairi Nâilî'den ayırmak için, cedit adını almıştır.

İlk tahsilini memleketi olan Manastır'da yapmıştır. Hattat Arnavut Ali Bey'den yazı meşk etmiştir. Hafızlığını tamamlayan Nâilî Efendi biraz Arabî okudu. Daha sonra ilim tahsil etmek için H.1259(1843) yılında İstanbul'a gitti.

Önce Nuri Osmanî, sonra Şehit Mehmed Paşa medreselerinde ilim tahsil etti. Geçimini, Kuran-ı kerim ve şifa-yı şerif yazarak ayrıca kibarzadelerden bazılarına ders vererek sağlamıştır. İstanbul'da dönemin önemli edebiyat topluluğu olan Encümen-i şuaraya katılmıştır. Namık Kemal'in Ziya Paşa ile tanışması Encümen üyelerinden Manastırlı Nâilî ve Faik vesilesiyle olmuştur.

Muallimlikle Mısır asillerinden biriyle Mısır'a gitti. Mısır'a hangi tarihte gittiği hakkında bilgi yoktur. Fakat Sicill-i Osmani'deki Sultan Abdülmecid devri (1839-1861) şairlerindendir, ifadesi bizde Salih Nâilî'nin, Encümen-i Şuara'nın dağılması ardından Mısır'a gitmiş olabileceği ihtimalini güçlendiriyor.⁶⁰

Burada Farişî okuttu ve yazı gösterdi. Mısır'da bazı şeylerin yanlış gittiğini gösteren beyiti, Salih Nâilî Efendi'nin Mısır'da sıkıntı yaşadığını gösterir.

Her-bâr olur elbette kişi âhâra muhtac

Mısır ehli ne hikmet ki ser-a-pâ hâra muhtac

⁵⁹ Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Neşriyat, c.8

⁶⁰ Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmani, (Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst., 1996, c.4

Mısır'da Kahire Mevlevihanesi ile bağı olduğunu, Kahire Mevlevihanesi postnişini Azmi Efendi'nin Kenz-i nesayih adlı eserin başına yazmış olduğu tarihten ve Azmi Efendi'nin oğlu Galata Mevlevihanesi şeyhi Ahmed Celâleddin Baykara Dede Efendi'ye verdiği Farsça derslerden anlıyoruz. Tarikatca Mevlevîdir. Mürşidi, Bahariye Mevlevihanesi Yenişehir fenarî Nazif Dede Efendidir. Bahariye Mevlevîhanesi Alevîlikle meşhurdu.⁶¹ Bu bilgi, bizde her ne kadar Salih Nâilî hakkında Alevî olabileceği kuşkusu uyandırır da bunu ispatlayacak herhangi bir şiiri yahut sözü mevcut değildir. Öte yandan Encümen-i Şuara üyelerini yakından tanıma fırsatı bulmuş olan ve bize Salih Nâilî hakkında en geniş bilgiyi veren İbnü'l Emin Mahmud Kemal bize böyle bir bilgiden söz etmiyor.

Hayatı hakkındaki bilgilere baktığımızda evlenmemiş olduğunu görüyoruz. Alim şairlerden olan Salih Nâilî, rind meşrep, hoş sohbet, zarif bir kişiliğe sahiptir.⁶² Dış görünüş olarak; kumral, sakallı, top burunlu ve kırmızı yüzlü idi.

Zarafete önem veren, insanlara zarif davranan bir şairdir. Kendisine yöneltilen “Hoca Efendi, içki içiyor musun?” sorusuna “Şişe şişe” cevabını vermiştir.

Trabzon valisi Kadrî Beye Farsça ders verdiğinde divanı, onun, Haydar Paşa'daki evinde evle beraber yandığı bilgisi Kadrî Bey'in oğlu Hüseyin Kazım Bey tarafından veriliyor.⁶³

Salih Nâilî Efendi H.1293(1876) yılında Mısır'da vefat etmiştir.

3.2. SALİH NÂİLÎ'NİN SANATI

Salih Nâilî'nin sanatına bakacak olursak onun şiirleri, şairane yaratılışına örnek teşkil eder.⁶⁴ Şiirleri emsallerine göre daha üstadanedir.⁶⁵ Sade bir dili tercih ettiğini;

⁶¹ Fuat Yöndemli, Mevlevî Zarafeti ve Fıkraları, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. Dergisi, s. 39, Erzurum, 2009

⁶² Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1925

⁶³ İbnü'l Emin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, (Haz. Hidayet Özcan), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank., 2000, c.II

⁶⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.282

⁶⁵ İbnü'l Emin Mahmud Kemal, a.g.e., s.1478

“Ehl-i mana, tumturak-ı lafza etmez itina”

mısrası ile belirtir. Fakat İbnülemin Mahmud Kemal manzumelerinde “turturak-ı lafz”a itina gösterdiğini belirtiyor. Zira Kenz-i nesâyh adlı eserinde de süslü bir anlatım tarzı karşımıza çıkıyor. Şair, eski kültüre hakimdir. Aynı zamanda edebi bir zevke sahip olduğu da aşikardır.

“Ben ki hem âşık u hem şâir ü hem hattatım
Ben gibi zümre-i uşşakta ender bulunur”

Burada şairimiz kendini sadece şair olarak değil bir hattat ve aşık olarak da övüyor. Aşıklar zümresinde kendi gibi bir şairin nadir bulunacağını belirtiyor.

“Şiirimin her biri bir lü’lü-i şehvar gibi
Dahi gencine-i sinemde ne cevher bulunur”

“Hüsn-i hattımda nice şive vü nükte muzmer
Hatt-ı dilber gibi bûy-ı muanber bulunur”

Şair bu beyitlerde şiirini ve hattatlığını övüyor. Şiirini iyi cins bir inciye benzetirken yazısını “hatt-ı dilber”e benzetiyor. Göğüs hazinesinde ne cevherler ve güzel yazısında ne nokteler bulunduğunu anlatıyor.

“Hüsni hat hüsni beyan sahibi nadir bulunur
Nâilî gibi sühanver tarafeyni câmi”

Şair kendisi gibi, hem iyi bir hattat hem iyi bir şairin nadir olduğunu söylüyor. Şairin hattatlığı ileri bir seviyededir. Sülüs ve nesihde daha başarılı olmuştur. Habib Efendi “Hat ve Hattattan” da Nâilî hakkında yazdığı üç satırda şunları söylüyor:

“Arnavudlu Ali Efendi şakirdidir. Otuz kadar mushafı kebirî görülmüştür. Manastırlı oluşu Arnavud şöhretine bais olmuş ve hattatlıktan ziyade şiirle iştihar etmiştir.”⁶⁶

Salih Nâilî Efendi hiciv yönü kuvvetli bir şairdir. Hicivde ileri gidenlerdendir. Bunu yaparken bazen isim vermeden yapmıştır. Kendi hiciv yönünü şu mısralarla dile getiriyor:

Bir de hecvetmeğe açılsa mübarek ağzım
Dil uzatsam birine hâl-i mükedder bulunur

Düşmen-i tiğ-i zebânım ile mecrûh ederim
Sineler cerh eder nize vü hancer bulunur

Bende yok havf-ı vezir ü gam-ı şeyhülislam
Avn-ı bâri ile yâri-i peygamber bulunur⁶⁷

Beyitlerde şair, dilinin ne kadar yaralayıcı olduğunu ve sinelerde yara açtığını söylüyor. Aynı zamanda şair hicvederken kimseden korkusu olmadığını da belirtiyor. Zamanın vükelasını:

“Kalmamıştır içlerinde ehl-i dil”

nakaratlı manzumesiyle hicvetmiştir.

19.yy Türk edebiyatı açısından bir çeşitlilik ve arayışlar dönemidir.⁶⁸ Tanpınar’a göre 1860’lı yıllarda şiirimiz tasavvufî bir seyir izlemektedir. Bu dönemde Şinasi’nin tecrübeleri gençler arasında yolunu hazırlarken, öte yandan Neşâtî, Nâilî, Fehim gibi 17. yy şairleri takip edilir. Yine Tanpınar’a göre 19.yy ortası şairlerinin dili daha önce hiç olmadığı kadar günlük hayattan uzaklaşmıştır.⁶⁹ Bu dönemde divan şiiri çalışmalarıyla öne çıkan Encümen-i Şuara önemli bir edebî topluluktur. Şiir dilinde arayışa girilmiş, sebki-hindi örnek alınmıştır.

⁶⁶ İbnü’lemin Mahmud Kemal, Son Hattatlar, MEB Yay., Ankara, 1970

⁶⁷ İbnü’lemin Mahmud Kemal, a.g.e., s.1479

⁶⁸ Erişim: <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=321>

⁶⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İst., 2003

Bu topluluktaki şairler, şiirlerini yazarken dönemin sosyal ve siyasal yapısından da uzak kalmamışlardır. Bu topluluktaki şairlerin bazı ortak özellikleri tanışmalarına vesile olmuştur. Çoğunun, soy veya memuriyet gibi nedenlerle Rumeli ile bağlantılı olması, hemen hepsinin bir tarıkata mensup olması ve üyelerin gittiği kahvehane ve meyhaneler bu tanışmalarda etkin rol oynamıştır diyebiliriz.⁷⁰

Burada kısaca Encümen-i Şuara'dan bahsetmemizin sebebi Salih Nâilî Efendi'nin de bu topluluğa devam eden şairlerden biri olması sebebiyledir. Salih Nâilî Efendi'nin toplantılara ne ölçüde katıldığı hakkında bir bilgi yoktur fakat Namık Kemal'in Zeynelâbidin Reşid Bey'e yazdığı bir mektubunda (1874) Tahrîb-i Harabat'tan bahsederken sözü Ziya Paşa'ya getirerek "Kendilerini en evvel bir ramazan günü ki yetmiş altı senesi idi; Manastırlı Na'îlî ve Fâik ile Bayezid Camii'nde gördüm. Ben de o zaman on sekiz on dokuz yaşında idim. Na'îlî kendilerine bir gazelimi arz etti; ... beytini fevkalade beğendiler ve bana çok mükemmel bir şair olacağımı tebşir ettiler." Bu ifadeler bize Salih Nâilî'nin Encümen-i Şuara'da aktif bir rol oynadığını gösteriyor.

Bu topluluk içinde Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre tamamen eskide kalmış şairler vardır; Osman Şems Efendi, Lebîb Efendi, Kazım Paşa, Halet Bey, Rezaizade Celal Bey ve Salih Nâilî.⁷¹ Tanpınar'ın bu yorumuna dayanarak Salih Nâilî'nin yenilik arayışına girmediğini söyleyebiliriz. Salih Nâilî, her ne kadar yenilik arayışına girmese de yazmış olduğu gazellere bakacak olursak onun iyi bir gazel şairi olduğunu söyleyebiliriz.

Salih Nâilî'nin bu edebi topluluktan bir hiciv şiiri nedeniyle kovulduğu bilgisi vardır. Bu da bize şairin hicivde ne denli ileri gittiğini gösteriyor.⁷² Bu konuyla ilgili olarak M. Kayahan Özgül şu görüşleri bildiriyor;

"1862 yılının ortalarından itibaren peşpeşine gelmeye başlayan pek çok şahsi amilden dolayı encümen müdavimleri yavaş yavaş kopup dağılırlar. Önce meçhulümüz olan bir sebeple Manastırlı Nâilî encümenden kovulur. O da

⁷⁰ M. Kayahan Özgül, Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuara'sı, Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., c. 3, İstanbul, 2007

⁷¹ Lokman Turan, "Yenişehirli Avni Divanı'nın Tahlili(Tenkitli Metin) Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş"Erzurum 1998, Doktora Tezi

⁷² Erişim: http://issuu.com/turkolog58/docs/yeni_t_rk_edebiyati-3

öfkelenerek Encümen-i Şuara mensuplarını hicveden müstehcen bir kıt'a söyler. Gerek bu kıt'anın içeriği, gerekse bir başka hicviyesinde;

“Senin ağzından o nâ-pâk o muzahref sözler
Ki çıkar ni'met olur mu a yezîd ibni yezîd”

diye başlayıp gerisi iyice küfre dönüşen ifadeleri bu kovuluştaki Kemal'in itiraz ettiği bir şeylerin payı bulunduğu hissini uyandırmaktadır.⁷³

Nâilî'nin bazı beyitlerine baktığımız zaman onun didaktik bir üslup kullandığını söyleyebiliriz. Yapmış olduğu nasihatname şerhi dışında bu türde beyitleri olduğunu görüyoruz.

Beyitlerinden:

Mütekebbirlere kibr etme tasadduk sayılır
Zâlîme cevr ü ezâ kılma ibadet gibidir

3.3. SALİH NÂİLÎ'NİN ESERLERİ

3.3.1 DİVAN

Salih Nâilî'nin bilinen iki eseri vardır. Müretteb bir divanı basılmayan şairin, Millet Kütüphanesi'nde AEMNZ417 numaraya kayıtlı el yazması bir divanı mevcuttur. Bu divanın bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 9851 numarada kayıtlıdır. 17 varaktan oluşan, Millet kütüphanesinde bulunan nüsha, gazaliyat ile başlamaktadır. 35 gazel, 1 müstezat, kıt'ât ü beyât başlığı altında 2 kıt'a, 4 beyit bulunmaktadır. Divanın sonunda ise 2 tarih vardır.

Bu el yazması divanda şairin pek az şiiri olduğu kanaatindeyiz. Zira İbnü'lemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri eserinde Nâilî'ye ait 75 parça eserin kendisinde mevcut olduğunu ifade ediyor. Bu eserlerin içinde gazel, kaside (Mürşidi olan şeyh Nazif-i Mevlevi hakkında), müstezad, terki-i bend, manzume, vefat tarihleri, hiciv, hezil manzume ve kıtalar mevcuttur.⁷⁴ Bu bilgiler ışığında divana baktığımız zaman şairin sadece bazı şiirlerinin burada olduğunu görüyoruz.

⁷³ Özgül, a.g.m., s.88

⁷⁴ İbnü'lemin Mahmud Kemal, a.g.e., s.1480

3.3.2 ŞERH-İ KENZ-İ NESÂYİH

Eserin aynı baskı olan iki nüshası vardır. Biri Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke 444, diğer nüsha ise Fatih Üniversitesi Nadir Eserler bölümünde kayıtlıdır.

Salih Nâilî “Nasihatler Hazinesinin Şerhi” anlamına gelen bu eserini, eserin sonunda vermiş olduğu bilgilere göre; 1290 senesi, ramazan ayında kaleme almış ve beş ayda tamamlamıştır. Salih Nâilî bu eserinde Attar’ın pendnamesine manzum bir şerh yazmış ve eser şairin ölümünden bir sene sonra Mısır’da bulunan Bulak matbaasında basılmıştır.(1294) Nâilî, eserinde Attar’ın pendnamesinin bir beyitini beş beyitle şerh etmiştir. Şerh birebir Attar’ın beyitlerinin açıklamasıdır ve konunun dışına çıkmamıştır.

Eser genellikle tüm nasihatname ve pendname türlerinde sık görülen mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Eserde Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâi‘lün kalıbı kullanılmış, bu kalıbın bazı beyitlerde Fâ‘ilâtün Fâi‘lâtün Fâ‘lün olduğu gözlenmiştir. Kalıp hataları yok denecek kadar azdır. Bu Salih Nâilî’nin usta şairliğini ve şekle önem verişini göstermektedir. Eserde tam kafiye kullanılmıştır.

Eserde akıcı ve aynı zamanda sanatkarane bir üslup vardır. Eserin dili, oldukça ağırdır. Salih Nâilî eserde yoğun bir şekilde Arapça Farsça kelimeler kullanmıştır. Özellikle Farsça kelimelerin ziyadesiyle kullanımı dikkat çekicidir. Bunu Salih Nâilî’nin Farsça hocası oluşuna bağlayabiliriz. Nasihatname türü eserlerde genellikle sade bir dil kullanılırken şairimiz ağıdalı ve süslü bir dili tercih etmiştir. Şairimiz anlama önem verdiği kadar şekle de önem vermiştir.

Eserin sayfa kenarlarında Arapça bazı ayet ve hadisler mevcuttur. 139 ayet, 39 hadis, 1 kutsi hadis, 19 veciz söz bulunuyor. Bu ayet ve hadisler konuyla direkt ilgilidir. Ayet ve hadislerin yanı sıra veciz sözler, Mevlana ve ismini vermediği bir şair, Hz. Ali ve Ebu Talib’in sözüne de burada işaret etmiştir. Veciz sözleri “denildiği gibi” başlığı ile sunmuştur.

“Denildiği gibi: Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.”

“Denildiği gibi: Dünya, ahretin tarlasıdır.”

“Denildiği gibi: Nefsini bırak sonra gel.”

“Denildiği gibi: Önce kendine vaiz (nasihat) et sonra insanlara vaiz (nasihat) et.”

“Celaleddin’in dediği gibi: Evliyaların gücü Allah’tandır. (Onların) attığı ok yoldan geri döner.

“Şairin dediği gibi: Asıl haşim (maharetli)den olsa da eğer nefsi ihmalkar (tembel) ise fayda sağlamaz.”

“Ebu Talibin dediği gibi: Ey Muhammed, Rabbin neyi sana hoş gösterdi. Dedi ki, seni ey amca. Şayet O’na itaat edersen bende seni severim.”

Ali kerremallahu vechehu (r.a) dedi: Evlerinizi temizleyiniz örümcek pisliklerinden. Onların evlerde bırakılması fakirliği miras olarak bırakır.

Eserin başında, Kahire mevlevihanesi postnişini Azmi Efendi (ö. 1893-94)’nin bir tarihi mevcuttur. Eserin sonunda ise musahhih Mehmed Necib Efendi’nin iki adet, Mustafa Mesti Efendi’nin, Abdülkerim Faik Efendi’nin ve şairin kendisine ait birer tarihleri bulunmaktadır.

Eser, Attar’ın Pendnamesi’nde takip ettiği sırayı takip eder. Eserde konu başlıkları şu şekildedir: Bismillahirrahmanirrahim, Seyyidü’l mürselin Hazret-i Muhammed’e naat, Din büyüklerinin menkıbeleri, Yakarış, Nefs-i emmare, Susmanın yararları, Halis amel, Padişahlar için zararlı olan şeyler, İyi ahlak, Dört tehlikeli şey, İyi talihli olmanın alameti dört şey, Afiyet sebepleri, Dervişlik ve dervişleri sevmek, Talihsizlik, Riyazet, Nefisle savaş, Fakirlikte sabır, Süsü terk etmek, Aptalların alameti, Akıbet, Akıl alameti bilgi ve öğüt, Kurtuluş, Tanrı’yı anmak, Hayat, Kötü Huylar, Talihsizlik, Bilgi, Rezil eden dört şey, Namert insan, Şükür, Fırsat kaçtı mı gelmez bir daha geri, Susma ve cömertlik, Birkaç şeyden hasıl olan ahlak, Düşmanlık ve borç, Kadın ve çocuklar, Ana baba hakkı ve farzı yerine getirmek, Ömrün artması, Ömrün azalması, Yalancılık, Onur artırıcı şeyler, Ahiret cezaları, Düşmanlardan kaçınma, Rezillik, Uygun dost, Nasihat edenin öğütü, Mesut insanlar, Kurtuluş, Doğruluk emanet Cömertlik, Öfke ve kahrı terk etmek,

Hakk'ı bilmek, Takva sahibi olma, Hizmet şerefi, Misafire ikram, Ahmakların alametleri, Bozguncu, Zalim, Cimri, Hacet istemek, Katı yürekli insan, Kanaat, Cömertliğin fazileti, Şeytanın yaptıkları, İkiyüzlülük, Takva sahipleri, Nimete şükür, Sadakanın fazileti, Öğütler, Sabrın faydaları, Tecrid ve Tefrid, Misafirperverlik, Sadaka, Yüce Tanrı'nın vergileri, Dostluğa sığınmayan şeyler, Akrabayı ziyaret, Mertlik ve kuvvet, Fakirlik, Gafletten uyanış.

Feridüddin Attar, bu başlıklar altında iyi ve kötü insan modellerini bize veriyor. Eserin temelinde verilmek istenen mesaj, bu nasihatleri hayatına uyarlayanlar iki dünyada da huzur ve mutluluğa erişecektir. Salih Nâilî, eseri şerh ederken bu formüle bağlı kalmış, nasihatlere uyulması konusunda uyarılarını net bir şekilde kaleme almıştır.

‘Âlem-i dünyâda da hürmet bulur

‘Âlem-i ‘ukbâda da ‘izzet bulur

Feridüddin Attar, nasihatlerini genellikle sayı kullanarak verir. Bu metod nasihatlerin, okuyucu tarafından daha rahat anlaşılmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu metod aynı zamanda Hz. Muhammed tarafından kullanılan bir yöntemdir.

“Üç dua vardır ki, bunlar şüphesiz kabul edilir: Mazlumun duası, yolcunun duası ve babanın evladına duası.”⁷⁵

“(İnsanı) Helak eden şu yedi şeyden kaçın. Onlar nelerdir ya Resulullah dediler. Bunun üzerine: Allah’a şirk koşmak, sihir, Allah’ın haram kıldığı cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, suçsuz ve namuslu mümin kadınlara iftirada bulunmak buyurdu.”⁷⁶

Yukarıdaki gibi sayı verilen pek çok hadis vardır. Feridüddin Attar’ın pendnamesinde de nasihatler bu şekilde verilmeye çalışılmıştır. Dört tehlikeli şey, rezil eden dört şey, iyi talihli olmanın alameti dört şey gibi başlıklar buna örnek gösterilebilir. Salih Nâilî bu metodu eserinde aynen devam ettirmiştir. Eserde üç ve dört sayısı dikkat çekicidir. Genellikle dört sayısı kullanılmıştır.

⁷⁵Erişim: <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-40-hadis-89.aspx>, 10.03.2011

⁷⁶Erişim: <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-40-hadis-89.aspx>, 10.03.2011

Dört şey geldi nişân ahmaklığa
Ya‘ni bî-rüşd ü temîz olmaklığa

Cümle nâs hakkında dört nesne güzel
Olur ol dört ile eylese ‘amel

Başka dört şey dahi ey tab‘ı iyi
Cümle insândan iyi çirkindir o

‘Âfiyet esbâbı üç şeydir sahîh
Şimdi bir bir anları söyler sarîh

gibi pek çok beyit vardır.

Hiciv yönü kuvvetli şairimiz, eserinde Mısır halkına ve I. Abdülhamid’e yönelik tenkitlerde bulunmuştur.

Bir zamanlar var imiş pinti Hamid
Şimdi pek çok bulunur öyle pelîd

Cimrilik hakkında verdiği nasihatlerde Abdülhamid’i örnek gösteriyor. I. Abdülhamid tahta çıkışında cülus dağıtmasıyla bilinir. Bu tenkidi yaparken ince bir şekilde dönemindeki devlet büyüklerine de gönderme yapmaktadır.

Mısır halkını ise;

Mısır halkı gibi sabuna bedel
El-hazer kâle dahi sen yuma el

Mısır halkı gibi olma na‘re-zen
İhtirâz et yüzüne el urmadan

Ağzın alışdırma zemm ü gıybete
Mısır halkı gibi lafz-ı la‘nete

beyitleriyle hicvetmiştir.

Salih Nâilî, eserinde aynı anlama gelen farklı kelimeler kullanmış, tekrara düşmemeye özen göstermiştir. Burada kelime bilgisini göstermiştir diyebiliriz. Alçak ve alçaklık gibi manalara gelen zıll, süfli, dâll, dûn, kes-nâ-kes, denâet, hevân, lâh, leimân, ekall, sefele gibi pek çok kelime kullanmıştır. Yiyecek anlamına gelen; ekl, hûr, ekûl, abişhor, kût, aşam. Tembellik anlamına gelen; keslân, mesmenet, kesel. Ahmak anlamına gelen; hamakat, gull, hamk, humk.

Kelimeleri farklı seçimi dışında hitaplarında da tekrara düşmemiştir. Nasihatnamelerde genel olarak ey oğul, ey püser hitabını görüyoruz. Fakat Salih Nâilî “ ey püser, ey ahi, ey feta, ey cüvan, ey oğul, ey birader, ey münîf, ey nebîl” gibi pek çok hitap şekli kullanmıştır. Bu Nâilî'nin kelime konusunda ne kadar özenli davrandığını bize göstermektedir. Metinde kullandığı ağır Arapça-Farsça kelimelerle tekrara düşmeme titizliği ile, bize encümen üyelerinin tekrar canlandırmak istediği Sebki-Hindi akımını akla getiriyor.

Eserde iki padişaha yer verilmiştir. Biri cimriliği ile hicvedilen I. Abdülhamid'dir. Bu beyit hicivleriyle ilgili bölümde belirtilmiştir. İkinci padişah ise Bayezit'tir. Sultan Bayezid, nefsi terk etme, nefsi öldürme bölümünde örnek gösteriliyor.

Bâyezîde erdi hâtifden nidâ
Nefsini terk et de sonra gel bana

Eserde geçen bir diğer isim ise İbrahim Ethem'dir. Dünyayı terk ve Hakk dergahında yer edinme mevzuunda ismi geçmektedir.

İzzet-i dünyâyı terk eyle hem
Arkadaşlık et Birâhîm Edheme

Eserde tek bir yerde sosyal bir olaydan bahsediliyor. Bu da büyük Cibali yangınıdır.

Çok vukû'a gelmiş İstanbul da
Hak masûn etsin anı her yolda

Cüz'i âteşden yanıp yüzlerce bâb
Eylemiş çok kimseyi hâne-harâb

Söylenir dillerde olmuş dâsitân
Ol Cibâvî yangını vâ y el-emân

4. BÖLÜM

METİN

Pend-i ‘Attar Şerhi Kenz-i Nesâyih

Pişvâ-yı erbâb-ı tarikat-ı ‘asriye Mevlevihâne-i mısriye postnişini reşadlu el-şeyh ‘azmi efendi hazretlerinin iş bu manzumeye inşa buyurdıkları takrîz-güne târih nefisleridir.

Kâr-ı hayrın mâ’ilî eltaf-ı hakkın Nâ’ilî
Şerh-i pendin kâ’ilî nizam-âver nutk-ı bihîn

Ruh-ı pâk şeyh ‘attâr feridüddinden
‘Itr-ı ma‘ni şem edip esrârına olmuş karîn

Pendinin bir beytini şerh eyleyip beş beyt ile
Eylemiş hüsn-i nizâm rabtını tarz-ı nevîn

Vârid oldu vasfını takrîz için levh-i dile
Pend-i ‘attâra bu şerh oldu sezâ-yı âferîn

Çıktı bir mısır-i ‘alî ‘azmî hânedan târih-i tâm
Dil-güşâ kenz-i nesâyih oldu nev-şerh-i güzîn

1292

Bismillâhirrahmanirrahim

حمد بيحد آن خدای پاک را
آن کی ایمان داد مشتی خاک را

قال الله تعالى
وان من شيء الا يسبح بحمده⁷⁷

قال الله تعالى
وآخر دعوى يهم ان الحمد لله رب العالمين⁷⁸

⁷⁷ Yüce Allah buyurdu: Hiçbir şey yokturki O’nu hamd ile tesbih etmesin.

Evvel âhir âlemin hamdi tamâm
Zâtına mahsusdur hakkın müdâm

Öyle kudret sâhibidir ol Hudâ
Bir avuç toprağa îmân verdi tâ

Çün irâde etdi halk-ı ‘âleme
Verdi suret suretinden âdeme

Tıynden halk etdi cism-i âdemi
Eyledi rûşen anınla âlemi

Oldu çün feyz-i ezel sûret-perîz
Nur-ı îmân-ı âdemi kıldı münîr

ان كي در آدم دميد او روح را
داد ز طوفان نجات او نوح را

كما ورد في الحديث
ان الله خلق آدم علي صورته⁷⁹

قال الله تعالى
هو الذي خلقكم من طين⁸⁰

قال الله تعالى
و نفخت فيه من روحي⁸¹

قال الله تعالى
وعلم آدم الاسماء كلها⁸²

قال الله تعالى
قيل يا نوح اهبط بسلام منا وبركات عليك و علي امم ممن معك⁸³

وقال تعالى

⁷⁸ Yüce Allah buyurdu: Onların davalarının sonu (son sözleri): Alemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun’dur.

⁷⁹ Hadis’te geldiği gibi: Şüphesiz Allah, Adem’i sureti üzere (kendi sureti) yarattı.

⁸⁰ Yüce Allah buyurdu: O öyle bir Allah’tır ki; sizi pişmiş topraktan yarattı.

⁸¹ Yüce Allah buyurdu: O (onun için)’na kendi ruhumdan üfledim.

⁸² Yüce Allah buyurdu: Adem’e bütün isimleri öğrettik.

⁸³ Yüce Allah buyurdu: “Denildi ki : “Ey Nuh bizden bir selamet (sağlık) le in. Senin ve beraberindeki ümmetler üzerine bir bereket ile.”

فاذا استويت انت و من معك علي الفلك فقل الحمد لله الذي نجانا من القوم
الظالمين⁸⁴

3

Âdeme bî-keyf ü kem bi'z-zât o zât
Nefh-i ruh etdi verip feyz-i hayât

Çün taalluk etdi ol rûh-ı ademe
'Ayn-ı insan oldu cism-i âleme

Buldu ol ruh ile çün feyz-i hayât
Zâhir oldu anda esmâ ü sıfât

Kudretinden halka gösterdi eser
Alemi su kaplamışken serteser

Nûha ihsân etdi tûfândan halâs
Dâhı kurtuldu anınla kavm-i hâs

آن كي فرمان كرد قهر مش باد را
تا سزايي داد قوم عاد را

قال الله تعالى

⁸⁵ واما عاد فاهلكوا بريح صرصر عاتية مخرها عليهم سبع ليال وثمانية ايام

Ol ki nusret-bahşıdır her 'âbdan
Hâlık u Kahhar kavm-i 'ânidin

Rüzgâra kahrı emr etdi hemân
Kavm-i 'âdın layıkın verdi yamân

Kavm-i 'âd etmişdi kizbi inhimâk
Rih-i sarsar anları etdi helâk

Tâ sekiz günle yedi gece tamam
Anlara lâ- yenkati'a esdi müdâm

Gızzet açsa meh magrûr oldular
En nihâye bâda makhûr oldular

⁸⁴ Ve Yüce Allah buyurdu: Sen ve beraberindeki kimseler, gemiye bindiğiniz zaman “ bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah’a hamd olsun, de.”

⁸⁵ Yüce Allah buyurdu: Ad kavmine gelince onlarda uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgarla helak edildi. Allah onu kesintisiz olarak yedi gece ve sekiz gün onların üzerine musallat etti.

آنکي لطف خوش را اطنار کرد
با خلش نار را کلزار کرد

کما قال تعالي
فجعلهم جذاذا الا كبير الهم⁸⁶

کما قال الله تعالي
قلنايانار کوني برد او سلاما علي ابراهيم⁸⁷

Ol latîf-i lâ-yezâl ü bî-misâl
Dostun eyler mazhar-ı nur-ı cemâl

Kendi feyz-i lütfun izhâr eyledi
Nârı İbrâhime gülzâr eyledi

Kavminin kırdı çün ol asnâmını
Yad ettirmek için Hakk nâmını

Diledi nemrûd atsın ateş
Ol mücella nuri katsın ateş

Hakk hitâp etti bilâ-savt ey hümâm
Ateş oldu der-‘akab berd ü selâm

آن خداوندي کي هکام سحر
کرد قوم لوط زاز يروز بر

کما قال الله تعالي
ان مو عدهم الصبح⁸⁸

کما قال الله تعالي
فجعلنا عاليها سافلها وامطرنا عليهم حجارة من تجيل⁸⁹

Bir seher vakti o halâk-ı cihân
Kavm-i Lutı alt üst etti hemân

⁸⁶ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: (İbrahim) içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) parça parça etti.

⁸⁷ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: Dedik ki: Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selametli ol.

⁸⁸ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: Şüphesiz onların zamanı sabahtır.

⁸⁹ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: Oranın altını üstüne getirdik ve onların üzerine sicil (cehennem) taşlarından yağdırdık.

Etmeyip îmân ana ehl-i sedûm
Habse ısrar etti ol kavm-i şütûm

4

Emr-i hakla nâzil oldu cibrîl
Etmege ol ehl-i idbârı sefil

Kaldırıp şehriyle kıldı sernigûn
Yerle yeksân eyledi zâr u zebûn

Başlarına taş yağdı nâgehân
Yerlerinden kara su oldu revân

سوي او خصمی کتیر اندا ختم
پش مکارش کیفایت ساختم

Bir mücessem düşmen-i bâtil eşek
Cânib-i eflâke ok atmış köpek

Cem'i 'asker eylemiş ol bed fi'âl
Tâ ki ibrâhîm ile etsin cidâl

Toplanup sûrî-i sengler bî-şumâr
'Askerin etmiş helâk u târ u mâr

Burnuna girmiş birisi nâgehân
İşini düzmüş kifâyet bî-kemân

Ez'af-ı mahluk ile ol zât-ı pâk
Öyle kuvvet sâhibin kılmış helâk

آن کی اعدا را بد ریا در کشید
ناقی را از سنک خارا بر کشید

کما قال تعالی
فغشیهم من الیم ما غشیهم⁹⁰

Tanrılık da'vâsın eden nâ-bekâr
Ya'ni fir'avn-ı pelîd-i bed damar

Hazret-i Musâyı inkâr eyledi
Hakka düşman oldu bed-kâr eyledi

⁹⁰ (Deniz) onları görülmedik bir şekilde kuşatıp yuttu.

Çekdi deryâya anı Hakk etdi gark
Duydu işbu hâli ehl-i garb u şirk

‘Âd kavmi gibi hem kavm-i semûd
Sâlihe îmanda oldular ‘anûd

Bir garîp-i i‘câz iz‘âc eyledi
Nâkayı mermerden ihrâc eyledi

چون عنایت قاد رو متنوم کرد
در کف داد و آهن موم کرد

كما قال تعالي
وَأَلْنَالَهُ الْحَدِيدَ⁹¹

Çün ‘inâyet eyledi Rabb-ı Kadîr
Hazret-i Dâvuda oldu dest-gir

Olmadan evvel demir ateşte kerm
Âyasında oldu onun şem‘-i nerm

Halka halka zırh îcâd eyledi
Kavmini âfetden azâd eyledi

Kudret-i Hakkla Kamis-i âhenin
Harb için îbdâ‘ edip giydi hemîn

5

Mustafâya sonra kıldı intikâl
Ol mübârek dir‘-i pâk u bî-misâl

با سليمان داد لمك و سروري
شد مطتع خاتمش ديو و پري

كما قال تعالي
فسخر ناله الريح تجري يامرہ رخاءحيث اصاب و الشياطين كل بناءو غواص⁹²

Etdi ihsân ol Hudâvend-i Kerîm
Hem Süleymân kuluna mülk-i ‘azîm

⁹¹ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: O’na (Onun için) demiri yumuşattık.

⁹² Yüce (Allah’ın) buyurduğu gibi: Bizde rüzgarı onun buyruğuna verdik. Rüzgar onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserd. Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı da onun emrine verdik.

Kendini sürûr edip mülkün refî‘
Mührüne şeytân vü cin oldu mutî‘

Parmağında idi ol mühr âdemin
Ziyneti olmazdan evvel ‘âlemin

Emri Hakkla ‘arşa kondu ol nigîn
Etdigi anda hebût Âdem hemîn

Hakk Süleymana anı kıldı ‘atâ
İns ü cin yekser mutî‘ oldu ana

ز تن صابر بكر مان قوت داد
هم زبوش لقمیء با حوت داد

كما قال تعالي
انا وجد ناه صابرا نعم العبد انه اواب⁹³

قال الله تعالي
فلولا انه كان من المسبحين للبت في بطنه الي يوم يبعثون⁹⁴

Hikmete mebni Cenâb-ı zü’l-menîn
Cism-i pâk-i hazret-i eyübden

On iki bin kurda tam verdi gıda
Kalb-i pâkiyle dilinden mâ-adâ

Sabr edip etmezdi halka iştikâ
Hakk te‘âli dedi nu‘ma’l‘abd ana

Yunusu dâhı edip lokma misâl
Balığa verdi evirip Zülcelâl

Mescid oldu balığın karnı anâ
Hakkı tesbîh eyledi subh u mesâ

بندهء را اره بر سر مي نهء
و آن دكر اتاج بر سر مي ديء

⁹³ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Biz O’nu sabırlı biri olarak bulduk. Ne güzel kuldu. Şüphesiz, o çok yumuşak (huylu) tı.

⁹⁴ Yüce Allah buyurdu: Eğer o, Allah’ı tesbih edip yüceltenlerden olmasaydı mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı.

Bir kulun başına bıçkı kırıçar
‘Abd-ı hâs etmez bu hâletten keder

İrtifâ‘-i şanına olur delîl
Bende olmaz böyle şeylerden zelîl

Hikmetinden eyleme oğlum su’âl
Kim ebu Yahyâya oldu işbu hâl

Destereyle bir yahûdî-i pelîd
Etdi ağaç içre ol zâtı şehîd

Dâhı gayrın başın eyler tâcver
Gah şâh u gâh ‘azîz-i mısır eder

6

اوست سلطان هر چه خوا پدآن کند
عالمي را درد مي ويران کند

كما قال تعالى
ان الله يحكم ما يريد⁹⁵

وكما قال
فعال لما يريد⁹⁶

قال الله تعالى
تعزمن تشاموتذل من تشاء⁹⁷

Pâdişah oldur ne eylerse murâd
Anı eyler lâ-cerem beyne’l- abâd

Kimin i‘zâz ü kimin izlâl eder
Kimini hâdi kimini idlâl eder

Kimse karışmaz ânın ef’âline
Benzemez şânı mülûkun hâline

Bir nefesde ‘âlemi eyler harâb
Ân-ı vâhidde eder halkı yebâb

⁹⁵ Yüce (Allah’ın) buyurduğu gibi: Şüphesiz Allah dilediğini hükmeder.

⁹⁶ Ve buyurduğu gibi: Dilediğini yapandır.

⁹⁷ Yüce Allah buyurdu: Dilediğini şereflendirir (güçlükler), dilediğini rezil eder (güçsüz kılar).

Vâhid ü Kâhâr mutlakdır o zât
Kâ'inât olur anın hükmünde mât

هست سلطاني مسلم مرورا
نيست كس راز هرهء چون وچرا

قال الله تعالى
ان كل من في السموات والارض الا آتي الرحمن عبدا⁹⁸

Saltanat mahzâ müsellimdir anâ
Gayrısında ‘âriyetdir lâ-bekâ

Edemez kimse ana dedikodı
Şöyle böyle demeye yokdur ödi

Yerde gökde her ne var ins ü mülk
Cibril ü pâdişah ü mâ-mülk

‘Abd-ı ‘âcizdir ederler inkıyâd
Edemezler bir iş emrinden ziyâd

Oldurur ancak pâdişâh bî-zevâl
Kimde karşı turmaga vardır mecâl

آن يكي را كنج ونعمت مي ديد
ديكري رارنج ومحشت مي ديد

قال تعالى
ولنباو نكم بشيئمن الخوف والجوع ونقص من الا موال والانس⁹⁹

Ol birine verir emvâl-i kesîr
Kim olursa olsun ey ‘abd-ı fakîr

Hah Müslim hah kâfir dembedem
Ni‘mete gark edip eyler mugtenem

Yusufa verdiğini fir‘avne hem
Verdi bu ‘âlemde etdi muhteşem

⁹⁸ Yüce Allah buyurdu: Göklerdeki ve yerdeki herkes Rahmana kul olarak gelecektir

⁹⁹ Yüce (Allah) buyurdu: Biz sizi korku, açlık, mal ve can eksiltmesi (gibi şeyler) le sınayacağız.

Gayrıya dâhı verir derd ü keder
Mihnetinden gece gündüz âh eder

Çünkü dârü'l imtihândır bu cihân
Kullarını eyler Allah imtihân

آن یکی بر تخت باصد عز و ناز
دیگری کرده دهمان ز فاقباز

Ol berîn taht üzre azz ü nâz ile
Sad hezârân şevket ü i'zâz ile

7

Pâdişâh eyler verip hayl u haşem
Kâfir olsa dâhı eyler muhteşem

Yer içer türlü elezz ü enfesi
Eylemez ana müşârik herkesi

Gayrı eyler fâkadan agzı açık
Öldürür ister ise vermez âzık

Gece gündüz eyler 'arz-ı ihtiyâc
Gâh olur kim yemez içmez yatar ac

آن یکی پوشیده سینجاب و سمور
دیگری خفتی بر پیشی در تنور

Ol biri kış vakti sincap ü samûr
Giyinip bir köşede kılmış huzûr

Anlar emsâli libâs-ı fâhire
Vermedikden başka merd-i âhire

Eski püski dahı vermez bir hasır
Yaşlanur çıplak fırın içre fakîr

Ba'zılar kumla tesettür ederek
'Ömrünü fenâ edermiş giderek

Ba'zısı sandukada olup nihân
Yıkadılmış tek libâsın bir zamân

آن یکی بر پتر کمنا ونخ
دیگری بر خاک خواری بستنی یخ

Ol biri ipek döşekde tâ sabâh
Ha' b u rahatda olur pür inşirâh

Gündüz atlas mendişe eyler ku'ûd
Gah eder sadr-ı muallâya su'ûd

Gayrısı buz bağılu yerde kaşunur
Uyumaz biçâre yanı aşınur

Bir kilim-i köhneye râzı veli
Ana dâhı neylesin ermez eli

Sabaha dek hâk mezelletde yatar
'Âkıbet derd anı 'ukbûya atar

آن یکی را زرو و صد پیمان دید
دیگری در حسرت نان جان دید

Ol birine iki yüz kese zeheb
Turdığı yerde eder ihsân o heb

Lütfi şâmilken 'umûma 'âleme
Kudretin bildirmek için âdeme

Bir kula bin türlü nâm u şân verir
Gayrı etmek hasretinde cân verir

8

Turmaz asla kapı kapı tolaşır
Güç belâ bir parça nâna ulaşır

Gah olur kim ol dahı elden gider
Kapdırır kelbe anı hükm-i kader

طرفتي العيني حبان بر هم زند
كس ني يار دكي آنجادم زند

قال الله تعالى
لمن الملك اليوم لله الواحد القهار¹⁰⁰

Öyle Kâdir-i Kahhar u Cebbârdır
Mülk anındır Vâhid ü Kakhhârdır

¹⁰⁰ Yüce Allah buyurdu: Bugün mülk (hakimiyet) kimindir? Kahhar ve bir olan Allah'ındır.

Göz açup yumunca eflâk ü yerî
Birbirine urup eyler serserî

Var iken bunca selâtin ü mülûk
Her birinin ‘askeri bölük bölük

Kimse kâdir olamaz kim dem ura
Etdigin nolsun deyü bir zem ura

Her biri taht yedinde muzmahill
‘Aczle bîçâre kalur pâ-be-kil

آنکي با مرغ پوا ما هي ديد
بند کانرا دولت شاهي ديد

Ol ki uçan kuşa mâ-beyne’l semâ
Cevf-i deryâdan eder balık ‘atâ

Hem hevâ kuşun o kudret sahibi
Sayd eder hâkilere mâhi gibi

Gâh olur kim kullara bâr-i Hudâ
Pâdişahlık devleti eyler ‘atâ

Gün gibi zâhir bu ma‘nî herkese
Kul iken verdiği devlet çerkese

Nice emsâli görünmüşdür dahi
‘Aklın ermez işine sus ey ahi

بي پدر فرزند پيدا او کند
طفل راور مهد کويا او کند

کما حکي الله تعالي
101 عن عيسي عليه السلام اني عبد الله أتاني الكتاب و جعلني نبيا الي آخره

کما قال تعالي
102 انطقنا الله الذي انطق كل شيء

Zât-ı pâkinde anın yokdur neseb
Fi’l hakika her şeye oldur sebeb

¹⁰¹ Yüce Allah’ın anlattığı gibi: İsa’dan: Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana kitabı verdi. Ve beni peygamber yaptı.

¹⁰² Yüce (Allah’ın) buyurduğu gibi: Her şeyi konuşuran Allah bizi (de) konuştu.

Babasız ogul hem o peydâ eder
Hem beşikde çocuğı gûyâ eder

Hazret-i 'Îsâ nitekim bî-hilâf
Tıfl iken etdi beşikde bunca lâf

Ana mahsus olmadı işbu kelâm
Çoğunu söyletdi ol rabbü'l enâm

Tagı taşı dahı intâk eyledi
Lîk anı meşhûr-ı âfâk eyledi

9

مردء صد سالي را حى ميکند
اين بخر حق ديکري کي ميکند

قال الله تعالى
فاماته الله مائة عام ثم بعثه كما حكي الله تعالى في القرآن قال عيسى عليه السلام
واحبي الموتى باذن الله¹⁰³

Yüz senelik ölüyü eyler diri
İster ufak olsun ol ister iri

Yüz seneden sonra Hakk bî-vâsita
Ruh ile verdi 'az yere râbîta

Vâsıtayla dâhı bu hâlet vuku'
Buldığı vardır edip meyyit rücû'

Kumbiiznillah dedi 'Îsâ hemân
Verdi ol Sâm bin Nûha tâze cân

Zâtına mahsus anın ihya-yı ten
Bunu Hakkdan gayrısı eyler kaçan

صانعي كز طين سلاطين ميکند
بخر را رجم شياطين ميکند

قال الله تعالى
لقد خلقنا الانسان في أحسن تقويم¹⁰⁴

¹⁰³ Yüce Allah buyurdu: Allah, onu yüz yıl öldürdü sonra diriltti. Yüce Allah'ın Kuran'da anlattığı gibi İsa (a.s.) dedi ki: Ben Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim.

¹⁰⁴ Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yarattık.

قال الله تعالى
ولقد زيننا السماء الدنيا بمصابيح و جعلنا هارجو ما للشياطين¹⁰⁵

Sani'le tînden selâtin eyler ol
Nemci hem recm-i şeyâtîn eyler ol

Pâdişahlarda gören ol ziyneti
Balçıga eyler mi nisbet fitratı

Kurıca toprakken aslı Âdemin
İhsâs-ı takvimi kıldı 'âlemin

Can be can tîni selâtin etmedi
Hem selâtini yine tîn etmedi

Zeyn-i dünya oldı sani'yle nücûm
Hem dahı kıldı şeyâtîne rücûm

از زمین خشك رويأ ند كياه
أسما نهار ايم او دار وكاه

قال الله تعالى
فانظر الي آثار رحمة الله كيف يحيي الارض بعد موتها انذلك لمحبي الموتى¹⁰⁶

Öyle kudret sahibi sâni' hakîm
Hikmetinde olmaz asla lâmucîm

Kuru yerden tâze ot inbât eder
Haşri inkâr edene isbât eder

Ol nebâtın nef'î var hayvana hem
Dürlü meyve eyler insana kerem

Dest-i vâlâ kudretiyle ol ele
Hem direksiz gökleri tutar nigâh

Vâka'olsaydı eger cüz'i fesâd
Bî-huzûs olurdu altında 'abâd

¹⁰⁵ Yüce Allah buyurdu: Andolsun bir dünya semasını (göğünü) lamba (yıldız)larda süsledik. Ve onları şeytanlara atılan taşlar yaptık.

¹⁰⁶ Yüce Allah buyurdu: Allah'ın rahmetinin eserlerine bak. Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir.

هچ كس ور لمك او انباز في
قول او را لحن في و ساز في

قال الله تعالى
لو كان فيهما آلهة الا الله لفسد تا¹⁰⁷

قال الله تعالى
وكام الله موسي تكليما¹⁰⁸

10

Pâdişâh bî-zevâl ü lâ-nazîr
İstemez mülkinde tebdîre vezîr

Kimse mülkinde anın ortak degil
Olsa olurdu bu ‘âlem muzmahill

Kul i‘câzında yok sehv ü hatâ
Düzme koşma sanmasun ehl-i hevâ

Bî-hurûf u lafz-ı mûlî söyledi
Enbiyâsıyla tekellüm eyledi

Gerçe tertîb ile dürbînü’l enâm
Lîk bî terkîbdir asl-ı kelâm

در نعت سپد امر سلین ختم المر سلین
سید الکونین ختم المر سلین
آخر آمد بو و فخر الاولین

قال عليه اسلام
اول ما خلق الله نوري¹⁰⁹

قال عليه اسلام
كنت نبيا و آدم بين الماء والطين¹¹⁰

¹⁰⁷ Yüce Allah buyurdu: Eğer ikisinde (dünya ve gökler) Allah’tan başka bir ilah olsaydı her ikisi de bozulurdu?

¹⁰⁸ Yüce Allah buyurdu: Allah, Musa ile (bir çeşit) konuştu.

¹⁰⁹ Hz. Peygamber (a.s.) buyurdu: Allah’ın ilk yarattığı şey benim nurumdur.

¹¹⁰ Hz. Peygamber (a.s.) buyurdu: “Adem su ve toprak arasında (çamur-balçık) iken, ben peygamber idim.

وقال عليه اسلام
أنا سيد ولد آدم ولا فخر¹¹¹

قال الله تعالى
وخاتم النبيين¹¹²

Fahr-ı ‘âlem hâtem-i peygamberân
Nurı evvel bi‘aset âhir zamân

Evvelîn ve âhirînin mefharı
Mâsivallahın ‘umûma sürûrı

Fahr ederlerdi anımla enbiyâ
Ümmeti olmaklığı kılup ricâ

Enbiyâ ervâhına meb‘ûs idi
Lâ-cerem oldı cemi‘nin seyidi

Enbiyânın oldığıçün hâtemi
Sonradan kıldı müşerref ‘âlemi

آن كي أمه نه فلك معراج او
انبيا و اوليا محتاج او

قال الله تعالى
سبحان الذي اسري بعبده ليلا من المسجد الحرام الي المسجد الاقصي¹¹³

Sure-i İsrâda Hakk kıldı beyân
Mescid-i aksâya gitdigin ‘ayân

Nerd-bân oldı tokuz kat asumân
Oldı andan ‘arşa dek cismâ revân

Refrefe oldı süvâr andan o nur
Etdi serra ‘âlem-i gayba mürûr

Gördi Hakkın ayet-i kübrâsını
Belki cümle ‘alemin mevlâsını

¹¹¹ Hz. Peygamber (a.s.) buyurdu: Ben Ademoğlunun efendisiyim, ancak kibirlenmek yoktur.

¹¹² Yüce Allah buyurdu: Ve peygamberlerin mührü (sonuncusu) dür.

¹¹³ Yüce Allah buyurdu: Kulunu Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya geceleyin götüren (O Allah) her şeyden münezzehtir.

Oldı çün bu mertebe kadrî ‘alâ
Olma lâzım enbiyâ muhtac ana

شد وجودش رحمتي للعالمين
مجدا و شد پمي روي زمين

قال الله تعالى
وما أرسلناك الا رحمة للعالمين¹¹⁴

كما في الحديث القدسي
لولاك لما خلقت الا فلاك¹¹⁵

Cism-i pâki oldı rahmet ‘âleme
‘Ayn-ı rahmetdir cemî‘ âdeme

11

‘İllet-i gâiyyedir bu ‘âleme
Zâtıdır bâ‘is-i vücûd âdeme

Anın için yâr edildi nih tabak
İzâm-ı ecrâm olan eflâk-ı Hakk

Müzhir oldı tâm rahmân ismine
Lâ-cerem rahmet dinledi cismine

Halka bu yüzden de rahm etdi ele
Yer yüzi oldı ana hep secdegâh

آن کيارش بو دا بوبکر دعر
از سر الخشت او ثق مشدقمر

Ol ki kutb-ı merkez-i devrân idi
Şarkdan tâ garba dek sultân idi

Yâr idi ana Ebubekir ü ‘Ömer
Oldılar iki cihânda mu‘teber

Birbirine nisbet olsa âşikâr
Her birinin dürlü dürlü fazlı var

¹¹⁴ Yüce Allah buyurdu: Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.

¹¹⁵ Kutsi hadiste geldiği gibi: Sen olmasaydın evreni yaratmazdım.

Meh cemâlinden sevâba gitdiler
Ol mübarek nuru tasdik etdiler

Gökdeki ayı musahhar kıldı Hakk
Barmagı ucundan oldu iki şakk

آن يکي او رار فيق غار بود
دان دکر اشکر کش ابرار بود

كما قال عليه السلام
جعلت لي الارض مسجدا و طهورا¹¹⁶

قال الله تعالى
وما أرسلناك الا كافة للناس¹¹⁷

قال الله تعالى
اذ همافي الغار اذ يقول لصاحبه تحزن ان الله معنا¹¹⁸

Hicretinde ol resûl-i müste‘ân
Üç gice oldu magarada nihân

Ol biri ana refik-gâr idi
Ya‘ni ol Ebubekir anınla yâr idi

Zehr-i mâra oldu anda mübtelâ
Olmadı hulv-ı nuhabbetden cüdâ

Sahibü’l seyf oldığıçün digeri
Hiç kalmazdı gazâlardan geri

Dine kuvvet verici cebbâr idi
Lâ-cürm-i ser-‘asker-i ebrâr idi

صاحبش بو دند عثمان و علي
بهر آن کشتند در عالم ولي

Yar idiler ana ‘Osmân u ‘Âli
Oldılar ‘âlemde anınçün veli

¹¹⁶ Yeryüzü benim için mescid ve temiz kılındı.

¹¹⁷ Yüce Allah buyurdu: Ve seni ancak bütün insanlara gönderdik.

¹¹⁸ Yüce Allah buyurdu: Hani ikisi mağarada iken arkadaşına diyordu ki: Korkma Allah bizimle beraberdir.

Hazret-i ‘Osman zü’l-nureyn idi
Hüsn-i ahlâk ile nur-ı ‘ayn idi

Kıldı iki duhteriyle ol resûl
Zâtını ârâyiş-i hüsn-i kabûl

12

Haydar-ı kerrâr-ı ammizâdesi
Kurb-ı Hakkla ‘âlemin azâdesi

Zâhir ü Bâtn halifeydi ana
Anın için dendi şâh-ı evliyâ

آن یکن کان حیا و حلم بود
دان ذکر باب می نه علم بود

قال علیه السلام
أنا مدينة العلم و علي با بها¹¹⁹

Ma‘den-i hilm ü hayâ ‘Osmân pâk
Cevher-i zâtıyla oldı tâbnâk

Andan eylermiş melâ’ik hem hayâ
Böyle vasf etmiş habîb-i kibriyâ

Şehr-i ‘âlemin bâb-ı vâlâsı alî
Her fûnûn u ‘ilme ermişdi eli

Andan oldı ‘âleme neşr-i ulûm
‘İlm-i kimyâ ‘ilm-i cifr ‘ilm-i nücûm

Her biri kâmil mükemmel zât idi
‘Ârifin ve fâzılın sâdât idi

آن رسول حق کی خیرالناس بود
عر پاکش حمزه و عباس بود

قال علیه السلام
أنا ابن عبد الله بن عبد المطلب ابن عبد مناف الخ¹²⁰

¹¹⁹ Peygamber (a.s.) buyurdu: Ben ilmin şehriyim ve Ali de onun kapısıdır.

¹²⁰ Peygamber (a.s.) buyurdu: Ben Abdimenafın oğlu Abdulmuttalibin oğlu Abdullahın oğluyum

Ol resûl Hakk-ı Habîb-i Kibriyâ
Seyyide'l sâdât-ı hayra'l asfîyâ

İbn-i Abdallah idi ol zü'l kerem
Vâlidide muhteremdir lâ-cerem

Ceddi 'abdü'l muttalibden bî kusûr
On iki evlâd etmişdi zuhûr

İki ammi Hamza vü 'Abbas idi
Her biri a'lî vü ra'nâ nâs idi

Ol iki ma'dûd-ı âl-i 'âl idi
Sâ'iri hem-pâye-i cühhâl idi

هردم از ما صد در ودو صد سلام
بر رسول و آل و اصحابش تمام

قال الله تعالى

ان الله وملائكته يصلون على النبي يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً¹²¹

Cümlemizden yüz du'â ve yüz selâm
Mü'minîn ile eli yevmü'l kıyâm

Gâh kalb-i pâkile geh kâl ile
Her nefesde hem lisân-ı hâl ile

Kendüye olsun dahı eshâbına
Âline evlâdına ahbâbına

Zât-ı pâkinden dahı ya Rabb müdâm
Cümle-i ker ü beyânla bir devâm

Çok salât olsun o vâlâ pâyeye
Merhamet kıl dahı biz bî-vâyeye

13

در مناقب ام‌ءي دين رحمتي الله عليهم اجمعين
بو خيفه بود امام با صفا
آن سراج امتان مصطفي

¹²¹ Yüce Allah buyurdu: Allah ve melekleri peygambere salat(destek) ediyorlar. Ey iman edenler (sizde) ona tam bir şekilde salatü selam ediniz.

قال ابن عباس رضي الله عنهما
يكون بعدا لنبي صلي الله عليه وسلم نور ريكني بابي حنيفة¹²²

Ol imâmlar etdiler kim ictihâd
Oldılar bünyân-ı dine dört ‘imâd

Her biri gâyet mu‘azzam muhterem
Hâric-i tavk-ı beşer ehl-i himem

Münhall oldu yedilerinde müşkilât
Anların ‘ilmiyle toldı kâ’inât

Lâzım oldu bizlere etmek du‘â
Dâhı vâcibdir birine iktidâ

Etdiler aslı beyân bi’l ittihâd
Rahmet-i Hakkla ola ervâhı şâd

باد فضل حق قرين جان او
شاد باد ارواح شاکردان او

Bu Hanife safvet-i kalb ile tâm
Ümmet-i merhûmeye oldu imâm

Ol sirâc-ı ümmetân-ı Mustafa
Nur-ı ‘ilmiyle cihân buldu safâ

İsmi Nu‘mân bin Sâbitdir anın
Yer yüzünde nef‘î nâ-betdir anın

Cümle-i etrâk imâm-ı a‘zama
İktidâ eyler o zât-ı ekreme

Haşre dek ‘ilmiyle ‘âlem intifâ‘
Eylesün etmekle ana ittiba‘

باد فضل حق قرين جان او
شاد باد ارواح شاکردان او

Fazl-ı Hakk olsun karîni cânenin
Şâd ola ervâhı şâkirdânının

¹²² İbn-i Abbas (Allah ikisinden razı olsun) buyurdu: Peygamberden (s.a.v.) sonra Ebu Hanifede Rabbani bir nur olur.

Hem okumuş hem okutmuş ‘âlemi
Eylemiş kendi gibi çend âdemi

Etmemiş aslâ denî dünyâya meyl
Olmuş a‘lî rütbe-i ulyâya neyl

Kadılık teklîf olundukda ana
Meyl ve ragbet etmeyüp kılmış abâ

Zecr ü tevbîh ile ol sâhib kemâl
Eylemiş mahbusen ahir irtihâl

صحبتش بو يوسف قافي شده

14

وز محمد ذوالمنن را ضي شده

Ol mu‘alli zat-ı pâkin hem-demi
Vâkıf-ı esrâr-ı ‘ilmi mahremi

Kâdı-ı Bagdâd ebu Yusuf idi
‘İlminin ahkâmına vâkıf idi

Oldığıçün her ‘ulûma müste‘id
Oldı âhir kendi gibi müctehid

Hem muhammedden ola râzı Hudâ
Ol dahı olmuş idi sâhib ana

Nakd-i ‘ilmi ahz için yek tahtada
Hıfz-ı Kurân eylemiş bir haftada

شاهي ادريس و مالك بازر
يافت زيتان دين احمد زيبي دفر

Şâfi‘ kim mısırdâ medfûndur
Nakd-i ‘ilmiyle cihân meşhûndur

Pek büyük nehirdir ‘âlî-i makâm
Yok kemâlinde nazîri bir imâm

İbn-i İdrîs imiş ol zât-ı bihîn
Cennet-i adn eylesün mevlâ yerin

Hem imâm Mâlik zî-el’ihtirâm

Zühd ile meşhûrdur beyne'l enâm

Bu Hanife sâhibi idi zefer
Din-i ahmed cümlesinden buldı fer

روح شان در صدرجنت شاد باد
قصر دین ز علم شان آباد باد

Ruhları firdevsi 'alâda müdâm
Şâd u handân ola Yâ Rabb el-enâm

Hem saray-ı 'âli-i din-i mübîn
'Arş-ı mânendi olan şer'-i metîn

Anların 'ilminden âbâdan ola
Mü'minin kalbi hem şâdân ola

Dâ'im oldukça usul ile fûrû
Hâne-i 'ilme ede 'âlem rücû

Olmasun yâ Rabb ila yevmü'l hesâb
Ol bina-yı 'âlî-i muhkem harâb

در مناجات قاضي الحاجات
پادشاه جرم ما را در گذر

15

ما کنکاریم وتو آمرز کار

قال الله تعالى

ان الله لا يغفر ان يشرك به و يغفر ما دون ذلك لمن يشاء¹²³

Ey hatâyâ-pûş Sultân-ı 'azîm
Vey 'atâya bahş-ı mevlâ-yı kerîm

Cürmümüz 'afv ile ahz-ı intikâm
Eyleme ey pâdişâh hâss ü 'âmm

Biz günahkârız günahdır kârımız
Ma'siyyet efkârıdır efkârımız

¹²³ Yüce Allah buyurdu: Şüphesiz Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz, bunun dışındakileri dilediği kimse için bağışlar.

Sen günâh ‘afv edici gaffârsın
‘Aybları setr edici settârsın

‘Afv edersin şirkden madûnı sen
Lutf edip kendin buyurdın bunu sen

تو نکو کآری و مآبد کرده ایم
جرم بی اندآزه بی حد کرده ایم

Ey kerem etmekde ekrem pâdişâh
Bizlere bizden de erhâm pâdişâh

Sen eyü işli mürüvvet-kârsın
Merhamet eyler ‘atâ girdârsın

Biz fenâ işli yarâmaz işliyiz
Ma‘siyyet etmekde keskin dişliyiz

Ölçisiz cürm ü kabâhat etmişiz
Kat-ender kat fezâhat etmişiz

Hadden efzûn etmişiz sehv ü hatâ
Taglar taşlar kıyâs olmaz ana

سا ا هادر فسق و عصیان کنتی ایم
آخر از کرده پشیمان کشتی ایم

Bunca yıl fisk içre galatân olmuşuz
Zulmet-i ‘aşiyânda pinhân olmuşuz

Fıskla geçdi civânlık ‘âlemi
Tâ gelince nâ-tüvânlık ‘âlemi

Gâ’ib etmişdik huzûr u rahatı
Eyleyüp emre muhâlif tâ‘atı

Fısk ihata eyleyüp her yanımız
Hane-i humar idi bünyânımız

Çok zaman ‘isyâna hâdim olmuşuz
Fi‘limizden sonra nâdim olmuşuz

روز و شب اندر معاصص بوده ایم
غافل از یؤ خذ نوا صی بودا ایم

قال الله تعالى

يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ بالنواصي والاقدام¹²⁴

Gece gündüz ma‘siyetlerde idik
Her zaman ‘aşıyân olan yerde idik

16

Bi’l nevâsı âyetinden bir zamân
Gâfil idik cürm ederek ân-be-ân

Hakk buyırdı kim kıyametde bütün
Bilinür simâlarından mücrimûn

Gözleri mavi olur yüzi siyâh
‘Aks eder etdikleri cürm ü günâh

Ok saçı ile ayagından tutar
Anları me‘mur olan nâre atar

دأما در بند عصیان بوده ایم
هم قرین نفس و شیطان بوده ایم

Her zamân ‘asiyân kaydında idik
Arzu-yı nefis saydında idik

Olmuş idik nefis ü şeytâna karîn
Gâh nefis aldatdı geh şeytân-ı laîn

Nefs ederdi dâ’imâ şehvet-perest
‘Iyş u nûş ile müdâm âlûde mest

Dâhı şeytân eyledi idlâl-i âh
Suret-i Hakkdan edip igfâl-i âh

İç yüzinden tış yüzinden aldılar
Bizleri bahr-ı fenâyâ saldılar

بی کتی نکذشتی بر ما ساعتی
بأ حضور دل نکرده طاعتی

Hiç günahsız geçmedi sâ’at bile
Etmedik tâ‘at huzûr-ı kalbile

¹²⁴Yüce Allah buyurdu: Suçlular simalarından tanınırlar ve perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.

Bir dakika fevt-i ezmân etmedik
Kalmadı bir dürlü ‘asiyân etmedik

Yelkovana dönmüş idi cismimiz
Nâm virmişdi günahda ismimiz

Zevk-i dünyâya sekrettik yel gibi
Zad-ı ‘ukbâya ise tenbel gibi

Sa‘atince bir ‘ibâdet etmedik
Hakka lâyık hiç ta‘at etmedik

بر در آند بندهء بکر یحتی
آب روخود بعصیان ریختی

Kapına bir ‘abd-ı âbık geldi bak
Elde avuçda zünûb-ı mâ-sebak

Yüz suyun dökmiş kamu ‘asiyânla
Kurumuş kalmış katı bir cânla

Kalmamış vechinde âsâr-ı şerif
Eylemiş ‘asiyânla kendin telef

17

Cürmile âlude bir nâma siyâh
Başdan ayaga vücudı pür günâh

‘Arz-ı hâcât etmege yokdur yüzi
Lutf u ihsânındadır iki gözi

مغفرت دار دامید از لطف تو
زا نکی خود فر مودهء لاتقنطو

قال الله تعالی

یا عبادی الذین اسر فوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب

جمیعا انه هو الغفور الرحیم¹²⁵

Magfîret ümîd eder ey pâdişâh
Lutfına magrûra ol nâma siyâh

¹²⁵ Yüce Allah buyurdu: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü o çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Çâresiz kalmış koşup gelmiş sana
Varını yogını atmış yana

Sen buyurmışsın ezel ey kullarım
Olmayın me'yus ben lutf eylerim

Eylerim cümle zünûbı magfired
Siz hemân tevbe ile edin ma'zeret

Ben 'Afüvvüm hem Gafurum hem Rahîm
Rahmeti vâsi' cihân-bân-ı kerîm

بحر الطاف تو بی پایان بود
نا امد اظ رحمتت شیطان بود

Bahre't-tâfın ki bî-pâyân olur
Rahmetinden nâ-ümid şeytan olur

Rahmetinden küfrdür kesmek ümîd
Belki de şeytân gibi olur ba'îd

Sahili vardır cihân deryâsının
Gâyeti vardır dahı sahrâsının

Lutfun yokdur efendim gâyeti
Kimsenin yokdur beyâna tâkati

Katredir eltâfına nisbet deniz
'Âcizim tefhîme anı bendeniz

نفس و شیطان ز ذکر یماراه من
رحمتت با شد شفاعت خواه من

Nefs ü şeytân urdı yolım ey kerîm
Rahmetin ola şeffi'im ey rahîm

Soydılar bi'l cümle hayr-ı a'mâli
Koydılar ancak buse-i hâlemi

Müflis etdi ol harâmiler beni
Nefs-i emmareyle şeytân-ı denî

Nişleyim yâ Rabb şaşırđım neyleyim
Kimden ümîd-i 'inâyet eyleyim

Sen bilürsin ilticâ ettim sana
Rahmetin olsun şefâ'atci bana

18

چشم دارم کز کني پاکم کني
پيش ازان کا ندر جهان خاکم کني

Oldur ümîdim ki ey Rabb-ı 'azîz
Edesin levs-i muâ'siden temîz

Etmeden evvel vücûdım hâksâr
Mâ-i rahmetle edesin âbdâr

Kabre varmazdan mukaddem eyle pâk
Kim safâ geldik desün a'zâma hâk

Seyyiâtım vermesün sıklet yere
Magrifet kıl koyma yâ Rabb mahşere

Sonraya kalursa zîrâ iş fenâ
Başıma zindân olur dâr-ı bekâ

اندران دم کز بدن جانم بري
از جهان با نور ايمان بری

Ol nefis kim cânım ey Bârî Hudâ
Kudretinle tenden eylersin cüdâ

Edesin cümle 'alâyıkdan beri
Zikr edem zâtınla bes peygamberi

Nur-ı îmân ile dünyâdan ilet
Yanıma ugratma şeytândan gözet

Pâk-i müslim olduğım hâlde vefât
Eyleyim kim bulayım baki hayât

Salihîne eyle mülhak yâ Ganî
Mü'minîn kâmilinden kıl beni

در نکو هوش نفس اماره کويد
عاقل آن باشد کی و شا کربور
وانکهي بر نفس خود قادر بود

‘Âkil ol olurki ol şâkir olur
Sonra kendi nefsine kâder olur

Hakkın ihsân etdiği ni‘metlere
‘İlm ü isti‘dâd eyle hikmetlere

Ân-be-ân eyler senâ şâkir olur
Sonra nefsin zabtına kadir olur

Râgıb olmaz iştihâ-yı nefsine
Bir nefes uymaz hevâ-yı nefsine

Kendini kapdırmaz asla şehvete
Merd olan ‘âkil tapar mı ‘avrata

هر کی خشم خود فروخور دای جوان

19

با شد وازرستکاران جهان

Kim ki hışmın yudkunup eyler nihân
‘Âlemin kurtulmuşundandır o cân

Fi’l-hakika ateşe benzer gazab
Sahibin evvel yakar amma ki heb

Gah olur kim sa’ire sâri olur
Nârı icad eyleyen nârı olur

Hışmın izhâr etmeyin merd-i gayûr
Denilür anâ hakikatde cesûr

Nefsine mâlik olandır pehlivân
Böyle vasf etmez peyember ey civân

آن بود ابلهترین مرد مان
کز پی نفس و هوا با شد دوان

كما قال عيسى عليه السلام
تعبت من الا حمق¹²⁶

Ol olur âdemlerin en şâşkını
Kim olur nefis ü hevânın çâpkını

¹²⁶ İsa (a.s.) buyurduğu gibi: Ahmaktan yoruldum.

Gice gündüz şehvet ardınca gezer
Ruh-ı pâki su-i hâlinden bezer

Hakkı kor bâtil işe eyler şürû‘
Ahmak insân eylemez Hakka rücû‘

Eylemez pend ü nasihat hiç eser
Ahmak insan adamı ta‘bân eder

Bir nefes kalmaz hevâsından geri
Fart-ı hırsından yeler öte beri

وان كهی پندارد آن تريك راي
خواهد آمرزيد نش اخر خدای

قال الله تعالى
ايطمع كل امرئ منهم ان يدخل جنة نعيم كلاً¹²⁷

Sonra zann eyler ki ol fikri siyâh
Magfired etmek diler anı ele

Bak şu zann-ı fâside kim bir hevâ
Eyleyüp ‘ömrün müzâfâtın hebâ

Nefse dâ’ir şeyle oldu müştâgil
Eyledi nâr-ı cehennemi müştâil

Sonradan isterki girsün cennnete
Magfired olsun da düşün ni‘meti

Vay öyle zu‘m-ı batıl şahsa kim
Çâre kılmaz olsa eflâtun hekim

کرچی در ویش بود سخت ای پر
هم ظ در ویش نبا شد خوبتر

Fakr u fâkâ gerçi zahmetdir veli
Andan a‘lî olamaz sabr etmeli

20

¹²⁷ Yüce Allah buyurdu: Onlardan her biri naim cennete gireceğini mi istiyor (tamah ediyor). Hayır asla.

Gerçi dünyâda mü'hirdir hakîr
Lîk 'ukbada mukaddemdir fakîr

Çünkü 'ukbâda hesâbı az olur
Agniyâda sıkleti mümtâz olur

Ehl-i fakr u fâka beş yüz yıl peşîn
Dakk-ı bâb-ı cennet eylermiş hemîn

Hıffet üzre oldığı emr-i sarîh
Keyd-i i'dâdında olur müsterîh

هر کی او را نفس ثومش زام شد
از خردمندان نیکو نام شد

Her kime kaldı ita'ât oldı râm
Kötü nefsi olur ol zü'l ihtirâm

Âkilândan 'ad olup bulur murâd
Halk eyülikle eder 'âlemde yâd

Serkeş olsa nefsi amma âdemin
'Âkıbet bed nâmı olur 'âlemin

Nefsin ıslâh eylemezse bir kişi
Âhiretde dâhı hüsrândır işi

Siyâseti terk edip at terkiye
Var yüri kıl kötü nefsi terbiye

در ریاضت نفس بدرا کوش مال
تا نینداز دترا اندر و بال

Nefs-i emmâren riyâzatda müdâm
Bür kulagın kıl mü'eddib ey gulâm

Kam' u kal'et kuvveten dinle beni
Tâ vebâle atmasun âhir seni

Besmele nefsi götürme şehvete
Kim dûçar eyler nihâyet şiddete

Bük kulagın kalmasun tâ kim harûn
Tepmeler sonrasını eyler zebûn

Arzu-yı nefse etme inhimâk
Esip serkeş sâhibin eyler helâk

هر کی خوابد تا سلامت ماند او
از جمع خلق رو کرداند او

Kim diler âfâtdan sâlim kala
Cânib-i mevlâya togrı yol ala

Yüz çevirsün mâsivâdan dâ'imâ
Tâ görünsün kendüye râh-ı Hudâ

Her kim eyler nâs ile çok ihtilâf
Göremez kalbi safâ-yı insibât

21

Yalnız kalsa olur şevki mezîd
Merd-i hakkı halk eder Hakkdan ba'îd

Münhasırdır cümle ehl-i himmete
Zâhir ü Bâtın selâmet-i vahdete

مرد مائراسر بردر خواب دان
کشت پیدار آنکی او رفت از جهان

وفي الاثر
الناس نيام فاذا اما توا اتبهبوا و تيقظوا¹²⁸

Cümle adamları uykuda bil
Gafil olma aç gözini ey nebîl

Uyanur ol kim eder terk-i cihân
Mevtle eyler teyakkuz-ı âdemân

Keşf olur ol dem gata-yı mâsivâh
Mâ hüve-l-Hakk görünür bî-iştibâh

Tutiyâdır dide-i insâna mevt
Aç gözün ermezden evvel câna mevt

Olmadan evvel açıl sun çeşm-i cân
Kıl riyâzat h^vab- ı gafletden uyân

¹²⁸ Hadiste olduğu gibi: İnsanlar uykudadırlar. Öldükleri zaman uyanıp kendilerine gelirler.

آنکی رنجاند ترا عزرش پدیز
تا بیابی مغفرت بر وی یکر

قال الله تعالی
فاعفوا و اصفحوا¹²⁹

و قال تعالی
فمن عفی و اصلح فا جره علی الله¹³⁰

İncidir ol kimse kim bir dem seni
Suçlı tutmasın seni incideni

Özr ederse kıl kabul ma‘zeret
Tâ ki Hakkdan bulasın sen magfîret

Özr edip eylerse cürmün i‘tirâf
Tevbedir ol etme andan inhirâf

Çünkü ‘affvı Hakk sever sen dahı sev
İntikâma kudretin varsa velev

Öylesinden etme istiksâ-yı Hakk
Tâ olasın müzhir-i na‘mâ-yı Hakk

حق ندارد روست خلق آزار را
نیست این حصلت یکی دیندار را

Sevmez Allah ‘âlemi incideni
Yok bir ehl-i dinde bu hûy-ı denî

Bu sıfatda olan âdem bî-kemân
Düşman u mebgûz hakkdir her zamân

Öyle âdem ‘âlemin menkubıdır
Hazret-i Hakkın dahı magdubıdır

Pek fenâ huydır cihânda bu sıfât
Hiç kabul etmez bunu dindâr zât

Halkı incitmek gibi bed hasleti
Sevmez asla Hakk Te‘âli Hazreti

¹²⁹ Yüce Allah buyurdu: “Affedin ve hoşgörün.”

¹³⁰ Ve Yüce (Allah) buyurdu: Kim bağışlar ve islah ederse onun mükafatı Allah’a aittir.

22

ازستم هر کودلی رار یش کرد
آن جراحت بر وجود خویش کرد

قال الله تعالی

یأیها الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة¹³¹

وقال تعالی

من عمل صالحا فلنفسه ومن اسا فعلیها¹³²

Kim ki dest-i zulm-i nâ-hemvârdan
Kuvvet-i bâzû-yı bed girdârdan

Yare etdi hâtır-ı bî-çâreyi
Açmış oldu kendüye ol yareyi

Âdemin evladını iri ufak
Kıldı nefis-i vâhide hükmünde Hakk

Bir fenâlık etse kimse âhire
Kendüye etmiş olur bi'l âhire

Her ne etse kendüye eyler kişi
Vay ana kim halka bedlikdir işi

آن کی در بند دل ازاري بود
در عقوبت کار اوزاري بود

كما قيل

الجزا من جنس العمل¹³³

Ol ki kalb incitme kaydında olur
Cevri halkın ‘amr ve zeydinde olur

İşi güci kavlı ü fi‘ili dem-be-dem
Hâtır incidmekte olur lâ-cürm

Dâr-ı ‘ukbâba ukûbetde müdâm
Nâle ve feryâd olur işi tamâm

¹³¹ Yüce Allah buyurdu: Ey insanlar sizi tek bir nefis (canlı)ten yaratan Rabbinizden korkunuz.

¹³² Ve Yüce (Allah) buyurdu: Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kimde bir kötülük yaparsa kendi aleyhinedir.

¹³³ Denildiği gibi: Ceza, amel(davranış) cinsindedir.

‘Afv olmaz öyle bedkârın suçu
Çekdiği cevrin bulmaz hiç ucu

Benzemez sa’ir ma’âsiya bu iş
Pek fenâdır kalbe açmak cerh u rîş

اي پسر قصمد دل ازاري مکن
از خدای خویش بيزاري مکن

Kalb kırmak ka‘be yıkmaktan beter
Oldığı ma‘lûmın olsun ey püser

Ka‘benin taşla topaçdır bünyesi
Gerçe beytu’llahdır anın künyesi

Kalb ise kuvvet-i ahmerden latîf
Ka‘be-i ulyâyı mevladan şerîf

Etme kalb incitme kasden hiç mi hiç
Olmak istersen dü ‘âlemde behîc

İncidirsen kalbi kalursın geri
Kurb-ı Hakktan nice bin fersah beri

خاطر کس را مر نجان اي پسر
ور نخور دي زخم بر جان اي پسر

قال الله تعالي
وجزاء سيئة سيئة مثلها¹³⁴

كما قال تعالي
وانتم شهداء¹³⁵

23

Hatırın incitme oğlum kimsenin
Hatırın incinmesün tâ kim senin

Yaralarsın canını halkın eger
Yara yersin cânın üzre ey püser

¹³⁴ Yüce Allah buyurdu: Kötülüğün cezası misliyle (aynısıyla) kötülüktür.

¹³⁵ Yüce (Allah)’ın buyurduğu gibi: Ve sizler şahitlersiniz.

Gerçe kim nûr-ı ‘âleminden oldı cân
İrtibatı çeşm ile amâ ‘ayân

Çeşm-i mecrûh olsa dahı rûh-ı pâk
Olur anın zahmetinden zahm-nâk

Eylese bir kimse cisme cevr ü zûr
Olur elbet rûhı dahı bî-huzûr

کر همی خواهی کی کردی معتبر
ثام مردم جز بنیکویی مبر

Ey ki ‘ind-Allah u ‘ind-el’nâs eger
Olmak istersen mûkerrem mu‘teber

Her kimin olursa olsun adını
İyiligin gayrıyla etme yâdını

Dâ’imâ hayr ile zıkr et ‘âlemi
Şerre nisbet eyleme bir adamı

Herkesin başında Hakkın sırrı var
Hayr u şerrin âdeme tâsiri var

Halk olur hüsn-i şehâdetle kabûl
Dahı ‘ind-Allah cârı bu usûl

قوت نیکی نداري بد مکن
بر وجود خود ستم پحد مکن

Kuvvetin yok ise iyilik etmege
Şâhrâh lutf u hayra gitmege

Etme bari cânib-i şerre udûl
Eyleme beddik nasihat kıl kabûl

Yok ise ihsân u hayra tâkatin
Olmasun şer işde bari ‘âdetin

Âdeme bedlik edip verme elem
Kendine gül eyleme hadsiz sitem

Bed-menişlikden ferâgat eyle tâ
Olasın ‘âlemde bed işden cüdâ

روزبان از غیبت مردم ببند
طا نیینی وست و پای خود ببند

قال الله تعالی
ولا یغتب بعضکم بعضاً¹³⁶

Var yüri ‘âlemde kıl bend-i zebân
Gıybetinden âdemin bagla lisân

Ellerin ayakların tâ bagda
Görmeyesin oglum âhir çâgda

24

Gıybetinden ‘âlemin kıl ihtirâz
Arkasından etme asla keşf-i râz

Şer‘ ile çünkim mukayyed oldı nâs
Etmelidir her işi şer‘a kıyâs

Gıybeti Hakk eyledi şer‘â harâm
Etme asla gıybeti dâ’ir kelâm

هر کی از غیبت زبانش بستى نیست
آنچنان کس از غیبت زبانش بستى نیست

Her kimin olmaz müsâviden dili
Baglu eyler dâ’imâ gıybet ili

Kurtuluş yokdur ‘ukûbetden ana
Halkı gıybet etdiğiçün dâ’imâ

Hakk harâm etmişdi ana gıybeti
Var idi rabt-ı lisâna kudreti

Dil uzatdı arkasından ‘âlemin
Agzına aldı ‘uyûbın âdemin

Lâ-muhâl etmezse istihlâl eger
Etdigi zemmin ‘ukûbâtın çeker

در فوآءد خا موشى كويد
اي برادر كر تو هستى حق طلب
جز بفر مان خدا مكشاي لب

¹³⁶ Yüce Allah buyurdu: Bir kısmınız bir kısmınızı gıybet yapmasın.

Ey benim mü'min karındaşım eger
Tâlib-i haksan bu pend eyler eser

Emr-i Hakkdan gayrıya gizlü 'ayân
Eyleme tahrîk-i leb açma dehân

Al bir üstâd-ı kâmilden sebak
Emr ü fermân ilahi nise bâk

Ol sözi kim şer'î vermişdir cevâp
Söyle etme kimseden hiç ihtirâz

Andan artık nâ-mülâyim kîl u kâl
Ekser olur bâ'is-i ceng ü cidâl

کر خبر داري زحي لايموت
برد هان خود بنی مهر سکوت

Hazret-i Hakkdır çü Hayyî lâ-yemût
Anı bil dâ'im ve gayrıyı unut

Hakkdan olursun ger âgâh u habîr
Gayrıdan olmazsın aslâ rahne-gîr

Rabt u yâbis söyleme dinle okut
Sâkit ol koy agzına mühr-i sükût

25

Kıl hazer kim âfet-i cândır lisân
Cân yakar gûyâ zebânıdır zebân

Cürmi ufakdır velî cürmi büyük
Böyle etmişdir beyân ehl-i sülûk

اي پسر پندو نصيحت کوش کن
کر نجاقی بايدت خاموش یکن

کما قيل

قل الخيرو الا فاسکت¹³⁷

Ey ogul dinle nasihat bak bana
Kurtuluş lazımsa âfetden sana

¹³⁷ Denildiği gibi: İyiyi (hayrı) söyle, değilse (ya da) sus.

Epsem ol ile sükûtı iltizâm
Etme meclislerde teksîr-i kelâm

Bi'z-zarûr eyler ise ger iktizâ
Söyle ama kıl tefekkür ibtidâ

Söyle söylersen eger hayr-ı kelâm
Yohsa dilsiz gibi epsem ol müdâm

Söylemez beyhûde aslâ 'abd-ı hâs
Buldı anınçün belalardan halâs

هر کرا کفتار بیارش بود
دل درون سینی پمارش بود

Her kimin kim sözi çokdur lâ-ilac
Kalbi gögsünde olur haste mizâc

Çok kelâm ile olanlar muttasıf
Sinesinde kalbi olur münharif

Söynedigi söz meger kim hayr ola
Hakka da'ir anda nef'-i gayr ola

Vaz' u emsâli gibi elfâz ola
Kesretinden gâfilîn îkâz ola

Eyleyin beyhûde sözle iştigâl
Her cihetle olamaz âsude hâl

عاقلا نرا پیشی خاموشی بود
پیشهء جاهل فرا موشی بود

Âkilânın 'âdeti olur sükût
Anlara lazım degildir bu ögüt

Akl-ı kâmil sâhibi epsem olur
'Âlemin esrârına muharrem olur

'Âdet olmuşdı çü lokmâna sükût
Hikmet oldı kâmil insâna sükût

Câhilin nisyândır amma sa'natı
Unudur pendi uzadır sohbeti

Her ne gelse azgına söyler hemân
Söylediği sözlerin çoğu yalân

26

خامش از کذب و غیبت واجبست
ابلهست آن کو بکفتن را غبست

قال الله تعالی
فنجعل لعنة الله على الكاذبين¹³⁸

Vâcib oldu kezb ü gıybetden sükût
‘Âlemi kadeh ü mezemmet sükût

Kezb hakkında dolu nass-i sarîh
Oldı her edyânda emr-i kabîh

Sevmez Allah te‘alî kâzibi
La‘net eyler hem o kudret sâhibi

Kezb erbâbı ba‘îd-i Hakk olur
Kebze ragbet eyleyen ahmak olur

Kezb ü gıybet nassla oldu harâm
İctinâb et kezb ü gıybetden müdâm

اي برا در جزئناي حق مكو
قول حق را ازبراص دق مكو

Dil senâ-yı Hakka oldu vâsita
Buldı hem Kurân anınla râbıta

Hakkı eyle dâ`imâ medh ü senâ
Hem dahı Kuran oku subh u mesâ

Anların gayrı zarûrı olsa lâf
Söyle amma söyleme aslâ hilâf

Söz velev Hakk olsa sorı söyleme
Ta‘na etmekden ötüri söyleme

Bazı söz var kim hakîki zemm çıkar
Kıl hazer kim hâne-i kalbi yıkar

¹³⁸ Yüce Allah buyurdu: Allah'ın lanetini yalancılar üzerine kılalım.

هر کی در بند عبارت میثود
هر چه دارد جمله غارت میثود

Kim ki sevdâ-yı 'ibâretde olur
Külfet-i kayd-i fesâhatde olur

Söze gelse azgını bozar azar
Vâdi-yi ehl-i belâgatde gezer

Kasdı oldur kim diye 'âlem fasîh
Halk içinde kendini eyler fazîh

Hüsn-i halka olsada rüsvâ olur
Bildigi sözler bütün yagma olur

Nefret eyler lehcesinden hâs u 'âm
Bâ-husûs eylerse teksîr-i kelâm

دل زپر گفتن بمیرد در بدن
کر چه گفتارش بود در عدن

27

Kalb olur tende sözi teksîrden
Her kelâmı olsada dürr-i 'adn

Bî-tekellûf olsa amma söz güzel
Şâmil-i hikmetle vehbî-i ezel

Hazret-i nâzım ü emsâli gibi
Rumda nâbi ile âli gibi

Kesretinden halka vardır fâ'ide
Cevherîn elfâza dinmez zâ'ide

Nâzımın maksûd-ı vâlâsı hemân
Külfeti cerh eylemekdir bî-kemâl

اي کی سعی اندر فصاحت میکنی
چهرهء دلرا جراحت میکنی

Ey ki cedd ü vüs'î edersen dâ'imâ
Etmege sözi fesâhatle edâ

Zorla etdikçe gönülden söz tirâş
Çehre-i kalbi edersin pür-hırâş

Zeyn edersen gerçe oldukça sözi
Neyleyim mecrûh olur kalbin yüzi

Satma ârayişli elfâz-ı ‘âleme
Verme sıklet sözlerinden âdeme

Düşme öyle külfet-i beyhûdeye
Bak benimde cevherim yâ hû deye

روز بانرا در دهن محبوس دار
از خلایق خویش را ماءیوس دار

Yavrı agzında dili mahbûs tut
Kendini mahlûkatdan me’yûs tut

Eylemek lâzım hele sözde-varî
Hem halâyıktan dahı kesmek tama‘

Hem tama‘dır düşüren dile seni
Halk içinde eyleyen gâyet-denî

Gerçe kim dünya tama‘ dünyasıdır
Lakin ehl-i hakka gam deryâsıdır

Hakka bağlan halkdan ümîdi kes
Gayrıyı yâd eyleme Allah bes

هر کی او بر عیب خود پنا شود
روح او را قوتی پیدا شود

Kim ki kendi ‘ayıbını görıcıdır
Gayrıdan agzını mühr urıcıdır

Ya‘ni kendi ‘aybına meşgûl olur
Halkın ‘aybından misâl-gûl olur

28

Söylemez görse ‘uyûbın‘âlemin
Eylemez ifşâ zünûbun âdemin

Başka bir kuvvet olur peydâ ana
Ruhun istilâ eder feyz-i Hudâ

Keşf-i esrâr etmege kuvvet gelür
Ehl-i Hakkla sohbeta kudret gelür

در عمل خالص می گوید
هر کی باشد اهل ایمان ای عزیز
پاک دار دچار چیزاز چار چیز

Ey vücud-ı muhterem zât-ı ‘azîz
Ehl-i ‘akl u ehl-i idrâk u temiz

Kim olur îman-ı kâmil sâhibi
Zühd ü takva ehl-i ehlullah gibi

Dört şey’i dört şeyden pâk eder
Ehl-i Hakkın gitdiği yola gider

Kendüye zâhir necâsetden nasıl
Sa‘y edip tethîr ederse muttasıl

Öyle ol dört nesneden derd-i tamâm
Dâ‘imâ tanzife eyler ihtimâm

از حسد اول تودلرا پاکی دار
خویشتن را بعدزان مؤمن ثمار

كما قال عليه اسلام
لا حسد الا في اثنين¹³⁹

Kıl hasedden kalbini pâk evvelâ
Kim odur cümle kebâyihden fenâ

Hakkın ihsân etdiği kısmetlere
Halka in‘âm etdiği ni‘metlere

Olmayup râzı çekersin ıztırâb
Hakkın ortagımısın kıl ictinâb

İki şeyde câ’iz ancak işbu hâl
‘İlm-i ta‘liminde hem infâk-ı mâl

Kıl hasedden ibtidâ kalbin temiz
Sonra mü‘min sây kendin ey ‘azîz

پاکی داراز کذب واز غیبت زیان
طا کی ایمانت نیفطد در زیان

¹³⁹ Peygamber (a.s.)’ın buyurduğu gibi: İki şey dışında kıskançlık (haset) yoktur...

Ey ‘azîz-i muhterem ruhı fedâk
Kezb ü gıybetden dilin tut dahı pâk

Hıfz edip işbu sözi al ezbere
Kezb ile îmân sığışmaz bir yere

Ademin îmânı râ’as malıdır
Kezb ana âfet verici hâlidir

29

Dilde varsa kezb ü gıybetden eser
Lâ-cerem îmânına verir zarar

Kezb ü gıybetden dilin gâyet sakın
Düşmesün hüsrâna îmânın kaçın

پاکی اکر داری عمل را از ریا
نور ایمان ترا باشد ضیا

Pâk edersen ger riyâdan hâlini
Hâlini i‘mâlini if‘âlini

Nur-ı îmânın için olur ziyâ
Dem-be-dem kalbin eder kesb-i safâ

Ger riyâ âlûd ise a‘mâllere
‘Alemler aldâdacak ahvâllere

Celb-i dünyâ ise kalbinde emel
Verir Allah etdigin sa‘ya bedel

Şem‘a-i îmânın olmaz ruşenâ
Vermez asla kalbine nur-ı ziyâ

چون شکم را پاکی داری از حرام
مرد ایمان دار باشی والسلام

Pâk edip karnın yemez isen harâm
Mü’min-i kâmil olursun vesselâm

Sâhâ-i gülzârdır îmân-ı tâm
Pâk su vermek gerekdir subh u şâm

Etmeyüp dikkat verirsen çirkîn âb
Gah çirkîn âb ü gâhi müncelâb

Hiç letâfet kalmaz olmaz âbdâr
Ândaki eşcâr olmaz tâbdâr

Bir temiz yerden salunursa eger
Dâ'imâ anı bulursın tâze ter

هر کی دار داین صفت باشد شریف
در ندارد دارد ایمان ضعیف

Kimde varsa bu sıfat ya'ni harâm
Yimeyüp eylerse gâyet ihtimâm

Ol olur ehl-i şeref sâhib 'alâ
Halk arasında bulur mecd ü senâ

Sa'yla kesb edenin rızk-ı helâl
Bulur îmânı kemaliyle kemâl

Yok takayyüd etmeyüpde her zamân
Her ne geçerse eline yer hemân

Öyle şahsın olur îmânı za'yıf
Olsada başı yeşil zât-ı şer'îf

30

هر کی باطن از حرامش پاک نیست
روح او راره سوي اقلآك نست

Her kimin karnında var levs-i harâm
Eylemez tathîre ânı ihtimâm

Tendeki kubh-ı keşâfet 'âkıbet
Ruhına eyler sirayet 'âkıbet

Bulamaz ol cânib-i eflâke yol
Kurb-ı Hakka edemez asla vusûl

Ekl ü şurb olsa helâl ile mübâh
Çok yiyenin bulamaz ruhu felâh

Var kıyâs eyle olursa ger harâm
Ruha ne sıklet verir öyle ta'âm

چون نباشد پاک اعمال از ریا
هست بیجا صل چونفش بور یا

Olmaya çünküm riyâdan pâk ‘amel
Benzer ol nakş-ı hâsîre

Çünkü yok asl-ı hâsîrin kıymeti
Nakşının artık olur mı ragbeti

Halk için olan ‘ibâdet ser-te-ser
Anâ benzer belkede andan beter

Sûrete bakmaz Hudâ-yı zülcelâl
Sûrete eyler nazar ey ehl-i hâl

Var ise kalbinde asâr-ı hulûs
Der olunmaz iyliğe dâ’ir husûs

هر کرا اندر عمل اخلاص نیست
در جهان از بند کان خاص نیست

Her kimin ihlâsla olmaz işi
Hâs-ı kullardan degildir ol kişi

Hakk yolunda pâre pâre olsa da
Aglamakdan gözi yâre olsa da

Hâs degildir ‘ammeden say ânı sen
Belki de en‘âmdan sây ânı sen

Çekdiği zahmet kalur yanında hep
Kurb-ı Hakka olmaz a‘mâli sebeb

Muhlisîn kim bende-gân-ı hâsıdır
Hakka takrîb eyleyen ihlâsdır

هر کی کارش از برای حق بود
کارا و پیوستی باردنق بود

31

Her kim işinde gücünde haklıdır
Dâ’imâ işi güci revnaklıdır

Hakk rızâsıçün olan işler müdâm
Pek letâfetli olur beyne’l enâm

Ya ol iş kim Tanrıya mahsûs ola
Nass-ı Kurânı ile mansûs ola

Ger rızâ Allaha olmazsa karîn
İşlemiş olur ‘abes ânı hemîn

Ol ‘ibâdet nurdan ‘ârı olur
‘Âkıbet merdûde-i bâri olur

در بیان انکی پادشاه نرازیان دارد
چار حصلت ای برادر در جهان
پادشاه نراهمی دارد زیان

Dört haslet var cihânda âşikâr
Heybet-i sultâna verir inkisâr

Gerçi zıkr etdi be-vech-i ihtisâs
Padişâhâne odırdı kaldı hâs

Her büyük zât etmelidir ictinâb
Yâ ki dinsün zâtına ‘âlî-cenâb

Bâ-husûs ola vezîr-i a‘zamı
Yâ ki serdâr ü müşîr egermi

Anlara hem lâzım anlardan hezar
Şanlarına ermeye tâ kim zarar

پادشاه چون در مآخذندان بود
پکمان در هیبتش نقصان بود

Padişeh çün halk arasında güler
Şübhe yok kim heybetin noksân eder

‘Âlemin kalbinde kalmaz heybeti
Yüzlerine karşı gülerse kati

Hazret-i fahr-ı risâlet Mustafa
Müfahir şâhâniyân ferruh likâ

Dâ’imî sûretde olurdu behîc
Kahkahayla gülmedi ‘ömründe hiç

Heybeti pek çok idi beyne’l enâm
Cümleden efham mufahham bir hümâm

باز صحبت داشتن باهر فقیر
پادشاه نراهمی دار دحقیر

کما قيل

الظاهر عنوان الباطن¹⁴⁰

Dâhı sohbet tutma her miskîn ile
Olur olmaz şahs-ı bî-temkîn ile

32

Pâdişâhın şânına züldür bu hâl
Heybet-i şâhâneye verir zevâl

Saltanat olur mesîr-i meskenet
Meskenet olur serîr-i saltanat

Çünkü sultân cümleden ‘âlî olur
Süflaya meyl etmemek hâli olur

Pâdişâhânın ‘uluvv-i sûreti
Oldı ‘ünvân-ı ‘uluvv-i sîreti

باز نان بیارا کر خلوتکند
خویشتن را شاه بی حرمت کند

Çokca halvet eylese nisvân ile
Şâh-ı ‘âlem ol ‘uluvv-i şân ile

Kendüye hürmetsiz eyler halveti
Kalmaz erkekler yanında hürmeti

Hem dahı şâyed ki ser-tasrîh eder
İşidenler hâlini takbîh eder

Kadına nisbet ederler işini
Hiç düşünmezdiler işin pîşini

‘Arş u alâyı mehâbetden düşer
‘Aklına hem belki naks îrâs eder

هر کرافر جهانداري بود
ميل اوسوي کم ازاري بود

Her kimin var saltanatda kuvveti
Cânib-i âzâre olmaz ragbeti

¹⁴⁰ Denildiği gibi: Dış görünüş iç alemin adresidir.

Adllile bulur ria‘yet hüs-n-i hâl
Her taraftan cem‘ olur bî-hadd ricâl

Yardım etdikçe ricâlin kesreti
Artar ol mülkün demâdem kuvveti

Zulme meyl eyleser ama pâdişâh
Kuvveti zâ‘il olur bî iştibâh

Az vakt içre eder za‘fi kabûl
Mühedim olur temelden hep usûl

عدل بايد پادشاه نراو داد
تاز عدش عالمی کردند شاد

كما قال عليه اسلام
عدل ساعة خير من عبادة سبعين سنة¹⁴¹

Padişahlar hakkına lâzım olan
‘Adl ü insâf eylemekdir her zamân

Tâki ‘adlinden refâh-ı hâlile
Hep riâ‘yâya mı safâ bâlile

Tam âsâyişle mesrûr olalar
Cümle âbâdan u ma‘mûr olalar

33

‘Adl ü dâdın kendüye hem âhire
Nef‘î var belki cihâna yeksere

Pâdişâh bir sâ‘at etse ‘adl ü dâd
Ecri yetmiş yıl ‘ibâdetden ziyâd

كبر کند آهنگ ظلمی پادشاه
سود نکند مرور اخيل او سپاه

Kasd-ı zulm eyleser şâh-ı muhteşem
Fâ‘ide vermez ana hiyel ü hışm

¹⁴¹ Peygamber (a.s.)’ın buyurduğu gibi: Bir saatlik adalet yetmiş yıllık (nafile) ibadetten daha iyidir. (hayırlıdır)

Her ne rütbe çok olursa ‘askeri
Toldurursa ‘asker ile her yeri

Vakt-i hâcetde perişân niyeti
İhtiyâr edip bozarlar niyeti

Zulmile çünkü olalar rahne-dâr
Her biri bir cânibe eyler firâr

‘Azm ederler kûşe-i virâneye
‘Avdet etmezler temelsiz hâneye

چونکي عادل باشد و قرخ لقا
باشداندر مملکت شه را بقا

Müzhir-i ‘adl ü hümâyunı likâ
Olsa mülkinde olur şâha bekâ

Kim mülâkî olsa türlü inbisât
Kalbine hâsıl olup bulur neşât

‘Adl ü insâf ile hüsn-i sîreti
Mülküne verir demâdem zîneti

‘Ömr-i sâniye dahı müzhîr olur
Âhiretde devlet-i sermed bulur

Başka devletdir bekâ-yı nâm u şân
Söylenür mânende-i nûşirevân

چون کند سلطان کرم با شکري
بهره و بازند صد جان و سري

‘Adlden başka husûsî bir sıfât
Kim odur ârayiş ferhunde zât

Çün eder sultân-ı ihsân u kerem
Bende-gan-ı askeriye dembedem

Hîn-i hacetde dahı anlar ana
Bî-teklîf cân ü baş eyler fedâ

Tutsa yüz bin cân u serher ‘askeri
Pâdişâh ugrına oynarlar seri

Düşmana maglup etmezler anı
Gadr edip menkûb etmezler anı

34

در بیان اخلاق حمیده کوید

چار چیز آمد برز کی راد لیک
هر کی اودارد بود مرد اصیل

Dört şey ululığa geldi delil
Kim tutarsa olur ol adem asıl

Kimde var ise o dört nesne tamâm
Asl-âdem dinilür beyne'l enâm

Dinilür kendüsine er oğlu er
Çün fezâ'il ehlidir asl-ı beşer

Medh olunsa fazlile bir dane zen
Denilür hakkında pek merdâne zen

Ma'rifetden olsa ger 'ârî harîf
Dir ricâl Allah ana kârî harîf

علم را اغزاز کردن بی حساب
خلق رادادن جواب با صواب

Ey necâbet-perver ü necl-i nebîl
İşte evvelki o dördden bunu bil

Pek ziyâde 'ilme i'zâz eylemek
Cümle şeyden 'ilmi mümtâz eylemek

'İlimden maksûd 'ilm-i nâfi'a
Kim olur ihkâmı Hakka râci'a

Böyle 'ilmi tut mu'azzez-i hesâb
Halka ver dâ'im cevâb bâ sevâb

Bildigin şeyden olunursun su'al
Tuğrısın söyle ne lâzım kîl u kâl

هر کی دارد دانش و عقل و تمیز
اهل علم و عقل را دارد عزیز

Her kimin kim ‘akl u isti‘dâdı var
Akl u temîz ile ister şâdı var

Ehl-i ‘ilm ü ‘akla eyler ihtirâm
Şânların i‘zâm eder beyne’l enâm

Tutmaz asla ânları h‘âr u zelîl
‘Akl-ı kâmil sâhibi merd-i asîl

Çün demişlerdirki işde meşveret
Eyler ehl-i ‘ilmle zi-mekremet

Lâzım ehl-i ‘akla tanışmakta hem
Tâki muhkem ola ol iş lâ-cerem

35

اي برادر كر خرد داري تمام
نرم و شیرين كوي با مردم كلام

Ey birâder etme ‘âlemde keder
‘Akl kâfi var ise sende eger

Tatlı söyle rıfkile dâ’im kelâm
Olasın ‘âlemde makbûl-i enâm

İ‘tidâle kıl ri’âyet dâ’imâ
Eyle haddı tecâvüzle hatâ

Şöyle kim lokmân u sayt eyledi
Oğlına ta‘lîm-i hikmet eyledi

Âcı olma halk agzından atar
Tatlı olma pekde kim âlem yutar

هر كي باشمد ترش روي و تلح كوي
دوستان زوي بكر دانند روي

Kim ‘ubûs oluca ekşi yüzlüdür
Dahı zakkum gibi acı sözlüdür

Hep çevirir andan ahbabı yüzün
Eylemezler istimâ‘ anın sözün

İltifât ü meyl-i kalb-i nâsa hep
Tatlı söz ile güler yüzdür sebep

Ekşi yüzlü acı sözlü âdamın
Kadri yok menfûridir hep ‘âlemin

Kimse sevmez ekşi yüzlü adamı
Ta‘n ederler acı sözlü adamı

هر کي از دشمن نباشد بر حزر
عاقبت پندازو رنج و ضرر

Kim ki düşmandan hazer üzre degil
Hîle ve mekrîn düşünmez muttasıl

Güvenüp kendine bî-pervâ gezer
Belki de â‘dasin istihkâr eder

‘Âkıbet andan görür derd ü ziyân
Dâmene düşüp çeker âh u figân

Düşman insânın kafasında gezer
Gözedür fırsat uyumaz iş sezer

Gâfil olma def‘inin bak çâresin
Çekmeyesin ta ki sonra yarasın

در میان و دوستان مرور باش
کر خردداری زدشمن دور باش

Dostlar ortasında mesrûr ol otur
Anların ünsiyetiyle bul huzûr

36

Meclis-i ahabb-ı bâg u râgdır
Mekr ü keyd ü hîleden ‘ırâgdır

‘Âkl-ı kâmil sâhibi isen eger
Uzag ol düşmandan et dâ‘im hazer

Câna sıkletdir ‘adüvvnin sîreti
Açma her kimseyle düşman sohbeti

Lîk mümkün mertebe kıl ihtirâz
Bir dakika gaflete yokdur cevâz

اي پسر تدبير را هي توشي کن
پس حدیس این و آن یک کوشي کن

Kıl tehiyye ey ogul zâd ü azak
Ahiret yolu için turma yazık

Bertaraf et zeyd ü ‘amrın sözlerin
Görme öyle nâ-kesânın yüzlerin

Şöyle gelmiş böyle gitmiş saçma lâf
‘Ömri itlâf eyler ancak bî-hilâf

Ehl-i sünnet sözine kıl i‘timâd
Ahiret için tedârik eyle zâd

Cümle bâtıldır kelâm-ı felsefe
Ana meyl etmez münir ehl-i sufa

در بیان چار چیز کی در خطرست
چار چیزست ای برا در با خطر
تا توافی باش از ینها بر حزر

Dört nesne pek hatırlıdır sakın
Kâdir oldukça o dört şeyden kaçın

Kimde varsa bunlar ey hayra’l halef
Zâhirâ yâ bâtnâ olur telef

Dinle nâsıh sözini ol kâr-sâz
Her birinden anların kıl ihtirâz

Meyl ü ragbet etme asla anlara
Olmayasın mübtela tâ anlara

Her birinde başka başka var hatar
Cümlesinden ayrı ayrı kıl hezar

رغبت دنیا و صحبت باز نمان
قربت سلطان و الفت بابدان

كما قيل
حب الدنيا رأس كل خطيئة¹⁴²

Ey birâder ol umûr-ı mehlike
Hep hatardan halka alâ sâlike

¹⁴² Denildiği gibi: Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.

Evvelâ dünyâyâ ragbet etmedir
Hırsla meyl ü muhabbet etmedir

37

Hubb-ı dünyâdır hatâyânın bütün
Ra'isi eyler adamı zâr u zebûn

Dahı nisvân ile sohbet etmedir
Dâ'imâ hatırlar nice gitmedir

Birde kötülerle ülfet eylemek
Pâdişâha dâhı kurbet eylemek

قرب سلطان آتش سوزان بود
بابدان الفت هلاکي جان بود

قال الله تعالى

واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة¹⁴³

Yakıcı ateş olur sultâna kurb
Belki âteşden beter şâhâne kurb

Pâdişâha kurbiyet cânı yakar
Hakkdan ib'âd eyler insanı yakar

Zâhirâ oldurması bir şey degil
Bu'udiyetle Hakkdan eyler pâ-be-kil

Hem yaramazlarla ülfet eylemek
Cân helâkidir hezar etmek gerek

Su'-i halkı âdama sârî olur
Olmasada fitnesi câri olur

زهر دار ودر ورون دنيا چومار
کر چه پني ظاهرش نقش و نکار

İ'timâd etme yalandır bu cihân
İçi âgulu yılandır bu cihân

Zâhirîn görsende pür nakş u nigâr
Aldanup meyl etme kılma i'tibâr

¹⁴³ Yüce Allah buyurdu: Sizden sadece zalimlere isabet etmeyecek (zalim olmayanlara da isabet edecek) fitneden sakınınız.

Meyl eden dünyâya olur mürde-dil
Sırr-ı Hakkdan bî-haber pejmürde-dil

Âkil olur mu cihânın mâ'îlî
Öyle âgulu yılanın mâ'îlî

Her ne rütbe olsa nakşî âşikâr
Bâtınında zehri var câna kıyar

مي نمايد خوب وز بيادر نظر
ليكن ز زهرش بود جانرا خطر

قال الله تعالى
انا جعلنا ماعلي الارض زينة لها لنبلوهم ايهم احسن عملا¹⁴⁴

Gözde mahbûb u dilâra görünür
Pek yer ışıklı ve zibâ görünür

Zehr-i habbı lîkin adam öldürür
Çün derûnında tutar semm öldürür

Hakk buyurdu yeryüzünde şeyleri
Halk edip zeyn etdik anlarla yeri

İmtihân etmekçün ibn-i âdemi
Eyledik tezyîn yekser âlemi

Fark olunsun tâ ‘amelden ihsânı
Ziynete lâyıq mı dünyâ-yı dini

38

زهر اين مار منقش قاتلست
باشدازوي دور هر كو عا قلست

Bu münakkış zâhiri zibâ yalân
Evvelinden âhirine dek yalân

Öyle bir şeydir ki zehri dem-be-dem
Öldürür adamları verir elem

¹⁴⁴ Yüce Allah buyurdu: Hanginiz davranış (amel) olarak daha iyi diye sınamak için yeryüzünde olan şeyleri süs kıldık.

Zâhirâ etmez gerçi ru-be-hâk
Kalb-i merdî ma‘nevi eyler helâk

Mevt-i kalbden işidir mevt-i kalb
Ba‘îd Hakkdır âh çünkü fevt-i kalb

Âkil oldur ola dünyâdan ba‘îd
Olmaya tanrı te‘âliden ba‘îd

همچو طفلان منكي اندر سرخوز رو
چون زنان مغر و ررنك و بو مكرو

Genç uşakla küçücük oglân gibi
Dâhî âşifte edâ nisvân gibi

Kırmızıya sarıya etme nazar
Olma renk-i bu ile âlüfte ser

‘Ârızîya etme aslâ iltifât
Asla meyl et tâ bula cânın necât

‘Ârızîdır ‘alemin ahvâli hep
Kırmızısı sarısı eşkâli hep

Bakma dünyânın yalân elvânına
Tumturâklı hâline ‘ünvânına

زال دنيا چون عروس آرا ستست
هر ددروزي شوي ديكر خواستست

Koca dünyâ hiç boş koymaz elin
Kendini zinetleyüp eyler gelin

Nice bin yıllık ‘ucuz fâhişe
Keyd ile halkı getürür h‘âhişe

Zeyn eder başın kıçın eşkâlle
Görinür insâna mekrû Allaha

‘Âkıbet divânesin eyler firîb
İstedigi vechle alır nâsib

Her iki günde bir oynaş ister ol
Başka koca başka sırdâş ister ol

مصبل آن مري کي شدين جفت طاق
پشت بروي کرد و دادش سي طلاق

39

Makbul u ehl-i sa‘âdetdir o kim
Mâsivâdan el çeküp oldı hekîm

Olmadı dünyâ ile çift oldı tâk
Arkasın döndürdi virdi üç talâk

Olmadı zevci tekellüf etmedi
Kocakarıyı tasarrıf etmedi

Yâ ki zevc oldı velakin nâgehân
Ânladı mekâre oldığın hemân

Üç talâk üzre boşadı kaldı tâk
Yüzine bakmamaga kaldı vesâk

لب بي پيش شوي خندان ميکند
پس هلاکي زرخم دندان ميکند

Zevci önünde dudagın güldürür
Sonradan diş yarasından öldürür

Dilfirîbi oldığı bî-çâreye
Nâz ü şîve ‘arz eder âvâreye

İbtidâ rûy beşâset gösterir
İnbisâta dâl-i hâlet gösterir

Arası çok geçmeden andan bezer
Başkasında güzelice ragbet sezer

Uyudur mekr ile h`ûb-ı gaflete
Haşreden atar ‘azâb-ı hasrete

در بيان چارچيزي کي علامت نيك بختي است
شد دليل نيك بختي چار چيز
هر کي اين چارش بود باشد عزيز

Dört şey oldı eyü bahta delîl
Kimde bu dört olsa olur ol celîl

Kimde hâsıl olsa bunlar lâ-cerem
Halkın ortasında olur muhterem

Her biri devlet nişâmıdır ana
Feyz-i kuds âsumanidir ana

Herkesin ‘âlemde rûy-ı ‘izzeti
Ya ki hâk âlud-ı çeşm-i zilleti

اصل پاكي آمد دليل نيك بخت
نيست بي اصل سزاي تاج و تخت

كما قيل
ان الاصل لا يخطي¹⁴⁵

قال ليه اسلام
ايا كم و خضراء الدمن¹⁴⁶

Asl-ı pâk oldu iyü bahta nişân
Asl-zâde lâ-bed olur ehl-i şân

40

Asl-zâde eylemez asla fenâ
Sâdır olmaz kasd ile andan hatâ

Ehl-i câh olsa dahi bî-asl olan
Mansıb-ı vâlâya irse nâgehân

Asl-zâde olana fâik degil
Tâc u tahta asılsız lâyük degil

Lâzım ey sa‘d ahter ü pâkîze-ser
Eylemek hadrâ deminden pek hazer

نيك بختانرا بودر اي صواب
آنكي بدر ابيست باشد در عزاب

Tâli‘i a‘lâ civân buhtân için
Asl-zâde ehl-i ‘izz ü şân için

¹⁴⁵ Denildiği gibi: Asıl hata yapılmaz.

¹⁴⁶ Peygamber (as.) buyurdu: Çöplükte (süprüntülükte) biten yeşilden sakınınız. (Yani: Kötü nesepten gelmiş güzel kızıdan sakınınız.)

Cânib-i Hakdan olur re'y-i savâb
Her birin eyler Hudâ 'âlî-cenâb

Eylemezler hiç bir işde hatâ
Mülhem olurlar Hudâdan gâlibâ

Ol ki bed-asl u fûrû-mâye olur
Ehl-i câh olsa da bî-pâye olur

Re'yi fâsid bed-gümân ehl-i hatâ
Ekseri olur azâba mübtelâ

هر کي ايمن ز عذاب حق بود
نيست مؤمن کافر مطلق بود

Hak azâbından kim olsa kaygusuz
İ'tikâd-ı fâsid ile korkusuz

Mü'min olmaz mutlaka kâfir olur
Dînce de dünyâca da hâsir olur

'Acze nisbet etmedir bu i'tikâd
Zât-ı Hakkı kim odur Rabbü'l-'ibâd

Eyleyen ekser bu zu'm-ı fâsidi
'Âleme zulm u isâet kâsıdı

Bî-muhâbâ cür'et eyler her işe
Zulm ü cevri eyler fakîr ü dervîşe

عمر دنيا پيچ روزي پش نيست
غا فلست آن کس کي پيش انديش نيست

کما قيل
الدنيا ساعة فا جعلها طاعة¹⁴⁷

Müddet-i dünyâ vü 'ömr-i âdemi
Beş güne hasr etdi yekser 'âlemi

Bil ki dünyâ oldı bir sâ'at kadar
Mâh u sâl etmekde sür'atle gezer

¹⁴⁷ Denildiği gibi: Dünya bir saattir. Ona itaat kıl.

Gâfil oldur kim sonun fikr eylemez
Hakkı der-hâtır edip zikr eylemez

41

Gice gündüz uğraşur dünyâ ile
Hiç işi yokdur gibi ‘ukbâ ile

N’olacaktır ‘âkıbet hâlim ‘acep
Demez asla yan yatar gafletde hep

تر كي لڑات جهان بايد گرفت
دامن صاحب دلان بايد گفست

Lezzet-i dünyâyı terk etmek gerek
Cüz’i külli şehvete meyl etmemek

Terk-i dünyânın usûlî ey püser
Ne tarîk-i ile olur dersin eger

‘Ârif-i billâh olanlar dâmenin
Tutma lâzımdır gezip pîrâmenin

Ögredir anlar sana hoş hâl ile
Terk-i lezzâtı safâ-yı bâl ile

Kalmaz asla hâtırında mâsivâ
Lem‘a-pâş olur tecelli-i Hudâ

در مي لڑات نفاقي مياش
دوسدار عالم فافي سبياش

Zevk-ı noksânî izinde olma hem
Nefsin ardınca koma asla kadem

Zevk-ı rûhânîye sa‘y et subh u şâm
Çâşını gir muhabbet ol müdâm

Zevk-ı rûhânîdir insâna gazâ
İştihâ-yı nefis olur rûha ezâ

Rûh-perver zâtı fark etmek gerek
Nefis-i ten-perverle yerden göge dek

‘Âlem-i fânîye ‘âşık olma tâ
Yâr-i bâkîye olasın âşinâ

نیست حاصل رنج دنیا بر دنت
عاقبت چون می بیايد مرد نت

کما قيل

الدنيا مز رعة الاخرة¹⁴⁸

Uğraşıp dünyâ için çekdiklerin
Tohm-ı fâsid dâneler ekdiklerin

Olmaz andan hiç şey hâsıl sana
Bunda kalır cümlesi olur hebâ

‘Âkıbet çün kim sana ölmek gerek
Âhiret için gerek çekmek emek

Mezra‘a-i âhiretdir bu cihân
En iyi şeyler bu ‘âlemde hemân

Ekdigin şeyi biçersin anda hep
Dökdüğün suyu içersin anda hep

42

از تنت جان چون برون خواهد شدن
خاكي اندرا ستخوان خواهد شدن

Çünkü cân tenden gidiser dışarı
Kalmayısar sana ‘âlem ileri

Zahmet-i dünyâyı çekmekden çi sûd
Fâidesiz şeyler ekmekden çi sûd

Hep kemikler içre toprak tolısar
Cümleten hâk ile yeksân olısar

Eyleme teşyîd-i bünyân-ı kusûr
‘Âlemi tanzîm ü emsâli umûr

‘Âlem-i fânîye hizmetler ‘abes
‘Ömr-i izâ‘a etme zahmetler ‘abes

مر ترا ز دادن جان چاره نیست

¹⁴⁸ Denildiği gibi: Dünya, ahretin tarlasıdır.

زهر نت جز نفسك اماره نيست

قال الله تعالى

اينماتكيو نو ايدر ككم الموت ولو كنتم في بروج مشيدة¹⁴⁹

Çâre yokdur cân vermekden sana
Kıl teveccüh şimdiden Hakdan yana

Kande olsan mevt idrâk edicek
'Âkıbet devrân seni hâk edicek

Nefs-i emmâren yolun urmaktadır
Bir kuyuya atmağı kurmaktadır

Sen sen ol hîç olma tâbi' nefsine
Nîk ü bed bilcümle râci' nefsine

Fâni dünyâyı unuttur cânına
İylik et rahmet okuttur cânına

در بيان اسباب عافيت كويد
عافيت را كر بجويي اي عزيز
مي توافي يافتن در چار چيز

Ey 'azîz ü muhterem olan kişi
Sağ u sâlim bulmak istersen işi

Cüst-cû-yı 'âfiyet isen eger
Dört şeyde bulma mümkün ser-be-ser

Dört nesne bulunursa sende tâm
'Âfiyet eyler vücûdun istilâm

Olmayı dünyâda âfetden selîm
Derde mevkûf eylemiş Rabb-i Kerîm

Her kime ihsân olunduysa ezel
'Âfiyetle olur ahvâli güzel

ايني و نعمت اندر خانه دان
تندر ستي و فراغت بعدازان

43

¹⁴⁹ Yüce Allah buyurdu: Her nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır. Sağlam kalelerde olsanız bile.

Gussasızlık bil birincisi hemân
‘Âfiyetle olamaz magmûm olan

Dahi ni‘met o da âmâde ola
Fâkalık kaydından âzâde ola

Ten-i ten‘imde olursa dâimâ
Âfiyet olur vücûd üzre safâ

Digerinden dahi sıhhatdir garaz
‘Âfiyetsiz eyler insânı maraz

Sağlıkla şugl-ı dünyâdan ferâğ
‘Âfiyet çün oldı bunlar çâr bâğ

چونکي با نعمت اماقي با شدت
عافيت رازان نشاقي باشدت

Gussasızlık olsa ni‘metle ‘ıyân
‘Âfiyet çün olur andan bir nişân

Etmeyip nâmerde arz-ı ihtiyâç
Kalmaz isen o da hîç bir vakt aç

Mâlezim mevcûd olursa hânede
Olmayıp gussa dil-i vîrânede

Cânibeyninde selâmet ‘âfiyet
Birbirin gözler iki hoşça sıfat

Râhat u âsâyîşin olur tamâm
Belki de her bir işin olur tamâm

بادل فارخ چو باشي تندرست
ديگر از دنيا نبايد هج جست

Şugl-ı dünyâdan ferâgatla eger
Sihhat üzre olur isen ey püser

Aramak lâzım degil dünyâda hîç
Başka şey ol ‘âfiyetlerle behîç

‘Aklı olan kimseye bunlar yeter
Gayrı şey lâzım degildir ey püser

Çâr-erkân üzre râhat eyler ol
Dört başı ma‘mûr ‘işret eyler ol

Rûtbe tahsîlin ederse ger emel
Râhatın bir cânibi bulur halel

بر میادر تا توفی کام نفس
تا نیفتی ای پسر در دام نفس

Ey oğul mâdâm kâdîrsin hele
Ârzû-yı nefsi kaldırma ele

44

İştihâ-yı nefse kılma ihtimâm
İstedigi şeyi bir dem verme tâm

Besledikçe nefsinı kuvvet bulur
Mekr ü hîle etmege kudret bulur

‘Âkıbet eyler seni bî-tâb u dûn
Düşürür tuzağına zâr u zebûn

Düşme tahsîl-i murâd u kâmına
Düşmeyesin ol pelîdin dâmına

زیر پای آور هوای نفس را
کم بدوده بهر های نفس را

کما قیل

ان لنفسك عليك حقا¹⁵⁰

و کما فی الحدیث

نفسك مطيئتك¹⁵¹

Al hevâ-yı nefsi ayak altına
Ya‘ni yaklaşıdırma asla semtine

Dahi ekl ü şûrbini taklîl kıl
Hazların az ver işin teshîl kıl

¹⁵⁰ Denildiği gibi: Senin nefsinin (bedenin) senin üzerinde hakkı vardır.

¹⁵¹ Hadiste olduğu gibi: Nefsin bineğidir.

Maksud öldürmek değil nefsi bütün
Etmedir ancak riyâzetle zebûn

Vârid olmuşdur eserde âşikâr
Nefsin ey kimse sende hakkı var

Nefse râkibdir beden kerbi ‘alef
Kalsa yol kat‘ edemez olur telef

نفس و شیطان می برنداز ره ترا
تا ببند ازندانر چه ترا

كما قال فرعون
انار بكمها لا علي¹⁵²

Tâğiyedir nefis gelmez tâ‘ata
Râm etmektir merâmı şehvete

Muktezâsı şehvet olmuşdur müdâm
Etmek ister sâhibin kendine râm

Hem mudill ismindedir şeytân-ı la‘în
Kasdı azdırmaktır insânı hemîn

Sa‘y ederler ol iki bed-menkabet
Edeler gayyâya ilkâ ‘âkıbet

Sende takvâ kuvvetiyle gayret et
Anları def‘ eyle toğrı yola git

نفس را امر کوب و داعم خوار دار
تا توافی دورش از مردار دار

Başını ez nefsi te’dîb et müdâm
Hâline koyma harûnı eyle râm

Ol deniyü’l-aslı dâim tut zelîl
Etmesin tâ kim seni âhir rezîl

Kâdir oldukça murâdın verme tâ
Zilleti huy eylesin bulsun fenâ

İstedigi şeyleri mâl eyleme
Cîfe-i dünyâya meyyâl eyleme

¹⁵² Firavun’un dediği gibi: Ben sizin en büyük rabbinizim.

45

Uzak et ümmü'l-habâisden müdâm
Tâ tevellüd etmesin bir çok harâm

نفس بد را هر کي يرش ميکند
در کني کردن دليرش ميکند

Kötü nefsi her kim eylerse şebî‘
Anı ‘isyân etmede eyler şecî‘

Hak Te‘âlâ kıldı dört bin yıl anı
Mübtelâ-yı cû‘ tâ kim ol denî

İ‘tirâf etdi rubûbiyyet ile
Hazret-i Bârîye bu zillet ile

Tok olursa etmedik bir şey komaz
Hâtırına gelmez Allaha niyâz

Bil ki oldukça müsâ‘id rûzigâr
Tanrılık da‘vâsı eyler âşikâr

جلق خودرا دوردار از هر مزه
تا نيفتي در بلا و در بزه

Boğazın her çâşniden tut uzak
Etme her lezzete icrâ-yı mezâk

‘Iyş u nûşa dûş olan mes’ûl olur
Lezzeti îfâ eden ma‘lûl olur

Toklukdan nice kes olur helâk
Niceler dahi olurlar derd-nâk

Olayım dersen eger sağ u esen
Lezzet-i nefse müsâ‘id olma sen

Şürb-i meyle eyleme telvîs-i fem
Düşmeyesin tâ belâya zenbe hem

ز اب و نان تالب سکم را پر مساز
همچو حيوان بهر خود آخور مساز

Sudan etmekden ta‘âmdan ey ulu
Tâ tudaga karnını kılma tolu

Çok yemek çün mi‘deyi ifsâd eder
Âteşîn meşrebleri berbâd eder

İştihâ var iken el çek yime çok
Tâ gelince boğazına olma tok

Yemek için nâzır olma tablaya
Dikme göz hayvân gibi istablaya

Âdem ol terk eyle çok h`âb u hûrı
Kendin için yapma hayvân âhurı

روز کم خور کر چه صاءم نیستی
پر مخور آخر بساءم نیستی

46

Gündüz az ye sâim olmazsan dahi
Çok yemek hayvân işidir ey ahi

Çok yeme hayvân degil insânsın
Mübtelâ-yı ekl isen hayvânsın

Çün behâimden degilsin sûretâ
Çok yemek eyler behîme ‘âdetâ

Çok yemek oldu behâim ‘âdeti
Görme lâyık kendine bu hasleti

Olamaz ehl-i ma‘ârifden ekûl
Çok yemekden kıl ferâgat ey fuzûl

اي كي در خوابي همي شب تابروز
بهر کور خود چرا غي بر فروز

Ey ki gice subha dek uykudasın
Zulmet-i nevm içresin pusudasın

Gündüze dek etme ifâ-yı menâm
Kıl biraz olsun ‘ibâdâta kıyâm

Gicelerde kıl iki rek‘at namâz
Hazret-i Bârî Te‘âlâya niyâz

Zulmet-i leylî izâle eyle hem
Kabrine bir nûr uyandır subh-dem

Her seher vaktinde kalk eyle du‘â
Tâ ki kabrin ola pür-nûr u safâ

خواب و خور جز پیشه‌انعام نیست
خفتکا نرا بهر زین انعام نیست

Nevm ü ekl insânı eyler pâ-be-gil
‘Âdet-i hayvândır ol gayrı degil

Yer içer yatar uyur gâhî yiler
Bilmez artık gayrı şey hayvânlar

Olduguyçün ma‘rifet insâna hâs
Az yer hem az uyur dâim havâs

Az yemekle nefsi te‘dîb etdiler
Dergeh-i Mevlâya toğrı gıtdiler

Uyuyanlar olamaz Hakka karîb
Anlar için yok bu in‘âmdan nasîb

ای پسر بیار خواهی خفت خیز
کر خبرداری ز خودبی گفت خیز

Ey oğul çok yatisarsın yerdesin
ürüyüp toprak olunca cism ü ten

47

Olacaksın ‘âkıbet ehl-i kubûr
Yanacaksın mahşere dek bi’z-zarûr

Kalk imdi şimdi erkence biraz
Hâlık-ı bî-çün ki eyle niyâz

Kendi kendinden habîr isen eger
Uyuma meyt gibi kalk ey püser

Her seher vakti namâza kalk tâ
Ola kabrinden kıyâm âsân sana

دل درين دنيا ي دون بستن خطاست
دامن ازدي کرتو در چيني رواست

کماورد

انالله يحب معالي الامور و يبغض سفسا فيها¹⁵³

Bu denî dünyâya gönül bağlamak
Malı için hem dahi zâr ağlamak

Nezd-i erbâb-ı hakîkatde hatâ
Divşirirsın dâmenin andan revâ

Açılmaga meyl etme ‘âli-himmet ol
Hazret-i Hakka münâsib hazret ol

Himmeti ‘âlî olan necl-i celîl
Uğraşıp dünyâ ile olmaz sefîl

Hazret-i Allâh me‘âlîyi sever
Râgıb-ı ednâ olana buğz eder

از چه بندي دل بدنياي دفي
چون نه جاديدست در وي بودني

کما قال الله تعالى

يحسب ان ماله اخلده¹⁵⁴

Böyle dünyâ-yı denîye gönli sen
Bağladın oldun denî-himmet neden

Olamaz çün kim sana anda bekâ
Ne sebebden bağladın kalbin ana

Kendini bâkî kıyâs etdin meger
Hıdmet-i dünyâya bend etdin kemer

Hıyre-ser etdi seni bâd-ı gurûr
Tîre-dil kıldı menâhî-i umûr

Malı sandın kim muhalled edecek
Dâr-ı dünyâda müebbed edecek

¹⁵³ (Hadiste) geldiği gibi: Şüphesiz Allah işlerin en üstünlerini sever aşağılıklarından buğz eder.

¹⁵⁴ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: Malının kendisini kalıcı kılacağını hesap ediyor.

ظآھر خود راميارا اي فقير
تاچوبدري با طنت كردد منير

Zâhirin zeyn etme olsun ey fakîr
Ayn on dördi gibi kalbin münîr

Zen gibi kendini tezyîn eyleme
Süslenip kendin büt-i çîn eyleme

Zâhirinden bâtına erer hüsûf
Dembedem vâki‘ olur kalbe küsûf

Terk kıl zâhirde ki ârâyîşi
Tâ ki olsun muntazam bâtın işi

48

Ziyet-i dünyâyı terk et dâimâ
Tâ ola kalbin münevver rûşenâ

طالب هر صورت زيبا مباح
در هواي اطلس در بيا مباح

قال تعالى
ولباس التقوي ذلك خير¹⁵⁵

Tâlib olma sûret-i zîbâlara
Râgıb olma atlas u dîbâlara

Sûret-i zîbâya meyyâl olma gel
Büt-perestân ile hem-hâl olma gel

Atlas u dîbâları nisvâna ko
Sen huzûr-ı kalb ile Kur’ân oku

Olamaz takvâdan a‘lâ bir libâs
Atlas-ı çarhı ana etme kıyâs

Zikr ü fikrin dâimâ Allâh ola
Tâ ki ma‘nâdan dilin âgâh ola

از هوا بکزر خدا را بنده باش
زند کي مي بايدت در ژنده باش

¹⁵⁵ Yüce (Allah) buyurdu: Takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır.

Gec hevâdan Hak Te‘âlâya kul ol
Nefse tâbi‘ olma Mevlâya kul ol

Hakkı ma‘bûd ittihâz et dâimâ
Zıddıdır mebgûzıdır Hakkın hevâ

Ger sana lâzım ise bâkî hayât
Köhne hırka içre ol merdâne zât

Buldı anlar kim hayât-ı sermedî
Fakr ile fahr etdi oldı Ahmedî

Kıl hevâyı terk Hakka bende ol
Lem‘a-i îmân ile tâbende ol

خر قهء پشيني را بردوش کن
شربتتي ز نامرادي نوش کن

Al omuzun üzre bir yükden ‘abâ
Er isen geç mâsivâdan ey baba

Ber-murâd olmak dilersen turma hîç
Nâ-murâdlık kâsesinden şerbet iç

Ber-murâd olmak diler ‘âlemde nâs
Er kişi etmez ana kendin kıyâs

Dâr-ı dünyâda olanlar ber-murâd
Olmaz ‘ukbâda murâdı üzre şâd

Hırka-i peşmîneyi ber-dûş eden
Hulle-i sündüsle olur şâd u şen

اي كي در بر مي كشي پشيني را
پاك سازاز كبر اول سيني را

49

كما قال ابليس
انا خير منه¹⁵⁶

Ey ki giden hırka-i peşmîneyi
Kibrden pâk eyle evvel sîneyi

¹⁵⁶ İblis’in dediği gibi: Ben ondan daha hayırlıyım (üstünüm).

İbtidâ kaldır aradan benligi
Bulmak istersen gönülde şenligi

Kendini gayrıdan ekber tutma tâ
Fi'l-hakîka olasın ehl-i 'abâ

Şeyhlik da'vâsına düşme sakın
Halka izhâr-ı kerâmetden kaçın

Benlige olur müeddî iddi'â
Şeytanetdir ol enâniyet sana

کر همي خوي نصيب از آخرت
رو بدر کن جامهاي فاخرت

Âhiretten behre istersen eger
Üzerinden fâhir esvâbı çıkar

Kibre bâ'isdir kumâş-ı fâhire
Rağbet etmez ana ehl-i âhire

Eskidir giydikleri zâhidlerin
Meyli yokdur ziynete 'âbidlerin

Soyunup nev-câmeden etmek iba
Nefsi kılmaktır ta'allukdan cüdâ

Ekseri ehl-i tecerrüd her zamân
Zî-fakr u fâka da olur 'ıyân

بي تکاجش باش و آرایش مجوي
ترکي راحت کيم و آسایش مجوي

قال عليه السلام
اناو الا تقيا من امي برآء من التسكف¹⁵⁷

وقال تعالى
والعاقبة للمتقين¹⁵⁸

Külfete dûş olma ziynet isteme
Râhatı terk eyle râhat isteme

¹⁵⁷ Peygamber (as.) buyurdu: Ben ve ümmetimden dindâr olanlar meşakkatten uzağız.

¹⁵⁸ Yüce Allah buyurdu: (İyi) sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.

Kaydan âzâde ol dervîş isen
Külfeti ko ‘âkıbet-endîş isen

Külfeti terk etdiginden etkıyâ
Va‘d olundı anlara dâr-ı bekâ

Bâ-husûs esvâba külfet eyleme
Zîb ü ârâyişle ülfet eyleme

‘Âlem-i fânîde zevk u râhatı
Terk et istersen na‘îm cenneti

در برت کو کوت نیکو میباش
زیر پهلوی جاه خوابت کو میباش

Nefsine ‘arz ile söyle dâimâ
Etmesin esbâb-ı cisme i‘tinâ

50

Üzerinde sevb-i fâhir olmasın
Böyle şeyle ‘amr-i âhir olmasın

Dahi yanın altına ipek döşek
Olmaz ise olmasın tâ haşre dek

Şehvet için kisveye etme telâş
Râhat için arama bâlâ-fırâş

Âhirü’l-emr ey fakîr-i bî-nevâ
Pâdişâh ile berâberdir gedâ

چو صوفي در پلاس صوف باش
با صفها ي خدا موصوف باش

Misl-i sûfî hırka-pûş-ı sûf ol
Hakkın evsâfî ile mevsûf ol

Bakmaz ehl-i dil libâs-ı zâhire
Bil ki na‘t-ı pâk u kalb-i tâhire

Sabr u hilm u ‘afv u emsâli gibi
Vasf ile mevsûf olur dil sâhibi

Fi'l-hakîka bunlar a'lâ câmedir
Kullara Hakkdan 'inâyetnâmedir

Ziyet-i zâhirdedir halkın gözü
Kalb-i pâkedir velî Hakkın yüzü

مردر هر ابور یا قالین بود
زانکی خشتش عاقبت بالین بود

Merd-i meydâna hakîkat olana
Sâlik-i râh-ı tarîkat olana

Kâliçe olur hasîr-i bî-bahâ
Düşme hakkında kâfidir ana

Hâlisî kamış hasîr olsa n'olur
Çünkü âhir yasdığı kerpiç olur

Sonunu fikr eyleyen ehl-i tarîk
Ehl-i zîb ü ziynete olmaz refik

Hâli uymaz hâline her âdemin
Nefret eyler külfetinden 'âlemin

در صفت در ویشی وحب درویشان میگوید
کر ترا عقلست بادانش قرین
باش درویش وبدویشان نشین

'Aklın oldıysa eger 'ilme karîn
Bil bu ma'nâ-yı hakîkîyi yakîn

Dervîş ol hem dahi dervîşân ile
Otur ol cumhur-ı 'âlî-şân ile

51

Ya'ni Hakka ile 'arz-ı iftikâr
Halkdan müstagnî ol ehl-i vakâr

Hazret-i Peygamber-i 'âlî-tebâr
Dedi yâ Rab اغنني بالافتقار

Dâimâ anlarla sohbet eyle tâ
Hubb-ı dünyâ ola kalbinden cüdâ

همت‌شینی جز بدر و یشان مکن
تا توانی غیبت ایشان مکن

قال علیه السلام
اللهم اغنني بالا فتقار اليك¹⁵⁹

Olma dervîşândan gayrıya yâr
Otur anlarla ma‘â-leyl ü nehâr

Anlara hemdem musâhib ol ki tâ
Olasın esrâr-ı Hakka âşinâ

Kâdir oldukça senâ et anları
Eyleme gıybet o ‘âlîşânları

Evliyâyâ bugz eden olur helâk
Anları gıybet edenler zehr-nâk

Anların vâkîf degilsen hâline
Eyleme dahl u ta‘arruz kâline

حب درد یشان کلید جنت است
دشمن ایشان سزای لغت است

Ehl-i fakr u fâka dervîşân-ı Hak
Gice gündüz baş açık yalın ayak

Şâhrâh-ı Hakka sâlik oldılar
Cennet-i a‘lâya mâlik oldılar

Anlara hubb u muhabbet dembedem
Cennetin miftâhı olur lâcerem

Anlara vâki‘ olan hubb-ı cinân
Olur elbet bâ‘is-i feth-i cinân

Anlara düşmen olan ehl-i tebâh
La‘nete lâyık olur bî-iştibâh

پوشش درویش غیر از داق نیست
در پی کام و هوای خلق نیست

¹⁵⁹ Peygamber (as.) buyurdu: Allahım, sana muhtaç olmakla (kendine muhtaç kılmakla) beni zenginleştir.

Giydiği dervîşin eski hırkadan
Gayrı şey olmaz ve etmez zîb-i ten

Dahi dervîş-i hakîkî lâcerem
Ârzûsı izine koymaz kadem

Pây-mâl eyler hevâ-yı nefsinî
Ağza almaz iştihâ-yı nefsinî

Râhat-ı hulkûm ve halkı istemez
Çâşını zevk-ı halkı istemez

52

Şâhrâh-ı Hakda key fakr u fenâ
Öyle olmak eyler ekser iktizâ

مرد تا ننهد بفرق نفس پاي
ره کچا يا بدبدر گاه خدای

کما قيل

دع نفسك ثم تعال¹⁶⁰

Nefs üzre koymayınca er kadem
Etmeyince nefsi makhûr-ı elem

Dergeh-i Mevlâya kande yol bulur
Bâb-ı Hakka ol nasıl vâsıl olur

Bâyezîde erdi hâtifden nidâ
Nefsinî terk et de sonra gel bana

Olamaz halka ‘alakayla nasîb
Âsitân-ı Hazrete olmak karîb

Halkdan kat‘-ı ‘alâka etmeli
Bî-ser ü pâ bâb-ı Hakka gitmeli

هر کي اوترک تن آساني کند
پس خلاف نفس سلطاني کند

Kim ki cism ü ten kolayın terk eder
Râhat u âsâyîşe bakmaz gider

¹⁶⁰ Denildiği gibi: Nefsinî bırak sonra gel.

Ekl ü şürb ü nevmi eyler muzmahil
Tab‘-1 hayvânile kalmaz pâ-be-kil

Mâlik olur ol vücûd iklîmine
Nefsini alır yed-i teslîmine

Pes hilâf-1 nefis sultânlık eder
Tâ tarîk-i Hakka merdâne gider

Rûh-1 pâki Hüsrev ü Hâkân olur
Taht-gâh-1 kurbda sultân olur

مرور دور بند قصر و باغ نیست
در دل او غیردر دوداغ نیست

Sâlik-i râh-1 hakîkat olan er
Kasr u bâğ kaydında olmaz ey püser

Sâlik etmez meyl dünyâ bâğına
Bâğ bend olur anın ayağına

Merd-i meydân-1 Hudâyî neyl-i kasr
Alıkor yoldan eder dünyâya hasr

Yok anın kalbinde baksan ey püser
Derd ü dâğ hubb-1 Mevlâdan diğér

Ana esmâ-i İlâhîye bütün
Oldı seyrân-gâh-1 dil anın için

کر عمار ترا بری بر آسمان
عاقبت زیرین کردی نهان

53

Gökler üzre ger iletsen hâneni
‘Arşa dek ref‘ eylesen kâşâneni

Olsa ma‘mûren eger zâtu’l-burûc
Eylemez cismin semâvâta ‘urûc

‘Âkıbet yer altına korlar seni
Defn ederler kabre mahfîce teni

Bunda kalır yapığın ol yüce beyt
Sen yer altında kalırsın gizli meyt

Kasr-ı vâlâdan düşersin sâfile
Etdigin isrâf olur hep nâfile

کر چورستم ثوکت و زورت بود
جاس چون بهرام در کورت بود

Dâsitân-ı ‘âlem olup kuvvetin
Olsa Rüstem gibi zûr u kudretin

Yere gelir ‘âkıbet arkan serin
Kabr olur Behrâm-mânendi yerin

Sayd ederken her himâr-ı vahşiyi
Öldürürken her yaman u yahşiyi

Sayd eder bir günde sayyâd-ı ecel
Her ne rütbe olsa da cismin ecel

Koy gurûr u gafleti merdâne-vâr
Ey oğul hûr-ı cinânı kıl şikâr

کر چو کیخرو بمافی پایدار
آخرت باید شدن در بطن غار

Saltanat tahtında Keyhüsrev gibi
Olmuş olsan şân u şevket sâhibi

Çok zamân ‘âlemde kalsan pâydâr
Bin sene olsan cihânda hükümdâr

Batn-ı gâr-ı kabr olur âhir yerin
Hâk olur en sonra devletlü serin

Fâide vermez murassa‘ tâc u taht
Kevkebe-ârâ şükûh u şân u baht

Seyr ederken vech-i arzı ser-te-ser
Bir avuç toprağa eylersin sefer

ای پسر از آخرت غافل مباش
بامتاع این جهان خوشدل مباش

Âhiretten olma gâfil ey oğul
Zikr-i Hakdan kalma ‘âtıl ey oğul

54

Eyleyip dünyâ işiyle iştigâl
Olma ‘ukbâdan perîşân-hâl u bâl

Olma mesrûr ‘âlemin eşyâsına
Ragbet etme eski paçavrasına

Hâtırın nâçîz eyle hoş olmasın
Kalb-i pâkin feyzden boş olmasın

Mâsivâdan kıl tevahhuş dâimâ
Üns-billâh ile hoş ol hâliyâ

بلمیات جهان صبار باش
گاه نعمت شاکر جبار باش

قال الله تعالی
انما یوفی الصابرين اجرهم بغير حساب¹⁶¹

وقال تعالی
لئن شکرتم لازیدنکم ولئن کفرتم ان عذابی لشدید¹⁶²

Emr-i mekrûh-ı cihâna sâbir ol
Ni‘meti vaktinde Hakkın şâkir ol

Sâbirîne va‘d kıldı bî-hisâb
Hak Te‘âlâ Hazreti ecr ü sevâb

Sabr ile insân olur kâmil-nihâd
Ni‘met-i Bârîyi şükr eyler ziyâd

Hak buyurdu ni‘mete olma kefûr
Hem dedi azdır ‘ibâdımdan şekûr

Bu iki haslet bulunsa sende tâm
Hak Te‘âlâdan bulursun lutf u ‘âm

در صفت بد بختي ميکويد
چار چيز آثار بد بختي بود
جاهلي او کاهلي سمختي بود

¹⁶¹ Yüce (Allah) buyurdu: Eğer şükrederseniz size nimetimi arttırırım. Eğer nankörlük ederseniz şüphesiz azabım çok şiddetlidir.

¹⁶² Yüce Allah buyurdu: Şüphesiz sabredenlere mükafatları hesapsızca verilir.

كما قال موسى عليه السلام
اعوذ بالله ان اكون من الجاهلين¹⁶³

Dört şey bed-tâli'e âsâr olur
Cehl ü tenbellik katı düşvâr olur

Kimde olsa bu iki menhûs olur
Yıldızı alçak işi ma'kûs olur

İsti'âze etmeli bu ikiden
Medh olunur işine çâpük giden

Sevmez Allâh Te'âlâ kâhili
Togrusı bilmem sever mi câhili

Sevse etmezde resûlân-ı kirâm
İsti'âze cehlden Hakka müdâm

في کسی او ناکی هر چار شد
بخت بد را این همی آثار شد

Kimsesizlik dahi bedbahta nişân
Oldı bîkesde bulunmaz nâm u şân

Bîkes olmaz mazhar-ı feyz ü ümîd
Devlet-i 'örfiyeden olur ba'îd

55

Kimse olmaz kimsesiz şahsa habîb
Bu hevâdâr 'ömri mânend-i garîb

Bir dahi nâkıs olan merd-i hasîs
İsmi 'âlemde anın olmaz nefis

Bunların işte cemî'i oldı çâr
Her birisi kötü bahta bir şi'âr

هر کی دربند عمارت میثود
بی شک از اهل خسارت میثود

Kim 'imâret kaydına derbend olur
Şübhe yokdur kim hasâret-mend olur

¹⁶³ Musa (as.)'nın buyurduğu gibi: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım.

‘Âlem-i fânîyi i‘mâra şitâb
Eyleyen âhir olur hâne harâb

Âdeme süknâ lüzûmı var belî
Ev delisi olma lâzım mı velî

Çün mukarrerdir bu ‘âlemde memât
Âhiretdir âdeme dâru’l-hayât

Âhiret ta‘mîrine sa‘y etmeli
‘Âlem-i fânîyi koyup gitmeli

بر هوای خود قدم هر کونهاد
می تواند کرد با نفسک جهاد

Kim hevâ-yı nefsine koydı kadem
İştihâsın eyledi berbâd hem

Kâdir olur nefs-i ahkarla cihâd
Etmege ol zât-ı pâkîze-nihâd

Terk eyle şer‘de câiz olmayan
Şeyleri tâ kim mücâhid ola cân

Nefsine gâlib gelip makhûr ede
Ayak altına getire hûr ede

Ede izmihlâl-ı nefs-i ahkarı
Eyleye icrâ cihâd-ı ekberi

هر کجا شد در جهان با خواب و خور
در قیامت نبودش ز اتش کند

Kim olur dünyâda ekl ü nevm ile
Olmaz efkâr-ı salât u savm ile

Ana âteşde kıyâmetde güzer
Olamaz nâr-ı cahîm içre düşer

Ol ki dâ‘im yer içer yatar uyur
Rûz u şeb nâz u ten‘imde bu yüz

Dembedem cismi kesâfet kesb eder
Ol kesâfet ile sırâtı mı geçer

Şehvet-i tab‘-ı harâret pîşesi
Eyler âhir cismin âteş şîşesi

56

روي كردان از مراد و آرزو
پس بدر گاه خدا آور تو رو

Ârzûdan yüz çevir eyle fütûr
Cânib-i Mevlâya sonra yüz getir

Kalbini kıl tahliye efkârdan
Ya‘ni recs-i dünyevî bed-kârdan

Sonra eyle tahliye ezkâr ile
Zikrden hâsıl olan envâr ile

Ba‘dehu Hakka teveccüh kıl ki tâ
Olasın makbûl-ı dergâh-ı Hudâ

Nâr ile nûrını cem‘ etmek budur
‘Âşıkâna hazrete gitmek budur

کا مرافي سر بنا کامي کشد
مرد ره خط در نکو نامي کشد

İşbu dünyâda murâd süricilek
Ârzû-yı nefsinî göricilek

Âhiret nâkâmlığına baş çeker
Ni‘met-i firdevsden mahrûm eder

‘Âşıkân anın için didâr-ı yâr
Vazgeçip her şeyden etdi ihtiyâr

Sâlik-i râh-ı hakikat hoşça ism
İstemez ‘âlemde olur mahfî cism

Şöhreti ibtâle almışdır sebak
Hat çeker nâm-ı nigûya ehl-i Hak

امر او نهی حق چوداري اي وحيد
پس مرد در وایه نفس پلید

Çün tutarsın emr ü nehyi Hakkı sen
Ey vahîd ü mü’min olan pâk ten

Lezzet-i nefis-i habîse gitme pes
Olasın ‘âlemde pâkîze-nefes

Hazz-ı nefisânîye etmezsen şekîb
Zevk-ı tâ‘atden kalırsan bî-nasîb

Şer‘la bir yerde cem‘ olmaz hevâ
Koy hevâyı şer‘a ile iktidâ

Hem şer‘at hem de tezvîr u dagal
İki karbuz edemezsin der-bagal

هر کي ترک کا مرافي ميکند
بر خلافتش زند کافي ميکند

57

Kim murâd süricilek terkin eder
Ârzû-yı nefsi ‘aksince gider

Ol hilâf-ı nefis ile dirlik eder
Âhîret ehliyle birlikde gider

Fi’l-hakîka olmayınca ehl-i terk
Âhîretçün toplanılmaz zâd u berk

Oldı dünyâ dirliginden ma‘rifet
Maksad-ı aslı berây-ı âhîret

Ma‘rifet ancak ‘ibâdet ile olur
Emr ü nehy-i Hakka tâ‘atla olur

امر او نهی حق ز قرآن کوش دار
جاي شادي نيست دنيا هوش دار

Emr-i nehy-i Hakkı Kur’ân’dan işit
Muktezâsı üzre her yerde iş et

Şâd olacak yer degil dünyâ-yı dîn
‘Âkılâna eyle mişvâr u sükûn

Ey ne mutlı ana kim Kur’ân okur
Kâr u bâr-ı ‘âlemi şer‘ üzre kur

Eyleyen şer‘-i şerîfe ittibâ‘
Eylemez asla kabul inhidâ‘

Feyz-i Hak vermişdir ana imtiyâz
Şer‘ kat‘ etdiği barmak acımaz

در صفت ریاضت میگوید
کر همی خواهی کی کردی سر بلند
ای پسر بر خود در راحت بنبد

Ser-firâz olmak murâdınsa eger
Kadrin ersin târim-i çarha kadar

Ey oğul râhat kapusın bağla tâm
Eyleme âsâyiş-i cismin merâm

Vech-i arz üzre hübût-ı bü’l-beşer
Oldı bu ma’nâya mebnî ey püser

Bî-ta‘ab râhat olaydı mu‘teber
Çıkarılmazdı cinândan bü’l-beşer

Terk-i râhatla ‘ibâdet etmeli
Cennet-i a‘lâya râhat gitmeli

هر کی بر بست اودر راحت تمام
باز شد بروی در وار السلام

Bağladı râhat kapusın ol ki tâm
Ana açıldı der-i dârü’s-selâm

58

Kim ki bi’l-cümle kapusın râhatın
Bağlayıp da oldı ‘abdi hazretin

Gice gündüz hıdmete kıldı kıyâm
Cennet-i a‘lâda râhat buldı tâm

Bunda râhat anda râhat olamaz
Zahmeti çekmezse rahmet bulamaz

Dâr-ı cây-ı mihnet oldığın
Bil bilesin tâ ki cennet n’oldığın

غير حق راهر کي خواندای پسر
کیست در عالم از و کمر اه تر

Kim ki Hakkın gayrın okur yâd eder
Büt gibi şeylerden istimdâd eder

Anda azgın kimdir ‘âlemde ‘aceb
Tâ eder mahlûkdan hâcet taleb

Hâlîkı kor da tutar mahlûka yüz
Kâsidin ümîd-i devâ eyler uyuz

Kudreti kor ‘acze eyler imtisâl
Olamaz artık anın fevkinde dâl

Ba‘zılar fi’l-cümle esmâ mazharı
Olsa da Hakdır cemî‘in ekberi

ای برا در تر کي عز و جاه کن
خویش را شایسته در گاه کن

Ey ni‘am-perver mu‘azzez dâderim
Vey karındaş-ı mu‘anven serverim

‘İzzet-i dünyâyı terk eyle heme
Arkadaşlık et Birâhîm Edheme

‘İzz ü câh erbâbı isen kıl ferâğ
Varlığı koy yokluğu eyle sūrâğ

Mansıb-ı dünyâdan et zâtın cüdâ
Kendüni dergâh-ı Hakka kıl sezâ

İsteyen dergâh-ı Hakda ‘izz ü câh
Mansıb-ı dünyâya eyler mi nigâh

خوار کرددھر کي کردد جاه جوي
ای برادر قرب این در گاه جوي

Hor olur dünyâda mansıb isteyen
El etek öper olur fersûde-ten

Kim ‘indü’n-nâs ister haysiyet
Dergeh-i Hakka bulamaz kurbiyet

Zıll-ı fakri iste çün merd-i İlâh
Âhiretde bulasın tâ ‘izz ü câh

Olmayınca halk-ı ‘âlemden garîb
Olamazsın dergeh-i Hakka karîb

59

Mâsivâdan kalbini eyle temîz
Olasın tâ dergeh-i Hakda ‘azîz

عز و جاهت سوي پستی میکشد
مر ترا برتن پرستی میکشد

‘İzz ü câhın cânib-i süfle çeker
Sûretâ eyler egerçi mu‘teber

‘İzz ü câh eylerse de rütben celîl
Tapdırır cisme seni eyler sefil

‘İzz ü câh eyler seni ehl-i gınâ
Mâil-i âbişhor u şîrîn gıdâ

‘Âdetin olur hemân ten beslemek
Dürlü dürlü ni‘mete çalgı seslemek

Tab‘-ı hayvânîde kalırsın sefil
İşte bu yüzden seni eyler zelîl

نفس در تر کي هوا مسکين بود
کوشمال نفس نادان اين بود

Nefs-i emmâre hevâyı terk ile
Ârzû ve iştiyhâyı terk ile

Meskenet peydâ eder meskîn olur
‘Acz ile çille-keş ü bî-kîn olur

Kâdir olmaz etmege bagy u fesâd
Çâresiz eyler Hudâyâ inkiyâd

İşte nâdân nefsi te’dîb eylemek
Bu olur terk-i hevâ etmek gerek

İштиhâsı terk olunmazsa eger
Turmaz oturmaz edebsizlik eder

چون دلت بر یاد حق ایمن بود
نفسک اماره هم ساکن بود

قال الله تعالی
الابد کر الله تطمئن القلوب¹⁶⁴

کما قال الله تعالی
ياأيتها النفس المطمئنة ارجعي الي ربك اضیة مرضیة فادخلي في عبادي وادخلي
جنتي¹⁶⁵

Çünkü kalbin ola zikr üzre müdâm
Feyz-i Hakla bulur itminân-ı tâm

Ahkar olan nefs-i emmâre dahi
Sâkin olur olmaz âvâre dahi

Zikr-i Hakla mutmain olur kulûb
Zikr-i Hakdır bâ'is-i 'afv u zünûb

Nefs-i emmâre dahi sâkin olur
Râziye marziye itminân bulur

Hak anı dûzahla tehvîl eylemez
Ol dahi fahşâyı tesvîl eylemez

هر کي او را تکيي بر صانع بود
در جهان با لقمه قانع بود

60

Hâlîka her kim ki eyler i'tikâd
Dahi Rezzâk olduğına i'timâd

Dehrde bir lokmaya kâni' olur
Çok şey anın zevkına mâni' olur

Zikr-i Hak olur gıdâsı rûhunun
Hem devâsı hâtır-ı mecrûhunun

¹⁶⁴ Yüce Allah buyurdu: Dikkat ediniz, Allah'ın zikriyle kalpler mutmain olur.

¹⁶⁵ Yüce Allah'ın dediği gibi: Ey mutmain olan nefis, Rabbine razı olmuş ve olunmuş olarak kullarımın arasına gir ve cennetime gir.

Kurı etmek ana olur nerm ü ter
Tab‘ı olmaz mâil-i şîr ü şeker

Çerb ü şîrîn ile telvîs-i dimâg
Eylemez eyler lezâizden ferâg

اكتفا بر روزي هر روزه كن
كرداري از خدا در يوزه كن

كما قال الله تعالى
فاتخذة و كيلا¹⁶⁶

كما قال الله تعالى
ادعوني استجب لكم¹⁶⁷

Kût-ı yevmî ne ise kıl iktifâ
Yok ise Hakdan dile eyler i‘tâ

Rızkına her bir kulun oldur kefil
İttihâz et anı her emre vekîl

Her gün iftâr edecek rızkı sana
Aç komaz ihsân eder eyler ‘atâ

El uzatma gayrıdan etme suâl
Hakdan iste lutf eder ol lâ-muhâl

Eyle her bir hâline hamd ü senâ
Cân u dilden gice gündüz kıl du‘â

در میان مجابدهٔ نفس میکويد
نفس نتوان کشت الاچار چیز
چون بکويم ياد کيرش اي عزيز

Olmaz illâ nefis dört şeyle olur
Lâyıkın ancak o dört şeyden bulur

Söylerim çün kim sana ben ey ‘azîz
Hâtırında tut anı sen ey ‘azîz

Eylemekdir maksad anlarla ‘amel
Bî-‘amel ‘ilme ne lâzımdır emel

¹⁶⁶ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: O’nu vekil edin

¹⁶⁷ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Bana dua edin, icabet edeyim size.

Bil de nefsi anlarla eyle zebûn
Eylemezsen ol seni eyler harûn

Gâlib olur âhir ol mel'ûn sana
Bulamazsın sonra şerrinden rehâ

خنجر خاموشي و شمشير جوع
نيزه تهنايي و ترك هجوع

61

Katl-i nefse hancer -i samt u sükût
Oldı ol dördün biri hâtırda tut

Bir dahi açlık kılıcı kim keser
Nefsi ol birdenbire iki biçer

Yalnızlık mızragıdır nefsi hem
Eyleyen mecrûh u muztarr-ı elem

Bir dahi sekîn-i terk-i h âbdır
Nefs anın destinde pek bî-tâbdır

İşte erbâb-ı riyâzet dâimâ
Etdiler bunlar ile terk-i hevâ

هر کرا نبود مرتب این سلاح
نفس او هرگز نمي يا بد فلاح

Her kime olmaz müretteb bu silâh
Bulamaz nefsi anın fevz ü felâh

Kimde kim olmaz müheyyâ bu silâh
Hîç anın nefsi kabûl etmez salâh

Bunları eyle takallüd ey 'azîz
Tâ ki nefsi edesin hûnâbe-rîz

Başda misvâk üzerinde yün 'abâ
Bir elinde sübha bir elinde 'asâ

İş bitirmez nefsi öldürmez gözüm
Kıl tahammül anlara dinle sözüm

چونکي دل بي ياد الاهت بود
ديو طعون يار او همر اهت بود

Çünkü kalbin Hakkı zikr etmez olur
Yâr olur şeytân-ı la'în gitmez olur

Hakkı zâkir hakla hâzır ol ki tâ
Dûr olup iblîs ola senden cüdâ

Anda kim nisyân-ı Hak gâlib olur
Kalbine varınca şeytân yol bulur

Dürlü dürlü vesvese ilkâ eder
'Âkıbet azgın edip igvâ eder

Cân u dilden kim ki Hakkı zikr eder
Dîve pek te'sîr eder turmaz gider

اهل دنيا را چو ديو يار بايدش
لقمهاي چرب و شيرين بايدش

Ehl-i dünyâya çü şeytân yâr olur
Hakkı nisyân etdirir idbâr olur

Tab'-ı hayvânîsini gâlib eder
Dürlü dürlü şeylere tâlib eder

Yağlı ballı lokmalar lâzım ana
Beslemek çün nefsinî subh u mesâ

62

Eylemez kût-ı kalîle iktifâ
Olur ekser ekl ü şürbe mübtelâ

İştihâsı kesrete râgıb olur
Tab'ı h âb-ı gaflete râgıb olur

هرکي او در بند سيم و زر شود
در عقوبت عاقبت مضطر شود

قال الله والذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقوها في سبيل الله فبشرهم بعذاب
اليوم يومي عليها في نار جهنم فتكوي جباههم وجنوبهم وظهرهم هذا ما
كنزتم لا أنفسكم فذوقوا ما كنتم تكنزون¹⁶⁸

Kimki altunla gümüş kaydındadır
Mâl u emlâk-ı cihân saydındadır

Dâğ dâğ şiddet-i mahşer olur
Hem ‘ikâbda ‘âkıbet muztarr olur

Sîm ü zer her kim ki eyler idhâr
Sînesin eyler ‘ukûbet hâr hâr

Kîsede bend eyler itlâk eylemez
Fî-sebîlullâh infâk eylemez

Kızdırırlar topladığı pareyi
Dağlayıp cismin açarlar yareyi

أنكي بهر آخرت كارش بود
از خدا تشریف بیارش بود

قال الله تعالی

ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات كانت لهم جنات النردوس نزلا¹⁶⁹

Ol ki işi âhiret için olur
Hak Te‘âlâdan o çok ihsân bulur

Kim ki işler dâimâ sâlih ‘amel
Hak rızâsın gözedip eyler emel

Sıdk-ı niyyetle hulûs-ı kalb ile
Sem‘e ve ‘aceb ve riyâyı selb ile

Her ne ise farz u sünnet ü müstehab
Hak rızâsıyçün olur i‘mâli hep

Eyler ol cennât-ı firdevse nüzûl
Anda pek çok ni‘mete bulur vüsûl

¹⁶⁸ Allah buyurdu: Altın ve gümüş yığan ve Allah yolunda harcamayanları öyle bir günün elem verici azabıyla müjdele ki: O gün ki bunların üzeri cehennem ateşinde kızdırılacak da kendilerinin alımları, böğürleri, sırtları, bunlarla dağlanacak. İşte sizin kendiniz için derleyip tıktıklarınız. Haydi tadınız bakalım ne biriktirip tıktıyordunuz.

¹⁶⁹ Yüce Allah buyurdu: İman edenler ve salih ameller işleyenleri için Firdevs cennetlerinde konaklama ve ziyaret vardır.

مال دنيا خاكسار انرا و هند
آخرت پر هميز كانرا دمند

Ekser-i nâs içre dünyâ malını
Devlet ü dârâtını emsâlini

Hak Te‘âlânın katında pek hakîr
Olan eşhâsa verirler ey fakîr

Âhiret ammâ ki teşrîfâtını
Hulle-i sündüsle taltîfâtını

Zühd ü takvâ sâhibi insânlara
Lutf ederler ol ‘ulüvv-şânlara

Hâsılı dünyâyı dünyâ ehline
Verdiler ‘ukbâyı ‘ukbâ ehline

63

همت شيطان اي برادر و شمنت
غل آتش خواهد اندر كردنت

قال الله تعالى

يا بني آدم ان لا تعبدوا الشيطان انه لكم عدو مبين وان اعدوني¹⁷⁰

Düşmenindir şeytan ey ‘âlî-güher
Tavk-ı âteş boynuna takmak diler

Âteşîn-tab‘ ile serkeş olma ha
Kibr ile şeytâna sen eş olma ha

Hakka baş eğ ol tevâzu‘ sâhibi
İ‘tirâf et cürmini âdem gibi

Gerdenin tavk ile meşdûd olmasın
Nâr-ı harmân da işin dûd olmasın

Başını salıp gezerken bir zamân
Tavk-bend olma sonunda ey cüvân

¹⁷⁰ Yüce Allah buyurdu: Şeytana tapmayasınız. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. Bana ibadet ediniz.

مد بري کور و بدنیا آورد
بهره کي از عالم عقبي برد

کما قيل

الدنيا حرام علي أهل الآخرة والآخرة حرام علي أهل الدنيا و هما حرامان علي
أهل الله¹⁷¹

Bir uğursuz kim getirir halka rû
Hakka tutmaz yüz tapar dünyâya o

Âhiretten iletir kande nasîb
Olamaz ‘ukbâda ol hakka karîb

Oldı dünyâ ehline ‘ukbâ harâm
Dahi ‘ukbâ ehline dünyâ harâm

Lîkin ehlullâh olanlar ser-be-ser
İkisinden dahi memnû‘ oldılar

Hak için anlar kılındı ıstifâ
Zât-ı Bârîyle olurlar pür-safâ

اي پسر بايد حق مشغول باش
از خلائق دور همچون غول باش

Zikr-i Hakla ey oğul meşgûl ol
Halkdan mehcûr misl-i gûl ol

Ya‘ni etme nâs ile çok ihtilât
Zikr-i Hakla eyle kesb-i inbisât

Anın için ehl-i Hakkın ekserî
Tutdılar birr ü beyâbânda yeri

Tutdılar eski mağarayı mekân
Oldılar çeşm-i halayıkdan nihân

Zikr-i hakla tâ ki meşgûl olalar
Halkdan mânende-i gûl olalar

در بیان صبر در فقر میگوید
فقر میدانی چه باشد ای پسر

¹⁷¹ Denildiği gibi: Dünya ahiret ehline haramdır.

64

با تو کويم کړنداري زان خبر

Ne olur bildik mi fakrı ey püser
Tut kulagın bilmedin ise eger

Söyleyim tâ kim hakikat ben sana
Yoğise andan haberin bak bana

Ger bilirsen fakrı te'yûd etmiş ol
Bildigin ma'nâyı te'kîd etmiş ol

Eylesen tekrâr gûş îkân-ı kalb
Hâsıl olur dahi itminân-ı kalb

Lâzımı tekrâr eyitmekdir hasen
Lâzım olan sözi cândan dinle sen

کر چه باشد بي نوا در زیر دل
خویش را منعم نماید پیش خلق

Hırka altında olur ol bî-nasîb
Sevb-i fakra bürünür misl-i garîb

Ehl-i ni'met gösterir kendin veli
Halk önünde olsa dahi boş eli

Eylemez nâmerde 'arz-ı ihtiyâç
Olsa da bîçârenin karnı pek aç

Etse fakrından eger kim iştikâ
Hırka vermez fâide asla ana

Hakka dilbend-i tevekkül ile tâm
Cebhesin eyler gûşâde subh u şâm

کرنمي باشد دم از يري زند
دوستي با دشمن حق کي کند

Aç olur toklukdan ammâ dem urur
Hâlis ehl-i fakr kendin tok görür

Kavl u fi'linden nişân cû'-ı 'ıyân
Olmaz olur halkdan bî-imtinân

Hak Te‘âlâ hâline ‘âlim iken
Dostluğı a‘dâsına eyler kaçan

Nefs için zıll-ı su‘âlî irtikâb
Eylemez ol merdüm-i ‘âlî-cenâb

Kendi hâlinde olur leyl ü nehâr
Ehl-i suffa gibi pür-sabr u karâr

كر چه باشد لاغروزار و ضعيف
دقت طاعت كم نباشد از حريف

Ehl-i fakr olsa dahi cismen nahîf
Haste gibi inleyici hem za‘îf

65

Kalben ol kuvvetlüdür gayretlüdür
Her ‘ibâdet hakkına himmetlüdür

Zâhir olmaz anda tâ‘atde kesel
Nefs ile her dem eder ceng ü cedel

Vakt-ı tâ‘atde eder nâz u şitâb
Yoldaşından eksik olmaz anda tâb

Cümleden evvel eder ikbâl-i tâm
Cânib-i farz u ‘ibâdâta kıyâm

فقر خود را پيش كس پيدا مكن
مخت امروز را فردا مكن

Halk önünde fakrın izhâr eyleme
Âşikâre nâle vü zâr eyleme

Fakrını setr eyle etme halka fâş
Eyleme rızkın için asla telâş

Hâlini dergâh-ı Hakka eyle ‘arz
Tuymasın ammâ sımâh-ı ehl-i arz

Çek bugün sabr ile fakr u zahmeti
Alıkoyma yarına bu mihneti

Sabr edersin mihnet-i fakra bugün
Yarın eylesin kıyâmetde düğün

مر ترا آن کس کيي فردا جان دهد
غم مخور آخر ترايک نان دهد

قال الله تعالى
نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا¹⁷²

Kâsım-ı erzâk olan Rabb-i vedûd
Lutf u ihsân sâhibi ol üss-i cûd

Cân verir mâdâm kim yarın sana
Gam yeme bir etmegi eyler ‘atâ

Rızık için gamhor olup olma eşek
Râzıka etmiş olursun yohsa şek

Ol ki eyler kısmet-i Rezzâka şek
Etmiş olur Hazret-i Hallâka şek

Şâk olan hallâka bî-reyb ü gümân
Kande ehl-i fakr olmaz müslümân

تابکي چون مورباشي دانه کش
کر تو مردی فاقا را مردان کش

Tâ ne vakte dek karınca gibi hep
Olasın dâne çekici ey ‘aceb

Nefs-i hayvâniye için âşikâr
Eylemekdesin zahâir iddihâr

Gerçek er isen eger topla etek
Bâr-ı fakr u fâkayı merdâne çek

66

Çünkü insân sûretidir sûretin
Olmasın hayvân misâli sîretin

Hırs ile cem‘ etme malı bir yere
Gitme hayvân sûretinde mahşere

بر تو کل کر بود فیروزیت
حقّ دهد مانند مرغان روزیت

¹⁷²Yüce Allah buyurdu: Dünya hayatında geçimlerini (rızkılarını) aralarında paylaştık..

كما في الحديث

لو انكم تتوكلون علي الله حق توكله لرزقكم كما يرزق الطير تغدو خما صاوترجع
بطاناً¹⁷³

Hak Te‘âlâya tevekkül üzre ger
Sende olsa gâlibiyetle zafer

Hâsıl olup kuvvet-i îkân sana
Hakka olsa i‘timâdın dâimâ

Hak verir kuşlar gibi rızkı sana
Kuşlara verdiği tek subh u mesâ

Lânelerden aç giderler subh-dem
Tok gelirler her biri ahşam hem

Hâlbuki yok anlar için kûsbe hâl
Lutf eder bâd-ı hevâdan Zü'l-celâl

از خداشا کر بود مرد فقیر
کرد هد قوتش لب نان فطیر

جاء في الحديث

کر مو الخبز فان الله اکرمه¹⁷⁴

Hak Te‘âlâdan olur şâkir fakîr
Tutmaz ihsân etdiği nânı hakîr

Mâyesiz etmek dilimi verse ger
Şükr edici olduğu hâletde yer

Ni‘metin tahkîr ü küfrân eylemez
Niyetin tagyîr u vîrân eylemez

Hîç demez kim n’olacak bundan bana
Bil ki ta‘zîm eyleyip eyler du‘â

Kâni‘ ü şâkir olur asl-ı fakîr
Kendini sâil gibi etmez hakîr

¹⁷³ Hadiste (olduğu) gibi: Eğer Allah’a tam tevekkül ederseniz sizi, sabahları aç gidip tok dönen kuşları rızıklandığı gibi rızıklandırır.

¹⁷⁴ Hadiste gelmiştir: Ekmek ikram ediniz. Şüphesiz Allah onu ikram etmiştir.

خم مشو پيش توا نكر همچو طاق
تا مكردي يار با اهل نفاق

Zenginin önünde olma münhanî
Egrilip kılma kemer gibi teni

Servetinden ötürü kılma rükû‘
Agniyâya etme izhâr-ı huşû‘

‘Arz-ı hâcette ganiye olma tâk
Olmayasın sâhib-i ehl-i nifâk

Agniyâya eylesen böyle tapu
Dîn için açılır iki kapu

Bir yüzi Hakka olursa dîgeri
Halka olur kalmaz îmânın ferî

67

مردره را نام و ننگ از خلق نيست
نفر تش از جا مهاي دلقي نيست

كما قال الله تعالى
ولا يخافون لومسة لائم¹⁷⁵

Sâlik-i râh-ı Hudânın halkdan
Nâm u ‘ârî olmaz ey pâkîze-ten

Ko ne derlerse desünler hâliyâ
Sen tutagör yâr etegin dâimâ

Vefk-ı mazmûnınca eyler ol ‘amel
Levm-i lâim işine vermez kesel

Cânib-i halkı mürâ‘at eylemez
Mâsivâ-yı Hakka tâ‘at eylemez

Dahi eski hırkalarından nefreti
Olmaz anın istemez hîç şöhreti

هرکرا ذوق نکو نامي بود
خاص مشمارش کي او عامي بود

¹⁷⁵ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Kınayıcının, dokunmasından korkmazlar.

Her kimin kim hoşça isme lezzeti
Ola ‘âlemde seve hem şöreti

Ol makûle âdemi sen sayma hâs
‘Âma mensûb olur ol ‘indü’l-havâs

Hâs odur kim medh ü zemden sâdedir
Levh-i kalbi nakşdan âzâdedir

Gönli nakş midhati etmez kabûl
Hem dahi olmaz mezemmetden melûl

Pür-safâdır kalbi hubb-ı yârdan
Kimseye etmez nazar agyârdan

کر ترا دل فارغ از بنت بود
کي هوای مرکب وز بنت بود

Kalbin olsa fârig-i ziynet eger
Kande olur sende meyl-i at eyer

Hubb-ı dünyâ dilde peydâ olmasa
Cân dimâğında o sevdâ olmasa

Eylemezdin iltifât ârâyişe
Hiç bakmazdın tekellüfli işe

Geç bu sevdâdan safâ ister isen
Fâris-i meydân-ı ‘aşk ol er isen

Kendini ‘aşk u muhabbetle çürüt
‘Âlemi sonra rikâbında yürüt

روي دل چون از هوا بر تافتي
بعد زان میدان کي حق را يافتي

68

Çün hevâdan çevrile kalbin yüzi
Kalmaz asla mâsivâllâh da gözi

Çünkü oldun rûy-ı gerdân-ı hevâ
Bilmiş ol kim Hakkı buldun ba‘dezâ

Nefsinin ma‘bûdıdır zîrâ hevâ
Etmek istersen ana dâim iktidâ

Hâk Te‘âlâ rûhunun ma‘bûdudur
On sekiz bin ‘âlemin mescûdudur

Etmedikçe bâtilı terk ü tebâh
Hîç ele girmez bulunmaz Hak İlâh

حر کی اواز حرص دنیا دار شد
بی کمان از دی خدا پزار شد

Hırs ile kim oldu dünyâ tutıcı
Mal u hak halkı gasben yutıcı

Hakkına mâlik ri‘âyet etmedi
Cânib-i şer‘-i mübîne gitmedi

Şübhe yok kim oldu Hak andan berî
Tard u teb‘îd etdi ol hıyre-serî

Mâsivâ hırsı eder şahsı pelîd
‘Âkıbet eyler Hudâ senden ba‘îd

Olma cem‘-i mâle gel imdi harîs
Cenneti almak dilersen ger rahîs

چون شتر مرغی شناس این نفس را
نی کشد بار و نی پر و بر هوا

Bir deve kuşu gibi anla hemân
İşbu nefsi ey mürîd-i feyz-i cân

Ne hevâda uçar o ne yük çeker
Degme meşgûl olmaz ancak yer içer

Cem‘ edip zâhirde iki sûreti
Gâyet u‘cûbe-nümâdır hey’eti

Hem deveye hem kuşa benzer belî
Bî-haberdir haml ü uçmaktan velî

Anın için nâzım îzâh eyledi
Anı battâllıkla ifdâh eyledi

کرپر کویش کویدا شترم
ور نهی بارش بکوید طاعرم

Uç diyü teklîf ü icbâr eylesen
Kuşluğın ana ihtâr eylesen

Ben deveyim der deve uçar mı yâ
Gördüğün var mı sakîli ber-hevâ

69

Yük kosan ana develik sûretin
Eylesen ihtâr u îmâ sıkletin

Ben kuşum der kuş olur mu bâr-ber
Etdigin teklîfî istim'âd eder

Ya'ni her hâle ta'allül gösterir
Tâ'at etmekde tekâsül gösterir

چون کبیاہ زہرر نکش دلکش است
لیک طعمش تلخ و بویش نا خوش است

Rengi nefsin zehr oti gibi güzel
Halk olunmuş dilkeş ü ra'nâ ezel

Sûretiyle cezbi der hâtır-ı gönül
Tâ hevâya etdirir meyl ey oğul

Lîk dadı acıdır hem zehr-nâk
İştihâsı âdemi âdemi eyler helâk

Kokusu dahi fenâdır kıl ferâg
Eden istişmâm olur muhtell dimâg

Nefse ednâ meyl olur küllî vebâl
Tâlib-i Hakkı eder âşüfte-hâl

کر بطاعت خوانیش ستي کند
لیک اندر معصیت چستي کند

Da'vet etsen tâ'ata nefsi eger
Koca karı gibi gevşeklik eder

Cânib-i ma'siyete kılsan taleb
Pehlivân gibi segirdir der-'akab

Hâne-i tâ'atde pîrezen olur
Ma'siyet bâbında na'ra-zen olur

Muktezâ-yı zâtı olmakla hevâ
Meyl eder ol cânibe bâd-ı hevâ

Çün hilâf-ı ta‘bıdır fermân-ı Hak
Her ne dürlü cevri dersin müstehak

نفس را آن به که در زندان کنی
هر چه فرماید خلاف آن کنی

Nefs-i emmâre husûsında hemân
Ol iyi kim edesin habse nihân

Müntehâsın görmeye tâ kim ‘ıyân
Kala zindânda nice vakt u zamân

Her ne emr etse hilâfin edesin
Sol dilerse sağ lafin edesin

Mutmaine eyleyince anı sen
Lâzım uğraşmak çekip dürlü mihen

Uğraşıp etmezsen anı sen zebûn
Dest-i hükminde seni eyler o dîn

70

نیست در مانش بجز جوع و عطش
تا کی سازی رام اندر طاعتش

Çâre yok açlık susuzlukdan diğér
Nefsi ıslâh edeyim dersin eğér

Kılma şeb‘ân olmaya tâ kim şecî‘
Tâ‘at-ı Hakka edesin tâ mutî‘

Açlık anın anasını ağladır
Gerdenin hablü’l-metîne bağladır

Ekl ü şürb ehli olanlar bak hele
‘Âlem eyler şerlerinden velvele

Gâhice etdiklerinden habsi yâd
Kerhen eylerler kibâre inkıyâd

چون شتر مرغ انکي از بارش کريخت
از کليستان حياتش بر کي ريخت

Gel deve gibi yola çek yükünü
Eyleme ifnâ keselle gökünü

Çek der-i Mevlâya tâ‘at yükünü
Çün kabûl etdin emânet yükünü

İnhirâfî koy selâmet fikrin et
Gir tarîk-i müstakîme toğrı git

Sa‘y kıl tâ olmadan fer tut pîr
Ka‘be-i maksûduna âheste er

Bedreka bend ol tarîk-i yârda
Aç gözün râh-ı mugaylân-zârda

بارين در را بجان بايد کشيد
ور نه همچون سگ زيان بايد کشيد

Ol ki yükünden deve kuşu gibi
Kaçdı ya‘ni kesdi tâ‘atden ipi

Dökdi gülzâr-ı hayâtından hemân
Berg ü bâr-ı ‘ömri mânend-i hazân

Ekseri yükden kaçan hayvânlar
Berr ü yabanda kalırlar hıyre-ser

Feyz-i tâ‘atle nemâ bulmazsa cân
Dinse lâyıq ana kurı badlıcan

Ol yübûsetiyle vücûdın soldurur
‘Âkıbet ‘ömrin çürüdüp öldürür

هر کي او کردن کشد زين بارع
باشد از نفرين برو انبارع

71

Bu kapunun yükünü bâ-cân u dil
Çekme lâzım kalmaya tâ pâ-be-kil

Hıdmet-i Hakkı neşât-ı kalb ile
Etmelidir inbisât-ı kalb ile

Âsitân-ı Hakda dâim olmalı
Dergeh-i tâ'atde kâim olmalı

Nefsine göstermeyip vech-i fütûr
Hâsıl ola tâ ki kalbinde huzûr

Böyle lâzımdır 'ibâdet eylemek
Yohsa kelb-âsâ dili çekmek gerek

کرده بار امانت را قبول
از کشیدن پیش نباید شد ملول

Kim ki işbu bârdan gerden çekip
Ya'ni tâ'ât u 'ibâdetden kaçıp

Gösterip rûy-ı ibâ i'râz eder
Hakka nâfiz olmayan böyle gider

Ana anbarlar tolusu la'n olur
Pek ziyâde bed-du'â vü ta'n olur

La'net eyler Hak melâik cümle nâs
Altun ismi 'âkıbet olur nuhâs

Bâr-ı tâ'atle çekenler zahmeti
Anlar üzre saçılır Hak rahmeti

روز اول خود فضولي کرده
وآن فضولي از جهولي کرده

قال الله تعالي

اناعر ضيناالامانة علي السموات والارض والجبالي فابيين ان يحملنها واشفقن منها
و حملها الانسان انه كان ظلوما جهولا¹⁷⁶

Sen emânet yükin etmişsin kabûl
Pes gerekmez çekmeden olmak melûl

Bil ki sa'y u gayret üzre dâimâ
Etmelisin ol emânâtı edâ

Çün ezelde eyledin haml anı sen
Şimdi i'râz eylemek andan neden

¹⁷⁶ Yüce Allah buyurdu: Biz emaneti yerlere göklere, yere ve dağlara arz ettik (yükledik) Onu yüklenmekten sakınıp kaçındılar Onu insan yükledi. Çünkü o zalim ve cahildir.

Zâhir ü bâtın emânetden nükûl
Eyleme kıldın ezelde çün kabûl

Şer‘i olan şeyi icrâ etmeli
Sırr-ı Hakkı ketm ü ihfâ etmeli

جنبشی کن ای پسر کاهل میاش
چون بلی کفتی بتن تتبل میاش

Yevm-i evvelde fodulluk ey cüvân
Eylemişdin sen bilâ-reyb ü gümân

Ol fodulluğu ziyâde cehlden
Eylemişsin ‘ahd ü mîsâk anı sen

Hak emânâtı o gün etdikde ‘arz
Cümle tağlar hem semâvât ile arz

72

Eyleyip eşfâk u hamlinden ibâ
Kıldılar kendilerin andan cüdâ

Sen cehâletden kabûl etdin hemân
Eyledin der-‘uhde anı ol zamân

جنبشی کن ای پسر کاهل میاش
چون بلی کفتی بتن تتبل میاش

Tenbel olma eyle tahrîk-i beden
Var makâm-ı hıdmet-i Mevlâya sen

Söyledin çünkim beli yevm-i elest
Olma bu ‘âlemde tenbel hem çü mest

Mü’min oldun ‘âlem-i ervâhda
Sa’y kıl hem ‘âlem-i eşbâhda

Takvîyet-i vîrândaki îmânına
Hıdmet eyle rûz u şeb Sübhânına

Hak anınçün etdi irsâl-i Resûl
Tâ ki tezkîr eyleye ol ‘ahdi ol

هر کي اندر طاعتش کلان بود
حاصلش کمراهي و خذلان بود

Tâ‘at-i Hakda o kim keshân olur
Hâli azgınlık ile hizlân olur

Unudur ol ‘ahdi nisyân eyler ol
Dâimî sûretde ‘isyân eyler ol

Pes tarîk-i şer‘den hâric olan
Dall olur îmânına eyler ziyân

Dîne nusret etmeyen mahzûl olur
Rûtbe-i ‘âlîden ma‘zûl olur

Gel ‘ibâdetde kesel-nâk olma tâ
Olmaya cânın dalâletde hebâ

وقت طاعت تیز رو چون باد باش
وز همي کار جهان آزاد باش

قال الله تعالى
وسار عوا الي مغفرة من ربكم و جنة¹⁷⁷

Sür‘at ile yel gibi ol tâ‘ate
Tâ çapük vâsıl olasin cennete

Hak Te‘âlâ çün buyurdu سار عو
İmtisâl et emr-i Hakka ey ulu

Kıl teşebbüs ma‘rifet esbâbına
Vâsıl ol sür‘atle cennet bâbına

Kâr-ı dünyâ cümlesinden ol berî
Vakt-i tâ‘atde sakın kalma geri

Vakt-i tâ‘at kâr-ı dünyâdan degil
Bil ki bi’l-cümle ‘alâyıktan kesil

منمزلت دورست وبارت بس کران
کوششي کن پس ممان از ديکر ان

73

¹⁷⁷ Yüce Allah buyurdu: Rabbinizden bir bağışlanmaya ve cennete koşunuz.

Konağın uzak yükün gâyet ağır
Hamlini tahfife bir mürşid çağır

Gayrılardan sa'y kıl kalma geri
Çünkü bildin dûrdur konak yeri

Sarpdır 'ukbâ yolunun yokuşu
Benzemez dünyâya hem yaz u kışı

Ref' ü def'e himmet et ahmâlini
Hazret-i nâzım gibi emvâlini

Etmesin berzahda kalmak iktizâ
Vây ana kim yârdan olur cüdâ

راه پر خوقست و دزدان در کمین
رهبري بر تا نمافي بر زمین

Yolda korku toludur hem uğrılar
Pusuda bekler demâdem kıl hazer

Nefs-i emmâre hevâ şeytân hem
Fikr-i fâsid zann u şübhe dembedem

Olma lâzımdır yanında çok silâh
Zikr ü tevhîd ile takvâ vü salâh

Bir kılağuzda ilet yolda hemân
Kalmayasın yerde bî-nâm u nişân

Râh-ı Hakda mürşid-i kâmil gerek
Gitmek olmaz yalnız bî-reyb ü şek

هر کي در ره از کران باران بود
هر دميش از دیده خون باران بود

Her kimin yolda yüki olur sakîl
Gözlerinden kan olur her dem sebîl

Yüki ağır olana güçdür sefer
Kan ağlar zahmet ü mihnet çeker

Sa'b olursa yol mesâfe hem ba'îd
Hâl pek müşkil degil mi ey vahîd

Âhiret yolu gibi râh-ı mahûf
Vasfı kâbil olmaz anın yâ raûf

Sen ‘inâyet kıl sebük-bâr olalım
Ehl-i tecrîd olana yâr olalım

لاشئ داري سبك كن بار خویش
ور نه در ره سخت پني كار خویش

Cîfe tutarsın hafif et bârını
Yohsa pek katı görürsün kârını

74

Cîfeyi külliyyen eyle terk tâ
Görmeyesin kaddini yolda dü-tâ

Çok mevâkif u erhem çok es’ele
Havf oldur tutulursun müşkile

Yükünü tahfff ile âsân kıl
İşini turma kerem ihsân kıl

Cîfeyi tasrîh edip eyler beyân
Nâzım-ı ‘âlî-makâm u nüktedân

چيست بارت جيفة دنياي دون
کز پي او کرده خود راز بود

كمافي الحديث
وخفف الحمل فان العقبة كؤد¹⁷⁸

Yükünün n’oldığın eylersen su’âl
Cîfe-yi dünyâ-yı dîn u köhne sâl

Şol denî dünyâ vü kendi de butûn
Eylemişsin kendin anınçün zebûn

Uğraşıp cîfeyle mânend-i kilâb
Keşmekeşde kendin eylersin harâb

‘İnd-i Bârîde anın yok kıymeti
Ana meyyâlin olur mu ‘izzeti

¹⁷⁸ Hadisteki gibi: Yükü hafiflet çünkü yokuş zahmetlidir.

Dâr-ı dünyâda olan ‘izzet n’ola
Âhiretde kimse almaz bir pula

کرچه اینجا هست در ره خفتنت
هچ رحمت نیست بر جان و تنت

قال الله تعالى
وما الحياة الدنيا الا متاع الغرور¹⁷⁹

Gerçi vardır bunda h âb-ı râhatın
Hiç yok cân u ten üzre rahmetin

Kim talarsa yolda h âb-ı gaflete
Eremez bâg-ı safâ-yı vuslata

Yolda olmaz uyumak merd-i rehe
Yalnız kalır da uğrar ekrehe

Kârvândan gerü kalsa bir kişi
Teng olur çöllere biter anın işi

Sâlik-i râh-ı hakikat hâsılı
Uyumaz kat‘ etmeyince menzili

در بیان ترک زینت کوید
سرچه آرای بد ستارای پسر
تاتوافی دل بدست آرای پسر

ان الله لا ينظر الي صوركم يل ينظر الي سيركم¹⁸⁰

Ne bezersin baş sarıklı ey oğul
Al ele mādâm kâdirsen gönül

Başını ziynetleme destâr ile
Dest-yâr ol halka hoş girdâr ile

75

Başı tezyîn eyleme dilbend ile
Bir gönül yap zeyn-i nush u pend ile

¹⁷⁹ Yüce Allah buyurdu: Dünya hayatı bir aldanma metaından başka bir şey değildir.

¹⁸⁰ Şüphesiz Allah yüklerinize bakmaz aksine sizin yaşantınıza bakar.

Dürlü ziynet gelse farzâ başına
Murg-ı devlet kona mı ya başına

Etmez Allâh zâhire hîç iltifât
Bâtına eyler nazar ol pâk zât

تا نکیري ترکی عزو مال و جان
از همي بر سر نیایي چون کلاه

Tutmayınca terk-i ‘izz ü mâl u câh
Etmeyince ziynet ü fahri tebâh

Kılmadım hem zıll ü fakri ihtiyâr
Etmeden bu ‘âlemi bî-i‘tibâr

Cümleden fâik olup bî-ihtiyâc
Baş üzre çikamazsın misl-i tâc

Baş tacı olmak istersen eger
Dahi ‘indillâh kadrin mu‘teber

Ziynet-i dünyâya hîç etme nazar
Terk-i câh u menzilet kıl ey püser

نیست مردی خوشتن آراستن
قصد جان کرد هرکي او آراست تن

قال الله تعالی
ولباس التقوي ذلك خير¹⁸¹

Kendini ziynetlemek erlik degil
Zâhiri ziynet dilâverlik degil

Etmeyince tâ murakka‘ hırka-pûş
Edemezsin harb-i a‘dâya hurûş

Ol murakka‘ hırkadır cevşen misâl
Hıfz eder cânın anınla ehl-i hâl

Cismini ziynetleyen şahs ey püser
Lâcerem kasd-ı helâk-ı cân eder

Şöhret-i dünyâdır ancak nev-libâs
‘İzzet-i ‘ukbâyı mûcibdir pelâs

¹⁸¹ Yüce Allah buyurdu: Takva elbisesi daha hayırlıdır.

نیست در تن یهتر از تقوی لباس
در تکلف مرد را نبود اساس

Tende takvâdan güzel yokdur libâs
Merd için olmaz tekellüfde esâs

Gerçi zeyn olur vücûda nev-libâs
Bir zamân sonra olur köhne-pelâs

Ehli anı parça parça ederek
Bir tutar silgi beziyle giderek

Lâkin ol takvâ libâs ey püser
Bâtını pür-nûr eyler ser-be-ser

Rişte rişte dîn bünyâdı olur
Hulle-i istebraka bâdî olur

76

هرکي او در بند آرایش بود
در جهان فرزند آسایش بود

Kim ki ziynet-bend ü kaydında olur
Nev-libâs-ı fâhiri arar bulur

Moda esvâba akar gönlü hemân
Kesdirir ki çuha gâhi perniyân

Bir zamân olmaz tekellüfden cüdâ
Külfet-i ziyet eder ‘ömrin hebâ

İbn râhat olur ol dünyâda hem
Hazz-ı ‘ıyş u ‘işrete eyler himem

Sîne-bend-i zîb ü ârâyış olur
Zîver-i âgûş-ı âsâyış olur

عاقبت جز نا مرادي نبودش
بهره از عیش و شادي نبودش

قال الله تعالى

من كان يريد حرث الآخرة نزدكه في حرثه ومن كان يريد حرث الدنيا نؤته

منها وما له في الآخرة من خلاق¹⁸²

‘Âkîbet ‘ukbâda olur bî-bahâ
Nâ-murâdlıktan zıkr olmaz ana

Ziynet-i dünyâyı berketdiyse de
İstedigi vech ile gitdiyse de

Nev-libâs-ı fâhire erdiyse de
Hacle-gâh-ı matlaba girdiyse de

Âhiretde zevk u şâdîden nasîb
Olamaz ana kalır misl-i garîb

Bunda istîfâ-yı haz etdi tamâm
Olamaz anda ‘alâ vechü’l-merâm

خود ستايي پيشه شيطان بود
هركي خودر اكم زند سلطان بود

Kendini medh etme şeytân kâridır
Âdemin ammâ bu hâlet ‘ârıdır

Kendini ögen kişi şeytân olur
Kim ki kendin naks eder sultân olur

Eyledi şeytân büyüklük iddi‘â
N’olduğı ma‘lûm olur şimdi sana

Âdem eksiklik ile kıldı du‘â
‘Afv kıl sehvim dedi yâ Rabbenâ

Hak halîfe etdi anı ‘âleme
Hem safiyullâh denildi âdeme

كفت شيطان من ز آدم بهترم
تا قيامت كشت ملعون لا جرم

77

¹⁸² Yüce Allah buyurdu: Her kim ahret ekini isterse, ona ekini arttırırız. Her kim dünya ekini isterse ona da ondan veririz. Ama ahrette ona hiçbir nasip yoktur.

كما حكى الله تعالى
قال اناخير منه¹⁸³

Medh edip kendüsini şeytân gidi
Ben iyiyim zât-ı âdemden dedi

Cevherim ‘ulvîdir anın cevheri
Hâk-i süflîdir dedi ol kemteri

Kendini öğdi sitâyîş eyledi
Sandı mel‘ûn bir iyi iş eyledi

Sâbit oldu nasla mel‘ûnlığı
Zâhir oldu haşre dek magbûnlığı

La‘net-i dâreyne oldu müstehak
Dergehinden eyledi tard anı Hak

از تواضع خاك مردم ميشود
نور نار از سرکشي کم ميشود

قال الله تعالى
وان عليك اللعنة الي يوم الدين¹⁸⁴

Pek tevâzu‘ etdiginden ötüri
Tîn ü toprak olsa da gâyet kuru

Kudret-i Bârî ile insân olur
Ehl-i ‘irfân u ma‘ârifdân olur

Rûh-ı ‘ulvî nefh eder Allâh ana
Nûrını tâ ‘arşa dek eyler ‘alâ

Şu‘le-i nâr ise serkeşlik eder
Bir nefesde ‘âkıbet bâda gider

Cânib-i eflâke gerçi ser çeker
Ber-hevâ ile velî işi beter

رانده شد ابليس از متکبري
کشت مقبول آدم از متغفري

¹⁸³ Yüce Allah’ın anlattığı gibi: Dedi ki ben ondan daha iyiyim.

¹⁸⁴ Yüce Allah buyurdu: Ve kıyamet gününe kadar lanet senin üzerinedir.

كما قال الله تعالى
قال اخرج منها مذقاً ما مد حوراً¹⁸⁵

Tard olundı şeytân istikbârdan
Oldı makbûl Âdem istigfârdan

Secdeye me'mûr iken etdi ibâ
Kıldı istikbâr o kâfir mâcerâ

Dergeh-i Hakdan sürildi nâgehân
Sernigûnluk hâlini buldı hemân

Kodı Hak mez'ûm u medhûr olarak
Dergehimden çık dedi hor olarak

İ'tirâf-ı cürm edip Âdem hemân
Oldı makbûl u 'azîz müste'ân

شد عزیز ادم چو استغفار کرد
خوار شد شیطان چو اتکبار کرد

كما قال الله تعالى
ثم اجتباه ربه قتَاب عليه وهدى¹⁸⁶

Âdem istigfâr edip oldı 'azîz
Zelleden kıldı anı Hak pek temîz

Rütbe-i 'ulyâyâ mazhar eyledi
Cümle-i esmâyâ mazhar eyledi

Âdemi kıldı mu'azzez i'tizâr
Etdi istikbâr şeytân oldı h'âr

78

H'âr olur kendini ikbâr eyleyen
Cürm ü 'isyânında isrâr eyleyen

İ'tizâr ile olur insân 'azîz
Çirk ü pâs-ı cürmden pâk u temîz

دانه پست افنز ز برد ستش کنند
خوشه چون سر برکشد پسفش کنند

¹⁸⁵ Yüce Allahın Buyurduğu gibi: Oradan yerilmiş ve kovulmuş olarak çıkın dedi.

¹⁸⁶ Yüce Allahın Buyurduğu gibi: Sonra Rabbi onu seçti de tövbesini kabul etti ve yol gösterdi.

كما قيل

من تواضع رفعه الله ومن تكبر و ضعه الله¹⁸⁷

Dâne düşer aşağı çün nâgehân
Kaldırıp el üzre eylerler hemân

Baş çeker çün kim başak orakçılar
Ser be-hâk eylerler anı ser-be-ser

İşte gerden-keş olanın hâli bu
Hem tevâzu‘ edeninde şânı o

Kim tevâzu‘ etse hâli ref‘ olur
Kibr eden şahsın malı vaz‘ olur

Ol tevâzu‘la cebîn-sây-ı niyâz
Kibr ile olma sakın gerden-firâz

در بیان نشان ابلهي كويد
چار چيز آمد نشان ابلهي
باتو كويم تا بيابي آكهي

Dört şey geldi nişân ahmaklığa
Ya‘ni bî-rüşd ü temîz olmaklığa

Söyleyim ol dört ‘alâmâtı sana
Bulasın âgehlık anlardan ki tâ

Sakınıp kendin edesin ihtirâz
Olmayasın ahmak u ebleh-tirâz

Pek rezîl eyler hamâkat âdemi
Güldürür kendine ahmak ‘âlemi

Ahmak insân ya‘ni hem bed-nâm olur
Hem de mahrûm-ı merâm u kâm olur

عيب خود ابلهي نپيند در جهان
باشد اندر جستن عيب كسان

Kendi ‘aybın görmez ahmak bu n’ olur
Gayrılar ‘aybın aramakda olur

¹⁸⁷Denildiği gibi: Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir. Kim de kibirlilik gösterirse Allah onu alçaltır.

‘Âr olacak nesne var kendi de çok
Hîç birin görmez sanır bir nesne yok

Görmez ağaç olsa müjgâmı topı
‘Âlemin gözinde görür çor çöpi

Bu ise hamk u hamâkatdır katı
N’etmelidir öyle şaşkın nekbeti

‘Aklı olaydı görürdi hâlini
‘Âlemin görmezdi hîç ahvâlini

79

تخم بخل اندر دل خود کاشتن
انکي امید سخاوت داشتن

Tohm-ı necli kalbine ekmek dahi
Sonra kendi kendini tutmak sahi

Mezra‘a-i kalbine necli eger
Hem sahâvet hâsılın ümîd eder

Rütbe-i ahmaklığa oldu nişân
Ekmedigi şeye olmak dîde-bân

Cânib-i Hakdan diler ihsân bula
Defter-i ehl-i sehâya kayd ola

Lutf u ihsân etmedir cûd u sehâ
Şâh olur mı hîç ümîd ile gedâ

هرکي خلق از خلق او خوشنود نيست
هچ قدرش در در معبود نيست

Kim ki andan oldığıyçün huyı şer
Olmaya hoşnûd u râzı her beşer

Dergeh-i ma‘bûd da kadri anın
Olmaz asla öyle bed-hûy olanın

Çünkü iyilik eylemek hâli degil
Kesr-i hâtır etmeden hâlî degil

Kesr-i hâtır ise bir emr-i ‘azîm
Oldığıyçün eyleyen olur leîm

Ya‘ni merdûddur ma‘bûd olur
Eblehândan şübhesiz ma‘dûd olur

هرکي او را پيشه بد خويي بود
کار او پيوسته بدر ويي بود

Her kime bed-hûyluk san‘at olur
Muttasıl bed-yüzlülük ‘âdet olur

Ya‘ni bed-hû behceden bî-behredir
Dâimâ bed-lehce vü bed-çehredir

Eylemez insân gibi üns ihtilât
Halkı eyler bî-huzûr u bî-neşât

Baksa bed-hûnun yüzine bir kişi
Toğrı gitmez ‘aksine gider işi

Benzer ol bed-hûy olan kes nâ-kese
Hep müşâhidir bu ma‘nâ herkese

خوي بد برتن بلاي جان بود
مردم بد خونه از انسان بود

80

Tendeki bed-hû belâ-yı cân olur
Sanma ki bed-hû olan insân olur

Rûh-ı bed-hûdan fenâ zahmet çeker
Dürlü dürlü mihnet ü sıklet çeker

Çünkü nefsidir fenâ hûy bed-sîr
Rûha eyler anların hâli eser

Benzemez insâna bed-hûy sîretâ
Âdeme benzerse dahi sîretâ

Sonra hayvân sûretinde haşr olur
Sîreti n’idiyse öyle neşr olur

بخل شاخي از درخت دوز خست
آن بخيلك از سكان مسلخست

Buhl-ı tamu ağacından bir nihâl
Oldığın etdi beyân ehl-i hâl

Oradan edip tedellî kıldı tâ
Ol bahîlin sâha-i tab'ında câ

Ol ağacın fer'î olan dal budak
Asla eyler ol bahîli iltihâk

Hem o ahkar mübtezel olan bahîl
Selh-hâne seglerindendir zelîl

Cîfe-i dünyâyâ hırsında kavî
Oldığından oldı kelb-i ma'nevî

روي جنت را کجا بيند بخيل
پشه امشاده اندر پاي پيل

Kande cennet yüzini görür bahîl
Ol denâetle hakâretle sefîl

Şöyle kim dünyâyı görmek müstehîl
Olsa ger sivrisinek pâmâl fil

Fîle benzer nefs-i emmâre dahi
Peşşeye benzer bahîl dûzahı

Ayağı altında nefsin hâksâr
Cennetin yüzün görür mi nâ-bekâr

Nârdandır aslı nefsin ey ahi
Nefse tâbi' olan olur dûzahî

باش از بخل بخيلان بر کران
تا نباشي از شمار ابلهان

Ber-kenârı tut uzak ol ey püser
Kıl amân buhl-ı bahîlândan hazer

Buhl u imsâk ehlini görsen hemân
Eyle başka cânibe 'atf-ı 'inân

Buhl u imsâkı getirme yâdına
Etme nâm-ı mümsiki zeyl adına

81

Kıl hazer hem eblehânı etme yâd
Olmayasın tâ ki anlardan ‘idâd

Eblehânın yanına yaklaşma hîç
Olmasın sînende gönlün pîç pîç

در بیان عاقبت کوید
از بلا تارسته باشی ای عزیز
باز باید داشتن دست از سه چیز

Tabladan kurtulup da ‘âfiyet
Bulmak için ey ‘azîzim ‘âkıbet

Desti üç şeyden gerü tutmak gerek
Bu sözi ammâ iyi tutmak gerek

‘Âfiyet esbâbı üç şeydir sahîh
Şimdi bir bir anları söyler sarîh

Üç şeyin ammâ vücûd ile degil
Bil ki ol üç şeyi etmek muzmahil

Her biri fass-ı nigîn-i şehriyâr
Olsa el çek etme asla i‘tibâr

روتو دست از نفس و دنیا باز دار
تا بلا ع را نبا شد با تو کار

Nefs ü dünyâdan gerü tut var elin
Olmaya gamdan iki kat tâ belin

Fârig ol anlarla meşgûl olmadan
Cism ü cân beyhûde mebzûl olmadan

El çek anlardan sakın kim ey kişi
Olmasın senle beliyyâtın işi

Nefsdür zîrâ degânın mazharı
Dahi dünyâdır ‘inânın masdarı

Nefs ü dünyâya olanlar mübtelâ
Eksik olmaz başlarından hîç belâ

ور بحرص و آز كردي مبتلي
با تورو آردز هر سوصد بلا

Dahi ger hırsa olursun mübtelâ
Her taraftan yüz getirir yüz belâ

Çok belâya düş olurlar dâimâ
Mübtelâ-yı hırs olanlar ey fetâ

Çün karınca da mezîd oldu bu hâl
Ayak altında olur ol pâmâl

Tezkiye kıl nefsi hırs u azdan
Kurtulasın renc-i gam-perdâzdan

82

Ehl-i hırs olamaz belâlardan emîn
Mâyesi yanındadır dâim hemîn

آنكي نبود هچ نقدش در میان
هر كجا باشد بود اندر امان

Ol ki olmaz belde hâzır parası
Olmaz anda havf u haşyet yarası

Kande olsa bulur ol emn ü emân
Yanına yaklaşmaz anın ins ü cân

Cânını mı alacak n'etsün anı
İncidir mi kimse müflis olanı

Tende hâzır pâredir cân düşmeni
Agniyânın var hezârân düşmeni

Yokluk olur kâmil insâna zahîr
'Âfiyetde oldu bu yüzden fakîr

نفس و دنیا را رع كن اي پسر
باز رستي از بلا واز خطر

Terk kıl dünyâ vü nefsi ey püser
Ârzû-yı mâsivâyı ser-te-ser

Uğraşıp yatma denî dünyâ ile
Aslı faslı olmayan eşyâ ile

Cîfeye meyl etdirir merâdır nefis
Kelb eder insânı bed-girdâr nefis

Tezkiye et eyle pâkîze-sıfât
Sâlim ol havf u belâdan bul necât

Öldürür insânı koyma hâline
Kasd eder hem cânına hem malına

اي بساكس كز براي نفس زار
در بلا افشاد و كشت از غم نزار

Ey püser çok kimse dünyâ da bütün
Hırstdan nâlân olur nefsi için

Niceler çekdi belâ vü mihneti
Nefs için kapdı firengi ‘illeti

Nefs elinden niceler olup nizâr
Oldı aylar belki de yıllarca zâr

Nefs eder pek çok kişiyi rû-be-hâk
Rencişinden gussa vü gamdan helâk

Müştehâsın terk edip düş râhata
Nefs için düşme belâ vü mihnete

از براي نفس مرغ نا مراد
آمد و در دام صیاد افتاد

83

Nefs için nâkâm olan bîçâre kuş
Dâneden mahrûm olan âvâre kuş

Geldi avcının tuzağına hemân
Düşdi oldı hâl ü sâ mânı yaman

Uymayıp nefesine sabr etseydi ger
Böyle olmazdı giriftâr-ı hatar

Gâh olur nefsi için avcı dahi
Mesken eyler mâverâyı berzahı

Azdırır nefsi beyâbâna gider
Dürlü dürlü vartaya ilkâ eder

تادلت آرام یابدای پسر
بود و نابود جهان یکان شمر

Tâ ki gönlün bula ârâm u sükûn
‘Âlemin varım yoğın bir say bütün

Dilde râcih ise varlık cânibi
Olamaz kalbin sükûnet sâhibi

Cânib-i dünyâya kalbi cezb eder
Olamaz hâlî-i âlâm ü keder

Ba‘zı şeyde gâh olur muztarr kılar
‘Âfiyetden âdemi hem dûr eder

Var u yok bir olmayınca hâsılı
Olamaz kalb istirâhat vâsılı

از عزاب و قهر حق ایمن میاش
از فی آزار هر مؤمن میاش

Olma Hakkın nâr u kahrından emîn
Olmak istersen eger ehl-i yemîn

Kaygusuz olsan ‘azâb u kahrından
İ‘tikâd-ı ‘acz edersin Hakka sen

Küfri zâhirdir bunun kıl ictinâb
Sâbit oldu nasıla kahr u ‘azâb

Mü’min incitme izinde olma hem
Ka‘be-i dil yapmağa eyle himem

Millet-i İslâm-ı İbrâhîmiden
Oldığın olsun ‘ıyân ey cân men

در بلا یارمی خواه از هیچ کس
زا نکي نبود جز خدا فریادرس

Mihnet ü şiddetde ey pâk-i‘tikâd
Hazret-i Mevlâya eyle istinâd

Hakdan artıktan i‘ânet isteme
Kimseden asla ‘inâyet isteme

Gayrı kimse gelmesin hîç yâdına
Kimse irişmez senin feryâdına

Kimse yokdur kim gele imdâdına
Vâkîf oldur hâtır-ı nâ-şâdına

Hazret-i Eyyûb u İbrâhîm-veş
Ana ‘arz et hâli gayrı kılma eş

هر کي رنجا نيده عذرش بخواه
تابا شد خصم تو در عرصي گاه

Her kimi incitdin eyle i‘tizâr
Olmasın mahşerde tâ kim hasm-dâr

Bunda mümkinen helâllık kıl taleb
Çekmeyesin tâ kıyâmetde ta‘ab

Hasm olursa ger sana anda hemân
Hakkını alır eder hâlin yaman

Ger olursan müflis-i ecr ü sevâb
Hâl pek müşkil olur rûz-ı hisâb

Sa‘y kıl Hak ‘ibâdı et edâ
Yevm-i ‘adl u dâddır rûz-ı cezâ

گر غنا خواهد کي از ذوالمنن
در قناعت مي توانش يافتن

کماورد

القناعة کنز لا يفني¹⁸⁸

Zü'l-menendin ger gınâ-yı devleti
Bir kişi isterse kılup tâ‘ati

Bulma mümkindir kanâ‘atde anı
Mahzen-i merzât-ı kısmetde anı

Bir tükenmez kenz-i lâ-yüfnâdır ol
Devlete erer bulan ana vusûl

¹⁸⁸Geldiği (Hadiste) gibi: Kanaat tükenmeyen bir hazinedir.

Kim erer ol devlete bulmaz zevâl
Zıll-ı fakrin yüzini görmek muhâl

Kimde kim olmaz kanâ'atden nişân
Olsa da Kârûn çeker zıll u hevân

در بیان عقل و دانش کوید
هر کرا عقلت و دانش ای عزیز
دور باید بودنش از چار چیز

Her kimin kim 'akl u isti'dâdı var
Ay 'azîz anın cihânda adı var

Ehl-i 'akl u dânişe lâzım müdâm
Dört şeyden uzak olmak ey gulâm

85

Kim ki ol dört nesneden olur ba'îd
Ehl-i dâniş oldığı olur bedîd

Yohsa olmaz ise anlardan cüdâ
'Akl u fitnat sâhibi dinmez ana

Ol ki olur anda anlardan nişân
Câhil ü ahmak sayılır bî-gümân

کار خود بانا سزا نکند رع
مردمی نکند بجای نا سزا

Ehl-i dâniş nâ-sezâya kârını
Terk edip ısmarlamaz girdârını

Her işe mahsûs vardır bir recül
Her işin erbâbın ara ey oğul

Anlamaz haddâd işin cevher-fürûş
Cevheri haddâd bilmez kaç guruş

Nâ-sezâ hakkında âdemlik dahi
Eylemez 'âkıl olan zât-ı sahî

Ehline ihsân eder sâhib-i zekâ
Malını tebzîr etmez nâ-becâ

عقل داري ميل بد كاري مكن
زين چو بگزشتي سكساري مكن

‘Âkıl isen olma mâil bed işe
Kim olur mâni‘ bed iş âsâyîşe

Bed işe meyl eyleyen ehl-i fesâd
Ta‘n u teşnî‘ olunur beynü’l-ibâd

Hem bed işle kılınur ana cezâ
Bulamaz âhir ‘ukûbetden rehâ

Bunı geçdikden gerü olma hafif
Ağır ol meclisde gâyetle latîf

Talkavukluk etme kışmîrlik dahi
Hâtır-ı ahbâbı gözle ey ahi

هر كرا حلم و دل روشن بود
در زمانه باصلاح تن بود

Her kime hilm ile kalb-i sâf olur
Eylik ile ol salâh-ı ten bulur

Kim ki feyz-i hilm ile dâim olur
Ol salâh-ı cism ile kâim olur

Çünkü sevdâ-yı gazab habs-i ‘inâd
Cismine verür sirâyetle fesâd

Sû-i ahlâkı olanın ıztırâb
Kâlîb u kalbin eder pür-pîç ü tâb

Kalbi mugber hîç râhat olamaz
Zâhir ü bâtın sükûnet bulamaz

86

تاثومي پيش از همي در روز كار
دست بر نان و نمك بکشاده دار

Tâ zamânda cümleden ön olasın
Ya‘ni beynü’n-nâs hürmet bulasın

Tut alun açık tuz etmek üzre tâ
Olasın kavmin içinde muktedâ

Kim ki eyler halka it'âm-ı ta'âm
Lâcerem memdûh olur beynü'l-kirâm

Her kimin kef ü yedi mebsût olur
Tâ melâik içre ol magbût olur

Gıpta eylermiş melek ol âdeme
Kim eder it'âm-ı halk-ı 'âleme

تا تو باشي در زمانه داد کر
زیردستا نرا نکو دار اي پسر

کما في الحديث
کلکم راع وکلکم مسول عن رعیتہ¹⁸⁹

Tâ ki sen vaktinde 'âdil olasın
'Adl ile şâha mu'âdil olasın

Zîr-i destinde olan evlâdını
Ehlini a'sâbını ahfâdını

Servetin varsa hımâr u atını
Hirreye varınca hayvânâtını

Kıl ri'âyet hoşça tut zulm eyleme
Vâdi-i cevı ü cefâyı peyleme

Cümlesinden anların mes'ûlsun
'Adl ile mevsûf isen makbûlsun

هرکي در پند خود آمد استوار
پند اورا ديکران بندند کار

Kim ki geldi kendi nushunda kavî
Muktezâsın tutdı surı ma'nevî

Gayrılar iş bağlar anın pendine
Çünkü te'sîr ide pendi kendine

Herkes anın nushını eyler kabûl
Eylemez asla kabûlından nükûl

¹⁸⁹ Hadisteki gibi: hepiniz çobansınız ve hepiniz güttük (yönettik) lerinizden sorumlusunuz.

Ol ki etmez kendi nushıyla ‘amel
Dinleyen eyler tereddüdle cedel

Farkı var ‘âmille gayr-ı ‘âmilin
Şöyle kim ‘âlimle merd-i câhilin

هرکي از گفتار خود باشد ملول
قول اورا ديکران نکند قبول

87

کما قيل

عظ نفسك ثم عظ الناس¹⁹⁰

Her kim olur kendi sözünden melûl
Gayrılar etmez anın kavlin kabûl

Her kim etmez kendi kavliyle ‘amel
Fi‘lin icrâ etmede eyler kesel

Kimseler etmez kabûl öyle sözi
Olmaz ısrâr etmege dahi yüzi

Söyleyenle dinleyen kesde cihet
Câmi‘e olmak gerek tâ kim sıfat

İkisi beyninde kılsın irtibât
Hâsıl olsun dinleyende inbisât

هر چه باشد در شريعت ناپند
کرد او هر کز مکرداي هوشمند

Her ne şey olur şerî‘atde fenâ
Çevresin asla tolaşma ‘âkilen

Etme nâ-meşrû‘a meyl ü kurbiyet
Her tarîkde cânib-i şer‘i gözet

Her kimin kim şer‘ ile olmaz işi
İktidâya sâlih olmaz ol kişi

Ehl-i hâl olsa dahi etme kabûl
Ol anın esrâr-ı hâlinden melûl

¹⁹⁰ Denildiği gibi: Önce kendine vaiz (nasihat) et sonra insanlara vaiz (nasihat) et.

Uyma meczûb-ı İlâhî olana
İhtirâm et işbu hâli bulana

تاصواب کار پني سربر
با مراد خود مکن کار اي پر

Tâ cemî‘en işi toğrı göresin
Vech-i ahsenle murâdın süresin

Her işin hayr ola dersin ser-be-ser
Nefsini tarh et aradan ey püser

Eyleme kendi murâdın ile iş
Ehl-i şer‘e mürşide yâhûd tanış

Hak-şinâsa ‘arz kıl girdârını
Eyleme agrâza mebnî kârını

Ola hâs altun gibi tâhir işin
Ber-taraf et sînedin gıll u gışın

در بیان دستکاري کويد
هست بي سک رستکاري درسه چیز
با تو کويم ياد کيرش اي عزيز

Kurtuluş üç nesnede var bî-gümân
Söyleyim hıfz et anı sen ey cüvân

88

Bulmak istersen dü-‘âlemde necât
Belle lâzımdır sana şu üç sıfât

Her biri bir gevher-i cân-pâredir
Derd ü mihnetden halâsa çâredir

Gûşvâr-ı sâmi‘a-pîrây kıl
Gûş-ı hûşun mahmidet-ârây kıl

Cân gibi hıfz eyleyip bil kıymetin
‘Âmil ol etme izâ‘a hikmetin

زان يکي ترسيد نست از ذو الجلال
دوم آمد جستن قوت حلال

كما قال الله تعالى
وله الكبرياء في السموات والارض¹⁹¹

Ol necâta bâ'is üç şeyden biri
Kim bilip hıfz etme lâzım her diri

Zü'l-celâl olan Hudâdan dâimâ
Havf u haşyetdir ki vasf-ı Kibriyâ

Yerde gökde zâtına mahsûsdur
Bilir anı kim ki üss-i usdur

Dahi ikinci aramak oldu bil
Her zamân rızk-ı helâli ey nebîl

Kim harâm u ya harâma müştebih
Ekl eden zâtın degil tâ'âtı bih

سوین رفتن بود بر راه راست
رستکار ست آنکی این خصلت در است

Oldı üçüncü sırât-ı müstâkîm
Üzere gitmek kim o derdin kavîm

Şer'a tatbîk eyleyip her bir işi
Câdde-i dîne sülûk eden kişi

İki 'âlemde bulur fevz ü felâh
Zât-ı pâkidir anın ehl-i salâh

Kimde kim bu haslet makbûle-vâr
Hak 'azâbından olur ol rest-gâr

Şer'den hâric olan bulmaz rehâ
H'âh-ı 'âlem h'âh-ı şeyh-i zî-'alâ

کر تو اضع پیشه کیری ای جوان
دوست دارندت همی خلق جهان

Ger tevâzu' 'âdetinse ey civân
Hep severler zâtını halk-ı cihân

Çekinmezler yüzi yerde olanı
Hep severler gözi yerde olanı

¹⁹¹ Yüce Allah Buyurdu: Göklerde ve yerde büyüklük (yücelik – azamet) ona aittir.

Kendini mahv eyleyen mergûb u hûb
Olur ol hem dahi mahbûbu'l-kulûb

Tab'-1 insânı bunun üzre kamu
Serkeşe bir kimse etmez ser-fürû

89

Ger tevâzu' eyler isen ey püser
Zâtını küçük büyük herkes sever

سر مکن در پیش دنیا دار پست
ور کنی بی شک رودد ینت زدست

كما جاء في الحديث
من تواضع لغني لغني لغنبا مذهب ثلثا دينه¹⁹²

Bildin a'lâdır tevâzu' 'âdeti
Bunı dahi bilme lâzımdır katı

Ehl-i dünyânın önünde eğme baş
Ser-fürûluk eyleyip etme telâş

Ger bu vaz'ı eyler isen hemân
Dinin elden gitmiş olur bî-gümân

Zengine kılsa tevâzu' bir kişi
Ger gınâsından ederse bu işi

İki sülüsü gitdi dîninden hemân
Hazret-i Peygamber etmişdir beyân

بهر زر متاي دنیا دار را
تا چه خوا هي کر داین مردار را

كما قال النبي عليه السلام
اياكم و مجالسة الموتى قالوا من الموتى يا رسول الله قال الاغنياء¹⁹³

Ehl-i dünyâyı eyâ şî'r intimâ
Eyleme altun için medh ü senâ

¹⁹² Hadiste geldiği gibi: Kim zenginlikte mütevazi olursa onu zenginleştirir ve borcunun (yükünün) üçte birini yok ederiz.

¹⁹³ Peygamber (SAV) buyurduğu gibi: Size ölümler meclisinden sakındırırım. Ölümler kimdir? Dediler. Dedi ki zenginlerdir.

Mâline kılıp tama‘ nâ-hak yere
Ehl-i dünyâyı çıkarma göklere

N’etmek istersin cihân murdârını
Ya‘ni işbu ‘âlemin dînârını

Başına mı takacaksın lâşeyi
Tâ bu rütbe medh edersin lâşiyi

Agnyânın mehdin etme kesb ü kâr
Eyleme evsâf mevtâyı şümâr

مرد کانند اغنيای روز کار
ای پسر بامرد کان صحبت مدار

کما قيل
الصحة مؤثرة¹⁹⁴

Agnyâ-yı ‘asr uludur ser-be-ser
Ulularla etme sobhbet ey püser

Agnyânın kalbi ekser mürdedir
Ragbet-i dünyâ ile efsürdedir

Kalbine eyler senin sohbet eser
Ezilme anlar gibi sende kıl hazer

Eyleme anlarla ülfet ihtilât
Tâ ki kalbinde kala Hakka neşât

Kalbine sohbetleri sâri olur
Su gibi bedlikleri câri olur

مال وزر بي حدبست آورده کير
بعد زان در کور حسرت بر ده کيم

90

کما قال الله تعالی
يأأيهاالذین آمنوااذ کروا الله ذکر اکثیر¹⁹⁵

¹⁹⁴ Denildiği gibi: Sohbet (arkadaşlık) etkileyicidir.

¹⁹⁵ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Ey iman edenler Allah’ı çokça zikrediniz (anınız

Bî-nihâye mâl u mülk ü sîm ü zer
Cevherîn eşyâ ile zerrîn kemer

Şöyle farz et kim getirmişsin ele
Dahi rahşân seyf takmışsin bele

Sen gidersin cümlesi bunda kalır
Ehl-i mîrâs anları bir bir alır

Firkatinden hâsıl olan mihneti
Gözün arkanda kalıpta hasreti

Kabre iletmiş kıyâs et ey püser
N'olmuş oldu âhiri bak ser-te-ser

در صفت ذکر الاله ميکويد
باش داعم اي پسر باياد حق
گر خبر داري ز عدل و داد حق

وکما قال تعالي
وسجوة بكرة وأصيلا¹⁹⁶

کما قال الله تعالي
ولا نكن من الغافلين¹⁹⁷

Ol demâdem zikr-i Hakla ey püser
'Adl ü dâdından tutarsın ger haber

Şöyle bildinse kemâl-i 'adl u dâd
Zât-ı Hakdan olacak yevmü't-tenâd

Hakkı istî'âb-ı evkât üzre hep
Dahi istigrâk-ı hâlât üzre hep

Gâfil olmaz zikri dersin dâimâ
'Âtıl olmaz fikri dersin dâimâ

Eylemezsin kendini hâlî nefes
Zikr edersin dembedem Allâhı bes

زنده دار از ذکر صبح و شام را
در تغافل مکز ان ایام را

¹⁹⁶ Yüce Allahın buyurduğu gibi: ve Onu sabah akşam tesbih ediniz.

¹⁹⁷ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Gafillerden olma

Subh u ahşamı kıl ihyâ zikr ile
Kudret-i Hakkı kemâl-i fikr ile

Koyma gafletde geçe eyyâm hep
Zikrden hâli sabâh ahşam hep

Seyf-i kâti' dir zamân pek tîz geçer
Pes mürûr etmezden evvel ser-be-ser

Kıl tedârik hâl u zikr ile müdâm
Zikr ile ihyâ-yı vakt et subh u şâm

Cümlesi meyyit gibidir vakt u an
Zikr ile ihyâ olur gün ü zamân

ياد حق آمد غداي روح را
مر هم امداین دل مجروح را

91

Geldi zikrullah bu rûha gıdâ
Hâtır-ı mecrûha hem oldu devâ

Tab'-ı hayvânî nasıl kim dâimâ
Ekl ü şürb ile bulur neşv ü nemâ

Zikr ile tesbîhden bulup gıdâ
Rûh-ı insânî eder kesb-i safâ

Yârdan mehcûr u tarh olmuş gönül
Hancer-i firkatle cerh olmuş gönül

Olur ol mecrûha zikrullâh devâ
Her ne rütbe olsa da pür-dâg-ı vedâ

ذکر حق کر مونس جانن بود
کی هوای کاخ و ایوانن بود

Zikr-i Hak ger mûnis olsa cânına
Nûr-bahş olsa dil ü îmânına

Def' edip kılsa izâle vahşeti
Dahi kaldırsa hicâb-ı gafleti

Kasr u eyvân u sarây-ı dil-güşâ
Ârzûsı ya kaçan olur sana

Her kez anlar hâtıra etmez hutûr
Bulsa zikrullâh ile kalbin huzûr

Hemçü İbrâhîm Edhem ser-te-ser
Tâc u tahtı terk edersin ey püser

کرز مافی غافل از رحمن ثوی
اندران دم همدم شیطان ثوی

Gâfil olsan bir zamân Rahmândan
Zikr ü tesbîh etmeyip nisyândan

Hemdem-i şeytân olursun ol zamân
Düşmene mahrem olursun nâgehân

Bir cihetle cânib-i Rahmândasın
Vech-i âhirle dahi şeytândasın

Zikr-i Hak eyler seni Rahmân ile
Gaflet ü nisyân dahi şeytân ile

Zikr ile meşgûl ol kim dâimâ
Olmaya me'lûf kalbin mâsivâ

مؤ مناذ کر خدا بیار کوی
تا پابی درد و عالم آب روی

Hakkı çok zikr eyle ey mü'min müdâm
Dahi tesbîh eyle uğraş subh u şâm

Zikr ile me'nûs kıl kalb u huyı
İki 'âlemde bulasın yüz suyu

Ehl-i zikre Hak Te'âlâ Hazreti
Bahş eder iki cihânda hürmeti

92

'Âlem-i dünyâda da hürmet bulur
'Âlem-i 'ukbâda da 'izzet bulur

Zâkirin yüzinde nûr u fer olur
Rütbesi 'ukbâda bâlâ-ter olur

ذکر را اخلاص می باید نخت
ذکر بی اخلاص کی باشد در ست

Zikr için ihlâs lâzım ibtidâ
Olmaya tâ hazz-ı nefis ile riyâ

Zikr eger olur ise ihlâssız
Ya'ni zât-ı pâk-i Hakka hâssız

Halk için oldığı olursa sarîh
Ya ki nefis için kaçan olur sahîh

Şirk olur bil ki ma'âzallâh o zikr
Olmaz asla vâsıl-ı dergâh o zikr

Zikrde kim fânî-i mutlak olur
Zâkir ü mezkûr cümle Hak olur

ذکر باشد بر سه وجهی بی خلاف
تا هزا فی این سخن را از کزاف

Zikr olur üç vech üzre bî-hilâf
Sanma sakın bu sözi bîhûde lâf

Zikr ü aksâmı husûsında sözüüm
Nâ-be-câ zan eyleme iki gözüm

Üç taksîm olduğu bi'l-ittifâk
Şekk ü şübhe eylemez ehl-i vifâk

Gerçi ba'zı zâhirî ehl-i 'ulûm
Câhilân hükminde erbâb-ı rüsûm

Zikr hakkında eder lâf u güzâf
Kulak asma anlara ey kalbi sâf

حام را نبود بجز ذکرز بان
ذکر خاصان باشد از دل پکمان

'Âm olan ancak lisânla zikr eder
İş buna zikr-i mecâzî dediler

Zikr-i hâsân kalbdendir bî-gümân
Zikr ederler Hakkı anlar an-be-an

Hem lisân ile olan zikr-i 'avâm
Zikr aksâmından olmaz ey hümâm

Ol ki cân u dil ile zâkir olur
Kalbi mezkûr ile hep hâzır olur

İşte bu zikre hakîkî dediler
Bil yakînen bunu ey 'âlî-güher

ذکر بی تعظیم گفتن بد عشت
واندر انیک شرط دیگر حر تست

93

Zât-ı pâk-i hazreti ta'zîmsiz
Yâd edip zikr eylemek tefhîmsiz

Bid'at u bâtıldır ey erbâb-ı zikr
Bilme lâzımdır bunu ashâb-ı zikr

İsm-i pâki mevzi'-i nâ-pâkde
Anma ol ma'nâsını idrâkde

Gayrı bir şartı da hürmet olmadır
Ol müsemâdan mehâbet bulmadır

Zikr ile kalbin ola heybet tolu
Zikri sanma beyhude bir hây u hû

ذکر خاص الخاص ذکر سر بود
هر کی ذا کر نیست او خاسر بود

Zikr-i hâsu'l-hâs zikr-i sır olur
Kim ki zâkir olmaya hâsir olur

Zikr-i sırrı zikr-i kalbînin hemân
Fevk u 'âlîsinde olur bî-gümân

Kim müşâhid olunur ol rütbeden
Dîde-i hak-bîn-i câna Zü'l-minen

Kim ki hîç bir vech ile zâkir degil
'Ömrini beyhûde eyler muzmahil

Vaktini isrâf edip eyler ziyân
Ana gâfil hemde hâsirdi hemân

هست مر هر عضورا ذکر دکر
هفت اعضا هست ذا کرا ی پسر

Âdemin her ‘uzvunun bir zikri var
Tâbdı a‘zâyı insân âşikâr

Zikr-i mahsûs ile Hakkı zikr eder
Böyledir bi’l-cümle eşyâ ey püser

Cümle eşyâ Hak Te‘âlâyı müdâm
Nev‘-i âhirle eder tesbîh-i tâm

Her biri hâle münâsip zikr ile
Zikr eder Mevlâyı bayraklar bile

Pes yedi a‘zâ münâsib hâl ile
Zikr eder lâzım degildir kâl ile

یاری هر عاجز آمد ذکر دست
ذکر پاخو یشان زیارت کرد نست

‘Acizâna yardım oldı ey cüvân
Zikr ü tesbîhi elin bilde hemân

94

‘Âcize el yardımı et dâimâ
Zikr-i Hakdan ellerin kılma cüdâ

Kıl i‘âne elle olan işlere
Hidmet eyle ‘âciz ü dervîşlere

Ayağın zikri ziyâret eylemek
Akrebâyâ gâhice gitmek gerek

‘Ârif-billâha dahi gitmeli
‘Âlimânı hem ziyâret etmeli

ذکر چشم از خوف حق بکر یتن
باز در آلاء او نکر یتن

قال الله تعالی

سنريهم آياتنا في الافاق وفي أنفسهم¹⁹⁸

كما في الحديث

تفكر دافي آلاء الله ولا تفكر وافي ذات الله¹⁹⁹

Havf-ı Hakdan girye etmek ağlamak
Göze mahsûs oldu bu zikr işte bak

Zâhir âsâra dahi etmek nazar
Her birin çeşminde tutmak mu‘teber

Enfûs ü âfâkda âyâtına
Bak eder anlar delâlet zâtına

Her birinde bak ‘acâyip kudrete
Eyle istidlâl-ı vahdâniyete

Zât-ı Bârîyi tefekkür eyleme
Şöyle ya böyle tasavvur eyleme

استماع قول قرآن ذكر كوش
تا تو افي روز و شب در ذكر كوش

Dahi Kur’ân istimâ‘ıdır işit
Kulağın zikri dil ü cândan iş et

Ya‘ni Kur’ân okunurken kıl sükût
Dinle sem‘-i cân ile hâtırda tut

Yohsa ehl-i mısır-ı âsâbî hilâf
Kavl-i Kur’ân okunurken etme lâf

Hem hadîs-i Hazret-i Peygamberî
İstimâ‘ et böylece kalma geri

İmdi sen kâdirsin eyle ihtimâm
Gice gündüz çalış ey hümâm

اشتياق حق بود ذكر دلت
كوش تا اين ذكر كرد حاصلت

¹⁹⁸ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Onlara ayet (delil) lerimizi dışta (ufukta) ve içlerin (nefislerin) de göstereceğiz.

¹⁹⁹ Hadisteki gibi: Allahın yarattıklarını tefekkür ediniz. Allahın zatını tefekkür etmeyiniz.

کما قال الله تعالی

وإذا قرئ القرآن فاسمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون²⁰⁰

Zât-ı Hakka iştiyâkı gönlünün
Nûr-ı Bârîye merâkı gönlünün

Zikridir ey cândan müştâk olan
Hakka ‘âşık server-i ‘uşşâk olan

Gice gündüz eyleyip derd ü merâk
Ol cemâl-i lâ-misâle iştiyâk

Kalb-i pâkin zikridir kıl ictihâd
Tâ ki bu zikr ola hâsıl eyle yâd

95

Olmayan müştâk olur hayvân misâl
‘Aşkdır çün bâ‘is-i hüsn-i visâl

آنکي از جهاست داعم در کنه
کي خلوت يابد از ذکر اله

Ol ki dâim cehlden edip günâh
Ma‘siyet içre eder zevkın tebâh

Zikr-i Hakdan ol kaçan lezzet bulur
Bulamaz çün zevkden ‘âtıl olur

Etdigi cürm ü günâh olur hicâb
Olamaz zikr-i Hudâdan zevk-yâb

Zikr ile gaflet edemez ictimâ‘
Zevk-ı dil gafletden eyler imtinâ‘

Bu sebebdan işte bi’l-cümle ‘avâm
Olamazlar zikrden şîrîn-kâm

خو اندن قرآن بود ذکر لسان
هرکرا این نیست هست از مفلسان

Oldı Kur’ân okumak zikr-i lisân
Kimde yok bu zikr odur müflis hemân

²⁰⁰ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Kur’an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamete eresiniz.

Çünkü Kur'ân okumak sermâyedir
Âhiret için ticâret vâyedir

Nazm-ı Kur'ânı oku dâim dahi
Muktezâsıyla 'amel et ey ahi

Kim ki bilmez okumak bî-mâyedir
Âhiretde müflis ü bî-vâyedir

Müslimin Kur'ândır sermâyesi
Vây ana kim yokdur anın vâyesi

سكر نعمتهاي حق ميكن مدام
تا كند حق با تو نعمت را تمام

قال الله تعالى
وقليل من عبادي الشكور²⁰¹

Eyle Hak ni'metlerin şükürin müdâm
Tâ ede Hak ni'meti sana tamâm

Ni'met-i Mevlâyı ihsâ eylemek
Mümkün olmaz lîk şükr etmek gerek

Hak Te'âlâ eyler envâ'-i ni'am
Kullarına dâim ihsân u kerem

Mümkün olmaz gerçi şükr etmek müdâm
Zâhir u bâtın olan in'âma tâm

Şükr ü ni'met hakkına 'aciz ü kusur
Eylemek izhâr olur şükr ey şekûr

96

حمد حق را بر زبان دار اي پسر
عمر تا بر باد ندهي سر بسر

واسبع عليكم نعمه ظاهرة وباطنة²⁰²

Tut lisânın üzre hamd-i Hâlıkı
Hamd edip yâd et cenâb-ı Râzıkı

²⁰¹ Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: Kullarımdan çok azı şükredicidir.

²⁰² Gizli açık nimetlerini sizin üzerinize döktü.

Ol mu‘azzam hazreti unutma hîç
Eyledigi ni‘meti unutma hîç

Hak bizim çün halk etdi ey püser
Arz u eflâkı cihânı ser-be-ser

Dembedem ni‘metler esbâg eyledi
Dürlü dürlü hâle ferâg eyledi

‘Ömri verme rûzigâre ber-hevâ
Etme kıl hamd ü senâlar dâimâ

حمد حق را بر زبان بیار دار
تا ثوی از نار حرمان رستکار

Hamd-i Hakkı tut lisân üzre kesîr
Kıl cenâb-ı Hâlîka hamd-i vefîr

Tâ bulasın çok ‘atâ Yezdândan
Kurtulasın âteş-i harmândan

Hâmidûndan olmak istersen eger
Hakka çok hamd eyle dâim ey püser

Rûtbe-i ‘ulyâya erdi hâmidûn
Hâmidûndan olmayanlar kaldı dûn

Hamd ile olur Hudâya karîb
Bulamaz bî-hamd kadr u haysiyet

لب مجنبان جز بزکر کرد کار
زا انکی پا کانرا همین بودست کار

Zikr-i Hakdan gayrıya tahrîk-i leb
Eyleme ey pür-edeb ‘âlî-neseb

Tudağın depretme beyhûde söze
Kılma fuhşiyâtı âlûde söze

Zikr ü hayra ağzın aç açma deger
Kavle mâlâya‘niden eyle hazer

Çünki çirk-âb-ı ma‘âsîden masûn
Olan erbâb-ı kerâmâta bütûn

İşbu zikr ü hayr oldı kâr u bâr
Başka söze etmediler i‘tibâr

در بیان زند کا نی میکوید
بر همیکس نیک باشد چار چیز
باتو کویم یادکیرش ای عزیز

97

Cümle nâs hakkında dört nesne güzel
Olur ol dört ile eylerse ‘amel

Söyleyem anı sana ben ey ‘azîz
Hâtırında tut anı sen ey ‘azîz

Eyle anlarla ‘amel edip kabûl
Hiç birinden anların olma melûl

Sa‘y edip icrâsına kıl ihtimâm
Nezd-i Hakda bulasın ‘âlî-makâm

Halk arasında mu‘azzez olasın
Dahi ‘ind-i Allâh ‘izzet bulasın

اول آن باشد کی باشی داد کر
همی ز عقل خویش باشی باخبر

İşte ol derdin efendim evveli
Olmadır halk-ı cihânın a‘deli

Sa‘y kıl sâhib-i ‘adâlet olasın
Tâ iki ‘âlemde devlet bulasın

Hem ekârib hem ecânib ehline
Belki bi’l-cümle mezâhib ehline

Eyleyip hüsn-i ri‘âyet dâd ile
Kimseye cevır eyleme bîdâd ile

Hemde ‘aklından haber-dâr olasın
Dâimü’l-evkât hoş-kâr olasın

با سکیبایی تقرب کرد نست
حرمت مردم بجای آورد نست

قال الله تعالى
ان الله مع الصابرين²⁰³

Pek ziyâde sabırlu olmak ile
Sabrın a‘lâ rütbesin bulmak ile

Hazret-i Hakka tekarrüb etmedir
Gayrı şeylerden tecennüb etmedir

Gerçi var çok şey eder Hakka karîb
Cümlenin olasıdır sabr ey edîb

Sâbirînin sonu pek a‘lâ olur
Sabr ile derler koruk helvâ olur

Hem dahi nâsa ri‘âyet etmedir
Herkesi hakkınca hürmet etmedir

در بیان خصال ذمیمه
چار چیز دیگر ای نیکو سرشت
هست از جمله خلائق نیک زشت

Başka dört şey dahi ey tab‘ı iyi
Cümle insândan iyi çirkindir o

98

Ya‘ni kimden sâdır olsa ol sıfât
Halk arasında olur mezmûm o zât

Kimde bulunsa dahi ol bed-hisâl
Olur, ol magzûb-ı Rabb-i Zü'l-celâl

Şimdi bir bir anları eyler beyân
Varsa sende terke sa‘y et ey cüvân

Cümlesinden anların kıl ictinâb
Olmak istersen eger ‘âlî-cenâb

زان چهار اول حد کینی بود
زان کزشتی عیب خود پنی بود

Evveli ol derdin oldı pür-hased
Olmak insânda bu haslet oldı bed

²⁰³ Yüce Allah buyurdu: Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.

Sevmez Allâh Te‘âlâ hâsidi
Olsa da cân u gönülden ‘âbidi

Küfrdür zîrâ bu hûy-ı nâ-sezâ
Vermekdir kısmet-i Hakka rızâ

Bunu geçdikden gerü ‘ucb oldu hem
‘Aybdır kendin begenmek lâcerem

Bunda vardır şâibe-i i‘tizâl
Kendisi gûyâ eder halk-ı fi‘âl

خشم را دیکر فر و ناخورد نست
خصلت چارم بخیلی کرد نست

Hışmını hazm etmemekdir digeri
Sögmek izhâr-ı gazabla âhiri

Satvet-i iblîsden bir işdir
Hışmın icrâ eyleyen bed-kîşdir

Anın için pek kızarır çehresi
Nârdandır elbet anın behresi

Oldı hem dördünci haslet ey ahi
Yukaruda bildigin zıdd-ı sahi

Ya‘ni mala necl ü imsâk eylemek
Pâk olan emvâli nâ-pâk eylemek

اي پسر کم کرد کرد این این خصال
از برای آنکی زشیست این فعال

Bu hısâlin çevresinde ser-be-ser
Gel dönüp tolaşma asla ey püser

Ol sebebden kim fenâdır bu fi‘âl
Pek ziyâde çirkin oldu bu hısâl

Eyleme hûy-ı kubhı irtikâb
Dâimâ eyle güzel hûy iktisâb

Kubh-ı ‘aklı kubh-ı şer‘i her ne var
Hîç birini etme hergiz ihtiyâr

99

Hüsn-i ahlâk ile kıl tevşîh-i zât
Zât-ı pâkin bed eder ol bed-sıfât

غل و غش بکزار چون زر پاک شو
پیش از انکی خاکي کردي خاکي شو

Kîni koy altun misâli pâk ol
Hâk olmazdan mukaddem hâk ol

Kibr ü kîn ü hıkd u emsâli gibi
Şey’i terk et ol mekârim sâhibi

Tezkiye kıl nefsi ol hâlis-‘ayâr
Zer gibi bul halk içinde i‘tibâr

Hâkla yeksân olmazdan peşîn
Hâkla yeksân olup ol nâzenîn

Hubb-ı fillâh ile ol yâr-ı Hudâ
Mâsivâyı eyle kalbinden cüdâ

حرص بکزار و قناعت پیشي کن
آخر از مردن يکي اندیش کن

Ragbet-i dünyâ ile hırsı bırak
Düşme rızkın ardına etme merâk

Ol kanâ‘at ehli anı san‘at et
İktifâyı kendine hoş ‘âdet et

Hubb-ı dünyâ ile etme cem‘-i mâl
Bunda dâim kalmağı kılma hayâl

Ölme var mı yok mı âhir eyle fikr
Dâimü’l-evkât mevte eyle zikr

Çünkü arkanda gezer peyk-i ecel
N’olsun âhir sende bu tûl-i emel

با محيان باش داعم همنشين
تاتوافي روي اعدا را مبین

Mümkün oldukça muhiblerle müdâm
Hep hakîki dostlarla subh u şâm

Ol berâber oturucu ülfet et
Hakka dâir anlarla sohbet et

Kâdir isen görme a‘dânın yüzün
Dahi mümkün ise işitme sözün

Cân sıkar düşmenlere olmak karîn
Var kıyâs et yüzlerin görmek yakîn

Dik eder dehri ‘adüvvle ihtilât
Dostla sahrâ olur semmü’l-hıyât

دروصف مدبري ميکويد

100

چار چيز آمد نشان مد بري
ياد کيرش کر تور دش خاطري

قال الله تعالى
ولاتؤتوا السفهاء اموالکم²⁰⁴

Dört nesne geldi idbâre nişân
Belle rûşen hâtır isen ey civân

Kıl mücellâ kalbini efkârdan
Mâsivâya meyl ile jengârdan

Ol safâ-yı kalble rûşen-zamîr
Kıl kederden hâtırın pâk ü münîr

Sûret-bend ola tâ kim nakş-bend
Her sıfâtın ola sonra dil-pesend

Nush u pend etmez ise kalbe eser
Onmadık kalır kişi bî-bâr u ber

مد بري باشد بابلي مشورت
هم بجاهل دادن سيم و زرت

Meşveret ahmak ile idbâr olur
Çünkü ahmakda fenâ efkâr olur

²⁰⁴ Yüce Allah buyurdu: Mallarınızı sefih (beyinsiz) lere vermeyiniz.

Nâkısâtu'l-'akla benzer ahmakân
Anlar ile meşveret olur ziyân

Ahmaka izhâr-ı efkâr eyleme
Ahmakın reyiyle bir kâr eyleme

Dirhem ü dînârı verme câhile
Mâlîki teslîm etme bâtıla

Söylüyorlar bu sözi çokdan beri
Verme nâdânın eline cevheri

هرکي پند دوستان نکند قبول
در حقيقت مد برست آن بوالفضول

Kim ki dostlar nushını etmez kabûl
Fi'l-hakîka onmadıkdır ol fuzûl

Ya'ni kendi izine gider hemân
Ehl-i Hakka tâbi' olmaz bir zamân

Kendi 'aklınca fuzûli iş tutar
Mezbelede kel horos gibi öter

Kulak asmaz sözine mâ-fevkının
Belki bakmaz yüzine mâ-fevkının

Müdbir ü menhûsdur ol nâ-bekâr
Kim eder kendi hevâsı üzre kâr

هرکي از دنيا نکيرد عبرقي
هست از ان مد بر جهانرا نفرقي

101

قال الله تعالى
فاعتبر وايا اولي الابصار²⁰⁵

Kim ki tutmaz bu cihândan 'ibreti
Var o müdbirden cihânın nefreti

'İbret almaz hâl-i dünyâdan o kim
Ana ahmak denilür denmez hakîm

²⁰⁵ Yüce Allah buyurdu: Düşünün de ibret alın ey görececek gözleri olanlar.

Ehl-i hikmet ‘âleme eyler nazar
‘İbret alır her bir işden ser-be-ser

Kim ki gayrın hâline eder nazar
Hâl-i nâ-hemvâr ise eyler hazer

Ehl-i hikmet sâhib-i ikbâl olur
Git git öyle kimse ehl-i hâl olur

مشورت هر کس کي با ابلي کند
ديو ملعونش سبک کمره کند

Kim ki ahmak ile eyler meşveret
Eylemez kârında kesb-i makderet

Yaklaşır şeytân-ı la‘în ana hemîn
Az vakitte azdırır olur mehîn

Düşürür çâh-ı delâle nâgehân
Tâ olunca çekdirir zıll u hevân

Kâr u bârından olur cümle cüdâ
Güç olur sonra tarîk-i ihtidâ

Nekbet ü zilletle olur rû-be-hâk
Pençe-i idbâr eder âhir helâk

آنکي مال و زر دهد با جاهلان
آنچنان کس کي بود از مقبلان

Ol ki mutlak mâl ile mahzûnını
Yâ e‘azz mâl olan altunını

Kadr u kıymet bilmeyen câhillere
Eyler i‘tâ müsrif ü bâtıllara

Öyle nâdân kimsenin hâli n’olur
Mukbilândan ol kaçan ma‘dûd olur

Müdbirândan sayılır ol kimse hem
Kim mahallin gayrıya eyler kerem

Câhile bezl etme mâl u nakdi hîç
Vermek olur mı harâmîye kılıç

زر چو جاهل را همي آيد بكف
ميكندا سراف و مي ساز و تلف

Câhilin çün destine girer zeheb
Eyleyip isrâf eder itlâf hep

Lâzım olan işine sarf eylemez
Ma‘ni-i mâ-yelzeme harf eylemez

Merhem etmez dirhemi bir yareye
Vermez iki pare bir bîçâreye

102

Bakma reh-i yâre hummâreye
Kaptırır yâhûd ki bir âvâreye

Ol ‘azîz olan zeri eyler zelîl
Hem dahi kendisini eder rezîl

نشنود از دوست ابلي بند را
از جهالت كسلد پيوند را

Dinlemez ahmak nasîhat dostdan
Koparır cehlinden ipi dost iken

Düşmen olur nâsiha nâ-hak yere
Batsın öyle câhil u ahmak yere

Âşinâlık eylemez başın çeker
Başı kopsun ne yarar ol hîre-ser

Rişte-bend olmaz muhabbet ipine
Düşe çâh-ı vartanın te’ dîbine

Sâhib olma ‘akldan bîgâneye
Sen sen ol uğratma devlet-hâneye

عبركي كير از زمانه اي جوان
تانباشي از شمار مد بران

Rûzigâr u ‘asrda vâki‘ olan
Hâlden bir ‘ibret al ey nev-civân

Çeşm-i ‘ibretle nazar kıl ‘âleme
Aç gözün ‘atf-ı nigâh et âdeme

Kimisi rüsvâ kimi şeydâ olur
Dürlü dürlü hâdise peydâ olur

Eksik olmaz inkılâbât-ı cihân
İş ülü'l-ebşârdan olmak hemân

Ahmak olma al cihândan i'tibâr
Olmayasın müdbirândan tâ şümâr

هر کرا از عقل اكا هي بود
نزد او ادبار كمرا هي بود

Kim ki feyz-i 'akldan âgâh olur
Halk anın çeşminde 'ibret-gâh olur

Uğramaz idbâr hiç andan yana
Nezd-i pâkinde olur mahv u hebâ

Cevher-i 'aklı olan zâtın yüzi
Hakka ikbâl eyler açıkdır gözi

Hak anı idbârdan eyler masûn
Halk içinde eylemez zâr u zebûn

Ehl-i 'akl eyler fenâ işden hazer
'Akldan âgâh olmaktadır hüner

103

در بیان صفت دانش کوید
چار چیز آمد بزرگ و معتبر
می نماید خرو لیکن در نظر

Dört şey geldi hakikatde büyük
Görünürlüğün nazarda pek küçük

Oldı isti'zâma anlar müstehak
Olsa da evvel nazarda pek ufak

'Âkıbet-endîş olan 'âkıl kişi
Mu'teber tutar hemân ol dört işi

Anların hakkında olup hurde-bîn
Fikr eyler sonunu zât-ı fatîn

Eyler erkenden tedârik kârını
Sonraya koymaz su‘ûbet bârını

زان يکي خصم است و ويکر آتش است
باز پماري کز و دل ناخوش است

Hasm-ı mâl u cândır ol dördün biri
Kim helâki mûcib olur âhiri

Digeri âteşdir ol dördün hele
Kim verir sonı cihâna velvele

Hastalıkdır digeri hem bî-hilâf
Kim gelir andan mizâca inhirâf

Bu üçü h âr u hakîr u hurde-kâr
Sanma sa‘y et def‘ine akdemce var

Sonraya kalırsa iş sarpa sarar
Cüz‘i şey eyler sana külli zarar

چارمين دانش کي آرايد ترا
اين همي تا خرد تمايد ترا

Dahi dördincisidir ‘ilm-i şerîf
Kim seni ziynetler eyler hoş latîf

Her ne rütbe az ise sayma kalîl
‘Âkıbetde sâhibin eyler celîl

Anın için sadra takdîm olunur
‘Âlim olan zâta ta‘zîm olunur

İhtirâz et ‘ilmi istihkârdan
Kıl i‘âze cehl ile idbârdan

İşte bu derdin cemî‘in tutma h âr
Sakın ol görünmesin sana sigâr

هر کي در چشمش عد و بشد حقير

104

از بلای او کند روزي نفیر

Her kimin gözünde düşmen h'âr olur
Mihnetinden bir gün anın zâr olur

Ya'ni her kim hîçe sayar düşmenin
Iztrâba düşürür âhir tenin

Tâ belâsından anın eyler cez'
Cân u dilden belki de âh u fez'

Gâh olur çûb ayağa tolaşır
Düşer insân başı taşa ulaşır

Düşmenin el-hâsıl ey merd-i nebîl
Olsa karınca yine merdâne bil

ذره آتش چو شد افروخته
پني از وي عالمي را سوخته

Cüz'i âteş parlamış olsa eger
'Âlemi yanmış görürsün ey püser

Çok vukû'a gelmiş İstanbul da
Hak masûn etsin anı her yolda

Cüz'i âteşden yanıp yüzlerce bâb
Eylemiş çok kimseyi hâne-harâb

Söylenir dillerde olmuş dâsitân
Ol Cibâvî yangını vây el-emân

İmdi cüz'i âteşi tutma hakîr
Ol şu'â-ı 'akl ile rûşen-zamîr

علم اکر اندکي بود خوارش مدار
زانکي دارد علم قدر بي شمار

'İlm eger az olsa anı tutma h'âr
Çünkü 'ilmin haddin efzûn kadri var

Kadri 'âlî fazlı çok vezni ağır
Dinle işbu sözümi olma sağır

'İlmden maksad degildir felsefe
Kim ana meyyâl olur ehl-i sefeh

Belki de ‘ilm-i hakîkatdir murâd
Kim eder insânı ol ehl-i reşâd

Vâsıl olur anın eyle devlete
Belki tâ dergâh-ı kurb-ı Hazrete

رنج اندك را بكن غمخوار كي
ور نه پني عجز در پمار كي

Cüz’i renc ü derd için eyle telâş
Gam yiyiciligle kıl ol derdi fâş

105

Tâ ki bir hâzık hekîm etsün ‘ilâc
Kalmasın âhir ‘ilâca ihtiyâc

Kaydsızlık yolını tutma sakın
Her ‘ilâcı hem dahi yutma sakın

Demesünler tâ ki hap yutmuş filân
Hastalanmış pek fenâ hâli yamân

Hastalıkda yohsa ‘aczi bir zamân
Görüp olur cism ü cânın nâ-tüvân

درد سر را چون نجويد كس علاج
خوف آن باشد كي بد كردد مزاج

Aramaz baş ağrısıyçün kim ‘ilâc
Korkulur kim münharif olur mizâc

İbtidâ ya‘ni zuhûrında hemân
Kaydını görmek gerekdir bî-gümân

İhtimâli var ki sonra iş uzar
Başına bir derd açar keyfin bozar

Cisme hep sâri olur zîrâ sudâ‘
Kuvvet-i a‘zâya verir inkitâ‘

İbtidâ âsânca olur çâresi
Sonra olursun hakîm âvâresi

باش از قول مخالف بر حزر
پيش از ان كز پادر آبي اي پسر

Kıl muhâlif söz işitmekden hazer
Andan evvel kim düşersin ey püser

Olur olmaz sözlere asma kulak
Vâdi-i nâ-refteye basma ayak

İmtihânsız edviyeden kıl hazer
Sonradan nâdim olursun ey püser

Kocakarılar sözün gûş eyleme
Her devâyı ansızın nûş eyleme

Dinleme tıbba muhâlif kulı sen
Hâzık ara baş aşağı gelmeden

آتش اندکي توان کشن بآب
واس آن ساعت کي کيرد التهاب

Az iken âteş kolaydır intifâ
Suyla meyyit hükmi mümkindir ana

Çoğalırsa hâl pek müşkil olur
‘Aklı fikri halkın âb u gil olur

Bâ-husûs uykuda bulunsa gice
Var kıyâs eyle olur hâli nice

Vây ân sâ‘at ki parlar nâgehân
Hem cihân sûzân olur hem dahi cân

106

Teng olur olsa evi sahrâ gibi
‘Arsa-gâhı şaşırır ev sâhibi

در بیان انکي از و رسوایی خیزد
ای پسر هرکس کي دارد چار چیز
چار دیگر هم شود موجود نیر

Ey oğul her kim tutar dört şey hemân
Gayrı dört anda olur dahi ‘ıyân

Her birinden gayrı bir dahi toğar
Kim anın dördü dil ü cânı sıkar

Nefsini ol dört ile eden ittisâf
Başka dörde dahi uğrar bî-hilâf

Kim eder icrâ o dördü dâimâ
Olur ol çâr deger ana cezâ

İhtirâz et evvel olan dörtden
Kurtul âhirde bulunan dörtden

خشم رانکند پشیمانی علاج
عاقبت رسوایی آیداز لجاج

Hışma olmaz nâdim olmaklık ‘ilâc
Toğurur rüsvâlîği âhir lecâc

Hışmını icrâyâ olsan mübtelâ
Son nedâmet fâide vermez sana

Kırdığın kırdık olur ol iş biter
Vâh niçin etdim demekle cân sıkar

Dahi beyhûde husûmetde ‘inâd
Eylemek rüsvâlîği eyler ziyâd

Her ne rütbe eylesen ceng ü cedel
Hep melâmetdir netîce mâhasal

بی کمان از کبر خیز و دشمنی
خصل آید خواری از کاهل تنی

Kibrden kalkar ‘adâvet bî-gümân
‘Âleme düşmen olursun ey cüvân

Kimseler sevmez tekebbür edeni
Kendini ekber tasavvur edeni

Kibrin evvel düşmeni Allâhdır
Sonra her merdân-ı dil âgâhdır

Halka kibr etmek büyük etmez seni
Nâfile teksîr etme düşmeni

Tenbelin çün meskenetdir hilkatı
Toğurur tenbellik âhir zilleti

چون سجوجي در میان پیدا شود
بنده از شومئ اورسوا شود
خشم خودرا چونکي را ندجاهلي

Çün husûmet ortada peydâ olur
Şûmluğundan kul anın rüsvâ olur

Yaka paça gelmesinden nâs ile
Arkadaş olmuş gibi hannâs ile

Yırtılır ‘âr u hacâlet perdesi
Halkın olur cümle rüsvâ-gerdesi

‘Âkılân ‘indinde takbîh olunur
Belki hayvân ana tercîh olunur

Kimse bakmaz yüzine insân gibi
Hâk-i zilletde kalır şeytân gibi

خشم خودرا چونکي را ندجاهلي
جز پشيمان نيش نبود حصلي

Çün ki bir câhil sürer hışmın hemân
Hiddetinden küfr söz söyler lisân

Fark edemez fevk ile mâ-dûnını
Se-talak üzre boşar hâtûnını

Sâkin oldukda biraz ol sûreti
Düşünür kim gitdi elden ‘avreti

Nâdim olur lîk vermez fâide
‘Avreti olmaz gerüye ‘âide

Söyledigi söz verir dîne ziyân
Atılan ok olmaz artık der-kemân

هرکي کشت از کبر بالا کردنش
دوستان کردند آخرد شمنش

Kibrden bâlâ olanın gerdeni
Dostları olurlar âhir düşmeni

Hakka mahsûs oldu zîrâ Kibriyâ
Hiç yaraşmaz kullara kibr ü riyâ

‘Abde lâyıkdır tevâzu‘la huzû‘
Hâlis ü muhlis ‘ibâdetle huşû‘

‘Abd-i ‘âciz kibri derse lâcerem
Halk u Hak ‘inde olmaz muhterem

Kibr eden Allâhdan mehcûr olur
Dostlarının cümlesinden dûr olur

خشم خود را کر فرو نخور دکي
عقبت پند پشيماني بي

108

Hışmını yutmazsa bir bed-menkabet
Çok peşîmânlık görür ol ‘âkıbet

‘Asr-ı müjde-vâr idi bir nâ-zarîf
Fikret-i tûl-ı emelden pek nahîf

Eyledim bir gün tesâdüf fikr eder
Bahr-i efkâra talıp eyler keder

N’ola bu hâlet dedim yâ hû sana
Sorma dedi hiddetimden nâ-becâ

Pâre pâre eyledim eşyâmı hep
Kîse de beş pâre yok n’etsem ‘aceb

هرکي او یمشاده و تن پرورست
نیست آدم کمتر از کاو و خرست

Her kim olduysa tabî‘at düşküni
Yemege hasr eyleyip gice günü

Âdem olmaz belki hayvândan beter
Olur o gözle eşekden muhtekar

Âdemin zâhir gıdâsı az olur
Yeme de hayvândan mümtâz olur

Olamaz insân-ı kâmil çok yiyen
‘Âdetâ hayvândır ol ten besleyen

Belki hayvândan eşed murdâr olur
Çünkü hayvân bâr u ber berdâr olur

در بیان صفت ناجنس کوید
چار چیز ای خواچه کم دارد بقا
کوش دار ای مؤمن نیکو لقا

Ey efendi dört şey tutmaz bekâ
Tut kulak ey mümin-i behcet-likâ

Hâlet olası üzre çok zamân
Kalmaz ol dört nesne olur bî-nişân

Söyleyem ol çâr ‘alâmâtı işit
‘İbret al pend ü nasîhatle iş et

Belle tâ kim kâmil insân olasın
Halk içinde ehl-i ‘irfân olasın

Sa‘y et îmânında bulunsun bekâ
Yohsa sâir şeyler olur hep hebâ

جور سلطان را بقا کمتر بود
پس عتاب دوستان خوشتر بود

Pâdişâhın zulm ile bîdâdının
Azrak olur bekâsı adının

109

Zulmı çok oldukça şâhın devleti
Eksilir sürmez ziyâde satveti

Çünkü şâhın cevr ü bîdâdı olur
İhtilâl-ı ‘âleme bâdi olur

Küfr ise zulme tesaddi eylemez
Kendiden gayre te‘addi eylemez

Dostların nâz u ‘itâbında bekâ
Olamaz belki olur gâyet safâ

دیگر آن مهري کبا شد از زبان
بي بقا چون صحبت ناجنس دان

Dahi bir nev‘-i muhabbet kim zuhûr
Eyleye nisvândan etme gurûr

Bî-bekâ bil anı ey dil sâhibi
Sohbet-i nâ-cins ü bîgâne gibi

Sûret-i dünyâdadır ahlâk-ı zen
Her zamân bir gûne olur nağme-zen

Mutribe benzer bu dünyâ fi’l-mesel
O ise bir hânede tutmaz temel

Her ne rütbe yüze olsa hande-zen
Olma sen oğlum sakın magrûr-zen

کر چه باشد زن زماfi مهر بان
چون کم آید بهره بکشاید زبان

Merhametli olsa da zen bir zamân
Çün nasîbi az gelir açar dehân

Hazzı çok olsa olur zevkî mezîd
Gösterir her gün sana şevk-i cedîd

Dürlü dürlü nâz u şîve ‘arz eder
Zan edersin kim seni pek çok sever

Hazzına bir şiddet olsa hâile
Umduğına olma ger nâile

Ağzını açar hemân tuğyân eder
Eski zevk-i vüs‘ati nisyân eder

بار عیت چون کند سلطان ستم
مرد را باشد بقا در ملک کم

Çün re‘âyâya eder sultân cefâ
Saltanatda az olur ana bekâ

Cevr-pîşe edemez sultânlık
Kurddan gelmez begim çobanlık

Zulm ü bîdâdın netîce kesreti
Çârçâbuk eyler izâle devleti

Ser-be-ser târîhden ma'lûm olur
Zulm eden sultânın ahvâli n'olur

Yırtıcı hayvânının 'ömri azdır
'Ömri az kuşlar içinde bâzıdır

کر ترا از دوستان آید عتاب
کم بقا باشد چو خط بردوي آب

Ger sana gelse ahibbâdan 'itâb
Su yüzinde nakşa benzer ol hitâb

Nev 'ün-mâ targınlık izhâr eylese
Dost bir pâre dil azar eylese

Sanma anı çok zamân memdûd olur
Belki nâz u cilveden ma'dûd olur

Az olur anda bekâ turmaz geçer
Nakşdan su üzre kalır mı eser

Hûride kendi gibi mahbûb olur
Belki Ahsen hâlete maktûb olur

چون بنا جنان نشیند آدمي
کمتر کي پنداز یشان همد مي

Çünkü nâcinsânla insân otura
Anlar ile meclis-i sohbet kura

Sohbet anlardan ziyâde az görür
Sıkletinden belki cânın gam bürür

Mümteni'dir cem'azdâd olamaz
Bi'z-zarûr olursa berdâr olamaz

İhtiyâr et dîk-i künc-i vahdeti
Tutma nâ-cins ile cây-ı vüs'ati

Cennet olsa zâhide zindân olur
Her ne dem hem meclis-i rindân olur

زاغ چون فارغ ز بوي کل بود
نفر تش از صحبت بلبل بود

Gül kokusundan olup hâlî dimâg
Kargâ etmişdir muhabbetden ferâg

Anın için istemez gül sohbeti
Sohbet-i bülbülde eyler nefreti

Birbiriyle varsa da cinsiyeti
Yok münâsib hâl ile ünsiyeti

Zâhide dîdârdan bahs eyleme
Vech-i pâk-i yârdan bahs eyleme

Cennetin aç ekl ü şürbinden sözi
Kapalıdır kalbinin zîrâ gözi

111

صحبت ناجنس جانکا هي بود
جمله را زين حال اكا هي بود

Sohbet-i nâ-cins naks-ı cân olur
Ya‘ni rûhun cünbişi noxsân olur

Sohbet-i hem-cins ise a‘lâ olur
İnbisâta bâdi rûh-efzâ olur

Sohbet-i cânân câna cân katar
Mâsivâyı hâne-i dilden atar

Cümle ehl-i hâl işbu hâlden
Yâr ile sohbetde ki ahvâlden

Zevk-ı vicdânı ile âgâhdır
Bilmeyen bu hâleti güm-râhdır

چون ترا ناجنس آيد در نظر
اي پسر چون باد ازوي در كزر

Göz ki ilişse nâ-cins ey cüvân
Yel gibi sür‘atle geç andan hemân

Şöyle tursun sohbeta etmek sebât
Göz ucuyla bile etme iltifât

Yüzine ikbâl edip etme nazar
Görmesin âyîne-i kalbin keder

Sohbet-i nâ-cins olur câna maraz
Hâsıl olmaz başka asla bir garaz

Dâimâ hem-cins ile sohbetde ol
Olmaz isen gûşe-i vahdetde ol

در بیان صفت شکر میگوید
چار چیز از چار دیگر شد تمام
چون شنیدی یاد می دار ای غلام

Gayrı dörtten dört şey oldı tamâm
İşidince ezber eyle ey gulâm

Hâtırından etme ihrâc anları
Rûh-ı sultânîye kıl tâc anları

Çâr rûkn-i a‘zam-ı bünyân-ı dîn
Oldı anlar cânına eyle karîn

Kendüne ol dördü lâzım kıl katı
Et müzeyyen çâr tab‘-ı hilkatı

Ol çehâr-âsâr ile bâlâ-terîn
Olsan eyler reşk çarh-ı çârmîn

دانش مرد از خر دکیرد کمال

112

از عمل نیت همی یابد جمال

کما ورد

انما الا عمال بالنیات²⁰⁶

‘İlm-i insân ‘akldan tutar kemâl
Nıyyeti a‘mâlden bulur cemâl

‘İlmi idrâk edecek ‘aklı tamâm
Olmaz ise olmaz anın ‘ilmi tâm

Re’yini kimse beğenmez ahmakın
Fikreti makbûl olmaz nâ-hakkın

²⁰⁶ (Hadiste) geldiği gibi: Ameller (davranışlar) niyetlere göredir.

Kıl ‘amel ziynetle hüsn-i niyyeti
Niyyetin hüsn-i ‘ameldir ziyneti

Hüsn-i niyyet sînedi mestûrdur
Ger olunmazsa ‘amel bî-nûrdur

دینت از پر هیز کامل میشود
نعمتت از سکر شامل میشود

Zühdden dînin senin kâmil olur
Ni‘metin hem şükreden şâmil olur

Zühd ü takvâ dînine verir kemâl
Zühd ü takvâdan bulur hüsn ü cemâl

Zühd ü pür-hüner olmayınca ne yarar
Kupkuru dîne kim eyler i‘tibâr

Ni‘mete şükr eyle tâ kim ola tâm
Eyleme küfrân-ı ni‘met ey gulâm

Nânkörlük eyleme bir ni‘mete
Dembedem şükr et veliyü’n-ni‘mete

هست دانش را کمالات از خرد
نیست رابی عمل کس ننکرد

‘İlm için var ‘akldan pek çok kemâl
‘Akl az olsa kemâl emr-i muhâl

Kim umar Mecnûnda ‘ilm ü kemâl
Olsa da nâfi‘ degildir lâ-muhâl

Her ne rütbe bulsa da niyyet sebât
Bî-‘amel hiç kimse etmez iltifât

Gerçi niyyât iledir a‘mâl hep
Nâ-revâdır terk olunsa bî-sebeb

Mü’mine lâzım olan emr-i ecel
Niyyeti tahkîk u ıslâh-ı ‘amel

چون کمال بنده را در دین بود
پیش زهد و طا عتس آیین بود

Çünkü bir kulda kemâl-i dîn olur
Zühd ü tâ‘at ‘âdet ü âyîn olur

Zühd ü takvâdır o ‘abdin san‘atı
Terk-i dünyâ dahi resm ü ‘âdeti

113

Zâhirî ahkâm şer‘i gözedir
Her usûlî cümle fer‘i gözedir

Bâtını emr-i tarîkatla olur
Sırrı hem sırr-ı hakîkatle olur

İşte budur zübde-i hâl u meâl
Dinde bu vech üzredir mutlak kemâl

سكر نعمت را كمالي ميدهد
خا فلا نرا كوشمالي ميدهد

قال الله تعالى
من كان في هذه اعمى فهو في الآخرة اعمى²⁰⁷

Şükr-i ni‘met ni‘mete verir kemâl
Gâfilâna dahi verir gûşmâl

Ya‘ni gâfiller görünce hâlini
Şâkirînin izdiyâd-ı mâlını

Fehm eder kim şükr ile ni‘met-i mezîd
Oldığın eyler hemân rızkı ümîd

Tâ ki rızk ola da şükr eyleye
Nâmkörlük edene küfr eyleye

Hak Te‘âlâya eder hamd u senâ
Cân u dilden etmege başlar du‘â

سكر نا كردن زوال نعمتست
بهره شاکر کمال نعمتست

Her kemâlin bir zevâli var iken
Zâil olmak ihtimâli var iken

²⁰⁷ Yüce Allah buyurdu: Bunda (bu dünyada) nankör (kör) ise o artık ahirette daha kör ve gidişçe daha şaşkındır.

Şükr ile ni‘met bulur dâim kemâl
Şükre mazhar ni‘mete ermez zevâl

Nâm-ı ni‘metdir nasîbi şâkirin
Hazz-ı cennetdir nasîbi şâkirin

Ni‘mete şükr etmemek verir zevâl
Nâmkörün ni‘meti bulmaz kemâl

Göremez cennet yüzini nâmkör
Burada kör olan olur anda kör

علم را بي عقل نتوان کار بست
پيش بي عقلان نمي بايد نيشست

‘Aklsız ‘ilm olamaz sûret-pezîr
‘Akl ana âlet gibi olur zehîr

İmdi ahmaklar önünde nâfile
Turmak oturmak gerekmez ‘âkile

Meclisinden istifâde olamaz
Eksilir ‘aklın ziyâde olamaz

Eylesen bir şey ifâde anılmaz
Belki bin kerre i‘âde anılmaz

Olma ahmaklarla asla hem-nişîn
‘Âkıl isen ehl-i ‘akla ol karîn

114

بی خرد دانش وبالست اي پسر
علم مرغو عقل بالست اي پسر

‘Aklsız ‘ilm ey oğul oldı vebâl
‘İlm kuşdur ‘akl ana hem perr ü bâl

Ya‘ni ‘ilmi uçuran hep ‘akldır
‘Âlimi kılan müeddeb ‘akldır

‘Aklsız ‘ilme olunmaz i‘tibâr
Kimse ol ‘ilm ile etmez kâr u bâr

‘Âlim olsa ya‘ni cennet sâhibi
Hâkde kalır kanatsız kuş gibi

Her kimin olmazsa ‘akl-ı kâmilî
‘İlmi nâkısıdır bilâ-şek hâsılı

هرکي علمي دارد و نبود پران
از طریق عقل باشد بر کران

Kim ki ‘ilmi ile pervâz edemez
‘Âmdan kendini mümtâz edemez

Ber-kenâr olur tarîk-i ‘akıldan
‘Âkılâna edemez ta‘lîm-i fen

‘Akl u îmân u hayâyı kıldı ‘arz
Âdeme ol Hâlık eflâk u ‘arz

‘Aklı etdi ihtiyâr-ı âdem ana
Tâbi‘ oldı dahi îmân u hayâ

‘Akl-ı kâmil olan âdemde dahi
‘İlm ü îmân u hayâ var ey ahi

در بیان انکي بعداز رفتن امکان باز آمدن نیست
چار چیزست انکي بعداز رفتش
از محالاتست باز آوردنش

کما قال مولانا جلال الدین اولیارا هست قوت از اله تیر جسته باز کردند ز راه²⁰⁸

Dört şeyden ol ki gitdikden geri
Mümkün olmaz gayrı döndürmek beri

Ya‘ni bir kerre gidince nâgehân
Döndüremezsın gerüye bî-gümân

Gitdi gitdi bir dahi dönmez geri
Döndüremez kimse gayrı anları

Söz degildir hârik-i ‘âdâtı
Evliyâullâhda ki hâlâtda

²⁰⁸ Mevlânâ Celâleddin’in dediği gibi: Evliyaların gücü Allah’tandır. (Onların) attığı ok yoldan geri döner.

Döndürürler dönmeyen şeyi geri
Hem seri pây eyler anlar pâ seri

چون حديي رفت ناكي بر زبان
يا كي تيري جست هردن از کمان

115

Çünkü söz ansız gide dil üzere
Dönmez artık yayılır her bir yere

Ya‘ni dilden sâdır olan sözleri
Mümkün olmaz döndüremezsın geri

Ya ki bir ok sıçradı yaydı hemân
Eyledi pür-tâb gitdi nâgehân

Döndüremezsın gerüye anı hem
Her ne denlü eylesen sarf-ı himem

Ey kemâl-i zûr ile meydân eri
Atılan ok bir dahi dönmez geri

باز چون آري حديس کفتي را
کس نکر داند فصاي رفتي را

Söylenilmiş sözi sen nice geri
Alabilirsin eyâ çeşmim ferî

Ya‘ni ağzından çıkan söz nâgehân
Bir dahi dönüp olur mı der-dehân

Belki fâş u münteşir olur hemân
Tut lisânın söyleme saçma sapan

Hîç bir kimse kazâ-i mübrimi
Döndüremez olsa halkın mükrimi

Ol kazâ kim bula bir kerre rücû‘
Münkin olmaz anı etdirmek rücû‘

باز کي کردد چو تيراندا ختي
همچين عمر يکي ضايع ساختي

Çün okı atdın kaçan döner geri
Olmayınca tâ ki sen himmet eri

Cem‘ edersin bir yere gögi yeri
Döndürürsün atdığın okı geri

Dahi ‘ömri kim izâ‘a eyledin
Nâ-becâ kâra bidâ‘e eyledin

Lehv ile lu‘b ile etdin ber-hevâ
Nâ-mahalle sarf edip kıldın hebâ

Söyleyen söz atılan okla kazâ
Zâyi‘ olan ‘ömr dönmez ey fetâ

هرکي بي انديش گفتارش بود
پس ندامتھاي بيارش بود

Her kimin kulu tefekkürsüz olur
Ya‘ni encâmın tasavvursuz olur

116

Çok nedâmetler ana peydâ olur
İhtimâli var ki hem rüsvâ olur

Söylediği söz eder hâtır-şikest
Pâye-i ‘arzı eder yâhûd ki pest

Bir münâfık ağzına düşer hemân
Çekdirir ol kimseye zıll u hevân

Kıl tefekkür öyle söyle sözünü
‘Âleme kara çıkarma yüzünü

تا نکفتي مي توافي گفتش
چون بگفتي کي توان بنهفتش

Demedikçe sözi âhir anı sen
Demege kâdirsen ey şîrîn-dehen

Söyledin çünkim sözi kıldın edâ
Mümkün olmaz artık etmek ihtifâ

Şimdi olmazsa birazdan söylenir
Belki ol sözden birisi huylanır

Sözde ta'cîl etme te'hîr üzre ol
Toğrıdan toğrıya takrîr üzre ol

İbni âdem nutk ile mümtâzdır
Sözi toğrı söylemezse kazdır

عمر را میدان غنیمت هر نفس
چون رو و دیگر نیاید باز پس

'Ömri cânâ bil ganîmet her nefes
Çün gider gayrı geri gelmez o pes

Ana göre kıl tedârik ey 'azîz
İdegör nîk ü bedî fark u temîz

'Ömr esen yeller akan sular gibi
Hep gelip gitmekdedir cûlar gibi

'Ömri beyhûde izâ'at eyleme
İylik etmekte kanâ'at eyleme

Pîr olan bir dahi olmaz cüvân
Tâzelik vaktinde ol memdûh-ı cân

هچ کس از خود قضا رارد نکرد
هرکي راضي از فضا شد بد مکرد

Hîç ferd-i âferîde bir zamân
Etmedi redd-i kazâ ey nev-cüvân

Bağteten bula kazâ çünkim vukû'
Nâle vü efgân ile kılmaz rücû'

Ey 'aceb feryâd u efgân eyleyen
Baş urup çâk-ı girîbân eyleyen

Döndürür mi ol kazâ-yı nâgehi
Vây ana kim olmaya dil âgehi

117

Kim kazâya oldı râzı dâimâ
Etmedi oldı makbûl-ı Hudâ

هرکي ميخوا هد کي باشد در امان
مهر مي بايد نهادن بردهان

كما قيل

سلامة الانسان في حفظ اللسان²⁰⁹

Kim amânda olmak ister dâimâ
Mühr koymak ağzına lâzım ana

Ya‘ni bî-havf olmağı tâlib olan
Hem selâmet devletin râgıb olan

Etme lâzımdır ana hıfz-ı lisân
Tâ ki yanında ola emn ü emân

Etmedi çünkim sükût ibni sekit
Bir halîfe dedi cellâda ki git

Dilini ağzından ihrâc ile tut
Ba‘dezîn ol bi’z-zarûr eyler sükût

مي مزدكي عمر را داري عزيز
چون رود پيشش نخواهي ديد نيز

Lâyık u şâyestedir ‘ömri eger
‘İzz ü hürmetle tutarsan ey püser

Bir güherdir ‘ömr-i âdem lâ-nazîr
Müşterek bâu u gedâ şâh u vezîr

Kim bilirse kıymetin ol kesb eder
Sermedî devletle ‘ukbâya gider

Elde iken bil ki kadr u kıymetin
Çekmeyesin son nefesde hasretin

İleriye çün geçip gider belâş
Göremezsın bir dahi etme telâş

در بیان صفت خاموشي و سخاوت ميکويد
حاصل آيد چار چیز از چار چیز
ياد دار اين نکتي از من اي عزيز

Dört şeyden dört şey hâsıl olur
Ezber et bu nükteyi benden n’olur

²⁰⁹ Denildiği gibi: İnsanın selameti dilini muhafaza etmededir.

Yâdigâr olsun bu ma'nâ-yı latîf
Hıfz edip cânın gibi tut ey münîf

Kıl yeri geldikçe ammâ 'amel
Kim budur hıfz etmeden asl-ı emel

Sevdiğim çün ben seni pend eylerim
'İzz ü hürmet kuşağın bend eylerim

Cân u dilden sen dahi eyle kabûl
Sıkmasın cânın sakın olma melûl

118

خامشي راهرکي ساز و پيشه
کرد دایمن نبودش اندیشه

Kim sükûtı kendüye san'at düzer
Sâlim olur olmaz anda fikr-i şer

Âdemi sâlim eder samt u sükût
İşbu sözi dâimâ hâtırda tut

Unudupda herze-gû olma sakın
Beyhûde endîşe-cû olma sakın

Sâlim ol endîşe vü efkârdan
Kıl ferâgat beyhûde güftârdan

Gussadan sadre şifâ ister isen
Sâkit ol zevk u safâ ister isen

کر سلامت بایدت خاموش باش
کشت ایمن هرکي نيکي کرد فاش

قال الله تعالى
هل جزاء الا حسان الا الاحسان²¹⁰

و قال تعالى
وجزاء سيئة سيئة مثلها²¹¹

²¹⁰ Yüce Allah buyurdu: İyiliğin cezası(karşılığı) ancak iyilik değil midir?

²¹¹ Yüce Allah buyurdu: Kötülüğün cezası misliyle kötülüktür.

Sâkit ol âfât-ı dünyâdan sana
Ger selâmet lâzım ise dâimâ

Kavl u fi‘l ile cihâna iylik et
Tut selâmet şâhrâhın toğrı git

Kurtulur âfâtdan toğrı giden
Sâlim olur ilkin ifşâ eden

Hayr söyle hayr iş et dâimâ
Hayrı gör hem hayrı işit dâimâ

Halka ihsân eyleyen ihsân bulur
Halkı giryân eyleyen giryân olur

از سخاوت مرد یابد سروري
شكر نعمت را دهدافز و نثري

Cûd u ihsândan kişi server olur
Cümlenden a‘lâ vü bâlâ-ter olur

Cûd çünkim enbiyâ evsâfidır
Ehl-i cûdun kalb ü rûhı sâfidir

Merd-i meydân-ı İlâhîdir cömerd
Kâinâtın pâdişâhıdır cömerd

Zâil olmaz ehl-i cûdun devleti
Şükr-i Hak eyler ziyâde ni‘meti

Şükörden ma‘dûd olur lutf u kerem
Ni‘meti kâmil eder şükr-i ni‘am

هرکي او شد در سخا سرور شود
نعمتش از شکر کامل تر شود

119

Kim sehâda olsa râsih müstekar
Olur ol nâs içre server-i mu‘teber

Çünki ihsân kulıdır insâniyân
Tâbi‘ olur ana cümle merdümân

İrtifâ‘-ı şânla devlet bulur
Saltanat ayağına gelmiş olur

Muhsinin yüzi güler ecmel olur
Şükr ucından ni‘meti ekmel olur

Muhsine ol ‘izzet ü devlet yeter
Kim Hudâ-yı Zü’l-celâl anı sever

هر کي او شود ساکن و خاموش کرد
از سلامت کوفي بردوش کرد

کما قيل
الانسان عبيد الاحسان²¹²

کما قال الله تعالي
ان الله يحب المحسنين²¹³

Kim ki dâim sâkin ü sâkit olur
Ol selâmet kisvesinden fer bulur

Çün selâmet kisvesin berdûş eder
Sâlim olur her nereye kim gider

Setr eder âzâr-ı ‘âlemden sükût
Şûriş-i bâzâr-ı ‘âlemden sükût

Şem‘-i cân fânûsıdır sabr u sükûn
Rûzigâr-ı gussadan eyler masûn

Sabr olur dâim ziyâ-bahş-ı derûn
Âdemi rûşen-zamîr eyler sükûn

کر همي خواهي کي باشي در امان
رونکو يي کن تو با خلق جهان

Ger dilersen kim amânda olasın
Halk-ı ‘âlemden selâmet bulasın

Var cihân halkına iyilik eyle tâ
İylige mazhar olasın dâimâ

Hayr-h âhi ol cemî‘-i ‘âlemin
Cânver vahşilerin her âdemin

²¹² Denildiği gibi: İnsan iyiliğin kölesidir.

²¹³ Yüce Allah’ın buyurduğu gibi: Şüphesiz iyileri(iyilik yapanları) sever.

Hayr-hâhın ola tâ ‘âlem senin
Cümle hayvânât ile âdem senin

Bu sebebden ba‘zı meydân erleri
Etdiler teshîr hep cânverleri

هر کرا عادت شود جود و کرم
در میان خلق کردد محترم

Her kime ‘âdet olur cûd u kerem
Olur ol halk ortasında muhterem

Kim ki eyler lutf u cûdı i‘tiyâd
Nâs içinde olur ol iyilikle yâd

Misl-i mıkânâtısidir cûd u sehâ
Kehrübâ mânendi olur dilrübâ

120

Cezb eder cümle kulûb-ı ‘âlemi
Bende eyler kendüye her âdemi

Lâcerem ‘âlemde olur muhterem
Ehl-i cûd u sâhib-i lutf u kerem

هر کي کار نيك و يابد ميکند
آن همي ميدان کي با خود ميکند

قال الله تعالى

فمن يعمل مثقال ذرّة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرّة شرا يره²¹⁴

Kim ki hayr veyâ ki şer eyler hemân
Bil ki cümle kendüye eyler o cân

Etdigi şey’i görür ‘ukbâda ol
Gerçi gayre eyledi dünyâda ol

Hayr ise ecr ü mesûbâtın görür
Şer ise dahi ‘ukûbâtın görür

²¹⁴ Yüce Allah buyurdu: Kim zerre miktar iyilik yaparsa onu görür. Kim zerre miktar kötülük yaparsa onu görür.

Hâsılı her ne ederse bir kişi
Kendüye etmiş olur hep o işi

Gayre bedlik eylese insân eger
Gayr anın çekmez vebâlin ol çeker

اي برادر بنده معبود باش
تا تواني در سخا وجود باش

قال الله تعالى

الذين ينفقون أموالهم بالليل والنهار سرًا و علانية فلهم أجرهم عند ربهم ولا خوف
عليهم ولا هم يحزنون²¹⁵

Hak olan ma‘bûda ‘abd-i ‘âbid ol
Hazret-i Allâha ancak sâcid ol

Mâsivâya tapma kılma i‘timâd
Baş egip ta‘zîmi kılma i‘tiyâd

Mâsivâ mislindir etme istinâd
Eyle bî-misl ü nazîre inkıyâd

Kâdir oldukça hem ehl-i cûd ol
Her zamânda cûd ile mevcûd ol

Mâlin infâk ile gizlü âşikâr
Lutf ile ihsân kıl leyl ü nehâr

باش از بخل یخیلان پر حزر
تا نوزد مر ترا نار سقر

ومن يبخل فانما يبخل عن نفسه²¹⁶

Ol hazerle havf üzre ey gulâm
Buhl u imsâk bahîlândan müdâm

Buhl u imsâk etmesin sakın eser
Yakmasın âhir seni nâr-ı sakar

Hak emvâle mürâ‘ât etmeyen
Olur âhir nâr ile sûzende ten

²¹⁵ Yüce Allah buyurdu: Mallarını gece gündüz, gizli açık (Allah için) infak edenler, Rableri yanında ecirleri vardır. Onlara korku ve üzüntü yoktur.

²¹⁶ Kim cimrilik yaparsa kendisine cimrilik yapmıştır.

Nefsi üzre buhl eder buhl eyleyen
Kim çeker ‘ukbâda yüz dürlü mihen

Dâğlarlar buhl u imsâk edeni
Cem‘-i sîm ü mâl u emlâk edeni

درمپان اخلاق چندي ديگر ازان حاصل ايد

121

چار چيزي بروهداز چار چيز
نشنو داین نکتی جز اهل تمیز

Dört şeyden dört şey hâsıl olur
Masdarı her kim ise vâsıl olur

Dört şey’in dört şey mahsûlıdır
Ehl-i ‘irfânın bu söz makbûlıdır

Dinlemez bu nükteyi kılsam beyân
Dinler ancak fehm ü temyîzi olan

İşidir gerçi demâdem bu sözi
Gûşına almaz her âdem bu sözi

Sâhib-i idrâk eder ancak kabûl
‘Akl u temyîzi olan olmaz melûl

هرکي زو صادر شود این چار کار
بند آن چار و کربی احتیار

İşbu dört iş kimden eylerse sudûr
Gayrı dördi görür ol hem bi’z-zarûr

Lâzım olmuşdur o çâre işbu çâr
Lâcerem görür anı bî-ihtiyâr

Mîvedir bu çâr eşcâra o çâr
Mîvesiz ağaç degildir işbu çâr

Edemez bir çâre asla def‘ine
Sa‘y ede evvel meger kim ref‘ine

Ya‘ni etmezse o dördi ihtiyâr
Lâzım olmaz ana gayrı işbu çâr

چون سوال آور دکرده خوار مرد
ماند تهنا هر کي استخفاف کرد

قال عليه السلام
لاتسالوا الناس²¹⁷

Çünkü âdem halkdan etdi suâl
Ya‘ni dünyâlık dilendi lâ-muhâl

Olur ol sâil olan h âr u zefîl
Hâsılı zilletdir ey necl-i nebîl

Anın için hazret-i sultân-ı vahy
Nâsdan emr-i suâli etdi nehy

Kim ki istihfâf etdi ‘âlemi
Ya‘ni istihzâya aldı âdemi

Yalnız kaldı o kimse ey püser
Oldı tenhâlık ana âhir semer

هرکي در پايان کاري ننکرد
عاقبت روزي پييمافي خورد

122

Kim ki işin sonuna etmez nazar
‘Âkıbet bir gün nedâmet bâzı yer

Fikr edip evvel-be-evvel önüni
Her işin saymak gerekdir sonunu

‘Âkıbet-endiş olmazsa kişi
Lâcerem bir gün fenâ olur işi

Her işin eyle teemmül gâyetin
Koyma elden ehl-i ‘irfân ‘âdetin

Hâsılı evvel düşünmezse işi
Yer nedâmet mîvesin âhir kişi

هرکي نکند احتياط از کارع
بردش آخر نشيند بارع

²¹⁷ Peygamber(s.a.v.) buyurdu: İnsanlardan istemeyiniz. (dilenmeyiniz)

Kim ki etmez işlerinden ihtiyât
Gönli pek çok gamla eyler ihtilât

Ya'ni kâr-ı mu'tenâ a'zam işi
Cevdet-i re'y ile tutmaktır kişi

Etmeli evlâ olanı ihtiyâr
Kalbine tâ olmaya âlâm bâr

Kim ki etmez işde hazm u ihtiyât
Göremez sonunda rûy-ı inbisât

İhtiyâtsiz işlerin mahsûlü hep
Gussa vü gamdır eyâ ehl-i edeb

هرکي او استيزه با سلطان کند
کار خود راسر بر وران کند

Kim ki sultânla eder lecc ü 'inâd
İşini başdan başa eyler fesâd

Pâdişehle uğraşanlar pest olur
Nûş-ı sahbâ-yı elemle mest olur

İşleri kalır mu'attal ser-be-ser
Şaşırır bilmez ne yapsın hıyre-ser

Mâl u emlâki olur cümle yaban
Hânümânın bozar ol hâne harâb

Zâr olur âhir selâmet bulamaz
Arslan ile güreşmek olamaz

هرکي کشت از خوي بد نا ساز کار
دوستان ازوي کندبي سک فرار

Kim ki bed-hûydan düzensiz kâr olur
Nâ-muvâfık hâl u bed-mişvâr olur

Dostları andan eder lâşın firâr
Hâsıl olur dillerinde igbirâr

Çünkü kâr u tavrı nâ-e-hemvârdır
Bâ'is-i âlâm u dil-âzârdır

Kim olur ol şahs-ı bed-girdâre yâr
‘Âkıl eyler mi sefîhe i‘tibâr

Kimse yâr olmaz yaramaz âdeme
Gelmeyeydi kâşki hîç ‘âleme

هرکي با سلطان دليري کرد مرد
در هلاک ماک و جان تن را ببرد

Kim ki sultâna cesâret eyledi
Döndi de ‘arz-ı şecâ‘at eyledi

Oldı âhir bulmadı andan rehâ
Haşre dek desün hemân vâ-hasretâ

Cismini teslîm-i hâk etdi hemân
Mâl ile cânın helâk etdi hemân

Ya‘ni bu ihlâke kendidir sebab
Kendi etdi kendi buldı anı hep

İşte kim ki incidir sultânını
Zabt edip mâlın alırlar cânını

هرکي او باغي شود با پادشاه
روز او چون تيره شب کردد سياه

Pâdişâha kim edip kasd-ı hurûc
Etmek ister zirve-i bağye ‘urûc

Gündüzün edip ihâta dûd-ı âh
Leyl-i zulmânî gibi eyler siyâh

Seçemez olur gözi ağı karadan
Gönli olur pâre pâre yâreden

Her kim eylerse bu kârı irtikâb
Kendini eyler telef bî-irtiyâb

Çoğı işbu kârdan makbûldur
Her biri târîhde menkûldur

هرکي او از کبر باشد سربرزک
از همي تنها بماند همچو کرک

Kim ki kibrinden ağır başlı olur
Gayrılardan kendini ekber bulur

Kendi kendinden eder izhâr-ı kibr
Âşikâre gösterir âsâr-ı kibr

Gâh olur gerden-firâz u gâv-ser
Kulların salar gehi gögsün gerer

Yalınız kalır cemî‘-i nâsda
Belki de ‘add olunur nesnâsda

Yırtıcı hayvândan insân nâgehân
Kaçtığı gibi kaçar andan hemân

124

دشمن داشتن و دام کردن میکويد
آدمي را چار چیز آرد شکست
باتو کويم ياد دار اي حق پرست

‘Arz-ı eder dört şey kırklık âdeme
Sıgmaz olur andan insân ‘âleme

Eyler ol dört şey perîşân rûzigâr
Edemez bir yerde râhatla karâr

Âdemi eyler kemer-bend-i zelev
Kim nizâm-ı hâline verir halel

Söyleyem bir bir sana ey Hak-perest
Belle Allâh etmesin anlarla pest

Muktezâsıyla ‘amel eyle ki tâ
Olmaya anlar ile kaddin dü-tâ

دشمن بيار و وام پشمار
چور بيحد و عيال با قطار

Düşmeni çok olmadır dördin biri
Kim eder işkeste-hâtır sâbiri

Sayısız borc oldu dahi digeri
Kim gamı eyler kemük ile deri

Cevr-i bî-haddir biri hem ey fetâ
Kalbi eyler gamla derhem dâimâ

Dahi dördüncü katar ile 'ıyâl
Sâhibin eyler hesâbı bî-mecâl

Ya'ni dahli az olur da harcı çok
Olamazlar lâyıkiyle karnı tok

وای مسینی کی غرق دام شد
هرد می از غصی خون آشام شد

Vây ol miskîn ki oldı borca gark
Edemez olur sabâh u şâmı fark

Gam ihâta eyleyip her cânibin
Alacaklıdan seçemez sâhibin

Gussadan her demde hûn-âşâm olur
Fark edemez subh ya ahşam olur

Sunulur her dem eline câm-ı gam
Zehr içen gibi olur sersâm-ı gam

Kendüni kullan demâdem gam yeme
Dîn ucundan batmadır yay gama

هر کرا بیار باشد دشنش
خیره کردد هر دد چشم روشنش

125

Her kimin kim pek çok olur düşmeni
Tonuk olur iki çeşm-i rûşeni

Hayretinden göremez olur 'âlemi
Bağteten fark edemez her âdemi

Düşmeni dâim çü fırsat gözedir
Yolların ol dahi elbet gözedir

Uyumaz gice merâkından dahi
Havf u haşyet iltihâkından dahi

Zulmet-i gamdan olur hıyre-nazar
Gözlerinde kalmaz âhir nûr u fer

هر كرا اشغال بيارش بود
در زماني زاري كارش بود

Her kimin eşgâli gâyet çok olur
Râhatı ‘âlemde anın yok olur

Gice gündüz inlemek kârı olur
Mihnetinden âh edip zârı olur

Çünkü evlâd u ‘ıyâli bâ-katâr
Olur elbet kâr u bârı bî-şümâr

Dahli yok kim anları it‘âm ede
Lâzım âhir ihrâcâtına ikdâm ede

Mihneti evkâtın istî‘âb eder
Kendini bîçârenin bî-tâb eder

در صفت زنان و صبيان ميگويد
چار چيزست از خطاع اي پسر
كوش دارش باتو كويم سر بسر

Dört şey vardır hatâdan ey püser
İhtirâz etmek gerekdir ser-be-ser

Tut kulağın söyleyem bir bir sana
Kıl hazer ol dört şeyden dâimâ

Gerçi var pek çok hatâ ez-behr-i nâs
Lîkin anlar sâire olmaz kıyâs

İ‘tinâ etmek gerekdir anlara
Zıll verir zîrâ me‘âli şânlara

Dinle de sem‘-i kabûle kıl karîn
Olasın tâ ol hatâlardan emîn

اول از زن داشتن چشم و فا
ساده دلرا بس خطا باشد خطا

126

Evvelâ nisvândan ümmîd-i vefâ
Tutmak ahmakçün hatâ-ender-hatâ

Ya‘ni hâlî zihn olan bîçâre merd
‘Avret için cân veren âvâre merd

Zann edipde zen eder ‘ahde vefâ
‘Ahd u peymânında turur dâimâ

Meyl edip dil verse bir gaddâreye
Aldanıp bağlansa bir mekkâreye

Gayrı seyr et ne getirir başına
Ne sitem zehri kuranın aşına

کام نفس بدبر آوردن خطاست
زانکی دشمن را پیر وردن خطاست

کما قال علیه السلام
اعدادوك نفسك التي بين جتبيك²¹⁸

Nefs-i şûmun ârzûsın dâimâ
Eylemek tahsîl olur mahz-ı hatâ

Çünkü nefis insâna a‘dâ-yı ‘adüvv
Oldığı emr-i müsellemler ey ulu

Düşmeniyse beslemek oldu hatâ
Kendine kıymak gibidir ‘âdetâ

‘Âkıl olan nefsi pek çok beslemez
Nağme-i kâm u murâdın seslemez

Düşmen-i bed-kâmı etmez ber-murâd
Kendini eyler hatâdan pür-sedâd

ایمنی از بد خطای دیگرست
صحبت صبیان از ینهاد ترست

Şahs-ı beden bedliğinden dâimâ
Kaydsız olmak dahi diger hatâ

Bu dahi oldu hatâ-yı hevî-nâk
Ki eder insânı bed-âdem helâk

²¹⁸ Peygamber’in(s.a.v.) buyurduğu gibi: Düşmanlarının en büyüğü (en düşmanı) nefsidir ki o senin içindedir.

Lâübâli olma kötüden sakın
Su gibi eyler fenâlıklar akın

Dahi nâ-puhte olan oğlan uşak
Sohbetinden eyle her dem iftirâk

Cümlesinden bed-ter oldu sohbeti
Şâhid-i bâzâr olanın ülfeti

در بیان حق والدين و فرض آوردن ميکويد
چار چیزنست ار عطا ع ي کریم
بايو کويم ياد کيرش اي سليم

Dört şeydir lutf-ı Mevlâ-yı Kerîm
Söyleyem tut hâtırında ey selîm

127

Muktezâsıyla ‘amelde dâim ol
Hükümün icrâsı üzre kâim ol

‘Abde ihsân etdi ol Rabb-ı Kerîm
Her biridir mûcib-i şükr-i ‘azîm

Ey selîmü’l-kalb olan zât-ı bihîn
Kalb-i âfât-ı ta‘allukdan emîn

Ezber et bir mûcib-i şer‘-i şerîf
Hükmin icrâsıyla kıl zâtın latîf

حکم قرآن چار چیزست اي جوان
چون در آوردي بکوش او را بدان

Hükmi Kur’ân dört şeydir ey cüvân
İstimâ‘ etdikde anı bil hemân

Hazret-i Kur’ân ki pür-ahbârdır
Anda ahkâm-ı kesîre vardır

Nâzım-ı ‘âlî-makâm u nüktedân
Dördi tahsîs eyleyip kıldı beyân

Söylediği çâr umûr-ı vâkı‘a
Olduğuyçün çok ferâiz-i câmi‘a

Eyleyip tahsîs bi'z-zikr ol hümâm
Anları tergîbe kıldı ihtimâm

فرض حق اول بجاي آوردنست
والدين از خویش راضي كردنست

قال الله تعالى

واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وبلوالدين احساناً²¹⁹

Dört ahkâm-ı şerîfin evveli
Farz-ı Mevlâyı edâdır ey velî

Ya'ni tevhîd ü 'ibâdâtı ana
Eylemek tahsîs ü hakkıyla edâ

Hîç bir şey'i 'ibâdetde şerîk
Etmemek lâzım bilâ-şek rekîk

Vâlideyne dahi ihsân eylemek
Kendüden râzı vü şâdân eylemek

Pek büyükdür çün hukûk-ı vâlideyn
Kıldı anı dahi misl-i farz-ı 'ayn

حكم ديكر چيست با نفسك جهاد
چارمش نيكي بخلق نا مراد

كما قال عليه السلام

رجعنا من الجهاد الا لصغر الي الوهاد الا كبر²²⁰

قال الله تعالي

وانفقوا مما جعلكم مستخلفين فيه²²¹

Hükm-i âhir n'oldığın dersin eger
Söyleyem âgâh ol andan ey püser

Alçak olan nefis-i emmâre ile
Düşmen-i bed-hûy u gaddâre ile

²¹⁹ Yüce Allah buyurdu: Allah'a kulluk ediniz. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayınız ve ana babaya iyilik yapın.(iyi davranın)

²²⁰ Peygamber'in(s.a.v.) buyurduğu gibi: Küçük cihattan (savaş) büyük cihada (nefisle mücadeleyle)döndük.

²²¹ Yüce Allah buyurdu: Allah'ın sizin tasarrufunuza (kullanımınıza) verdiği şeylerden infak ediniz. (Allah için harcayınız.)

Sûret-i dâimde etmekdir cihâd
Kim cihâd-ı ekber oldı ana ad

Hükm-i râbi‘ halka iylik eylemek
Mâldan infâk u bezl etmek gerek

128

Nâ-murâd olan fakîre az çok
Lutf u ihsân eyle dâim deme yok

در بیان تزاید عمر میکوید
می فزاید عمر مرد از چار چیز
این نصیحت بشنوای جان عزیز

‘Ömri artar âdemin dört nesneden
Ya‘ni ‘ömrinde bulur yümn ü semen

Dildeki eskâma verirler şifâ
Kalbde hâsıl olur zevk ü safâ

Ol sebebden ‘ömrde yümn-i bekâ
Hüsn eder gûyâ bulur neşv ü nemâ

Ey benim cânım gibi zât-ı ‘azîz
Gill u gışdan kîneden kalbi temîz

İstimâ‘ et nush-ı lutf-âmîzimi
Gûş-ı cânla kavlı-i şevk-engîzimi

ول آوردن بکوش او از خوش
وانکھی دیدن جمال ماهوش

Evveli ol dördün ey cân-ı ‘azîz
Dinlemek âvâz-ı hûb u nağme-rîz

Pek müessir ses gıdâ-yı rûhdur
Hem safâ-bahş-ı dil-i mecrûhdur

Ba‘dehu sâhib-i cemâle çün kamer
Ahsen-i vech üzre etmekdir nazar

Oldığıyçün emr-i rûhânî cemâl
Hâsıl olur rûhda bir başka hâl

İnbisâtından olur şevkî füzûn
‘Ömri insânı eder gûyâ uzun

سيوم آمد ايمني بر مال و جان
ميفزا يد عمر مردم را ازان

Oldı ol dördün üçüncisi hemân
Mâl ile cân üzre emn ü emân

‘Ömri artar âdemin andan hele
Hâsıl olmaz hîç kalbinde veleh

Mâl u cândır âdeme pek sevgili
Her biri destâr-ı ‘ömrin nev-gülü

Havf-ı a ‘dâdan olur bir mürde-cân
Mâlda cânın yongasıdır ey cüvân

Olsalar âb-ı amân ile tarı
‘Ömre verirler dem-i efzûn-teri

129

آنکي کارش بر مراد دل بود
در بقا افز و نیش حاصل بود

Ol ki işi güci olur dâimâ
Gönlünün tıbk-ı murâdınca edâ

Ya‘ni gönli her ne eylerse murâd
Nâiliyetle olur mesrûr u şâd

Hâsıl olur hüsn-i ‘ömr ile ana
Sâha-i gülzâr-ı ‘âlemde bekâ

Kurtulur âlâm-ı dilden bî-huzûr
Olmaz asla cânına ermez fütûr

Dâimâ dört üstine zevk u safâ
Eyler ol zât-ı sa‘âdet-intimâ

در نقصان عمر میکويد
عمر مردم را بکاهد پنج چیز
یاد دارش چون شنيداي عزيز

‘Ömrin eskildir kişinin beş umûr
Bî-huzûr eyler verir cânâ fütûr

İşidince ey ‘azîz ü muhterem
Hâtırında tut bilâ-noksân u kem

Hakka eyle isti‘âze dâimâ
Olmayasın tâ o pence mübtelâ

Pek su‘ûbetlidir ol beş şey hemân
Halkı hıfz etsin cenâb-ı Müste‘ân

Her biri emr-i şedîd ü cângâh
Mübtelânın nâsırı olsun İlâh

شد يکي زان پنج در پيري نياز
پس غريبي دانکهي رنج دراز

Oldı ol beşden biri ey hoş-mizâc
Kocalık halka ‘arz-ı ihtiyâc

Mâni‘-i kesb oldıgıyçün pîrlik
Güc olur gâyet fakîre dirlik

Gurbetin sonra belâ-yı kürbeti
‘Ömri eskildir kemâl-i mihneti

Ba‘dezâ derd-i füzûna ibtilâ
Ya hafîz eyler kişiyi pür-belâ

İşte bu üç bir birinin ebteri
Bâ‘is-i noksân ‘ömrün ekberi

هرکي او بر هرده انداز دنظر

130

عمر ادبي تسك بکا هداي پسر

Kim ki eyler olmuşa tarh-ı nazar
Eksilir ‘ömri bilâ-şek ey püser

Şöyle demişler ki elvâh-ı kubûr
Okumak nisyân getirir bi’z-zarûr

Bess ü hüzn îrâseder kalbe dahi
Eyler insânı keennehü berzahı

Hâtırından hayli şeyler fevt olur
Mazhar-ı âsâr-ı hükm-i mevt olur

Çün mecânîsler degil mevt ü hayât
Meyyite etme nigâh ey zinde-zât

پنج آمد ترس و پیم از دشمنان
عمر را اینها همی دار دزیان

Oldı a‘dâdan beşinci havf u bîm
Havf ise insân için nâr-ı elîm

Cevridir cismi kurudur kanını
Lahza-ber-lahza eridir cânını

Şaşırır vakti unudur sâ‘ati
Egdirir evkâtı yevmü’s-sâ‘ati

‘Ömri insâna tutar bunlar ziyân
Dökdürür berg-i hayâtı çün hazân

Kim ki bunlardan masûn-ı rûzigâr
Ola eyyâmı olur misl-i bahâr

هرکي او از دشمنان ترسان بود
کار او هر سخطي ديکرسان بود

Kim a‘dâdan olur hâif hemân
Gayrı dürlü olur işi an-be-an

Göz ucuyla bakamaz ahvâline
Dahi mâlik olamaz emvâline

Lahza göz açdırmaz ana havf u bîm
Kalbini havf-ı ‘adû eyler dü-nîm

İnkılâb-ı hâlden olur zebûn
Bulamaz bir yerde ârâm u sükûn

Fark u temyîz edemez rûz u şebi
Unudur endîşeden ibn ü ebi

از خدا ترس و مترس از دشمنان
کز همی دارد خدایت در امان

قال الله تعالی
فلا تخافوهم و خافون²²²

Etme a‘dâdan hirâs ey ‘aklı tâm
Havf et Allâh Te‘âlâdan müdâm

131

Cümleden tutsun amânında seni
Eylesin mahzûl u muztar düşmeni

Hazret-i Hakkın celâlinden müdâm
Havf edenden havf eder cümle enâm

Cümle hayvân u vuhûş u kâinât
Şerlerinden Hak ana verir necât

Havf u haşyet üzre ol Kakhârdan
Kurtulasın tâ ki her eşrârdan

در شامت در و غکوي کويد
دور باش از پنج خصلت اي پسر
تا نيزد آبرو يت در نظر

کماورد
اتقوا مواضعالتهم²²³

Beş rezîleden uzak ol ey püser
İrtikâb etme o penci kıl hazer

‘Âlemin tâ kim gözinde dâimâ
Yüz suyun dökülmeye mânend-i mâ

‘Irz u ‘ârın perdesin hetk eyleme
Matrah-ı zıll u hevânı peyleme

Olsun istersen cihânda hürmetin
Ya‘ni beyne’n-nâs şân u şöhretin

²²² Yüce Allah buyurdu: Onlardan korkmayınız, benden korkunuz.

²²³ (Hadiste) geldiği gibi: Onların kanunlarından sakınınız.

Kendin ol dört nesneden dūr et müdâm
Edesin kesb-i şeref beynü'l-enâm

اولا کم کوي با مردم دروغ
زا نکي کردي از در و غت بي فروغ

Evvelâ az söyle insâna yalan
Söyleme ya'ni yalanı bir zamân

Ol sebebden kim yalandan ey cüvân
Nûrdan bî-behre olursun hemân

Gün olur elbet yüzün kara çıkar
İşbu hâlet 'âlemin cânın sıkır

Sâkıt olursun gözinden 'âlemin
İ'tibârından düşersin âdemin

Ya'ni subh-ı kâzibe benzer yalan
Kara yüzlü âdemi eyler yılan

هرکي استيزه کند با مهتران
آبروي او بریزد پکمان

Kim eder eşrâf u a'yânla 'inâd
Dahi kendinden büyüklerle tezâd

Dökülür yüz suyu hem bî-irtiyâb
Hem çeker kendüsi gâyet ıztırâb

132

Nâs içinde bellüdür ehl-i şükûh
Anlara ta'bîr olunmuşdur vücûh

Anlara karşı turup eden 'inâd
Bî-şek âbrûyına verir fesâd

Anlara eden cesâret ey cüvân
Görür anlardan hakâret bî-gümân

پیش مردم هر کرا نبودادب
کربریزد آبرو نبود عجب

Halk önünde her kime olmaz edeb
Dökülürse yüz suyu olmaz 'aceb

‘Arzını her kim himâyet eylemez
Resm ü âdâba ri‘âyet eylemez

Ya‘ni şer‘en hem dahi ‘örfen hasen
Olmayan şeyden olur ‘ârî beden

Halkın önünde edebsizlik eder
Dökülür yüz suyu bi’l-cümle gider

Sen anın yüzüzlüğün etme ‘aceb
‘Âdetâ hayvâna benzer bî-edeb

از سبکساران میاش ای نیک خوی
کز سبکاري بریزد آبروي

Ey güzel hûylu olan zât-ı şerîf
Olma anlardan k’olur ‘aklı hafîf

Ver metânet ‘aklına olma hafîf
Demez ise demesün ‘âlem zarîf

Hiffet-i ‘akl oldı serhengân işi
Olmadı ehl-i dil ü ‘irfân işi

Ehl-i dil başka nedîmân başkadır
‘Ârifân başka leîmân başkadır

Ehl-i dil ol hem ağır olsun hûyun
Çünkü hiffetden dökülür yüz suyun

ای پسر یا مهتران کمتر ستیز
وز حماقت آبردي خود مریز

Ey oğul a‘yân ile gâyetle az
Belki hîç etme ‘inâd et ihtirâz

Anlara lecc ü husûmetden kaçın
Yüz suyun dökme hamâkatden sakın

Etme ibrâz-ı hamâkat ‘âleme
Kendüni güldürme her bir âdeme

Humk insân kadrini tenzîl eder
Halk içinde kendini terzîl eder

Eyleme asla ekâbirle ‘inâd
Cümle kâr u bârına verme kesâd

133

کر بعالم آبروی بایدت
داماً خلق نکویی بایدت

Bulayım dirsene şeref ‘âlemde sen
Dâimâ lâzım sana hûy-ı hasen

Ya‘ni cümle hûyların olsa latîf
Halk-ı ‘âlem içre olursun şerîf

Kim iyi hûyla vakârın gözedir
Dâimâ nâmûs u ‘ârın gözedir

Olur ‘izzetlü semâhatlü kişi
Dahi merhametlü mehâbetlü kişi

Nîk-hûyluya melek-meşreb denür
Lîk bed-hû kimseye ‘akreb denür

هرکي آهنگ سبکساري کند
ازوي آبروي پزاري کند

Kim ki hiffet kasd u âhengine eder
Yüz suyu nefret edip andan gider

Suhre-i ‘âlem olur encâm-ı kâr
İ‘tibârı kalmaz olur nâ-bekâr

Gülselerde yüzine karşı biraz
Arkasından derler ana hokkabaz

Hokkabazîye çıkar âhir adı
Ne tuzı kalır oyunun ne dadı

Kasd-ı hiffet eylemez hiç bir zamân
Dâim ağır hûyludur uslu olan

جز حدیث راست بامردم مکوي
تا نکردد آبردیت آب جوي

Toğru sözden gayrı hiç insâna lâf
Söyleme söyle kelâmı bî-hilâf

Kizbden kıl tezkiye tab‘ u hûyı
Yüz suyun tâ olmaya ırmak suyu

Dâimî sûretde söylersen yalan
Yüz suyun ırmak gibi olur revân

Kizb her biri bir kimseden mezmûmdur
Lîk a‘yândan ziyâde şûmdur

Hall u ‘akde kâdir olandan yalan
Habs-i zâtından olur bir nişân

از خلاف و از خیانت باش دور
تا بود پیوستی برردی تو نور

134

قال الله تعالی
وان الله لا یهدی کید الخائین²²⁴

Ol hilâf ile hıyânetden uzak
Sevgili şeydir emânet ana bak

Ol emânetle sadâkatle gayûr
Tâ ola dâim yüzün üstünde nûr

Pek iyidür ictimâ‘ u infâk
‘Aksidir anın hilâf u iftirâk

Dîn ü dünyâ emri üzre dâimâ
Olma tahmîl-i emânetden cüdâ

Sevmez Allâh Te‘âlâ hâyını
İstemez tasrîh-i emr bâyını

کر همی خواهی کی کویندت نکوی
ای برادر هچ کس را بد مکوی

Ger dilersen kim sana ‘âlem iyi
Diyeler bed demeyeler ey ulu

Kimseye bed söyleme tâ kim hemân
Bulasın halkın lisânından amân

²²⁴ Yüce Allah buyurdu: Ve şüphesiz Allah hainlerin tuzağını başarıya (doğruya) ulaştırmaz.

İylüğe iylik olurmuş ey ahi
Kemlige kemlik ederlermiş dahi

Be's edersen incinirsin be's ile
Sulanırsın suladığın ke's ile

Ger girân-câna desen zarf-ı sakîl
Ol dahi söyler sana harf-ı sakîl

تا نباشي در جهان اند و هکين
از حسد در روز کارکس مبین

Olmayasın tâ cihânda kaygulu
Kıl hasedden kalbini pâk ey ulu

Bakma halk-ı 'âlemin hoş hâline
Göz dikip çeşm-i hasedle mâlına

İste sende Hak Te'âlâdan müdâm
Ta sana kılsın 'itâ Rabbü'l-enâm

Lutf edip Mevlâ sana mâl-ı helâl
Bulasın 'âlemde sende hüsn-i hâl

Ber-taraf eyle hasedden mihneti
Çekme halkın ni'metiyçün sıkleti

در سخادت کوش اکر داري غنا
تا فزايد آبرويت از سخا

Var ise mâlın cömerdliğe çalış
Bezl ü infâk etmege halka alış

Lutf u ihsân etmegi kıl i'tiyâd
Tâ sehâdan yüz suyun olsun ziyâd

135

Fakr-ı zâtı var cihân halkında hep
Mükrimе meyl etmege olur sebab

Meyl ederler halka ikrâm edene
Dâimî sûretle in'âm edene

Artar elbet yüzünün suyu anın
Kimse görmez olsa bed-hûyü anın

برد ديارى و وفا دارى كزين
زانكى أبردى افزا يدازين

كما قيل

الكريم اذا و عدوفا²²⁵

İşde te'hîr ü teenni ey nigâr
Hem vefâ tutmaklığı kıl ihtiyâr

Tut vefâ ile yavaşlık hûyunı
Tâ ziyâde bulasın yüz suyunu

Bu iki hûydan olur âdem bihîn
Bu ikiden yüz suyu artar hemîn

Enbiyâ evsâfidır hilm ü vefâ
Halkı eyler bu iki hûy evliyâ

Çün keremden sayılır 'ahde vefâ
Etdigin va'di efendim kıl edâ

هركى او با حلق بخشايد همى
بى سك أبردى افزايد همى

كماورد

الراحمون ير حمهم الرحمن ارحموا من في الارض ير حكم من في السمه²²⁶

Kim ki halka merhamet eyler hemân
Şübhesiz yüz suyu artar ey cüvân

Kim esirgerse cihân halkın müdâm
Hak esirger anıda beynü'l-enâm

Kıl ri'âyet eyle hürmet ey püser
Kendüden ekber olana di peder

Di birâder dahi yeksân olan
Yaşda hem dünyâca akrân olana

²²⁵ Denildiği gibi: Cömert va'dettiğindedir.

²²⁶ (Hadiste) geldiği gibi: Rahman rahmet edenlere merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki gökyüzündekiler size merhamet etsin.

Asgari oğlun yerinde tut müdâm
Merhametle ol mu‘âmil halka tâm

در بیان آنکي آبردي ازان زيادت ميشود
مي فزايد آبرد از پنج چيز
باتو کويم بشنو اس اهل تمیز

Yüz suyu olur füzûn beş nesneden
Söyleyem dinle sana ey gül-beden

Eyledin kendin çü beşle tahliye
İşbu beşle dahi eyle tahliye

Ey oğul ya‘ni umûr-ı mâziye
Kim olundu bundan evvel kâziye

136

Tahliye bâbından olmakla ‘ıyân
Anları kıldı mukaddemce beyân

İşbu beş şey kim olacaktır beyân
Tahliye nev‘inden oldı bil hemân

خچون بکار خویش حاضر بوده
آبردي خویش را افزوده

Çünkü me‘mûr olduğın işde müdâm
Hâzır olmuşsun demâdem ey gulâm

Eyleyip her bâr işine ihtimâm
Cânib-i hıdmetde kılmışsın kıyâm

Etmeyip asla tehâvün kârda
Kâim olmuşsun işe her bârda

Yüz suyun artarmış öldün lâcerem
Nezd-i Mevlâda olursun muhterem

Kim ki işinde müdâm olsa mukîm
‘İzzet ü hürmetle olur müstakîm

از سخادت آبردي افزون شود
وز بخيلي بي خرد سطمعون شود

Yüz suyu artar sehâvetden hemân
Lutf u ihsân u kerem kıl an-be-an

Mâlî infâk ile gizlü âşikâr
‘İzzet ü hürmet bulasın sad-hezâr

‘Aklsız âdem ki olur buhlı tâm
Ta‘n olunur buhlı ucundan müdâm

Muktezâ-yı ‘akl u şer‘iyi tamâm
Eyler icrâ mü‘min-i ‘âkıl müdâm

Buhl u imsâk âdemi bed-nâm eder
‘Aklı nâkıs oldığın i‘lâm eder

هرکي حاضر نيست اندر کار خویش
ریزد آبردي از ر خسار خویش

Kim işinde hâzır olmaz dem-be-dem
Yüz suyun döker yüzinden lâcerem

Kim ki me‘mûr olduğu işe devâm
Etmeyip eyler tekâsül ey gulâm

Halk içinde âmiri düşnâm eder
Tarılır söger sayar bed-nâm eder

Dökilür yüz suyu kalmaz hürmeti
Belki elden gider âhir hıdmeti

Gûşelerde çürüyüp kalır fakîr
Kimse olmaz öyle nâmerde zahîr

137

هر کرا با خلق بخشایش بود
آب روي او در افزا ایش بود

Her kimin kim halka olur rahmeti
Dâim efzûn olmadadır hürmeti

Birbirinden kalb olunduğı için
İkisi de bir bulunduğı için

Her kimin kalbinde olur rahmeti
Lâcerem olur cihânda hürmeti

Muktezâ-yı rahmet oldur kim müdâm
İyligin şâmil ola beynü'l-enâm

Mâl ile yâhûd ki dîger hâl ile
Sarf-ı himmet edesin efdâl ile

باش داعم برد بار وبا وفا
تا بروي خویش پني صد صفا

Dâimâ 'ahdinde tur hem ol halîm
Va'dini incâz et ey kalbi selîm

Hilm ile âlüfte ol kim enbiyâ
Vasfidır hilm-i mürüvvet-intimâ

Etme halka gadr ile cebbârlık
Kim münâfık kârıdır gaddârlık

Eyle dâim etdigin 'ahdi vefâ
Göresin tâ kim yüzünde yüz safâ

Va'dini îfâ eden zât-ı kerîm
Safvet-i hâl ile olur müstedîm

دوستي بابي هز عين خطاست
درنداري دشمن اورا هم رواست

Bî-hünerle dostluk etmekdir hatâ
Eksik olmaz bî-hünerlerde cefâ

Anı düşmen tutmak dahi revâ
Etmez izhâr-ı 'adâvet iktizâ

San'atında mâhir olan kimseye
Ya ki 'ilmi vâfir olan kimseye

'Arz-ı hıdmetle muhabbet etmeli
Dâim izhâr-ı meveddet etmeli

Müstefid olmak gerek insân ki tâ
Olmaya 'ömri serâser ber-hevâ

تا بماندرازت از دشمن نهان
سر خود با دوستان کمتر رسان

138

Tâ ki sırrın kala düşmeninden hafî
Râzını ahbâba açma ey safî

Ya'ni mestûr olmak istersen eger
Dilde kalsın tuymasın sırrın diğeri

Eyleme ahbâbada ifşâ sakın
Kim tayar ahbâbdan a'dâ sakın

İki tudakdan çıkan sır tâ gider
Düşmenin kulağına eyler gezer

İşbu pend-i nâsiha kıl ittibâ'
Küllî sırr-ı câvizü'l-isneyn şâ'

تا مکردی پیش مردم شر مسار
آسجه خود ننهاده باشی برمدار

Halk önünde olmayasın tâ hacil
Olur olmaz işe karışma çekil

Koymadığın şeyi kaldırma sakın
Töhmete kendini aldırma sakın

Vâzı'nın vaz' etdigine koyma el
Var anın bir hikmeti etme cedel

Maslahat zımnında koymuşsa eger
Fevt olur ol maslahat âhir gider

Şermsâri mûcib olur ey püser
Utanırsın kıl fodullukdan hazer

ای برادر پرده مردم مدر
تاندرد پرده است شخص دکر

Ey benim mü'min karındaşım sakın
Etme nâsın hetk 'ırzı perdesin

Yırtma halkın perdesin eyle hazer
Yırtmaya tâ perdeni şahs-ı diğeri

Perde-i nâmûs halkı etme çâk
Kendi nâmûsundan eyle bîm ü bâk

Gizlü olan ‘aybın ifşâ eyleme
Âdemi bed-nâm u rüsvâ eyleme

Sende de çok bed-‘ameller vardır
Hak Te‘âlâ hazreti Settâdır

با هوای دل مکن زنهار کار
تا نیار د پس پشیمانیست بار

قال الله تعالی
ونهی النفس عن الهوی²²⁷

Eyleme gönlün hevâsı ile kâr
Ârz ve müştehâsı ile kâr

Pek sakın bu işden el-hâsıl ki tâ
Çok nedâmet gelmesin âhir sana

Kim hevâya tâbi‘ ü hâdim olur
Sonra pek çok ol kişi nâdim olur

139

Şer‘ ü ‘akla ufak olmazsa bir iş
Tutmak olur en-nihâye câna rîş

Nefsi nehy etdi hevâdan Kirdgâr
Eyleme gönlün murâdı üzre kâr

قدر مردم را شناس ای محترم
تا شناسد مردمان قدر توهم

Anla âdem kadrini ey muhterem
Anlasın kadrin benî âdem ki hem

Herkesin fehm ile kadrin dikkat et
Ana lâyıık ‘izzet eyle hürmet et

Kadrinin her neyse fehm et rütbesin
Ana göre oku dâim hutbesin

Kadr-dân ol hem dahi merdüm-şinâs

²²⁷ Yüce Allah buyurdu: Nefsi hevasından nehyetti.

Kadrini bilsin seninde tâ ki nâs

İki fehmin sırrı eylerse zuhûr

İki cânibden olur zâhir huzûr

تاز بانٲ بائء اي خواجي در از
دست كوتي دار دهر جانب متاز

Ey hoca mâdâm olur dilin uzun

Zemm edersin ‘âlemin halkın bütûn

Kâdir olmazsan lisânın zabtına

Rište-i ‘akl ile sözün rabtına

Tut elin artık murâdından kısa

Dâmen-i maksûd u kâmından kısa

Koşma her bir cânibe yelme ‘abes

Bâb-ı a‘yâna gidip gelme ‘abes

Var iken tûl-ı lisânın yelme pek

Dâmen-i matlûbdan çek el etek

هر كرا قدري نبا شد در جهان

زنده مشمارش كي هست از مرد كان

Her kimin olmaz cihânda kıymeti

Eylemez bir kimse ana ragbeti

Sağ sayma ululardandır o kes

Var ise de anda bir kurı nefes

Olduğuyçün ya‘ni ol kes bed-zebân

Düşürür gözden anı halk-ı cihân

İ‘tibâr u kadri olur nâ-bedîd

Yelse de öteberi misl-i pelîd

Ana meyyit hükmi ver ‘add etme sağ

Sohbetinden ülfetinden kıl ferâğ

140

از قناعت هر كرا نبود نشان

كي توا نكر سازدش مال جهان

Her kime olmaz kanâ'atden nişân
Ya kaçan zengin eder mâl-ı cihân

Anı dünyâ malı zengin edemez
Tarz u etvârını rengîn edemez

Alır etrâfin anın hırs u şerre
İztırâbından sığışmaz bir yere

Ni'met-i dünyâ ile toymaz gözi
Celb-i mâl u mülke dâirdir sözi

Bir avuç toprakdan şeb'ân olur
Ol zamân kim hâk ile yeksân olur

داعما مي باش از حق ترسكار
باش نيز از رحمتش اميدوار

Havf u haşyet üzre ol Hakdan müdâm
Rahmetinden ol ümîdlü ey gulâm

Ola dâim 'âdetin havf u recâ
Bu ikiden bir nefes olma cüdâ

Olma mekrinden amânda bir zamân
Rahmetinden kesme ümmîdin hemân

Ol recâ-mend olma asla nâ-ümîd
Nâ-ümîd olan olur andan ba'îd

Rahmet-i Hakdan o kim me'yûs olur
Yüzi gözi nûrsuz menhûs olur

بر عدوي خویش چون يابي ظفر
عفو پيش آورز جرش در گذر

كماورد
كل مضرّ ييقتل²²⁸

Düşmenin üzre bulursun ger zafer
Gâlib olursun 'adûya ey püser

'Afv-ı râcih olunan yerde müdâm
'Afvı der-pîş eyle alma intikâm

²²⁸ (Hadiste) geldiği gibi: Her zararlı öldürülür.

Geç günâhından anın kıl hürmeti
Sende Hakdan bulasın tâ rahmeti

Ba‘zı a‘dâ var ki öldürmek gerek
‘Akreb emsâli misâl-i engerek

Anların hakkında te’hîr eyleme
Katlden gayrıyı tedbîr eyleme

با تواضع باش و خوکن با ادب
صحبت پر هیز کاران می طلب

Ol tevâzu‘ sâhibi ehl-i edeb
Muttakîler sohbetin eyle taleb

141

‘Âdetin olsun tevâzu‘la edeb
Olalar terfî‘-i rütbençün sebeb

Ehl-i takvâlarla dâim sohbet et
Meclisin pîrâye-dâr-ı rahmet et

Zühd ü takvâ meclisin eyle makâm
Bezm-i fiska eyleme ednâ kıyâm

Âlet-i fiska nazar etmek bile
Oldı menhî şer‘-i pür-âdâb ile

برد باری جوی وبی آزار باش
تاکی کردد در هز نام تو فاش

Hilm ara her yerde bî-âzâr ol
Hâtır incitme mürüvvetkâr ol

Ağzı açma sebb ü şetm-i ‘âleme
Kesr-i hâtır görme lâyıık âdeme

Kimseyi rencîde-hâtır eyleme
Kesr-i hâtır edecek bed söyleme

Olma ‘âlemde hulâsa bed-ma‘âş
Ma‘rifetde tâ ki nâmın ola fâş

İsmin iyilikle i‘âdet edeler
Hakkına hüsn-i şehâdet edeler

همچو تر ياقنندد انايان دهر
قاتلند اي خوا جي نادانان چوز هر

Dehrde tiryâka benzer fâzılân
Zehr-i kâtil gibidirler câhilân

‘İllet-i cehle devâdır ‘âlimân
‘İlm ile sadre şifâdır ‘âlimân

Câhilân ise hilâfî anların
Belki semm-i kâtilidir cânların

‘İlm-i nâfi‘adır safâ-yı ‘âcili
Dahi var anda safâ-yı âcili

‘İlm ile âdem bulur gamdan necât
Dinse lâyıkdır ana ‘aynu’l-hayât

مرد از تریاق می یابد نجات
خود کسی از زهر کی یابد حیات

قال الله تعالی
هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون²²⁹

Âdemân tiryâkdan bulur necât
Zehrden bir kes kaçan bulur hayât

Böyle oldığı sana ma‘lûmdur
Âşikâre bilinir mefhûmdur

Bu sözün tafsîle yokdur hâceti
Gayrıdan tahsîle yokdur hâceti

Bir degil ‘âlimle câhil başkadır
Şahs-ı nâkıs başka kâmil başkadır

142

Baksana cehle nasıl kim semm denür
Hem de zulmet denür ama ‘ilme nür

²²⁹ Yüce Allah buyurdu: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?

سبر و علم و حلم تو باغ دلند
حرص و بغض و کیني زهر قاتلند

Sabr u ‘ilm ü hilm ey feyz-âşinâ
Bağçesidir gönlünün verir safâ

Ya‘ni kalb u rûh olur pür-inbisât
Bu fezâilden bulur zevk u neşât

Hâsıl olur kalbe bunlardan hayât
Şöyle kim tiryâkdan cisme necât

Hırs u buğz u kine ise dâimâ
Semm-i kâtildir verir kalbe ezâ

Bu rezâilden gönül mürde olur
Rûh-ı pâkin dahi pejmürde olur

فخر جمله کارع نان داد نست
در بروي دوستان بکشاد نست

Cümle işler fahri ey ehl-i gınâ
Ya‘ni insâna mübâhete sezâ

Halka etmek verip it‘âm-ı ta‘âm
Eylemekdir ‘âleme her subh u şâm

Agniyâyı eyleyen ‘âlfî-cenâb
Dostâne eylemekdir feth-i bâb

Pek büyük ni‘metdir it‘âm eylemek
Ehl-i fakre dahi in‘âm eylemek

Eyle a‘dâya dahi ihsân-ı nân
Atıver gâhî köpege üstüh ân

کرچه دانا باشي و اهل هز
خویش را کمترز هر نادان شمر

قال الله تعالي
ق كل ذي علم عليه²³⁰

²³⁰ Yüce Allah buyurdu: Her ilim sahibinin üzerinde bir bilen daha vardır.

Her ne rütbe ‘âlim ü dâna isen
Ma‘rifet ehli kemâl-ârâ isen

Kendini cühhâldan ‘add et ekall
Kim budur insân için fazl-ı ecell

Ger ferîd-i dehr isen de bî-hilâf
Dâimâ eyle kusûrun i‘tirâf

‘İlm ile ma‘rûf u şöhret-mend isen
İddi‘âyı koy fazîlet-mend isen

Hakdan âgâh olana düşmez bu kâr
Herkesin ‘âlemde bin mâ-fevkı var

تنبيهات اخري
شد دو خصلت مرد ناد انرا نشان
صحبت صبيان و رغبت باز نان

143

İki haslet oldı câhilçün nişân
Kimde olsa bu iki haslet ‘ıyân

Câhilândan sayılır ol bî-gümân
Olsa da zâhir Felâtûn-ı zamân

Tâze oğlanlarla sohbet eylemek
Hırs ile nisvâna ragbet eylemek

Ya‘ni anlarla düşer kalkar ise
Dâim anlarla güler oynar ise

Cehline eyler delâlet bu işi
Olsa dahi ‘âlim ü dâna kişi

نا خوشي در زند كافي اي و ليد
مرد را از خوي بد كردد بد يد

‘Iş u dirlikde fenâlık ey cüvân
Bed-hûyından âdemin olur ‘ıyân

Bed-mizâc olan cihânda lâ-‘ilâc
Edemez ‘âlemde hüsn-i imtizâc

Hüsn-i hulkı var ise bir âdemin
Şübhesiz mahbûbı olur ‘âlemin

Lutf-ı tab‘ı olan âdem lâ-cerem
Halk ile hoşça geçinir dem-be-dem

Kendine levm eylesin ahlâkı bed
Etmesin nâ-hoşluğu gayrıya red

آنکي نبود مرور افعال نکو
مردہ مي دانش کي زندہ نبود او

Ol ki anın olmaya işi iyi
Anı olmuş bil ki olmaz sağ o

Bilme hayy u zinde anı ey nebîl
Belki bedkâr olanı sen mürde bil

Fi’l-hakîka mürde olan bed-mizâc
Edemez kimseyle çün hoş-imtizâc

Farkı vardır sûretâ hayvândan
Lîk anı ‘add eyleme insândan

Her kimin olmaz hulâsa hoş işi
Bil ki hayvândan adıldır ol kişi

هرکي کويد عيب تواندر حضور
مي نمايد راحت از ظلمت بنور

144

Kim ki ‘aybın yüzüne söyler senin
‘Ayb u noksânın beyân eyler senin

Nûra zulmetden sana yol gösterir
Hak bu kim toğrı yolu ol gösterir

Zâhiren gerçi seni iz‘âc eder
Lîk zulmetden seni ihrâc eder

Hâdi-i nûr-ı kemâl olur sana
Bâdi-i feyz-i cemâl olur sana

‘Ayb u noksândan eder pâk u temîz
Eyle ibrâz-ı teşekkür ey ‘azîz

مر ترا هرکس کي باشد رهنماي
سکر اومي بايد آوردن بجاي

كماورد في الحديث
من لم يشکر الناس لم يشکر الله²³¹

Her kim olur sana mürşid reh-nümâ
Şükrini etmek gerek anın edâ

Hakka şükr etmek gerekdir evvelâ
Kim sana ol rehberi kıldı ‘atâ

Sâniyen ol rehber şükr eyle tâ
Eylemiş ol şükri hakkıyla edâ

Vârid oldı dahi şükr vâsıta
Kim verir işine hüsn-i râbıta

Her kim eyler merd-i dil-âgâha şükr
Eylemiş olur dahi Allâha şükr

مر خرد مندان عالمرا شناس
خلق نيك او شرم نيكو تر لباس

‘Âlemin ‘âkıllarıçün ey fetâ
Hüsn-i hulk ile hayâyı dâimâ

Pek yaraşıklı libâs anla ki hîç
Eskimez kopmaz hem olmaz pîç pîç

Kîse ger ahmak libâs-ı fâhiri
Hem yaraşmaz hemde anın âhiri

Eskiyip kopar olur köhne-libâs
En nihâye çevirip olur palâs

‘Âkıl oldur kim eder sa‘y-ı cezîl
Olur ahlâk-ı hamîdeyle cemîl

حال خودرا از دوکس پنهان مدار
از طبیب حاذق واز یار غار

²³¹ Hadiste geldiği gibi: İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a şükretmez.

Hâlin iki kimseden tutma hafî
Yâr-ı gârinla hekîmden ey safî

Derdini söyle tabîb-i hâzîka
Hâlini aç dahi yâr-ı sâdîka

145

Cismen olsun rûhen olsun ey cüvân
Bu ikiden hâlini etme nihân

Matla‘ olmaz ise anlar ihtimâl
Git git olursun gamından pâymâl

Anın için mürşide eyler mürîd
Zâhirî vü bâtinî hâlin bedîd

تا صواب کار پنی سربسر
بر مراد خود مکن کار ای پسر

Tâ işin bi'l-cümle toğrı göresin
Lâzım oldur ‘âkılâna sorasın

Eyleme kendi murâdın üzre kâr
Nâdim olursun hatâdan âşikâr

Meşveret lâzım mühim işlerde hep
Kim çekersin sonradan pek çok ta‘ab

Şer‘a tatbîk eyle şer‘i işleri
Ber-taraf et sîneden teşvîşleri

Dahi ‘örfi işini sor ‘âkıla
Kendi ‘akınca yorulma nâfile

تا توافی بازنان صحبت مجوی
راز خودرا نیز بالیشان مکوی

قال الله تعالی
ان کیدکن عظیم²³²

Kâdir oldukça kadınlarla sakın
Eyleme sohbet hatâyâdan kaçın

²³² Yüce Allah buyurdu: Şüphesiz sizin hileniz (tuzağımız) büyüktür.

Söyleme râz-ı derûnun anlara
Eyleme ifşâ butûnun anlara

Kâdir olmaz sırrın anlar zabtına
İ'timâd olunmaz 'ahdi rabtına

Gerçi kim fi'l-cümle lâzım ihtilât
Gâh u bî-gâh ezber ey inbisât

Lîk etme anlara ifşâ-yı râz
Şerlerinden eyle gâyet ihtirâz

انچه اندر شرع باشد ناپند
کرد او هر کر نکر دای هو شمند

Şer'de ol şey ki nâ-makbûl olur
Âdem anın kim mücâzâtın bulur

Çevre yanında anın tolanma hîç
Şey'i münker eyle oyalanma hîç

Kötü şeyden etmez isen ictinâb
Aldanıp eylersin âhir irtikâb

Var hezâr iblîsi zîrâ 'âlemin
Şeytanet ef'âli çokdur âdemin

146

Sûret-i Hakdan görünüp dost tâm
Öyle düşmanlık eder kim yâ selâm

هرچه را کردست حق بر تو حرام
دور باش ازوي کي کردی نیک نام

Her neyi kim Hak sana etmiş harâm
Uzak ol andan olasin hoşça nâm

Hadd-i şer'iyi tecâvüz etme tâ
Söylene iyilige ismin ey fetâ

Olayım dersen eger memdûh-ı nâs
Dahi makbûl-ı Hudâ-yı bî-kıyâs

Eyle nâ-meşrû' olandan ictinâb

Eyleme hergiz harâmı irtikâb

Pest-pâye eyler âhir sû-i hâl
İrtifâ'-ı kadrine verir zevâl

چونکه بکشایدد روزی خدای
دل کشاده دار و تنکی کم نمای

Bâb-ı rızkiçin açar Rabbü'l-'ibâd
Tarlık izhâr etme kıl kalbin güşâd

Bâtınında rızkî efkâr eyleme
Zâhirinde tarlık izhâr eyleme

Hâsılı bir vech ile olma 'abûs
Râh-ı zılda etme dest ü pây bûs

Ol güşâde rûy dâim ey püser
Şâd göster halka kendin ser-be-ser

Feth-i bâb eyler sana Rabb-i Kerîm
Kim odur Rezzâk-ı 'âlem ey selîm

تازه روی و خوش سخن باش ای اخی
تا بود نام تو در عالم سخی

Ey benim mü'min karındaşım eger
Agniyâdan isen ol zîbâ siyer

Türş-rûluk etme tâze yüzlü ol
Gılzet izhâr eyleme hoş sözlü ol

Etme izhâr-ı gazab olma gazûb
Ol mülâyim sözle mahbûb-ı kulûb

Lutf u ihsân eyle muhtâca dahi
Tâ ki 'âlemde ola ismin sehî

Yâd olunsun heyr ile nâmın müdâm
Olasın 'ukbâda dahi şâd-kâm

پر مخور اندوه مر که ای بوا اھوس
چونکه وقت آید نکرده پیش و پس

قال الله تعالى

إذا جاء أجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون²³³

Çok yeme ölüm gamın ey bü'l-heves
Bil ki hâzır ol ölüme her nefes

Vakti geldikde tehhür eylemez
Hem tekaddümle tagayyür eylemez

Havf etmek fâide vermez sana
Bulmadı Lokmân bile ana devâ

Çünkü yokdur vakt-i ma'lûm-ı ecel
Kimseye bildirmedi Rabb-i ecell

Hüsn-i hâle sa'y edip âmâde ol
Gussa-i cângâhdan âzâde ol

دل زغل و غش همیشه پاک دار
تا توافی کینه در سینه مدار

Kalbini pâk eyle gıış u kînen
Halka buğz u hıkdı çıkar sînen

Sînede hıkd u 'adâvet tutma hîç
Kâdir oldukça kasâvet tutma hîç

Gıll u gıışdan pâk eyle sîneni
Sâfî kıl zengârdan âyîneni

Ehl-i cennetde bulunmaz buğz u kîn
Birbiriyle oldılar ihvân-ı dîn

Dîn karındaşınla tutma buğz u kîn
Nezd-i Hakda olasın rahmet karîn

نکیه کم کن خواجه برکر دار خویش
دل بنی بر رحمت جبار خویش

İ'timâd etme efendi kârına
Gönlünü koy rahmet-i Cebbârına

İstinâd et lutf u fazl u rahmete

²³³ Yüce Allah buyurdu: Onların eceli geldiğinde ne bir saat geri bırakılır ne de bir saat öne alınır.

Kim odur mûcib duhûl-ı cennete

Mûcib-i cennet degildir her ‘amel
Bil riyâ-âlûdedir ekser ‘amel

Kemle mahsûsdur hâlis-i ‘amel
Herkesin kârı degil muhlis ‘amel

Hıdmetinde sen mukîm ol rûz u şeb
Eyle fazl u rahmet Hakkı taleb

بهترين چيز ع خلق نکوست
خلق خلق نيك را دارند دوست

Şeylerin a‘lâsı ra‘nâ hûydur
İctimâ‘a bâ‘is a‘lâ hûydur

148

Cümle-i ‘âlem iyi hûyı sever
Birbirine çünki nazm u cem‘ eder

İctimâ‘ı hazret-i Mevlâ sever
İftirâkı sevmez Allâh buğz eder

Âdemi mahbûb eder vasf-ı cemîl
Nâs içinde hûb eder vasf-ı cemîl

Pek güzel hûylu olanlar hûb olur
Halk ‘indinde dahi mahbûb olur

روفروتن باش داعم اي خلف
کين بود آرایش اهل شرف

Var tevâzu‘ sâhibi ol ey halef
Kim bu olur ziyet-i ehl-i şeref

Kıl tevâzu‘ dâim ey hayr-halef
Olayım dersen eger sâhib-şeref

Eyleme tagyîr işbu sîreti
Kim budur eşrâf-ı nâsın ziyeti

Ziyet-i hissiyeye etme nazar
Eyle kesb-i ziyet-i hüsn-i siyer

Bakmaz Allâh hîç hüsn-i sûrete
Bil nazar eyler cemîle sûrete

آنکه باشد در کف شهوت ایر
کرچه آزادست اورا بنده کیر

کما قال الشاعر
وما ینفع الاصل من هاشم اذاکانت النفس من با هلة²³⁴

Ol ki dest-i şehvete olur esîr
Kul gibi şehvet anı eyler hakîr

Hürr ü âzâd olsa da kul tut anı
Dâm-ı dest-i şehvete bend olanı

Zâhiren hürr ise ‘abdü’l-batn olan
Ma‘nide kuldur yine ol ey cüvân

Hür sayılmaz hîç şehvet bendesi
Nefs-i hayvâniyenin efgendesi

Gerçi kim zâhirde ‘ibret asladır
Ma‘nide asla degildir vasladır

چون کني داب حپيا نرا ادب
دارشان از خویش دورو کم طلب

Çünkü dostlar ‘âdetin kıldın edeb
Hoşça görüşmek dilersen rûz u şeb

Emr-i müstahsen budur hemde edeb
Etme anlardan sakın bir şey taleb

‘Arz-ı hâcetden uzak tut anları
İsteme bir şey sıkılır cânları

Belki eyler arada bir şey zuhûr
Sonra bezm-i ülfete verir fütûr

149

Gösterirler hem teneffür sûreti

²³⁴ Şairin dediği gibi: Asıl haşim (maharetli)den olsa da eğer nefsi ihmalkar (tembel) ise fayda sağlamaz.

Hem keserler belki senden sohbeti

کر توپني ناکسي را دستگاه
حاجت خود را از دهر کز مخواه

Sen eger nâ-ehli kudret sâhibi
Görür isen dahi servet sâhibi

Ol dînden hâcetin etme taleb
Yüz karalığına olur ol sebeb

‘Arz-ı hâcet kılma asla sâfile
Hîç nefes harc etme ana nâfile

İşine olmaz müsâ‘id ol sefil
Belki bir sözle eder âhir rezîl

İhtirâz et ol makûle nâsdan
Hâcetin etme taleb hünnâsdan

بر در ناکس قدم هر کز مبر
ورببپی هم مپرس ازوي خبر

Koyma bâb-ı nâ-kese asla kadem
Ya‘ni alçakdan ümîd etme kerem

Sorma görürsen dahi andan haber
Bil ki yüzün görmeden eyle hazer

Çünkü memnû‘ oldı alçakdan suâl
Yüzünü görmekte var mı bir meâl

İctinâb et öyle kesden mâ-hasal
Etme nâ-kes kimseden bir şey emel

Umduğına nâil olursan bile
İncinirsin bil ki âhir vech ile

تا توافي کار ابله را مساز
کار فرمایش دلي کمتر نواز

Ahmak âdem işine verme nizâm
Ya‘ni düzüp koşma ber-vech-i merâm

Yapdığın şey’i bozar eyler fenâ
Sa‘y edip uğraşdığın olur hebâ

İş buyur velîkin verme yüz
Ohşayıp hem söyleme rıfk ile söz

Eblehi şiddetle kullan hıdmete
Hiç yüz vermek gerekmez nekbete

Eblehe dâim ‘itâb etmek gerek
Kahr u gılgizetle hitâb etmek gerek

در بیان احتراز از دشمنان کوید

150

آز دوکس پر هیز کن ای هو شیار
تا نیینی نکبتي در روز کار

İki kimse sohbetinden kıl hazer
Ey fatîn ü ‘âkıl u dâna püser

Kes bu iki şahs-ı beden sohbeti
Görmeyesin tâ zamânda nekbeti

Olmayasın tâ ki menkûb u musâb
Kıl bu iki kimselerden ictinâb

Uğradırlar derde âhir başını
İhtiyâra döndürürler yaşını

Şerlerinden ya‘ni başın ağrır
Genc iken başında saçın ağrır

اول از دشمن که او استیزه روست
وانکهي از صحبت نادان دوست

Evvel ol düşmenden eyle ictinâb
Kim husûmet yüzlüdür eyler ‘itâb

Ya‘ni yüzüzlüğe bî-pervâ sözi
Yüzine söyler fenâ pekdir yüzi

Sözlerinden eylemez hergiz hayâ
Yüzine karşı sözi söyler fenâ

Ba‘dehu nâdân u ahmakdan sakın
Meclisinden ictinâb ile kaçın

Cân sıkar nâdân dostun sohbeti
Yanına uğratma ahmak nekbeti

خویش را از نزدد دشمن دوردار
یار نادانراز خود مهجور دار

Kendini düşmen yanından tut uzak
Semt-i a‘dâya sakın basma ayak

Dahi ahmak dostı kendinden ba‘îd
Tut uzatma sohbeti kes ey velîd

Gelmez ahmak dostdan illâ cefâ
Sohbeti dahi verir câna ezâ

Başına bir iş açar kim def‘i güç
Sonra derler sana yâ hû sende suç

‘Âkıl ahmakla eder mi ihtilât
Var mıdır ahmakda rûy-ı inbisât

اي پسر کم کوي با مردم در شت
ور بکويي با تو کردانند پشت

151

Söyleme halka iri söz ey püser
Döndürürler arka söylersen eger

Herkes arka döndürür senden yana
Kimse yüz vermez mecâlisde sana

İri söz mânend-i sehm-i zehr-nâk
Eyler insân olanın gönlün helâk

Kimse etmez yüzini ana hedef
Halk-ı ‘âlemden kalırsın ber-taraf

Nâs eder i‘râz senden bî-gümân
Cin gibi tenhâ kalırsın ey cüvân

بهترین خلق میدافي کراست
آنکه داد انصاف و انصافي نحواست

كما قل الله تعالي

فاعف عنهم واصفح وقل سلام²³⁵

كما قيل

احسن الي من اساء اليك²³⁶

Hûyların en yigregi ey pür-edeb
Kime mahsûsdur bilir misin ‘aceb

Ana mahsûs oldu kim toğrı gider
Kimseye zulm eylemez insâf eder

Zulm olunsa kendi insâf istemez
Belki ‘afv eyler hemân lâf istemez

İşte budur hûyların a‘lâ suyu
Ya‘ni istihsâle sa‘y et bu hûyı

Eyle sen ihsân isâet edene
Etme bedlik cevre cür’et edene

چون حديث خوب كويي با فقير
به بود ز انش كه پوشافي حرير

Çün fakîre gösterip güler yüzi
Söylesen hüsn-i hitâb ile sözi

Yek olur gidermeden ana harîr
Tatlı sözden hoşlanır merd-i fakîr

Rûhadır te’sîri zîrâ hoş sözün
İnşîrâhı kalbedir güler yüzün

Sevb ise bir ziynet-i cismiyyedir
Olsa olsa şöhret-i ismiyyedir

Zevk-ı rûhânî elezz-i hâldir
Zîb-i cismâniyyeden a‘le’l-‘âldir

خشم خوردن پیشه هر سرورست
تلخ باشد وز شكر شیرین ترست

²³⁵ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Onları affet, geniş ol (bağışla) ve selam de.

²³⁶ Denildiği gibi: Sana kötülük yapana iyilik yap.

Hışmı icrâ etmeyip hazm eylemek
Cürm-i nâs ‘afv edip gayzı yemek

Her reîs-i dîn olanın kârıdır
Fi’l-hakîka erlerin girdârıdır

Nefsine tâbi‘lerin kârı degil
Merd-i nâ-hemvâr-ı girdârı degil

152

Gerçi hışmı hazm etmek ibtidâ
Acı olur nefse ammâ ba‘dezâ

Âdeme hurmâ-yı terden tatlıdır
Belki de şîr ü şekerden tatlıdır

هرکه با مردم نسازد در جهان
زند کافي تلخ دارد بکمان

Kim ki uyuşmaz cihânda halk ile
Düzülüp her kârda olmaz bile

Oldığından nâşi ya‘ni bed-mizâc
Etmez âdemlerle hüsn-i imtizâc

Acı dirlik tutar ol kes lâ-cerem
Olmaz insân gibi hâli muntazam

Başı sıkılsa olur zâr u enîn
Kimse olmaz hâline anın mu‘în

Serseri kalır gezer bî-kâr u bâr
Âhiri olur perîşân rûzigâr

آنکه شو خست و ندارد شرم نیز
دانکه او ناپاک زا دست اي عزیز

Ol ki fitne bî-edeb bî-perdedir
Ya‘ni utanmaz derîde çerdedir

Bilmiş ol kim ey ‘azîz u muhterem
Pis toğmuştur o kimse lâ-cerem

Bed-güher bed-asldır ol bî-hayâ
Dinse lâyıkdır ana ibni zinâ

Yokdur aslında tahâret ol pelîd
Kevne olmuşdur habâsetle bedîd

Eyleme mihr ü vefâ andan ümîd
Olsa da hüsn-i bedî‘i ol ba‘îd

از ملامت تا بمافی در امان
باش داءم همنشین صالحان

Kalasin tâ kim melâmetden emîn
Dâimâ sâlih ‘ubbâda ol karîn

Kıl hazer andan ki olur bed-meniş
Etmesin ‘âlem seni tâ serzeniş

Sâlihîne yâr-ı gâr ol her zamân
Tâ ki yâr olsun sana emn ü amân

Sâlihîne eyle kendin iltihâk
Eyle anlarla demâdem infâk

Sâlihînin sırlarına mahrem ol
Anlar ile hem-celîs ü hemdem ol

در بیان صفت خواری میکوید

153

چند خصلت آورد خواری بروی
باتو کویم کر همی کویی بکوی

Birkaç ahlâk-ı zemîme ey cüvân
Yüzüne zillet getirir her zamân

Söyle dersen söyleyem anı sana
Tut kulak döndür yüzün benden yana

Tâlib-i‘ izzet olan eyler suâl
N’oldığın bilmek için ol bed-hısâl

Anları bir bir sana yâd edeyim
Dinle bir tafsîl-i ta‘dâd edeyim

İctinâb etmekçün et nakş-ı derûn
Olasın tâ kim mezelletden masûn

اول آن باشد که مانند مکن
مرد نا خوانده شود مهان کس

Ol rezâilden olanın evveli
Bilmiş ol şey olur kim ey veli

Bir kişi varıp senin gibi hemân
Halka eyler kendisini mihmân

Ya‘ni da‘vetsiz gider de zayf olur
Neng ü nâmûsına anın hayf olur

Sofraya ol kim bilâ-da‘vet gelir
Şübhe yok kim yüzine zillet gelir

‘Âdet üzre şeyndir bu ey ahi
Belki da mezmûmdur şer‘en dahi

هر کي مهمان کسي نا خوانده شد
نزد مردم خوار و زارورنده شد

Kim ki da‘vet olmadan kalkıp gider
Sofrasında halkın oturmak diler

Halk ‘indinde zelîl olur o kes
Sürülür hem h’âr olur hemçü meges

Ya‘ni istiskâl u tezlîl olunur
Dahi istihkâr u terzîl olunur

Belki kolundan tutup da tışaru
İletip koymazlar anı içerü

Hîç olmazsa eyâ nûr-ı basar
Olunur ana hakâretle nazar

ديگر آن باشد که ناداني رود
کد خدای خانه مردم شود

154

Ol rezâilden deger haslet dahi
Kim verir insâna zillet ey ahi

Ol ölür kim bir cehûl âdem gider

Halk evinde kethüdâlıklar eder

Şöyle eyle böyle yap beyti gibi
Hükm eder sankim odur ev sâhibi

Lâbüdd istiskâl olunur ol cehûl
Dahi beynü'n-nâs ana denür fodul

Lîk müstesnâdır ahbâb-ı vefâ
Bâ-husûs olursa ihvân-ı safâ

کآر کردن بر حدیث آن دو مرد
از پی جهلند داعم در نبرد

Ol iki kimse sözi üzre dahi
İşlemekdir iş rezâlet ey ahi

Çünkü cehlinden 'abes sevdâdadır
Ol iki kes dâimâ gavgâdadır

Cüz'i şeyden bir rezâlet koparır
Ehl-i nâmûsa hacâlet koparır

Aslı yok sözlerle halkı kandırır
Halk içinde âdemi utandırır

'Akl-ı kâmil sâhibi ehl-i vakâr
Anların sözüyle etmez hiç kâr

هر که بنشین ز بر صدر صدور
کرر سد خواری برویش نیست دور

Kim ki haddin bilmeyip bî-i'tibâr
Sadr-ı meclisde oturur monla-var

Lâyık-ı saff-ı ni'âl iken gider
Meclis-i 'âlîde tâ sadre geçer

Yüzine zillet ererse ey velîd
Öyle alçak kimsenin olmaz ba'îd

İndirirlerse aşağıya var yeri
Öyle haddin bilmez ahmak kemteri

Bilmeyen haddin olur âhir hacel
Kadr u tavrın bilmeyen âdem degil

نیست جمعی را چو بر قول توکوش
صد سخن کر باشدت یک را مکوش

Çünkü cem‘iyetin ey pür-edeb
Sözine yokdur kulağı açma leb

Yüz sözün olursa dahi diyecek
Hiç birini söyleme kendini çek

Söylesem dersin eger ya‘ni n’olur
Söylediğin söz hasıraltı olur

155

Kimsenin kulağına girmez o söz
Sende kalmaz bir dahi demeye yüz

Nâfile zâyi‘ edersen cevheri
İsmi sus tâ gele sözün yeri

حاجت خود را مجوی از دشمنان
زین بتر خواری نباشد در جهان

İsteme düşmenlerinden hâcetin
Olamaz bundan fenâsı zilletin

‘Arz-ı hâcet eyleme a‘dâya hîç
Belki gösterir anlara rûy-ı behîc

Eyle izhâr-ı celâdet düşmene
Eyleme hîç ‘arz-ı hâcet düşmene

Dâimâ göster sitignâ sûreti
Olsa da dünyâ da şân u şöhreti

Vech-i istignâ ile bul ‘izzeti
‘Arz-ı hâcetle kazanma zilleti

از فرومایه مراد خود مجوی
تا نیاید مر ترا خواری بروی

Dahi soysuzdan murâdın isteme
Adını yâd etme dâdın isteme

Düşmenin olmazsa da soysuz kişi

Eyleme ana havâle bir işi

Sulama soysuz suyuyla gülşenin
Yüzine tâ gelmeye zillet senin

Sû-i hâli su gibi câri olur
Bedligi soysuzluğu sâri olur

Bedlik eyler dâimâ bed-asl olan
İsteme andan murâdın ey cüvân

بازن و كودك مكن بازي هلا
تا نكردي خواروزار و مبتلا

Oynama ‘avratla oğlanla sakın
Etme lehv ü lu‘b nisvânla sakın

İhtirâz et olmayasın mübtelâ
Sonra olursun rezîl ü pür-belâ

Tâzeyi kendine oynaş eyleme
Çocuk oyuncağını fâş eyleme

Zilleti mûcibdir âhir âdeme
Fâş olur sırrı serâser ‘âleme

Mekr ü keydi oldı nisvânın ‘azîm
Düşürürler dâma eylerler sakîm

156

دروصف يار موافق ميگويد
در جهان شش چيز مي آيد بكار
اولا يابي طعام خو شكوار

Altı şey dünyâda işe pek yarar
‘Âkıl olan anları dâim arar

Altı nesne ragbete şâyestedir
Her biri bir hikmete vâbestedir

Bulmalısın evvelâ hâzım-ı ta‘âm
Kim vücûd anın ile bulur kıyâm

Ratb u yâbis ekle şâyân olamaz
Mi‘deye her nesne çesbân olamaz

Çün gelir mi‘de fesâdından maraz
Fevt olur en sonra bi’l-cümle garaz

خوش بود یار موافق در جهان
باز مخدومی که باشد مهربان

Hoş olur dünyâda uygun yâr-ı gâr
İş anı bulmakda ammâ ey nigâr

İsmi vardır cismi yok ‘ankâ gibi
Ya‘ni pek güç bulunur kîmyâ gibi

Ragbete şâyân olan emr ey ahi
Merhametlü bir efendidir dahi

Her husûsda vâkîf-ı ahvâl olur
Sâyesinde hâdimi hoş-hâl olur

İ‘tinâ etmek gerekdir şânına
Böyle mahdûmun düşersen yanına

هر سخن کان راست کویی و درست
به ز دنیا انکه دروي نفع تسر

Her sözi kim toğrı söylersen müdâm
Sıdk ile eylersen îfâ-yı merâm

Sana dünyâdan iyidür bî-gümân
Toğrı sözden şaşma asla ey cüvân

Toğrı sözde var külli fâide
Dîn ü dünyâna olur hep ‘âide

Sûy-ı kizbe etme asla iltifât
Sıdka sa‘y et bulmak istersen necât

Sıdk kulu olanın bi’l-ittifâk
Subh-ı sâdık gibi olur yüzi ak

آنچه ارزانست عالم در بهاش
عقل کامل دان ورور لشاد باش

157

Ol ki anın kıymetinde bu cihân

Serbeser ucuzdur ey tâze cüvân

‘Akl-ı kâmil bil yûri mesrûr ol
Varsa ‘akl-ı ma‘mûrun ma‘mûr ol

‘Akl-ı kâmil bûs bütün dünyâ deger
Belki de dünyâ vü mâfihâ deger

Şâd u şen ol varsa ‘akl-ı kâmilin
Kim olur elbette ‘ilm-i şâmilin

Her şeye vâkıf olursan bî-gümân
Devlet-i ‘uzmâ bulursun ey cüvân

دشمن حق را تبايداشت دوست
باز کشت جمله چون آخر بدوست

قال الله تعالى
لا تتخذوا عدوي وعدوكم اولياء²³⁷

Düşmen-i Hakkı gerekmez tutma dost
Dostluğa lâyıq degildir sâde post

Düşmen-i Hak lübb-i cândan sâdedir
Nûr-ı îmândan dahi âzâdedir

Hakka tâbi‘ olana kıl ragbeti
Sevme küffâr ile ehl-i bid‘ati

Cümlenin âhir rücû‘ı anadır
Sevmek a‘dâsın fenâlık sanadır

İttihâz etme ‘adüvv-i Allâhı dost
İttihâz et merd-i dil-âgâhı dost

عيب كس باو نمي بايد نمود
زانکه نبود هچ سحمي بي غدود

Kimsenin ‘aybın gerekmez kim ana
Gösterip izhâr etmek nâ-becâ

‘Aybsız âdem cihândan olamaz
Kimse bizsiz hiç berât bulamaz

²³⁷ Yüce Allah buyurdu: Benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinmeyiniz.

Herkesin bir ‘aybı vardır bî-gümân
Yüzine urma o ‘aybı nâgehân

Bakma halkın ‘aybına noksânına
Bak kemâl-i san‘at u ‘irfânına

Deme ‘aybın sûret-i ta‘yyübde
Be’s yok ahlâkını tehzîbde

از خد اخواه آنچه خواهی ای پسر
نیست در دست خلاق نفع و ضرر

Hakdan iste istedigın ey püser
Çünkü yok halkın elinde nef‘ ü zar

158

Ya‘ni celb-i menfa‘atde ser-be-ser
Hem dahi etmekde def‘-i zarr u şer

Bâb-ı Hakka ‘arz eyle hâcetin
Rabt-ı kalb ile dürüst et niyyetin

Hakdan iste her ne istersen müdâm
Eyleme mahlûka hîç ‘arz-ı merâm

Halka kâdir mu‘ti vü mâni‘ odur
Zârr oldur hem dahi nâfi‘ odur

بند کائرا نیست ناصر جز اله
یاری از حق خواواز غیري مخواه

قال الله تعالی

ان ینصر کم الله فلا غالب لکم وان یخذ لکم فمن ذا الذی ینصر کم من بعده²³⁸

Hakdan artık kullara yokdur mu‘în
Kullara nusret veren oldur hemîn

Her kime nusret verirse ol Hudâ
Kimse gâlib olamaz asla ana

²³⁸ Yüce Allah buyurdu: Eğer Allah size yardım ederse size galip gelecek yoktur. Eğer sizi zelil (düşük) kılsa ondan sonra kim size yardım edecektir.

Bir kulun hizlânın isterse eger
Ana yardım edemez şahs-i diger

Her husûsda nusreti Hakdan dile
Gayrîyı yâd eyleme alma dile

Hem odur nusret i‘ânet eyleyen
Kullara ihsân ‘inâyet eyleyen

هرکه از قهر خداتر سد بي
پکمان ازوي بتر سد هر کي

Kahr-ı Hakdan kim ki çok korkar müdâm
Korkar andan şübhesiz cümle enâm

Hak Te‘âlâ hazretinden dâimâ
Korkunun olur mutî‘i mâsivâ

Şöyle kim bir kes verir halka amân
Ana da verir amân halkâ-ı cihân

Kimde zâhir olsa ger havf-ı İlâh
Herkes andan havf eder bî-iştibâh

Niceler dünyâyı teshîr etdiler
Havf-ı Hakla şâhı ta‘zîr etdiler

از بدی گفتن زبا نراهر که بست
کرد شیطان لعین رازیر دست

Kim ki fâhiş söylemekden her zamân
Eyledi dil bağlayıp hıfz-ı lisân

Ya‘ni şer‘an dahi ‘aklen nâ-revâ
Sözi ağza almaz oldu dâimâ

Etdi şeytân-ı la‘îni zîr-dest
Gâlip olup kıldı ol mel‘ûnı pest

Pes dilin her kim sıyânet eyledi
Fuhşdan hıfz u vikâyet eyledi

159

Sedd-i bâb-ı ma‘siyet etdi o zât
Buldu şeytândan selâmetle necât

در بیان پنج چیز که نیاید از پنج کس میکوید
کس نیابد پنج چیز از پنج کس
یاد کیر از ناصح خوداین نفس

Kimse beş şey bulamaz beş kimseden
Nâsîhından ezber et bu sözi sen

Eyleme me'mûl ol beş hasleti
Beş kişiden ey Muhammed ümmeti

Nâsîhından gûş edip der-hâtır et
Kendini hıfz eylemekde şâtır et

Tecrübe etmiş anı erbâb-ı hâl
Beş kişide sâbit olmaz beş hısâl

Cân u dilden işbu nushı kıl kabûl
Müntefî' ol kılma anlardan zühûl

نیست اول دوستی اندر ملوک
این سخن بادرکن از اهل سلوک

Evvel ol beş nesneden ey nev-cüvân
Dostluk yokdur meleklerde inan

Her ne rütbe etse sultân iltifât
Ana magrûr olma kim yokdur sebât

Çün denildi lâ-vefâ-i li'l-mülûk
Bu sözi nakl eyledi ehl-i sülûk

Dostına fermân dahi verse eger
İ'timâd etme melekden kıl hazer

Devleti tebdîl eyler zillete
Hâlet-i evlâyı dîger hâlete

سفله را با مروّت تکری
هچ بد خویی نیابد مهتری

Dûn-himmet alçağa hîç ey püser
Eyleme 'ayn-ı mürüvvetle nazar

Etme ihsân u kerem bed-gevhere
Saçma iylik tohmını çorak yere

Nâ-becâdır sefeleye lutf u kerem
Etme bed-asl olana sarf-ı himem

Bed-keşîden fâide gelmez sana
Etdigin iylik olur cümle hebâ

Hîç bir bed-hûy olan kimse dahi
Ululuk bulmaz cihânda ey ahi

160

هرکه بر مال کسان دارد حسد
بوي رحمت درد ماغش کي رسد

Kim ki nâsın mâlına eyler hased
Bûy-ı rahm ermez meşâmına ebed

Çünkü Hakkın hükmüne ta'rîz eder
Halka lutf etdiği mâla göz diker

Halkdan ister izâle olmasın
Kendine âhir ihâle olmasın

Hak Te'âlâ rahmetin vermez ana
Belki rahmet kokusu ermez ana

Râyiha-i rahmeti şemm edemez
'Âlem-i 'ukbâya râhat gidemez

آنکه کز ا بست و میکويد دروغ
نیست او را در وفا راري فروغ

Ol ki çok söyler yalanı dâimâ
Olamaz anın vefâsında ziyâ

Turmayıp va'dine nakz-ı 'ahd eder
Müstemirren cânib-i kizbe gider

İ'timâd etme anın peymânına
Birbirini ta'kîb eden îmânına

Öylesi yâr-ı vefâdâr olamaz
Sohbetinden kimse behcet bulamaz

Öylesinden etme ümmîd-i vefâ

Dostlığını eyleme hergiz recâ

در بیان اهل سعادت کوید
هرکراسه کار عادت باشدش
در جهان بخت و سعادت باشدش

Her kimin üç iş olursa ‘âdeti
Yâr olur ana sa‘âdet devleti

Hak Te‘âlâ eyleyip tevîk ana
Ol üçü ‘âdet ederse dâimâ

Bahtı yâver tâli‘i bîdâr olur
Dâr-ı dünyâda sa‘âdet-kâr olur

Ya‘ni dünyâda olur vasfı cemîl
Dahi ‘ukbâda bulur ecr-i cezîl

Hâsılı ma‘mûr olur dünyâsı da
Ol sa‘âdet-perverin ‘ukbâsı da

تاتواند خیر بی منت کند
خویش را متوجب رحمت کند

161

كما قال الله تعالى
لا تبطلوا صدقاتكم باليمن والاذي²³⁹

Kâdir oldukça eder ol kârdân
Hayrı halk-ı ‘âleme bî-imtinân

Hayrı dâim halka bî-minnet eder
Kendini müstevcib-i rahmet eder

Ya‘ni etmez kimseye menn ü ezâ
Etdigi hayrı eder behr-i Hudâ

Menni bâzûbend i‘mâl eylemez
Etdigi hayrâtı ibtâl eylemez

Âhire etdiklerin yâd eylemez
Başına kakmakla ta‘dâd eylemez

²³⁹ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Başa kakarak ve minnet ederek sadakalarınız boşa çıkarmayın.

داءما کر پند او عیب کسان
در ملامت هچ نکشایدزبان

‘Âlemin ‘aybın görür ol her zamân
Levm ü ta‘n etmekde hîç açmaz lisân

Ağzın açıp dil uzatmaz ‘âleme
Vâkîf olmaz gibi ‘ayb-ı âdeme

‘Ayb-ı halkı üstüne mâl eylemez
Dilini beyhûde i‘mâl eylemez

Görse de nâsın ‘uyûbun setr eder
Ya‘ni Settâr ismine mazhar gider

İsm-i Settâr ile eyler ittisâf
Eylemez ‘ayb-ı kesân hakkında lâf

هر کرا پني براه نا صواب
سربراهش آر تايابي ثواب

Her kimi görsen hatâ yolda hemân
Başını yola getir bî-îmtinân

Göster ol yol şaşma râh-ı savâb
Tâ ki Hakdan bulasın ecr ü sevâb

Zâhir ü bâtın hatâda âdemi
Göricek sa‘y et reşâda âdemi

Zâhiren yolu şaşıp dâll olanı
Kıl tarîk-i müstakîme vasl anı

Anlasan bâtınca sû-i i‘tikâd
Sa‘y kıl etmeklige ehl-i reşâd

زحمت خودر از مردم دور دار
بار خود برکس میفکن زینار

Halk-ı ‘âlemden uzak tut zahmetin
Kimseye yükletme sakın sıkletin

162

‘Âleme haml etme bâr-ı mihneti

Eyleme teklîf nâsa zahmeti

Sen çekersen çek enâmın zahmetin
Ya‘ni tahfif eyle bâr-ı mihnetin

Ey oğul işte fazîlet bundadır
Mûcib-i rahmet meziyet bundadır

Gayrıdan evlâ degilsen sen ki tâ
Mihnetinle edesin halka cefâ

در بیان رست کاری کوید
کر همی خواهی که باشی رتکار
رخ مکردان ای برادر از سه کار

Ger dilersen olasın ehl-i necât
Yüzün üç şeyden çevirme kıl sebât

Kıl ‘amel ol üç iş ile dâimâ
Ey birâder bulmak istersen rehâ

Ya‘ni hem dünyâ da hem ‘ukbâ da sen
Kurtulasın tâ ki dest-i kahrđan

Ol sebât üzre müdâm üç kârda
Olma feryâd u figân u zârda

Yüzünü döndürme ol üçden hele
Bâ‘is-i fevz ü necâtın ola tâ

اولا دیدن بود حکم قضاش
بعدزان جستن بجان و دل رضاش

Hazret-i Bârî Hudânın evvelâ
Görmedir hükm-i kazâsın dâimâ

Ya‘ni göstermekdir ana inkıyâd
Etmekdir iştikâyı hiç yâd

Etmekdir hiç bir demde ceza‘
Bilmekdir n’oldığın kat‘an feza‘

Sonra cân u dil ile ey pür-edeb
Hak rızâsın etmedir dâim taleb

Her kazâyâda olup teslîm-i Hak

Lâzım İlâhın rızâsın aramak

چيست سيوم دور بودن از جفا
هرکه دار داین بود اهل صفا

Dahi üçüncü nedir bil ey velîd
Halka cevr etmekden olmaktadır ba'îd

Etmekdir halka gılgizetle cefâ
Kimseye göstermemek rûy-ı ezâ

163

Kim cefâdan kendin eylerse cüdâ
Olur ol kimse hemân ehl-i safâ

Kendini jeng-i cefâdan eyle pâk
Olasın envâr-ı Hakla tâb-nâk

'Âleme cevr etmekde kıl sebât
Olmak istersen eger ehl-i necât

هرکه دارو دانش و عقل و تمیز
جز برامی حق نبخشد هیچ چیز

Her kimin tâm 'akl u isti'dâdı var
Eylemiş temyîze kesb-i iktidâr

Hîç bir nesne 'itâ etmez meger
Hak rızâsın gözedip öyle eder

Lutfını bir 'illete kılmaz binâ
Maksadı ancak olur mahz-ı rızâ

Her ne olur ise olsun az u çok
Her kime olursa olsun fark yok

Mü'min muhlis gibi infâk eder
Hak rızâsıyçün riyâdan bî-haber

صدقه کالوده باشد بار یا
کی بود آن خیر مقبول خدا

Bir 'atiye kim riyâ-âlûd olur
Hak katında kaçan mes'ûd olur

Bir ‘atiye kim olur anda riyâ
Olamaz ol hayr-ı makbûl-ı Hudâ

Ya‘ni hayra nâil olmaz ol kişi
Kim riyâ ile mülevvesdir işi

Hayr olmakdan olur ol şey ‘ari
Dahi makbûl olmadan kalır geri

Ol mukaddes Hak eder pâki kabûl
Eylemez âlûde hâşâki kabûl

کر عمل خالص نباشد همچوزر
قلب را ناق نیارد در نظر

کماورد
واخلص العمل فان الناقد بصير²⁴⁰

Ger ‘amel altun gibi hâs olmaya
‘Âmilin kalbinde ihlâs olmaya

Benzer ol kalb akçaya sarrâf ana
Eylemez asla nazar vermez bahâ

Ya‘ni nakkâdın gözinde mu‘teber
Olmayınca öyle beyhûde gider

Ol ‘amel kim ola hâlis pâk-eser
Hak Te‘âlâ hazreti eyler nazar

Ol ‘amel kim ol magşûş-ı riyâ
Tarh olunup atılır olur hebâ

164

تا توا انکر باشي اندر روز کار
نفس را از آرزوع دور دار

Zengin olsan da cihânda ey fetâ
Nefsini kıl ârzûlardan cüdâ

Olmak istersen eger Hakka karîn
Müştehâ-yı nefsine olma yakîn

²⁴⁰(Hadiste) geldiği gibi: Amelde (davranışta) ihlaslı ol. Şüphesiz kontrol eden görücü vardır.

Elde kudret var iken icrâsına
İştihâ vü ârzû i'tâsına

Nefsini teb'îd etmektedir hüner
Nezd-i Hakda böylesidir mu'teber

Yohsa yohsuz kimse neyley bi'z-zarûr
Ârzûlardan eder nefsinî dûr

در صفت صدق و امانت و سخاوت کوید
چار چیزست از کرا متهای حق
یاد دارش چون زمن کیری سبق

Dört şeydir mekremet-pîrâ-yı dîn
Hak kerâmâtında ey zât-ı fatîn

Ders alınca benden ol dördü tamâm
Ezber eyle hıfzına kıl ihtimâm

Kullarına Hak Te'âlâ hazreti
Eylemiş ikrâm ol dört hasleti

Her biri bir lutf-ı Hakdır âdeme
Ezber etmek müstehakdır âdeme

Fâide vermez fakat ezber eylemek
Mûcibi üzre 'amel etmek gerek

اولا صدق زبانت در سخن
بعذر ان حفظ امانت فهم کن

Evvelâ sözde olan sıdk-ı lisân
Bir kerâmetdir kula Hakdan inan

Sözde sâdık olanı herkes sever
Halk u Hak 'inde olur mu'teber

Ba'dehu hıfz-ı emânetdir biri
Ïyce fehm et bunı oldukça diri

Hâin olma ol hıyânetden beri
Kendini etme kerâmetden 'ari

Ol ki asla sözine katmaz yalan
Sâdıkînden sayılır ol bî-gümân

پس سخ هست از کرامات اله
فضل حق دان کر نظر داری نگاه

165

Pes kerâmât-ı İlâhîden dahi
Bir kişi 'âlemde olmakdır sahî

Pek büyük ikrâmıdır Hakkın sehâ
Ey ne mutlı ol kula kim dâimâ

Müstehak olanlara eyler 'atâ
Lutf u ihsân etmede etmez hatâ

Hem dahi Hakkın mezîd fazlı bil
Gözünü mahfûz edersen ey nebîl

Ya'ni bakmazsan eger nâ-mahreme
Fazl-ı Hakka mazhar olmuşsun heme

تا توافي دور باش از سود خوار
زا نکه هست از دشمنان کرد کار
قال الله تعالي
وأحل الله البيع وحرّم الربوا²⁴¹

وقال تعالي
ومن عاد اي الي الربوا فاولئك اصحاب النار وفي الحديث من احتكر فهو
ملعون²⁴²

Kudretin yetdiği rütbe ey velîd
Kendini fâiz yiyenden kıl ba'îd

Sûd-ı h'âr ehl-i ribâdır kıl hazer
Gördigin yerde bile etme nazar

Ehl-i nâra mülhak oldı sûd-ı h'âr
Hakkın a'dâsından olmuşdur şümâr

Sûd-ı h'âra etme asla i'tibâr
Mâl u mülki olsa dahi bî-şümâr

²⁴¹ Yüce Allah buyurdu: Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı.

²⁴² Yüce Allah buyurdu: Kim faize dönerse, onlar ateş (cehennem) ashabı (halkı)dır. Ve hadiste (geldi) kim stoklarsa (temel gıda maddelerini) o lanetlenmiştir.

Ehl-i nâr oldığı gibi sûd-ı h'âr
Dahi mel'ûn oldu ehl-i ihtikâr

هر کرا حق داده باشد این چهار
باشد آنکس مؤمن پر هیز کار

كما قال الله تعالى
والعاقبة للمتقين²⁴³

وقال تعالى
وجنة عرضها السموات والارض اعدت للمتقين²⁴⁴

Her kime bu dördi Hak kılmış 'atâ
Olur ol kes mü'min-i ehl-i takâ

Hakkın ihsân u kerâmâtı olan
Ol çihâr eltâfa mazhar mü'minân

Muttakînden 'add olunurlar hemân
'Âkıbet anlar içindür bî-gümân

Sa'y kıl ol dörde mazhar olmağa
'Âkıbetde hayr-ı vâfir bulmağa

Muttakîn için müheyyâdır cinân
Böyle hükm etmiş cenâb-ı Müste'ân

هر که رازت پیش مردم کرد فاش
همدم آن ایله باطل مباح

Nâs önünde kim ki sırrın etdi fâş
Olma ol bâtil oğuzla arkadaş

166

Hemdem olma öyle ahmak bâtıla
Açma sırrın öyle nâdân câhile

Sohbete lâyıq degildir nâ-tırâş
Bî-mubâhâ sırrı eyler halka fâş

²⁴³ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Akıbet (iyi sonuç) takva sahiplerinindir.

²⁴⁴ Yüce Allah buyurdu: Alanı gökler ve yeryüzü kadar olan cennet muttakiler için hazırlanmıştır.

‘Aklı ermez ‘âleme rüsvâ eder
Sırrını ol demde kim ifşâ eder

Zann eder kendüsini bir râzdân
Söylediğin sırrı eyler dâstân

هرکه باشد مانع عشر وز کات
وانکه غافل وار بکزارد صلات

قال الله تعالى
وأتواحقه يوم حصاده²⁴⁵

قال الله تعالى
فويل للمصلين الذين هم عن صلاتهم ساهون الذين هم يراؤن يمنعون الماعون²⁴⁶

Kim ki mahsûlâtının vakt-i hasâd
Mâl-ı mîrî hakkına eyler fesâd

Men‘ eder ‘aşrin edâ etmez tamâm
Hakkı hak etmekde kılmaz ihtimâm

Dahi ol bir kimse kim vermez zekât
Hakkın emri üzre kılmaz sebât

Hem dahi ol kim namâzın dâimâ
Gafilâna eyler eylerse edâ

İhtimâm etmez salâtın şânına
Hem ri‘âyet eylemez erkânına

بر حذر باش از چنان کس زینهار
تانباشي در جهان بیار زار

Ol makûle kimselerden kıl hazer
Pek sakın anlardan ey cân peder

Olma ol nâ-hak-şinâsâna karîn
Olmayasın cihânda çok enîn

²⁴⁵ Yüce Allah buyurdu: Hasat günü hakkını veriniz.

²⁴⁶ Yüce Allah buyurdu: Namazlarına gafil olanlara yazıklar olsun ki onlar gösteriş yaparlar ve en ufak iyilikleri (yardımları) dahi engellerler.

İhtirâz etmezsen anlardan eger
Başına çok şey gelip verir keder

Nâle vü feryâd edersin ‘âkıbet
Kendini berbâd edersin ‘âkıbet

Ol ki farzullâha etmez ihtimâm
Hiç sana eyler mi artık ihtirâm

در صفت ترك خشم و قهر كويد
در كدراز چار خصلت زينهار
تانوز دمر ترا بيار نار

Dört hasletden sakın geç ey püser
Tâ seni çok yakmaya nâr-ı sakar

Cân u dilden dinle bu pend-i nevi
Düşmeyesin nâre sûrı ma‘nevi

167

Terk edip geçmezsen anlardan eger
Nâr-ı hüsrâna düşersin ser-be-ser

Anların her kim yanaşsa yanına
Nâr-ı hasret işler anın cânına

Âteşîn-meşrebdır ol hûy-ı çihâr
Eyler âhir sâhibin ilkâ-yı nâr

لذت عمرت اكر بايد بدهر
باش داعم بر كدراز خشم و قهر

Ger sana dehr ü zamânda ey püser
Lezzet-i ‘ömrün gerekse ser-be-ser

Ol hazer üzre gazabdan dâimâ
Eyle hışm u kahrdan kendin cüdâ

Kimseyi kalkışma makhûr etmege
İntikâm almak için hor etmege

Muztarip eyler seni zîrâ bu hâl
Zehr-nâk olmakda âhir ihtimâl

Kande kaldı lezzet-i ‘ömr ü zamân

Belki vaktin zehr ile olur revân

چون نکر دد خلق با خلق توراست
کر بخوي مردمان سازي رو است

Halk-ı ‘âlem çün senin hûyun ile
Toğrı olmaz gitmede suyun ile

Ya‘ni görsen kim zamân uymaz sana
Sen zamâne halkına uysan sezâ

Âdemânın hûyî ile dahi sen
Kendine versen sezâdır bir dûzdan

Mevki‘inde belki vâcibdir bu hâl
Yohsa tenhâ kalır âdem lâ-muhâl

Şer‘a ammâ kim muvâfıksa eger
Yohsa şer‘ üzre degilse kıl hazer

زانچه حاصل نیست دل خرسند دار
کوش دلراجانب این پند دار

Gönli kâni‘ tut o şeyden kim husûl
Bulmaya anın için olma melûl

Çün erenler hâzıra kılmış du‘â
Sem‘-i cân tut bu nasîhatden yana

İktifâ kıl zerre-i mevcûd ile
Şâd olma zerre-i mev‘ûd ile

Fevt olan şey üzre me’yûs olma hîç
Her ne olur ise olsun ol behîc

Fâide vermez teessüf eylemek
Fevt olan şeye tekellüf eylemek

168

اي خليفه تكيه بر دولت مكن
ياد دار از ناصح خود اين سخن

Ey halîfe hîç tayanma devlete
Bak ‘adâletle umûr-ı millete

Mâl u mülke etme kat'an i'timâd
Ol tevekkül Hakka eyle istinâd

Millet ü dîni himâyet eyle hoş
Zîr-i destâna ri'âyet eyle hoş

Nâsıhından işbu sözi ezber et
'Adl u dâd ile cihânda toğrı git

Bak Süleymân ile Yûsuf hazreti
Buldılar devlet içinde devleti

سود نکند کر کریزی از قضا
هر چه می آید بدان میده رضا

Fâide etmez eder isen firâr
Ol kazâdan kim ezel bulmuş karâr

Gerüye dönmek muhâl oldu kazâ
Her ne vâki' olsa ana ver rızâ

Her kazâyâ râzı ol etme ceza'
Fâide vermez sana etmek feza'

Karşu turulmaz kazâ-yı mübreme
Hükm olunmuşsa ezelden âdeme

Ger mu'allak ise ammâ bir kazâ
Karşılıyıp red eder anı du'â

هر که او باد داستان یکدل بود
جمله مقصودش حاصل بود

Kim ki ahbâbı ile yek-dil olur
Gönlünün maksûdı hep hâsıl olur

Dostlarıyla kim ki eyler ittihâz
Her nasıl isterse olur ber-murâd

Maslahat düşdükde zîrâ dostlar
Kalb ile kâlib ile himmet eder

Tâ vücûda gele bir vefk-i merâm
Sa'y edip eylerler iyce ihtimâm

Şol ki ahbâbıyla etmez ittifâk

Nâil-i maksûd olamaz bir vifâk

در بیان بی و فایبی جهان کوید
در جهان دافی که کردد مقبر
آنکه او را پاک می باشد نظر

169

‘Âlem-i dünyâ da âyâ ey püser
Kim olur bilir misin pek mu‘teber

Söyleyem gûş eyle bilmezsen eger
Ol olur kim pâk olur anda nazar

Ya‘ni etmez halka şehvetle nazar
Belki eyler çeşm-i ‘ibretle nazar

Kîmyâ eyler türâbı çeşm-i pâk
Bir olur ‘inde anın sîm ü hâk

Dîde-i hak-bîne mâlik az olur
Anın için mu‘teber mümtâz olur

کم کند باکس وفا این روز کار
جو روار و نیستش با مهر کار

Eylemez halka vefâyı bu cihân
İ‘timâd etme cihâna ey civân

Yüzüne gülse beş on gün rûzigâr
Ağladır aylarca sonra zâr zâr

Kimseye yokdur vefâsı ‘âlemin
Muztaribdir hâs u ‘âmı âdemin

Tutar istidrâc-ı mihnetle işi
Yok anın mihr ü muhabbetle işi

Mihri var ammâ degildir mihribân
Kimseye yâr olmadı fânî cihân

آنکه با توروز غم می بست کار
روز شادی هم بپرست ز ینهار

Gam günü ol kim seninle ey nigâr
Birleşip iş bağladı hem oldı yâr

Kara günde gam-güsârın olanı
Şâdumânlık günü elbet sor anı

Hâlini tefîşe istikbâl kıl
Lutf u ihsâna muvâfık hâl kıl

Etdigi ihsânı nisyân eyleme
Ni‘met-i evlâya küfrân eyleme

Dostluk hakkın unutma yâd kıl
Sende anın işine imdâd kıl

روز نعمت کر تو پردازي بکس
روز محنت باشدت فریاد رس

قال الله تعالى
ان الله لا يضيع اجر المحسنين²⁴⁷

Ni‘metin vaktinde ey merd-i ganî
Merd olup gerçekden olmazsın denî

170

Bir kesin sûret verürsen işine
Kalkışırsan hâlinin tefîşine

Sen düşersin mihnete bir gün eger
Vakt-i şiddetde gelip nusret eder

İrişir imdâdına mihnet günü
Senden iylik gördi çün ni‘met günü

Lutf u ihsân sanma kim zâyî‘ olur
Etdigin iylik sana râci‘ olur

چون بیایي دولتي از متعان
اندران دولت مبراز دوستان

Çünkü Hakdan bulasın bir devleti
Kesme dostlardan o demde ülfeti

Hak i‘ânet eyleyip ya‘ni sana

²⁴⁷ Yüce Allah buyurdu: Allah iyilik yapanların mükafatlarını zayi etmez.

Eylese bir devlet-i ‘uzmâ ‘atâ

Rütbe-i ‘ulyâya ersen nâgehân
Bulsan akrânın içinde yüce şân

Yâd et ahbâbınla eski sohbeti
Dostlarından kesme kat‘a ülfeti

İltifât eyle yine akrânına
Tâ gele rif‘at ziyâde şânına

مر ترا هر کس که یار غم بود
چون رسد شادی همان همدم بود

Her kim olursa senin yâr-ı gamın
Vakt-i şâdî erse ola hemdemim

Vakt-i gamda çünkü oldı râgıbın
Olmalı yevm-i ferahda sâhibin

Gam-güsâr oldı çü mihnetde sana
Lâzım olmak yâr-ı mihnetde sana

Pes sana vâcib olan anı hemân
Arayıp buldurmalısın ey cüvân

Vakt-i şâdîde sana hemdem ola
Belki her esrârına mahrem ola

در صفت معرفت حق میکوید
معرفت حاصل کن ای جان پدر
تابیابی از خدای خود خبر

Ma‘rifet tahsîl eyle ey püser
Tâ bulasın kendi Rabbinden haber

Ma‘rifetdir merdi dil-âgâh eden
Kâmil insân ‘ârif-billâh eden

171

Seyyid-i dânâ-yı cümle ‘ilm ü fen
Böyle nakl etmiş demişdir tâ ki ben

Şeyh Zeynü’ d-dîne vâsıl olmadan
Hâliyâ kurtulmamışdım Rafzden

Çün 'Alâü'd-dîne erdim nâgehân
Oldı Hakka ma'rifet bende 'ıyân

هرکه او را معرفت حاصل نشد
هچ با مقصود خود واصل شد

قال الله تعالی

وما خلقت لملجن و الانس الا ليعبدون ای لبعرفون²⁴⁸

Ma'rifet her kimde hâsıl olmadı
Hiç maksûdına vâsıl olmadı

Ya'ni ol kim Hakkı esmâsı ile
Cümle-i evsâf-ı 'ulyâsı ile

Oldığı mikdâr-ı makdûr-ı beşer
Ma'rifet tahsîl etmezse eger

Hiç bir maksûdı hâsıl olmadı
Menzil-i matlûba vâsıl olmadı

Ma'rifetdir asl-ı hilkatden murâd
Anın için halk olunmuşdur 'ibâd

هرکه عارف شد خدای خویش را
در فنا پند بقای خویش را

Kim ki 'irfân-ı hakîkî ile ol
Kendi vicdânıyla Hakkı bile ol

Nefsinin ef'âlin istihlâk ede
Hakkı evsâfı ile idrâk ede

Rûtbe-i 'ayn-ı fenâda nâgehân
Görür ol kendi bekâsın bî-gümân

Her kim ister hâsılı Hakla bekâ
Nefsi istihlâk edip eyler fenâ

Ma'nevi mevte denür ya'ni fenâ
Bâkiye olan hayâta hem bekâ

²⁴⁸ Yüce Allah buyurdu: Ben cinleri ve insanları yalnızca bana kulluk yapsınlar diye yarattım.

هرکه او عارف نباشد زنده نیست
قرب حق را لایق وار زنده نیست

Kim ki olmaz ‘ârif-billâh ol
Ya‘ni Hakdan olmaya âgâh ol

Zâhiren hayy olsa dahi hayy degil
Kurb-ı Hakka lâyıık olur şey degil

Kurba şâyân olmadı hissi hayât
Cümle hayvânâtda var ol sıfât

Mu‘teber olan hayât dâimâ
Ma‘rifetle nefis olmak kâime

172

Ma‘rifet olmaz veli ikdâm ile
İttikâ hemde sülûk-i tâm ile

نفس خود را چون شناسی با خطا
حق تعالی را بدانی با عطا

Nefsin anlarsan hatâ-kâr oldığın
Hakkı bilersen ‘atâ-kâr oldığın

Kalb-i insânîde ednâ ma‘rifet
Cümle-i evsâfdan hem bir sıfat

Nefs-i hayvâniyenin hâli hatâ
Oldüğünü bilip etmektir du‘â

Nefsinin her kim hatâsın fehm eder
Hak Te‘âlânın ‘atâsın fehm eder

Nâzımın bundan murâdı bî-gümân
Ma‘rifetden oldı ednâyı beyân

عارف آن باشد که باشد حق شناس
هرکه عارف نیست نبود جنس ناس

‘Ârif ol olur ki ola hak-şinâs
Olmayan ‘ârif degildir cins-i nâs

‘Ârif ismiyle müsemmâ olsa da
‘İlm-i ‘aklı bilse dânâ olsa da

Ol ki hakkı bilmeye ‘ârif degil
Maksad-ı asliye çün vâkıf degil

Ol makûle kimseye âdem deme
Mahrem-i esrâr edip hemdem deme

Âdem oldur kim hilâfet şânına
İ‘tinâ vü sa‘y eder ‘irfânına

هست عارف رابدل مهر و وفا
کار عارف حمد باشد باثنا

‘Ârifin kalbinde var mihr ü vefâ
‘Ârifin işi olur hamd ü senâ

Ya‘ni rûhânî muhabbetle vefâ
Kalb-i ‘ârifde olur pertev-nümâ

Hakka nisbet halka nisbet dâimâ
‘Ahdine peymânına eyler vefâ

Bunca ni‘met-i ma‘rifet i‘tâsına
Hamd eder her hâlde Mevlâsına

İşte budur bir nişânı ‘ârifin
Dahi vardır başka şânı ‘ârifin

هر که او را معرفت بخشد خدای
غیر حق را در دل او نیست جای

173

قال الله تعالی
ما جعل الله لرجل من قلبین²⁴⁹

Her kime Hak ma‘rifet ihsân eder
Gayr için yokdur anın kalbinde yer

Bir recül için iki kalb olamaz
Halkla meşhûn Hakkı bulamaz

Yâr ile agyâr sığmaz bir yere

²⁴⁹ Yüce Allah buyurdu: Allah bir adama (kişiye) iki kalp yaratmamıştır.

‘Asker ü hünkâr sığmaz bir yere

Kalb-i vâhid de ne mümkün halk u Hakk
İhtilâta ma‘rifet olmaz ehakk

Kalb ederse mâsivâyâ meyl eger
Ma‘rifetçün olmaz artık anda yer

نزد عارف نیست دنیار اخطر
بلکه بر خود نیستش هر کز نظر

‘İnd-i ‘ârifde cihânın hürmeti
Yokdur asla i‘tibâr u ‘izzeti

Çünkü dünyâ vü cihân mahlûkdur
‘Ârifin mahlûka meyli yokdur

Belki kendi cânına etmez nazar
‘Ârif-i vâlâ-makâm ‘âli-basar

Hakdan artık mâ‘adâyâ iltifât
Eylemez ‘ârif olan pâkîze-zât

Hakla Hak olmuş sivâyı n’eylesin
Aslı bulmuş mâ‘adâyı n’eylesin

معرفت فانی شدن در وی بود
هر که فانی نیست عارف کی بود

Ma‘rifet dedikleri emr-i ‘azîm
Hakda fânî olmak olur ey selîm

Ya‘ni bi’l-cümle sıfâtı ile ‘abd
Belki de ef‘âl u zâtı ile ‘abd

Zât-ı Hakda mahv u müstehlik olur
Ya‘ni ‘aynu’l-cem‘ rütbesin bulur

Kim ki vech ile fâni olmaya
Tab‘ı feyz-i cûd kânı olmaya

Fi’l-hakîka ol kaçan ‘ârif olur
Ma‘rifet esrârına vâkıf olur

عارف از دنیا و عقبی فار غست
زا نچه باشد غیر مولی فار غست

‘Ârif-billâh olanlar bî-gümân
Fârig-i dünyâ vü ‘ukbâdır hemân

174

Hak ile her hâlde âmâdedir
Mâsivâdan fârig ü âzâdedir

Kalbin etmişdir ta‘allukdan beri
Olmaz anda hiç Hakkın dîgeri

Hâdım-ı Hakdır ki ‘abd-i hâsdir
Başdan ayağa degin ihlâsdir

Ya‘ni ehlullâh olup Hakka muzâf
Gayr ile etmez kabûl-ı ittisâf

همت عارف لقای حق بود
ز آنکه از خود فاقی مطلق بود

‘Ârif-billâh olanın himmeti
Gice gündüz kasd u sa‘y u gayreti

Rü’yet-i bârî likâ-yı Hak olur
Kendiden çün fâni-i mutlak olur

Ya‘ni ef‘âl u sıfât u zâtını
Belki bi’l-külliyeye mevcûdâtını

Mahv edip bulmuşdur ol külli fenâ
Olmaz anın himmeti illâ likâ

İşte olmak isteyen ‘ârif-sıfat
Böyle tahsîl etmelidir ma‘rifet

باچه ماند این جهان کویم جواب
آنکه پند آدمی چیزی بخواب

Niye benzer bu cihân diyem cevâb
Ger suâl eylersen ey fikri savâb

Ana benzer kim menâmında kişi
Göre bir şey ya ki ede bir işi

Ya eline gire bir çok sîm ü zer

Yâ der-âgûş ede bir zîbâ-püser

Yâ ede bâğ u gülistâna güzer
Hemdem ola anda vâfir kimseler

Gördiği şeyler olup cümle hayâl
Sayd-ı zıll-ı tayr-veş emr-i muhâl

چون شود بيدار از خواب عزيز
حاصلي نبود ز خوابش هچ چیز

Ey ‘azîzü’l-kadr olan ‘âlî-vücûd
Mazhar-ı esrâr-ı ma‘nâ-i şühûd

Uyanır çün uykudan ol nâgehân
Hâsıl olmaz ana bir nesne ‘ıyân

Gördiği şeyler hayâl-ender-hayâl
Kim vücûd-ı hâricisidir muhâl

Bâğ görürse bâğdan yok bir eser
Destine geçmez velev bir verd-i ter

175

Sâirin bi’l-cümle kıl ana kıyâs
Öyle bil bu günü ey makbûl-ı nâs

همچنين چون زنده امثاد و مرد
هچ چیزی از جهان با خود نبرد

Böylece bir sağ kimse çün düşer
‘Âlem-i dünyâdan ‘ukbâya gider

Kendisi ile cihândan bir eser
İletemez mâl u mülk u sîm ü zer

Emti‘a eşyâ bütün bunda kalır
Alsa alsa birkaç arşun bez alır

Bâğ bağçe dirhem ü dinar u dâr
Hânedede zâd u zahîre her ne var

Cümlesi bir var imiş bir yok imiş
Bunda kalır az imiş ya çok imiş

هر کرا بودست کردار نکو
در ره عقبا بود همراه او

Her kimin ancak iyi işi olur
Âhîret yolında yoldaşı olur

Ol zamân kim dâr-ı ‘ukbâya gider
Bu ribât-ı köhnedden rihlet eder

Sâliha a‘mâl ana yoldaş olur
Ya‘ni dünyâda olan eşyâ degil

‘Âkıl isen eyleme agyârı yâr
Kendüne yâr olanı kıl ihtiyâr

این جهان را چون زنی دان خو بر دی
خویش را آراید اندر چشم شوی

Bu cihânı mer’e-i hüsnâ gibi
Bil eyâ ‘akl u fetânet sâhibi

Kendini ziyetleyip tezyîn eder
Kocasının gözine şîrîn eder

Vesme gâze sürünür saçın tarar
Zevcini aldatmağa hîle arar

Gösterir pırlanta gibi gevherin
Âl ile aldatmak ister şevherin

Celb için kendine mekr ü hîledir
Bir taraftan cânına diş bilebilir

176

مرد را می پرود اند کنار
مکر و شیوه مینماید بیشمار

Ol zen-i mekkâre-tab‘ u sahte-rûy
Pîre-zen-i dünyâ gibi câdûy-hûy

Âdemi besler kucağında hemân
Mekr ü şîve sayısız eyler ‘ıyân

Gâh nâz u şîve eyler ki ‘itâb
Gâh keskinlik gehi hüsn-i hitâb

Hâlden hâle eder nakl-i ülfeti
Gösterir gûyâ muhbbet sûreti

Kocası ahmak ise magrûr olur
Zan eder gerçek sever mesrûr olur

چون بيايد شوي خفته نا كهاي
بي كمان ساز و هلاکش آن زمان

Çün kocasın uyumuş bulur hemân
Gâfil ü magrûr olmuş nâgehân

Şübhesiz anın helâkin ol zamân
Düzer ol gaddâre-i hind-i cihân

Düzdigi şey'e hemân sûret verir
Her ne verse âdeme gaflet verir

Gâfil olma aç gözün ey hûşyâr
Hîle hud'a sâhibine olma yâr

Bî-vefâ yâre muhabbet eyleme
Kendine ihlâki da'vet eyleme

بر تو بادا اي عزيز باهنر
کز چنين مكاره باشي بر حذر

Ey hünerlü nâmver-i cân-ı 'azîz
Sâhib-i idrâk-i pâk ehl-i temîz

Böylece mekkâreden lâzım sana
Kim hazer üzre olasın dâimâ

Olmaya tâ bâdi-i sûrı helâk
Ol zen-i mekkâre şûh u şîve-nâk

Hem 'acûz-ı dehrden ol bî-niyâz
Kıl helâk-i ma'nevîden ihtirâz

Bakma dünyâ sûret-i zîbâsına
Verme gönlün ziynet ü dîbâsına

در صفت درع كوید
درورع نهابت قدم باش اي پسر
كر همي خواهي كه باشي معتبر

177

كما قال الله تعالى
ان الله يحب المطهرين²⁵⁰

Ol vera‘da ey oğul sâbit-kadem
Olasın ister isen ger muhterem

İctinâb et şübhelü şeyden müdâm
Olmaya tâ kim husûsâtın harâm

Necs-i sûri ma‘neviden kıl hazer
Kim mutahhar olanı Mevlâ sever

Sevmez asla şey’i nâ-pâk olanı
Zâhir ü bâtın necis-nâk olanı

Şübhelü olan yere basma ayak
Cânib-i takvâya eyle iştiyâk

خانه دین کردد آباد از ورع
لیک میکیردخر ابی از طمع

Dîn evin ma‘mûr eder zühd ü vera‘
Lîkin ol beyti harâb eyler tama‘

Şübheden perhîz etmekden olur
Dîn evi ma‘mûr u dü-şenlik bulur

Lîk anı vîrîn eder hırs u tama‘
Kim tama‘dır mâni‘-i zühd ü vera‘

Olamaz tamâ‘ olan ehl-i vera‘
Şübhelü şey cem‘ eder ehl-i tama‘

Zühd ü takvâdır esâs-ı beyt-i dîn
Anı tahrîb eyleyendir hırs u kîn

هرکه از علم ورع کیرد سیق
دور باید بودش از غیر حق

‘İlm-i nâfi‘den vera‘dan kim sebak

²⁵⁰ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Şüphesiz Allah temizlenenleri sever.

Tutsa olur ol kimsene ehl-i Hak

Kimde kim olsa vera‘ ya‘ni kavî
Dahi bilse n’olduğunu ma‘nevi

Uzak olmak mâsivâ-yı Allâhdan gerek
Tâ ki gerçekten ola ol pâk etek

Mâsivânın cümlesinden dûr olur
Öyle kimse halkdan mehcûr olur

‘İlm ü idrâk u vera‘ tâm olsa ger
Halk-ı ‘âlemden ser-â-ser el çeker

رستکاري از ورع پيدا شود
هرکه باشد بي ورع رسوا شود

Hak Te‘âlâ hazretinden havf u bâk
Dâimî sûretde olmak ters-nâk

178

Hep vera‘la zühdden peydâ olur
Zühd-i tâmı olmayan rüsvâ olur

Şübhelü şeyden kim etmez ictinâb
Kalbi kâsidir anın bî-irtiyâb

Havf u haşyet etmez Allâhdan o kes
Olur olmaz şey’e olur dest-res

El sunar belki harâma ‘âkıbet
Olur ol rüsvâ-yı dünyâ ahret

باورع هرکس که خودر اکر در است
جنبش و آرامش از بهر خداست

Kim vera‘la kendin etdi müstakîm
İşte oldur sâhib-i kalb-i selîm

Ya‘ni takvâ-yı hakîkî ile kim
Toğrı yola gıtdi oldı müstakîm

Hakdan ötürüdür her işi
Tavr u mişvârî sükûnet edişi

Pâk olup agrâz-ı nefsâniyeden
Hakla Hak olmuşdur ol pâkîze-ten

Kendi nefsiyçün iş etmezse kişi
Âhiretde yok hesâb ile işi

انکه از حق دوستي دارد طمع
در محبت کاذبش دان بي ورع

Ol ki Hakdan dostluk tutar tama‘
Eyler izhâr-ı muhabbetle vela‘

Anı kâzib bil muhabbetde eger
Zühd ü takvâsız olursa ey püser

Olmasa şer‘ ü hakikatce vera‘
Her ne rütbe dostluk eylerse tama‘

Sen yalancı bil o da‘vâda anı
Sevmez Allâh muttakî olmayanı

Sevdigi nehy etdigi şeyden muhib
Dâimî sûretde olur müctenib

چيست تقوا ترکه شبهات و حرام
از لباس واز شراب داز طعام

Zühd ü takvâ u vera‘ dersin nedir
Ol ki ya‘ni şübhelü bir nesnedir

İhtimâli ola hill ü hürmete
Olmaya bir vechi gâlib fikrete

Anı terk etmektir ey ‘âlî-makâm
Şübhe yok terkinde olursa harâm

Cümle me’kûlât u meşrûbâtıdan
Dahi mat‘ûmât u melbûsâtıdan

179

Şübhelü olursa hiç etmez tama‘
Zühd ü takvâ sâhibi ehl-i vera‘

هرچه افزو نست اکر باشد حلال
نزد اصحاب ورع باشد و بال

کماورد

حلا لها حساب و حرامها عذاب²⁵¹

Zikri sebkat eden ekl ü şürbden
Dahi başka şeyden ey pâkîze-ten

Her ne zâiddir eger olsa helâl
‘İnd-i ehl-i zühde olur vebâl

Şeylerin vardır helâlinde hesâb
Hem dahi vardır harâmında ‘azâb

Olsa hâcetden ziyâde şey eger
Eyler erbâb-ı vera‘ andan hazer

Zâid olur meş‘ar-ı hırs u tama‘
Eylemez anı kabûl ehl-i vera‘

چون ورع شد یار با علم و عمل
حسن اخلاصت بیایدی خلل

Çün vera‘ ‘ilm ü ‘amelle oldı yâr
Hüsn-i ihlâsın gerek ey hûşyâr

Muttasıl ihlâs lâzımdır sana
Olmaya ol zühde çirk-i riyâ

Bî-halel ihlâsdır asl-ı ‘amel
Eylemez bî-asl olan fer‘i emel

Aslsız fer‘ olmaz asla mîvedâr
Fâsid olur vermez âhir berg ü bâr

Her ‘amelde muhkem ihlâs olmalı
Hâlise niyyet ile hâs olmalı

نا کهان ای بنده کر کردی کناه
توبه کن در حال و عذر آن بخواه

Ansız etdikse günâh ey ‘abd-i Rab
Tevbe kıl derhâl vü ‘özrin kıl taleb

²⁵¹ (Hadiste) geldiği gibi: Helali hesap harami azaptır.

Bulsa gafletle hatâsından vukû‘
Hîç te’hîr etme kıl Hakka rücû‘

Tâib ü müstagfîr ol ol dem hemân
Geçmesin ol cürme bir vâfir zamân

Setrini eyle taleb ‘özrin dile
Etdigin zenbi getir cân u dile

Cân u dilden eyle istigfâr tâ
Mağfîret kılsın ‘akîbinde Hudâ

180

چون كناه نقد آید در وجود
توبه نیه ندارد هیچ سود

Çün vücûda gele hâzır bir günâh
Tevbe lâzımdır o dem bî-iştibâh

Veresiye tevbe vermez fâide
Bil olur cürm ü günâhın zâide

Yâ ölürsün yâ unudursun hemân
Tevbesiz gitmiş olursun nâgehân

Elde fırsat var iken ol tevbe-kâr
‘Afv ide derhâl anı âmürz-gâr

Tevbeyi te’hîr eden olur helâk
Kim günâh insânı eyler zehr-nâk

در انابت کاهلی کردن خطاست
برا میدزند کافی کان هواست

قال الله تعالی
وا نیبوا الی ر بکم²⁵²

Tevbede tenbellik etmekdir hatâ
Ber-hayât olmak ümîdiyle dehâ

Ol ise ‘ayn-ı hevâdır ey fetâ
Bir nefesdir ‘ömr-i gâfil olsa hâ

²⁵² Yüce Allah buyurdu: Rabbinize dönünüz.

Kesmesin birdenbire anı ecel
Ber-hevâdâr etdigin tûl-ı emel

Çünkü yokdur vakt-i ma‘lûm-ı ecel
Ân-ı vâhidde gelişi muhtemel

Niceler bu vechle rihletdedir
Ekseri ammâ yine gafletdedir

در صفت شرف خدمت کوید
تاتوا في اي پسر خدمت کزین
تاشود است مرادت زیرزین

Sende tâ kim var ey oğul iktidâr
Halka hıdmet etmegi kıl ihtiyâr

Gayrı şeyden hıdmeti o rind ile
Tâ murâdâtın eger illeti ola

Anın olursa eger tahtu’r-rikâb
Zabtı âsândır sana bî-irtiyâb

Hıdmeti ya‘ni idersen ihtiyâr
Matlaba irersin olup bahtiyâr

Mürşide hıdmet eden lâ-cerem
Olur ol mahdûm-ı esmâ vü hakem

بنده چون خدمت مردان کند
خدمت او کنبد کردان کند

181

Hak Te‘âlânın çü bir sâdık kulı
Cân u dilden hazrete ‘âşık kulı

Hak yolunda erlere hıdmet ide
Hıdmet-i şâyeste bî-minnet ide

Ol ki böyle hıdmeti her ân ider
Ana hıdmet kubbe-i devrân ider

Çünkü kâmil mürşide hıdmet hemân
Hakka hıdmetdir efendi bî-gümân

Hakka hıdmet edene ey gâfilûn
Hıdmete me'mûrdur bütûn

بهر خدمت هر که بر بندد میان
باشد از آفات دنیا در امان

Hıdmet-i merdân için her kim 'ıyân
Sa'y u ikdâm ile bil bağlar hemân

Olur âfât-ı cihândan dâimâ
Gûşe-i kehf-i amânda pür-safâ

Âfet-i nefsiyeden bulan rehâ
Olmaz âhât-ı cihâna mübtelâ

Hak Te'âlâ hâdime hürmet ider
Çünkü ehl-i Hakka ol hıdmet ider

Ortada var çün kavi bir ittisâl
Hak kılar andan belâyı infisâl

هر که پیش صالحان خدمت کند
ایزدش بادوات و حرمت کند

Ki ki sâlihler huzûrında müdâm
Anlara hıdmetle eyler ihtirâm

Hak Te'âlâ hazreti anı hemîn
Devlete hem hürmete eyler karîn

Muhterem olan 'azîze ihtirâm
Bâ'is-i hürmet olur Hakdan müdâm

Devlete mazhar olur 'ukbâda hem
Sâlihâne hıdmet eden lâ-cerem

Verir insâna kerâmet devleti
Ol mülûk-i ma'neviye hıdmeti

خاد مانرا هست در جنت ماب
روز محشر بی حساب و بی کتاب

Sâlihâne hıdmet edenler için
Sâdikâne hürmet edenler için

Cennet-i a'lâ içinde var meâb

Anlar yokdur hesâb ile kitâb

182

Kabrden meb'ûs olundukda hemân
Cennete toğrica olurlar revân

Sâlihâne olunan hıdmet bütün
Sâliha a'mâlden olur füzûn

Yevm-i mahşerde anın çün bî-hesâb
İdecekler cenneti hüsnü'l-meâb

خادمان باشند اخوان را شفیع
جای ایشان در جنان باشد رفیع

Hâdımân-ı ihvâna olurlar şefî'
Yerleri cennâtda olur refî'

Ehl-i Hakka hıdmetin edenler dahi
Halka iderler şefâ'at ey ahi

Ya'ni olurlar şefî'-i mü'minîn
Ger karâbet ola ger ihvân-ı dîn

Yarlıgar 'ukbâda Mevlâ anları
Cennet-i a'lâda artar şânları

Oldılar dünyâda hıdmet erleri
Yüce olur anda elbet yerleri

کرچه خادم عاصی و مفسد بود
بهتر از صد ممسک عابد بود

Hâdım-ı merdân-ı meydân-ı vefâ
'Âşık-ı dîdâr bâ-kalb-i safâ

Ehl-i 'isyân u günehkâr olsa da
Kendi nefsince tebehkâr olsa da

Râh-ı Hakda etdigiyçün lutf u cûd
Ya'ni ehl-i Hak için bezl ü cûd

Pek çoğından ehl-i imsâk 'âbidin
Kendi kendisi begenmiş zâhidin

Cümlesinden anların evlâ olur
Hak katında rütbesi a‘lâ olur

اجر و مزد صأ مان و قأمان
ميد هد هر خادمي را متعان

Etdiği ihsânı Hak sâimlere
Giceyi ihyâ eden kâimlere

Lutf ider her hâdime ol Müste‘ân
Hıdmete olduklarıyçün kâimân

Ehl-i hıdmet sâim olsun olmasın
Nefsi için kâim olsun olmasın

Olduğuyçün gayrıya hıdmet-güzâr
Ehl-i Hakkın hıdmetinde bî-karâr

Lutf eyler Hak Te‘âlâ hazreti
Anlara dahi o müzd ü ücreti

183

بهر خدمت هر که بر بند و کمر
از در خست معرفت یابد ثمر

Kim ki hıdmetden için bağlar kemer
Bulur ol ‘irfân ağacından semer

Ya‘ni her kim eyleyip bend-i nitâk
Hıdmet ide bâ-kemâl-i iştiyâk

Ehl-i Hakkın hıdmetinde dâimâ
Dikilir ağaç gibi subh u mesâ

Gösterir ikdâm u cidd ü ihtimâm
Hıdmet eyler pîre bir vefk-i merâm

Mazhar-ı feyz-i İlâhî olur ol
Mîve-i ‘irfân Hakkı bulur ol

هر که خادم شد جنانش مید هند
هم ثواب غاز یانش مید هند

Her kim oldı ehl-i Hakkın hâdimi
Âsitân-ı devletinin kâdimi

Cânib-i Bârî Te‘âlâdan ana
Olunur cennetler ihsân u ‘atâ

Sâha-i merdânda dâim olup
Gice gündüz hıdmete kâim olup

İtdigiçün nefsi râhatdan beri
Eylemiş olur cihâd-ı ekberi

Ana gâziler sevâbı verilir
Gâziyân ile berâber dirilir

در اکرام مهمان میگوید
ای برادر دارمهمان را عزیز
تا بیایي عزت از رحمت یونیز

Ey karındaş-ı e‘izz ü ekberim
Ya‘ni cânımdan mu‘azzez dâderim

Hânene konuk gelirse tut ‘azîz
‘İzzet ü ikrâm ile pek temîz

Rûy-ı handân ile istikbâl it
Hıdmet ü it‘âmına ikbâl it

Tâ ki ol Rahmân olan Allâhdan
‘İzzet ü hürmet bulasın dahi sen

Vâsi‘u’r-rahme olan Mevlâ dahi
Rahmetiyle yarlıgasun ey ahi

184

مؤمنی کوداشت مهمان را نکو
هق کشاید باب رحمت را براو

Tutdı bir mü‘min ki mihmânı iyi
Lutf ile karşılayıp açdı kapu

Hak açar ol kula bâb-ı rahmetin
Lutf edip müzdâd eyler ni‘metin

Ya‘ni ol kim zayfına ikrâm eder
Konuğın konuklayıp it‘âm eder

Feth-i bâb eyler ana Rabb-i Kerîm
Rızkını eyler ziyâd u müstedîm

Zâyi‘ etmez muhsinîn ecrin Hudâ
Kât-ender-kât ider müzdin ‘atâ

هرکه باشد طبعش از مهمان ملول
ازوي آزارد خدا وهم رسول

Her kimin tab‘ı misâfirden melûl
Olur etmez gülerek anı kabûl

İncinir andan Hudâ-yı Zü’l-celâl
Ya‘ni rahmet eylemez ol lâ-yezâl

İncinir dahi Resûlullâh hem
Zayfa ikrâm etmedir emr-i ehem

Olmasın tab‘ın misâfirden melûl
Kıl kemâl-i lutf ile anı kabûl

Şâri‘a her kim verir zîrâ ezâ
Şübhe yok kim la‘nete olur sezâ

بنده چون خدمت مهمان کند
خويش را شايسته رحمان کند

Bir kişi kim hıdmet-i mihmân ider
Kurb-ı Hakka kendini şâyân ider

Hak rızâsın bulur ol kul kim müdâm
Zayfa hıdmetde eder ikdâm-ı tâm

Vâsıl-ı kurb-ı İlâh olur o kul
Cân u dilden çün ider zayfı kabûl

Efdal-i a‘mâldir ikrâm-ı zayf
Ahsen-i ef‘âldir it‘âm-ı zayf

Bir ‘amel kim mavsıl-ı Mevlâ olur
Her ‘amelden lâ-cerem evlâ olur

هرکه مهمانرا بروي تازه دید
از خدا الطاف بي اندازه دید

Kim ki tâze yüzle mihmânı hemân

Karşu çıkdı gördi oldı şâdmân

185

Gördi Hakdan lutf u ihsân bî-kıyâs
Mazhar oldı ni‘mete ol hak-şinâs

Her ne rütbe olsa kuvvetlü hulûs
Zayf hakkında olursa bâ-husûs

Ecr ide ol mertebe taz‘îf olur
Bî-nihâye elife dek te’lîf olur

Lutf-ı Hak sığmaz ‘ukûl-ı âdeme
Rahmeti vâsi‘ ser-â-ser ‘âleme

از تکاف دور باش اي ميز بان
تا کرافي نبودت از ميهمان

Ey misâfir sâhibi olan kişi
Uzağ ol külfetden uzatma işi

Ya‘ni me‘kûlât u meşrûbâtta
Külfeti mûcib olan hâlâtta

Düşme ‘âdetden ziyâde külfete
Kendini dûçâr etme zahmete

Tâ ağırlık olmaya hâsıl sana
Gelmeye ya‘ni misâfirden ibâ

Bu cihetle ücretin noksân olur
Belki kârın bâ‘is-i hüsrân olur

هست مهمان از عطا عي کریم کریم
هرکه زو پنهان شود باشد هېم

Ol misâfir kim gelir tâ ki sana
Hak Te‘âlâ hazreti eyler ‘atâ

Hak ‘atâyâsından olur ey selîm
Kim ki andan gizlenir olur leîm

Bâis-i keffâret-i zenb ü günâh
Eyler anı ol kerîm olan İlâh

‘Abd-i Hak olmaz o kim pinhân olur
Belki nefse bende-i fermân olur

Nâgehâni zayfa kendin gizleyen
Olamaz itbâ‘-ı İbrâhîmden

خيره بر خوان كسي مهمان شود
چون رسد مهمان از و پنهان شود

Sofrasında şaşırır mihmân hemân
Kendini gizlerse andan mîzbân

Anlar istiskâl olunduğın hemîn
N’eylesin bilmez kalır hayret rehîn

‘Aklı başından gider hayrân olur
Hayretinden belki sergerdân olur

هرکه مهمانت شود از خاص و عام
پیش اومي باید آوردن طعام

Boğazından geçmez olur ol ta‘âm
Gam yiyici olur olmaz şâd-kâm

Sağlık ile gelmeyeydim dir hemân
Başına zindân olur cümle cihân

هرکه مهمانرا کرا مي مي کند
کوششي در نيك نامي مي کند

Her kim olur ise hâs u ‘âmdan
Zayfına kalma girü ikrâmdan

Önüne lâzımdır iletmek ta‘âm
Eyleme te’hîr it ikdâm-ı tâm

Ya‘ni ta‘cîl eylemek mendûbdur
Zayfa ikrâm etmeyen magdûbdur

Belki uzak yerden etmişdir nüzûl
Kıl anı hâzır ta‘âm ile kabûl

Aç olmakdır ziyâde ihtimâl
Yoldan olmuşdur vücûdı bî-mecâl

زانچه داري اندك و بيش اي پسر

برد باید پیش در ویش ای پسر

Kim ki 'izzetlü ider mihmânını
Gözedir hâle münâsib şânını

Mü'min ise mü'mine lâyük kirâm
Eyler îmâna münâsib ihtirâm

Kâfir ise ana göre hâlde
Bulunur ikrâm u istikbâlde

Böyle olan kimse a'lâ adına
Sa'y ider hayr ile ya'ni yâdına

Halk ana hüsn-i şehâdet ide tâ
Âhîret de ola makbûl-ı Hudâ

نان بده با جاءان بهر ندا
تاد هنت در بهشت عدن جا

Bulunan hâzır yemekden ey oğul
Az çok nân u nemekden ey oğul

Lâzım iletmek fakîrin önüne
İhtiyâc ehli hakîrin önüne

Zayf olsun olmasın merd-i fakîr
Gelse ana yiyecek bir nesne ver

Aza çoğa bakma ratb u yâbise
Lutf u ihsân ile köhne lâbise

Hak katında zâyi' olmaz hîç şey
Lutf eder ana mukâbil Rabb-i Hayy

187

وردفي الحديث
افضل الصدقة ان تشبع كبدًا جائعًا²⁵³

Açlara etmek 'atâ eyle müdâm
Hak rızâsıyçün kıl it'âm-ı ta'âm

²⁵³ Hadiste geldi: Sadakanın en iyisi (üstünü) aç gönlü doyurandır.

Cennet-i a'lâ içinde tâ sana
Vereler 'âli-makâm ey zü'l-'atâ

Câi'î eşbâ'da hayr-ı kesîr
Oldığım verdi haber bedr-i münîr

Ya'ni ol fahr-i risâlet nûr-ı Hak
Bir hadîsinde beyân etdi sadak

Cümle-i zî-rûha şâmil bir beyân
Oldığım fehm ile kıl i'tâ-yı nân

برتن عريان كه پوشد جامه
حق دبداور از رحمت نامه

Kim ki çıplak gövde üzre bir libâs
Giydirir eyler vücûdı ihtirâs

Rahmetinden Hak ana verir berât
Kurtulur nâr-ı cehennemden o zât

Verdiği câme olursa müstehak
'İtk-ı câme eyler anı zât-ı hak

Yazılır merhûm u magfûr olması
Ehl-i cennet ile mahşûr olması

Rahmetiyle Hak anı âbâd eder
Nâr-ı dûzahdan dahi âzâd eder

هرکه ثوبي برتن عاري دهد
در دو عالم ايزدش ياري دهد

Kim ki 'üryân zâta verir bir libâs
Hasbeten Allâh eder ilbâs-ı nâs

Hak dü-'âlemde anı mestûr eder
'Avn u nusret lutf edip mansûr eder

Nice setr etdiyse çıplak olanı
Öyle setr eyler dahi Mevlâ anı

Âfet-i kevnîyeden eyler masûn
Dahi 'ukbâda eder lutfin füzûn

Hulle-i cennetle ârâyiş verir

Cennet-i a'lâda âsâyiş verir

کر بر آری حاجت محتاج را
بر سراز اقبال یابی تاج را

188

Ger getirirsen husûle hâcetin
Ehl-i fakrın def' edersen şiddetin

Başın üzre devlet-i ikbâlden
Tâc bulursun safâ-yı hâlden

Ya'ni ehl-i fakr u ehl-i hâcetin
İhityâcın def' olursa 'âdetin

'İzzet ü ikbâl ile beynü'l-enâm
Şehriyârâne bulursun ihtirâm

Destgîr olmak fakîre dâimâ
Devlet-i 'uzmâyı mûcibdir şehâ

هر که باشد اوز دولتبختیار
خیر ورز و در نهان وا سکار

Kim ki devletden olur o bahtiyâr
Hayra sa'y eyler hafî vü âşikâr

Her kimin kim tâli'i mes'ûd olur
Ahsen-i ahlâk ile mahmûd olur

Hayra sa'y eyler o kimse dâimâ
'Âleme iylik ider subh u mesâ

'Âdet eyler iyliği leyl ü nehâr
Gözedir muhtâcî gizlü âşikâr

Her nasıl olursa olsun ol müdâm
Emr-i mergûba ider ikdâm-ı tâm

ای پسر هرگز مخور نان بخیل
کم نشین در عمر بر خوان بخیل

Ey oğul asla vü kat'an bir zamân
Etmegin yeme bahîlin el-amân

‘Ömrün içre mümsik olanın sakın
Sofrası üzre oturma pek kaçın

Aç olursanda be-gâyet ey püser
Etmegin yeme bahîlin kıl hazer

Sofrasından etmeginden ol ba‘îd
Lokmasın yeme pelîdin ey velîd

Ol denîden hâsılı çek el etek
Kendisi tuysun hele koy ol köpek

نان مسك جمله ر نجست و عنا
میشود نان سخي نور و ضيا

Ehl-i buhl u ehl-i imsâkın bütün
Etmegidir sıklet ü derd ü derûn

Mümsikin dâ u marazdır ni‘meti
Ağzına alma yidigi nıkmetsi

189

Lîk cömerdin olur nûr u ziyâ
Olunursa etmegi ekl ü gıdâ

Ya‘ni nân u ni‘met-i ehl-i sehâ
Rûh ile kalbe verir nûr u ziyâ

Pür-safâdır kalb-i pâk-i eshıyâ
Anın için ni‘meti verir ziyâ

تا نخواندنت بخوان کس مرد
از پی مردار چون کرکس مرد

Etmeye mâdâm kim da‘vet seni
Gitme kimse sofrasına çün denî

Ya‘ni da‘vetsiz yere nâ-kes gibi
Cîfe için gitme gel kerkes gibi

Düşme dünyâ-yı denînin erdine
Herkesin göz dikme nân u ardına

Akbaba gibi bilâ-da‘vet sakın
Etme her murdâr u nâ-pâke akın

Olma her bir lâşeye çeşm-âşinâ
Demeye ‘âlem sana çıplak baba

چشم نیکی از حسیس ودون مدار
سقف اورا هم توبی استون شمار

Tutma alçak kimseden iylik gözi
Hayr gelmez nâ-mübârekdir yüzi

Hayrı yokdur buhl-tab‘ı olanın
Sakf u tavanın direksiz say anın

Bir şey ümîd etme ednâdan sakın
İ‘timâd etme yalanından kaçın

Va‘dine aldanma gitme yanına
Bin yemîn eylerse la‘net cânına

Benzer el-hâsıl direksiz hâneye
İstinâd etme cevrin kâşâneye

کر کنی خیری توان از خود مبین
هر چه بینی نیک بین و بد مهین

Hayr idersen görme kendinden anı
Eyledin tevfi-k-i Hakla sen anı

Kendin ifnâ it de gör Hakkı ebed
Her ne kim görsen iyi gör görme bed

Nâzır ol tevhîd-i ef‘âle müdâm
Kılma ahvâlin perîşân ey gulâm

‘Âleme cem‘ üzre dâim kıl nazar
Âdem ol görme mehâsinden deger

Hayrdır bi‘l-cümle ef‘âl-i Hudâ
Bizlere nisbet olur şer rû-nümâ

190

در صفت علامتهای احمقان کوید
سه علامت دامکه در احمق بود
اولا غافل زیاد حق بود

Üç ‘alâmet bil ki ahmakda olur
Dikkat etse ol üçî ‘âkıl bulur

Âşikâre ya‘ni üç ahvâldir
Ahmakın ahmaklığına dâldır

Zikr-i Hakdan evvelâ gâfil olur
Çünkü ahmak kimse pek câhil olur

‘Aklı yok kim ‘ilme olsun ihtimâl
Zikr-i Hakdan gâfil olur lâ-muhâl

‘Âkıl oldur kim olur pür-intibâh
Mûnis kalbi olur zikr-i İlâh

کفتن بیار عادت باشدش
کاهلی اندر عبادت باشدش

Ahmak olan kimse de gaflet olur
Hem ana çok söylemek ‘âdet olur

Humkdan neş’et eder söz kesreti
Olmaz ahmak kimsede söz nedreti

Her ne gelse ağzına söyler hemân
Bilmez ahmak n’edügin yanlış yalan

Bir de tenbellik olur ‘ârız ana
Vakt-i tâ‘atde hulâsa dâimâ

Eylese gâhî ‘ibâdâta kıyâm
Eylemez ced üzre ya‘ni i‘timâd

ای پسر چون احمق و جاهل میباش
یکدم از یاد خدا غافل میباش

Olma oğlum ahmak u câhil gibi
Tâ‘at-ı Hakda dahi kâhil gibi

Zikr-i Hakdan gâfil olma bir nefes
Hakka bağlan gayrıdan ümîdi kes

‘Âkıl u ‘âlim olan merd-i nefîs
Zikr-i Bârîyle olur dâim enîs

Ahmak u câhil ise gafletdedir
Vâdi-i hizlândadır hayretdedir

Gâfil olma bir nefes Allâhdan
İştîyâk-ı yâr ucundan âhdan

هرکه او از یاد حق غافل بود
از حماقت در ره باطل بود

191

Zikr-i Bârîden o kim gâfil olur
Dâimâ dünyâ şâgil olur

Gayr ile olur demâdem dem-güzâr
Yâdına gelmez cenâb-ı Kirdgâr

Öyle dîvâne hamâkatden müdâm
Râh-ı bâtılda olur her subh u şâm

Dâimî gafletle bâtil yoldadır
Tîh-i hüsrân içre ‘âtil yoldadır

Şâhrâh-ı matlaba çıkmaz yolu
En nihâyet şaşırır sağ u solı

هیچ از فرمان حق کردن متاب
بهر دام ازاده را دامن متاب

Hîç emrullâhdan bükme boyun
Yan verip fermân-ı Hakka olma dûn

Devrilip bir yana i‘râz etme hîç
Emr-i Hakdan olma asla pîç pîç

Şöyle kim ednâ olan merd-i ganî
Hisset-i tab‘ı olan şahs-ı denî

Bir fakîri görse rû-gerdân olur
Dûr olup pehlû-zen-i hîtân olur

Dâmenin bükme dahi tezvîr ile
Fârig ü âzâdenin tahkîr ile

باطلي را اي پسر کردن منه
نقد مردانرا بهر کردن منه

Bâtıl olan kimseye koyma boyun
Ey oğul eyler sana sonra oyun

Ya‘ni teslîm etme kendin bâtıla
Uyma asla öyle ahmak ‘âtıla

Ehl-i Hakka eyle ancak ser-fürû
Olmak istersen dü-‘âlemde ulu

Nakd-i esrâr-ı ricâlullâhı hem
Koyma ahmaklar eline kıl kerem

Eyleme nâdâna sarf-ı sîm ü zer
Satma boncuk satılan yerde güher

در قضای آسمانی دم مزن
هر کسی را پیش بین او کم مزن

Urma dem hükm-i ezelden tut ögüt
Kıl kazâ-yı âsumânîde sükût

192

Olamazsan vâkıf-ı sırr-ı kazâ
‘Ârif ol kef-i lisân et dâimâ

Örtülüdür mebhas-ı sırr-ı ezel
Zâhirî şer‘a verir zîrâ halel

Herkesi gör fâzıl u ehl-i kemâl
Urma nâkıs kimseyi ol ehl-i hâl

Ya‘ni nâkıs deme halka ey nebîl
Hâsılı her gördüğün bir Hızır bil

دست خود را سوی نا محرم میار
جانب مال یتیمان هم میار

El götürme cânib-i nâ-mahreme
Hürmet et şer‘-i şerîf-i a‘zama

Ya‘ni kaplama hevâ vü şehvete
Ol uzatma ecnebiye ‘avrete

Mahremi çünkü helâl etdi İlâh

Eyleme nâ-mahreme meyl ü nigâh

Cânib-i mâl-ı yetîmâna dahi
El götürme ihtirâz et ey ahi

Ya‘ni ekl etme yetîmler mâlını
Kılma pür-âteş derûnun hâlini

تا تواني راز با همدم مکوي
کر تو باشي نيز با خود هم مکوي

Kâdir oldukça enîse sırr u râz
Söyleme andan dahi kıl ihtirâz

Bulamazsın sırra mahrem söyleme
Sen sen ol da kendine hem söyleme

Ya‘ni kalbinde o sırrı tut nihân
Kendi kendine dahi kılma ‘ıyân

Hemdemin bir hemdemi var lâ-cerem
Söyler ol sırrı gider ol dahi hem

Tâ helümm cerrâ ol sırr fâş olur
‘Âlemin ağzında hurde-hâş olur

تاشوي آزاد و مقبل اي عزيز
بي طمع مي باش اكرداري تميز

Tâ ki sen bend-i ‘alâyıkdan beri
Olasın âzâd u halkın serveri

Sâhib-i ‘izz ü siyâdet olasın
Ehl-i ikbâl u sa‘âdet olasın

Ya‘ni böyle olmak için lâ-cerem
Bî-tama‘ ol ey ‘azîz ü muhterem

193

Terk kıl ‘âlemde hırs u şehveti
Bulasın tâ kim sa‘âdet devleti

Var ise temyîz ü idrâkin eger
Cânib-i hırs u tama‘dan kıl güzer

در صفت فاسق کوید
هست فاسق را سه خصلت در ثهاد
باشد اول دردش حب فساد

Fâsıkın kalbinde tâm üç hûy var
Eylemişdir kendine ol üçî kâr

Üç şey üzre oldı matbû‘-ı nihâd
Evvelâ kalbinde var hubb-ı fesâd

Şûr u şirret bâ‘is-i ahvâli sever
Enfûs ü âfâka ihlâli sever

İki kimse beyninde düşse şikâk
Eylemez ıslâhına şedd-i nitâk

Belki kahr u şiddete bâdî olan
Şeylere eyler teşebbüs nâgehân

حر ممش آزدن خلق خد است
دوردار و خویش را ازراه راست

Renciş-i halk-ı Hudâdır hırfeti
Kesr-i hâtırdır ikinci san‘atı

Hâtır incitmek ise fisk-ı ‘azîm
Oldığı ma‘lûm bir şey ey selîm

Katl-i nefis eden nice mel‘ûndur
Ol müezzî öylece mat‘ûndur

Hem üçüncü hasleti ol nâ-bekâr
Toğrı yoldan kendini uzak tutar

Dâimâ kec-râha tab‘ı meyl eder
Nefsine hem sâire eyler zarar

در صفت شقی کوید
هست ظاهر سه علامت در شقی
میخورد داعم حرام از احمقی

Üç ‘alâmet var şakîde âşikâr
Bil de andan kıl hazer ey hûşyâr

Evvelâ ahmaklığından ol müdâm
Hiç kaçınmaz ekl eder dâim harâm

194

Pes tarîk-i nâr-ı dūzahdır bu yol
Bilmiş ol ehl-i şakâvetdendir ol

Nâr-ı dūzah yer eden ekl-i harâm
Zilleti mûcib olur şûrb-i mūdâm

Pek fenâ şeydir harâma ibtilâ
Sû-i hâli eyler âhir iktizâ

بی طهارت باشد و پگاه خیز
هم ز اهل علم باشد در کریز

Vaktsiz kalkar tahâretsiz olur
Emr-i Bârîye itâ'atsiz olur

Tâ tulû'-ı şemse dek uyur mūdâm
Eylemez vakt-i namâza ihtimâm

Gâh edâ eyler namâzı ki kazâ
Ki tekâsülle görür terkin revâ

Ehl-i 'ilmin sohbetinden kaçmada
Olur ol dahi fenâ söz saçmada

'İlm-i hâl öğrenmegi kılmaz murâd
Dînine îmânına verir fesâd

باطهارت باش و پاکی پیشه کن
وز عذاب کور هم اندیشه کن

Ol tahâret ile dâim ey püser
Pis ü murdâr olmadan eyle hazer

San'at ile kendüne tâhirligi
Nefsin 'âdet etmesin kâfirligi

Dâimî sûretde pâk u tâhir ol
Pâklıkla halka Hakka zâhir ol

Tâ 'azâb-ı kabrden fikr eyle hem
Havf u haşyet üzre ol dem-be-dem

Tâhir olmazsa kişi murdâr olur

Kabrde hâli anın düşvâr olur

اي پسر مکریز از اهل علوم
تا نوز دمر ترا نار سموم

Etme ehl-i ‘ilmden oğlum firâr
Yakmasın tâ kim seni şol nâr-ı hâr

Kim mesâmm-ı gövdeden batna kadar
Hârici vü dâhili ihrâk eder

Meclis-i ehl-i ‘ulûma hâzır ol
‘İlm-i hâl örgen münevver hâtır ol

‘İlm-i nûr oldı dahi cehl oldı nâr
Sa’y et ‘ilm öğrenmege leyl ü nehâr

Bâ-husûs ‘ilm-i hakâyık kim onur
Kurb-ı Hakka vâsıl eyler bî-kusûr

195

تا توافي هچ کس را بد مکوي
پيش مردم هم زباب خود مکوي

Kâdir oldukça cihânda dâimâ
Kimseye bed söyleme ol hûb-edâ

Sen sen ol ‘ömründe olma bed-zebân
Bed-sühanla kimseye açma dehân

Hem dahi halkın önünde kıl sükût
Kendi bâbından söz açma al ögüt

Halkı medh et kendüni medh eyleme
Hiç halk-ı ‘âlemi kadh eyleme

Kendüne sedd et temeddüh bâbını
Kıl sitâyış ma‘rifet erbâbını

معرفت داري کره در زر میند
چون رسد مهمان برویش در میشد

Ma‘rifet tutarsın ey ‘âlî-cenâb
Ya‘ni bilirsın ki var rûz-ı hesâb

Kîse-i altuna dögüm bağlama
Nâr-ı hüsrânla vücûdun dağlama

Râh-ı Hakka sarfa sa'y et mâlını
Tutma 'akde altına emvâlini

Yine harc etdin diyü mes'ûlsün
Hakka sarf eyler isen makbûlsun

Hânene erse misâfir nâgehân
Yüzine bend etme bâbı ey cüvân

در صفت بخیل کوید
سه علامت ظاهر آمد در بخیل
باتو کویم یاد کیرش ای خلیل

Üç 'alâmet geldi mümsikde 'ıyân
Anları bir bir sana edem beyân

Söyleyem tut hâtırında ey halîl
Bilmiş ol ammâ sakın olma bahîl

Bilmiş olsaydın bahîlin hâlini
Kolayın bulup yakardın mâlını

Kurtarırdın belki anı nârdan
Cân çekerken şiddet-i dînârdan

Topladığı mâl cümle nâr olur
Dîn ü îmânı anın dînâr olur

اولا از ساءلان ترسان بود

196

وز بلاي جوع هم لرزان بود

Mümsikin evvel nişâmı ey cüvân
Hep dilencilerden olur korkagan

Râst gelse bir dilenciye hemân
Bozular levni olur benzi soğan

Yüz çevirir şaşırır ahvâlini
Zan eder lâ-büd alacak mâlını

Dahi ikinci nişânı ey ahi
Gice gündüz ol bahîl dûzahı

Ditrer alçak ibtilâsından hemân
Yemez içmez mâlını eyler nihân

چون رسد در ره بخویش و آشنا
بگذرد چون باد و کوید مرحبا

Bildiginden ya ekâribden bire
Bulda çünkim irişir bak müdbire

Merhaba der yel gibi ammâ geçer
Havf eder belki tutar bir şey diler

Tutacak olsa eder ‘özrin beyân
Bir ayak üstinde söyler bin yalan

Bir kaçış kaçır hemân kim yel gibi
Turmaz ol yollarda geçer seyl gibi

Bir gider kim sağılıkla gitmesin
Havf eder gayre tesâdüf etmesin

نبوداز نانش کسی را فاءده
کم رسد باکس ز خواتش مائه

Etmeginden kimseye yok fâide
Sofrasından halka ermez mâide

Âşinâ vü akrabâsından biri
Hânesinde göremez ol müdbiri

Dâimâ ev halkına tenbîh eder
Kim gelirse diyeler yok evde er

Hayrını görmek çü ola müstahîl
Yok demektir öyle nâdân u bahîl

Bir zamânda var imiş Pinti Hamîd
Şimdi pek çok bulunur öyle pelîd

در بیان حاجت خواستن
حاجت خود را مچو از زشت رو
آنکه دارد روی خوب ازوی بجو

197

کما ورد

اطلبوا الخير عند حسان الوجوه²⁵⁴

Hâcetin arama çirkin yüzlüden
Türş-rûdan dahi acı sözlüden

Fâide ermez uyuzdan nâfile
Kim ki güzel yüzlüdür andan dile

Etme çirkin yüzlüden bir şey taleb
Dahi varma yanına ey pür-edeb

Kim beşâsetle olur hande-künân
Hâcetin varsa ana söyle hemân

Kâdi-i hâcât olur vech-i hasen
Her ne istersen var andan iste sen

مؤمني را باتو چون افتاد کار
تا توافي حاجت اورا برآر

İşi düşdi mü'minin çünkim sana
Kâdir isen hâcetin eyle revâ

Vâki' olan işine kıl ihtimâm
Tâ husûle gelmesiçün bi't-tamâm

Olasın mâdâm kâdir ol işe
Sa'y kıl 'âlem için âsâyişe

Kendüne hıdmetden efdaldır o kâr
Lutf eder ecrin cenâb-ı Kirdgâr

Hıdmet-i makbûle 'indü'-'ârifîn
Pek büyük şeydir ola Mevlâ mu'în

حاجت خودر اجز از سلطان مخواه
چون بخواهي يافت از در بان مخواه

Hâcet ü matlûbunı ey zî-edeb
Pâdişâhın gayrıdan etme taleb

²⁵⁴(Hadiste) geldiği gibi: Yüz güzelliğinin yanında iyilikleri isteyiniz.

Ya‘ni a‘zam kimseden beynü’l-‘ibâd
İste maksûdun olasin ber-murâd

Bulmak istersen murâdın der-‘akab
Kapucıdan eyleme asla taleb

Ya‘ni kâdir olmayan ‘âcizlere
Hâcetin ‘arz etme öyle boş yere

Himmet istersen dahi her bâbdan
İsteme belki dile aktâbdan

از وفات دشمنان شادي مکن
از کسی پیش کسی دادي مکن

Etme düşmenler vefâtından sürûr
Gerçi kim oldu cihân dâru’l-gurûr

Aldanıp dünyâyâ magrûr olma hîç
Düşmenin mevtiyle mesrûr olma hîç

Birbiri ardınca evlâd-ı beşer
Geldigi gibi yine öyle gider

198

Bugün ol gitdiyse yarın dahi sen
Gideceksin şâdmân olmak neden

Halk önünde kimseden dâd eyleme
Dâd-h âhîlikle feryâd eyleme

در صفت سخت دل میکويد
سخت دلر اسه علامت يافتم
چون بدیدم روي ازوي تا فتم

Üç ‘alâmet dahi buldum ey cüvân
Kalbi katı kimse için bî-gümân

Tecrübe etdim bu üçi nâgehân
Yüz çevirdim göricek andan hemân

Ya‘ni kubhından için bed-hûydan
Yüz çevirmek lâzım ey pâkîze-ten

Sen dahi i'râz ile kıl hazer
Ermesin tâ kim sana andan zarar

Saht-dilden gelmez illâ şûr u şer
Yanına yaklaşma andan kıl güzer

با ضعيفان باشدش جور و ستم
هم قناعت نبودش با پيش و کم

Kalbi sahtın hûylarından evvelâ
Nâtivânâna olur cevr ü cefâ

Merhamet etmez fakîr ü 'âcize
Bakmaz asla müstehab u câize

Az ile çoğa kanâ'at eylemez
Şükr ile hamdı sanâ'at eylemez

Çoğa şükr etmez aza sabr eylemez
Haşri düşünmez gam-ı kabr eylemez

Kalb-i sahti merhametden bî-eser
Hak ile sırr-ı kazâdan bî-haber

مو عظمت هر چند کويي پشتر
در دل سختش نباشد کار کر

Her ne rütbe söyleyen va'z-ı kesîr
Kalb-i sahti olmaz anın kâr-gîr

Eylemez taş a nasıl bir şey eser
Kalbine olmaz nasîhat kâr-ger

Eylemez asla kelâm-ı Hakkı gûş
N'edügin bilmez safâ-yı 'akl u hûş

Hak anı halk eylemiş gûyâ sağır
Kim gelir Hak söz kulağına ağır

199

Saht-dillikde nihâyet ey fetâ
Benzemez hayvân-ı lâ-yüfhem ana

هر که عاري باشد از حسن و حيا
از پي حاجت به پيش او ميا

Kim ki hüsn ü ‘ârdan ‘ârî olur
Âb-rû-yı ‘ismetî cârî olur

Hem sabîhu’l-vech olmaz hem dahi
Bî-hayâ olur utanmaz ey ahi

Öyle kimse önüne gelme sakın
Hâcet için yanına gitme kaçın

Sıfr-ı yed eyler seni ol nâ-bekâr
Boşuna red eyler etmez kâm-kâr

Hâcet için âb-rûdan dökme ana
Sulama kurı ağacı nâ-becâ

اهل دنيا را بمغي مرده دام
تانباشي همنشين مرد کان

Ehl-i dünyâ şahsı ma‘nâ meyte bil
Olsa da zâhir de ol hayy ey nebîl

Şöyle kim ma‘nâde hayder-i ehl-i Hak
Zâhiren mevtâya olmuş mültehak

Ehl-i dünyânın dili pejmürdedir
Nefsi zende kalbi emmârededir

Ulular ile celîs olma sakın
Merd-i kân ile enîs olma sakın

İmdi âgâh ol muhabbet eyleme
Ehl-i dünyâ ile sohbet eyleme

در صفت قناعت کوید
با قناعت ساز داعم ای پسر
کرچه هیچ از فقر نبود تلخ تر

Ey oğul dâim kanâ‘atle düzel
Kısmetin olan bidâ‘atle düzel

Uğraşıp meyl etme mâl-ı zâide
Âhiretde yokdur andan fâide

Mâl-ı zâidden kılıp kendin ferâg
Râh-ı dîn için tedârik kıl yarag

Gerçi olmaz fakrdan acı cefâ
Lîk alışdıkda olur ‘ayn-ı safâ

Kalbi eyler fakr-ı Hakla müştegil
Sabr edip fakr ile ol âsûde-dil

200

هر سحر بر خيز واستغفار کن
فرصتي اکنون که داري کار کن

Her seherde kalkıp istigfâr kıl
Şimdi bir fırsat tutarsan kâr kıl

Tevbeler makbûldur vakt-i seher
Pek güzel bir vaktidir ol ey püser

Kalkıp âbdest al namâzı kıl edâ
Et huzûr-ı kalb ile Hakka du‘â

Fırsatı fevt etme vaktin geçmeden
Şimdi kim nevbet senindir sağ isen

Kıl tedârik âhîretçe zâdını
Gurre-i ûlâya yazdır adını

همنشین خویش را غیبت مکن
غیر شیطان برکي لعنت مکن

Hem-nişînin şahsı gıybet eyleme
Sâiri dahi mezemmet eyleme

Ağzın alışdırma zemm ü gıybet
Mısr halkı gibi lafz-ı la‘nete

Zümre-i şeytâna la‘net eyle bes
Sâirîne eyleme harc-ı nefes

İns ü cinden zulm ile bâridlere
Habs-ı zâtîden için mâridlere

Hâsılı nass ana kim verdi cevâz
La‘net ile gayrdan kıl ihtirâz

چون شود هرروز در عالم جدید

از کناع ن توبه مي بايد کزید

Çün olur ‘âlemde her bir gün cedîd
Olıcak vakt-i seher ya‘ni bedîd

Hakka tevbe etmegi bî-reyb ü şek
İhtiyâr etmek günehlerden gerek

Çünkü insân bir nefes hâlî degil
Bulunur sehv ü hatâ da muttasıl

Tâzelendikçe cihânda vakt u ân
Tevbeyi de tâze eylerse hemân

‘Ârifinden olup ol zât-ı güzîn
Her umûrında olur Mevlâ mu‘în

هرکرا ترسي نباشد از خدا
حق بتر ساندز هر چيزي و را

201

Her kimin olmaz Hudâdan haşyeti
Kibriyâ heybetinden dehşeti

Korkudur Mevlâ anı her nesneden
Hiç amân vermez ana ol Zü'l-minen

Cân alıcı görünür zıll u hayâl
Gölgesinden korkudur ol Zü'l-celâl

Şöyle fehm oldı bu sözden kim müdâm
Kim ki Mevlâdan eder havf ey gulâm

Hak Te‘âlâ hıfz eder ol âdemi
Bil ana eyler musahhar ‘âlemi

تا توافي حاجت مسكين بر آر
تا برآرد حاجتت را کرد کار

Kâdir oldukça fakîrin hâcetin
Kıl revâ ref` eyle bâr-ı mihnetin

Çâre-sâz ol ‘âcize vü bîçâreye
Merhamet kıl sînesi pür-yâreye

Ehl-i derdin hâcetin eyle revâ
Hâcetin kılsın kazâ tâ kim Hudâ

Ya'ni ol fa'âl olan Rabb-ı Mecîd
Ede birden bine dek lutfın mezîd

Rahmının erhamıdır ol Hudâ
Ekreminin erkemidir ol Hudâ

هست مالت جمله در کف عاریت
کر بمانداز تو باشد زاریت

'Âriyetdir eldeki mâlın kamu
Üstine düşme benim mâlım diyü

Senden istirdâd ederler anı hep
Yanına kalmaz velev kim bir zeheb

Ger halîfe-zâde isen kıl hasen
Eyle muhtâcîne infâk anı sen

Çünkü senden sonra kalırsa eger
Bâdi-i zârî olur ol mâl u zer

Lutf u ihsân et kazan ecr ü sevâb
Tâ seni inletmesin yevmü'l-hesâb

عاریت را بازمی باید پرد
هچ کس دیدی که زر باخود ببرد

'Âriyet malı girü red eylemek
Lâzımından oldığı bî-reyb ü şek

202

Ol nasıl elden ele geldi sana
Sende de kalmaz gider başka yana

Haşre dek dâim tedâvül eyler ol
Cem' eden sanma tenâvül eyler ol

Kimse de gördün mi sen bu hâli hîç
İlete kendiyle kabre malı hîç

حاصل از دنیا چه باشد ای این
نه کزی کرباس دیک پاره زین

قال الله تعالى
ولاتنس نصيبك من الدنيا²⁵⁵

Ey hayâtından emîn olan kişi
İnce fikr etmek gerekdir her işi

Mâln ile dünyâ metâ‘ından bütün
Ne olur hâsıl nihâyet bak düşün

Bir tokuz arşun kefen bir kıt‘a yer
Andan artık girü kalır ser-be-ser

Ya‘ni bunlardır nasîbin ‘âkıbet
Dâr-ı dünyâdan berây-ı âhiret

Mâ‘adâsı cümle dünyâda kalır
Belki ekser dest-i a‘dâda kalır

هرکه با اندك ز حق آن تست
وان چه ماند آن بلاي جان تسر

Hak yolunda verdigin şey ‘âkıbet
Ol senindir işte behr-i âhiret

Hak rızâsıyçün ne etdikse ‘atâ
Âhiretde verir a‘lâsın Hudâ

Dahi ol şey kim kalır dünyâda hep
Mâl u mülk ü emti‘a fidde zeheb

‘Âkıbet olur belâsı cânının
Rûz-ı mahşerde cefâsı cânının

Ya‘ni infâk olmayan eşyâ vü mâl
Olunur mahşer günü bir bir suâl

هرکه با اندك ز حق راضي شود
حاجت او را خدا قاضي شود

Kim ki Hakdan az şeye râzı olur
Hak anın hâcâtını kâdı olur

²⁵⁵ Yüce Allah buyurdu: Dünyadan (da) nasibini unutma.

Eksik olmaz rızkî her leyl ü nehâr
Umduğı yerden olur âşikâ

Rızkına Mevlâ olur anın kefl
Eylemez kayd-ı zarûretle sefl

Kâdi-i hâcât olan Bârî Hudâ
Her husûsda hâcetin eyler kazâ

Lutf eder ihsân eder ol üss-i cûd
Kün hitâbıyla bulur emri vücûd

203

كما في الحديث
كن في الدنيا كأنك غريب أو عابر سبيل²⁵⁶

Bir misâfir-hâne gibidir cihân
Kim göçer çâpük gider ana konan

Hakka mensûb er ise ger hazretin
Var ise ya‘ni ‘ulüvv-i himmetin

Sende geç andan ta‘alluk eyleme
Dahi mahlûka temelluk eyleme

Eyledin nâçâr ana çünkim nüzûl
Menzil-i maksûda andan bul vüsûl

Ol beş on gün anda mânend-i garîb
Sa‘y kıl kim olasın Hakka karîb

هست دنیا بر مثال خانه
بگذرازوی کر تو خود مردانه

قال عيسى عليه السلام
الدنيا قنطرة فاعبروها ولا تعمروها²⁵⁷

Köprüye benzer cihân-ı lâ-bekâ
Çigneyip geçmekdedir bây u gedâ

Kimseye ya‘ni degil cây-ı karâr

²⁵⁶ (Hadiste) geldiği gibi: Dünyada bir yabancı ve yolcu gibi ol.

²⁵⁷ İsa (a.s.) buyurdu: Dünya (bir köprü)dür ondan geçiniz onu tamir etmeyiniz.

Her gelen göçüp gider leyl ü nehâr

Yüzünü yola tutarsan kıl ‘ubûr
Yolcu isen kıl o köprüden mürûr

Yolcu yolunda gerekdir kış u yaz
Reh-revân bir yerde olmaz hâne-sâz

Menzil-i maksûda sa‘y u gayret et
Halkdan kat‘-ı ‘alâka eyle git

هر که سازد بر سر پل خانه
نیست عاقل او بودد یوانه

Kim ki köpri başına bir ev düzer
‘Ömrini zâyi‘ eder kendin üzer

Öylesi ‘âkıl değil mecnûndur
‘Aklı başında değildir bûndur

Yapdığı hâne mahallinde değil
Gelmede seyl-i havâdis muttasıl

Hazret-i ‘Îsâ buyurmuş kim cihân
Köprüye benzer eyâ ehl-i zamân

Anı eden ‘ubûr
Bu mecâzîden kılın Hakka mürûr

از خدا نبود غنا جستن روا
هست مؤمن را غنا رنج و غنا

204

Lâyık olmaz istemek Hakdan gınâ
Mü’mine olur gınâ derd ü ‘anâ

Ehl-i Hak zenginliği etmez taleb
Havf eder kim olmaya renc ü ta‘ab

Bâr-ı mihnetdir dile zîrâ gınâ
Bil ki ma‘nide olur ‘ayn-ı ‘anâ

Mü’min-i kâmil bulur Hakla huzûr
Olmak ister gayrdan dünyâda dûr

Fakr ile fahr etdi çün sultân-ı dîn
Lâ-cerem o yolda olur ‘ârifin

فقر و درو یشی شفای مؤنست
زانکه اندروی صفای مؤنست

Fakr u fâkadır şifâsı mü’minin
Andadır zîrâ safâsı mü’minin

Ol ki derd-i fakra oldu mübtelâ
‘İllet-i kevniyeden buldı şifâ

Mâsivâ derdi eder merdi marîz
‘Âlemi ölçer biçer tûl u ‘arîz

Fakr u fâkadır o derdin saykalı
Kim safâ-yı kalbe çokdur medhali

Dilde hâsıl olıcak nûr u safâ
Gussa-i kevniyeden bulur şifâ

مال و اولادت بمغي دشندد
کرچه نزدیک تو چشم رو شنند

قال الله تعالی
انما أموا لكم وأولادکم فتنه²⁵⁸

Milket-i ma‘nide emvâlin senin
Dahi evlâdınla ahmâlin senin

Düşmenindir fitne îrâd etmede
Dürlü dürlü gussa îcâd etmede

Her biri bir yolda reh-zenlik eder
Sûret-i uhrâda düşmenlik eder

Gerçi kim yanında çeşm-i rûşenin
Oldılar ma‘nide ammâ düşmenin

Zâhiren anlarla eylersin nazar
Eksik olmaz lîk anlardan hatar

انما اموا لكم را باد کیر

²⁵⁸ Yüce Allah buyurdu: şüphesiz mallarınız ve çocuklarınız (oğullarınız) bir imtihandır.

مال و ملك اين جهان را باد كير

İşbu mezkûr âyetin mazmûnını
Zikr kıl lafz hükm-i meşhûnını

Mâl u evlâdı cenâb-ı Müste‘ân
Fitne kılmışdır berây-ı imtihân

205

Halka kim meşgûl olur gayr ile kim
İmtihân etmektedir Rabb-i Hakîm

Bu cihânın mâl u mülkin bî-karâr
Ber-hevâ etmekte dâim rûzigâr

İ‘timâd etme cihânın varını
Mâl u mülk ü dirhem ü dînârını

مردره را بود دنيا سود نيست
هرگزش اندیشه از نا بود نيست

Râh-ı Hakka sâlik olan merd için
Ma‘nevi mülkinde ehl-i derd için

Yok bu dünyâ varlığından fâide
İstemez gönüllerden mâide

Varlığıyla ya‘ni etmez ferhati
Yokluğundan yokdur asla fikreti

Hâsılı ne varlığıyla şâd olur
Yokluğuyla ne dahi nâ-şâd olur

Mâsivâyı eyleyen dilden tırâş
‘Ömri içre eylemez kayd-ı ma‘âş

هر کرا از صدق دل صافي بود
خرمته و لقمه کافي بود

Sıdk ile kalbi kimin sâfi olur
Hırka vü lokma ana kâfi olur

Kim olursa mazhar-ı sıdk u safâ
Hırka vü lokmayla eyler iktifâ

Hâtırı meyl etmez asla ziynete
Râgıb olmaz dürlü dürlü ni‘mete

Hâne-ber-dûş-ı cihân olup gezer
Ya eder künc-i harâbâtı makar

Sıdk-ı dilden sînesi sâfi olur
İnşirâh-ı kalb ana kâfi olur

آن که در بند زیادت میشود
دور از اهل سعادت میشود

Ol ki zâ'id nesne kaydında olur
Ya'ni mâl u mülk saydında olur

Olur ol ehl-i sa'âdetden ırag
Dâğ dâğ eyler derûnın bâğ-ı râğ

Mâl-ı zâidle gubâr-ı mihneti
Artacak elbette bâr-ı mihneti

Bâr-ı mihnet dûr eder Hakdan anı
Ya'ni kurb-ı zât-ı Mutlakdan anı

Dûr olan Hakdan sa'âdet bulamaz
Devlet-i 'uzmâya nâil olamaz

206

بند کان حق چو جانرا با خقنت
است همت تائر یاتا خقنت

Çünkü ehlullâh cân oynatdılar
Himmet atın ülkere sıçratdılar

Ya'ni meydân-ı hakikat erleri
Râh-ı mülk-i ma'nevi serverleri

Hak yolunda etdiler cânlar fedâ
Oldılar ecsâm-ı 'unsurdan rehâ

Serlerinden geçdiler cân atdılar
'Arsa-i 'ulvîde at oynatdılar

Kurtulup ahkâm-ı süfliyâtdan
Oldılar a'lâ-yı 'ulviyâtdan

تانبازي در ره او هرچه هست
آنچه مي بايد کجا آيد بدست

Râh-ı Hakda her ne kim var ise tâ
Oynayıp terk etmeden bâd-ı hevâ

Gitmedikçe mâmelek ya'ni ile
Ol ki lâzımdır gelir kande ele

Etmeyince tâ ki ifnâ-yı vücûd
Mümkün olmaz asl-ı maksûda vürûd

Bezl ü infâk ile evvel mâlını
Hakka lâyık eyle sonra hâlini

Hâsılı mahv etmedikçe sen seni
Destine geçmez vücûdun ahseni

در فضل سخا کويد
در سخا کوش اي برادر در سخا
تا بيابي از پس شدت رخا

Ey birâder eyle gâyet i'tinâ
Sa'y kıl cûd u sehâya dâimâ

'Âdet olsun kendüne cûd u sehâ
Bulasın şiddet sonunda tâ rehâ

Vüs'at-ı 'ayşın sehâdır mûcibi
Devlete erer sahâvet sâhibi

Bulmak istersen eger gamdan necât
Merkez-i cûd u sehâda kıl sebât

Dîk-i sadrın inşirâhıdır sehâ
Cism ü cânın infirâhıdır sehâ

باش پيوسته جونمرداي اخي
زانکه نبود دوزخي هرگز سخي

207

Ey karındaş mürüvvet-perverim
V'ey şeffik-i cân u mü'min dâderim

Dâimî sûretde sa‘y et ol sahî
Çün sahâvet ehli olmaz dûzâhî

Kef-i yed etme sehâdan bir zamân
Lutf u ihsân ile halka ân-be-ân

Çünki asla ehl-i nâr olmaz sahî
Ehl-i fisk ehl-i günâh olsa dahi

‘Afv eder cürm ü hatâyâsın Hudâ
Enbiyâ ahlâkıdır zîrâ sehâ

در رخ مرد سخی نور و صفاست
زانکه در جنت قرینش مصطفاست

Var cömerdin vech-i pâkinde ziyâ
Mihir ü meh mânend parlar dâimâ

Ma‘nevi bir nûra mazhardır sahî
Kim sahâvet nûrıdır ol ey ahi

Ol sebebden çünki cennetde anın
Ya‘ni zâtında sahâvet olanın

Hem-civârıdır cenâb-ı Mustafâ
‘Aks eder andan ana nûr u safâ

Hazret-i mühr-i risâletden müdâm
Cezb eder nûrı misâl-i bedr-i tâm

حق تعالی بر در جنت نوشت
این که جای اسخیا باشد بهشت

Ma‘ni-i cûd u keremden cenneti
Halk edince Hak Te‘âlâ hazreti

Tâk-ı bâb-ı cennete yazdı ‘ıyân
Dest-i kudretle cenâb-ı Müste‘ân

İşbu mazmûnda kitâbet eylemiş
Mahz-ı lutfından ‘ibâret eylemiş

Cilve-gâh-ı eshıyâ olur cinân
Dâhil-i cennet olurlar bî-gümân

Mü’mine lâyıık odur kim bî-hilâf

Eyleye cûd u keremle ittisâf

اسخيار ابا حبتم كار نيست
جاي مسك جز ميان نار نيست

Eshiyânın yok cehennemle işi
Kim olursa erkek olsun

208

Buhl u imsâkı olan bed-tıynetin
Ya'ni ehl-i buhl u ehl-i hasetin

Yok miyân-ı nârdan gayrı yeri
Bil cehennem ortasıdır minderi

Hâsılı ehl-i sehâ fâsidse de
Buhl u imsâk ehli hem 'âbidse de

Eshiyâya dindi firdevs-âşiyân
Buhl u imsâk ehline dûzah mekân

پیشه اهل بخل تلیس دان
در جمپمش همدم ابلیس دان

Ehl-i buhlun kârını telbîs bil
Hayr u şerri halt ile tedlîs bil

Halka mekr ü hîledir dâim işi
'Âlemi tolandırır mümsik kişi

Hîleden hâlî degildir bir zamân
Aldadır halkı düzer dürlü yalan

Sûret-i Hakdan görünür ekseri
Gösterir kendin vilâyet mazharı

Bu sebebdan anları sen ey nebil
Dûzah içre hemdem-i iblîs bil

هچ مسك ننكر دروي بهشت
بلکه با او کم رسد بوي بهشت

Hîç mümsik göremez cennet yüzi
Yokdur anda öyle bir devlet yüzi

Belki cennet kokusu ermez ana
Ya‘ni cennetden olur gâyet cüdâ

Mümsikin kalbinde vardır kasveti
Yüzine ‘aks eylemiştir zulmeti

Cenneti görmeklige yokdur yüzi
Göremez ber-vechle cennet gözi

Burnı bâd-ı buhl ile mesdûddur
Koklayamaz cenneti pür-dûddur

آنکه میخوانند مرا و را سقر
اهل کبر و بخل را باشد مقر

Ana kim ehl-i ‘arab derler sakar
Ehl-i kibr ü buhla olur ol makar

Ya‘ni Kur’ân’da olan lafz-ı sakar
Hep cehennemden ‘ibâret yazdılar

Şu‘lesi gâyet ile şiddetlidir
Ya‘ni ihrâk etmede hiddetlidir

209

Çehresi tagyîr edermiş nâgehân
Gayrı hâlin etdiler dahi beyân

Kibr ü buhl erbâbına dâru’l-karâr
Eylemiş anı cenâb-ı Kirdgâr

اي پسر در مردمی مشهور باش
از بخیلی وز تکبر دور باش

Merdlikde ey oğul meşhûr ol
Buhl ile kibr eylemekden dûr ol

Ya‘ni kıl cûd u keremle ittisâf
Tut lisânın söyleme kizb ü güzâf

Halka iylik etmede meşhûr ol
Mazhar-ı hayr-du‘â vü nûr ol

Uzak ol buhl u tekebbür etmeden
Kendüni ekber tasavvur etmeden

Hakka mahsûs oldı vasf-ı kibriyâ
Mü'mine lâyük degil buhl u riyâ

باسخا باش و تواضع پیشه کیر
تا شود روی دلت بدر منیر

Ol sahâvetlü sehâyı 'âdet et
Hem tevâzu' 'âdetin tut san'at et

Ehl-i san'at san'atından bir zamân
Olmadıgı gibi ayrı ey cüvân

Sen dahi olma tevâzu'dan cüdâ
Ol tevâzu'la mukayyed dâimâ

Tâ ki şânın ola gâyet mürtefi'
Olasın sevk-i cihândan müntefi'

Hem sahâvet ile ol rûşen-zamîr
Tâ ola kalbin yüzi bedr-i münîr

در بیان افعال شیطانی
چار خصلت فعل شیطانی بود
داندانها هرکه رحمانی بود

Dört haslet fi'l-i şeytânî olur
Kim bilirse anı rahmânî olur

Her biri şeytâna mensûb iş olur
Nâ-mülâyim kâr u ma'yûb iş olur

Bilmez ol dördü olur olmaz beşer
İsm-i rahmâna ola mazhar meger

Kim ki rahmân ismine mazhar olur
Her şeye 'âlim olup server olur

Cümleden ol dördide 'âlim olur
Hayr u şerri fark eder sâlim olur

210

عطه مردم چو بگزشت از یکی
باشد آن از فعل شیطان بی شک

Âdemin aksırması birden ziyâd
Nâ-mülâyim kâr olur ey hoş-nihâd

Aksırsa iki üç def'a hemân
Fi'l-i şeytândan olur ol bî-gümân

Çünkü insânın dimâğın ol la'în
Eyleyip tahrîk aksırdır hemîn

Maksadı bir derde dûçâr etmedir
Pek fenâ hâle giriftâr etmedir

Bir dem aksırdı cenâb-ı bü'l-beşer
Nefh-i rûh etdikde Mevlâ ey püser

خون پني نيز از شيطان بود
آنکه ظهر دشمن انسان بود

Dahi burun kanı şeytândan olur
Her ne dem kim beynine fırsat bulur

Darb eder pekçe dimâg-ı âdemi
Tâ ki câfî ola bir vâfir demi

Maksadı ol yüzden ihlâk etmedir
Bir dem evvel âdemi hâk etmedir

Ol ki insâna ezelden kasdı var
Düşmen olduğu mübeyyen âşikâr

İsti'âze etme lâzım dâimâ
Hıfz ede her demde şerrinden Hudâ

خا میازه فعل شیطانت و قي
اي پسر ايمن مباش از مکر وي

Esnemek hem bî-sebeb kay eylemek
Fi'l-i şeytândır anı bilmek gerek

Bir nebi asla tesâüb etmedi
Çünkü şeytân anları incitmedi

Dahi kusmak oldu şeytâna muzâf
Fi'l-i akbeh olduğu için bî-hilâf

Maksadı tâ'âta vermektir halel

‘ÂRIZ olsun inhirâf ile kesel

Ey oğul bî-havf u bâ-emn olma tâ
Bulasın şeytân mekrinden rehâ

در صفت منافق کوید
دورباش ای خواجه از اهل نفاق
در حینم دان منافق را و ثاق

211

قال الله تعالی
ان المنافقین فی الدرك الا سفلی²⁵⁹

Ol nifâk ehlinden ey h âce ba‘îd
Meclis-i sohbetlerinden nâ-bedîd

Dâhil-i meclisleri olma sakın
Gördüğünde dahi anlardan kaçın

Menzil-i ehl-i nifâkı ey fetâ
Bil cehennem içre bil eslefde tâ

Derk-i eslefdir yeri mel‘ûnların
Nîze-i la‘net ile mat‘ûnların

Pes uzak ol öyle ehl-i nârdan
İki yüzlü bed-şi‘âr eşrârdan

سه علامت در منافق ظهرست
زان سبب مقهور قهر قاهرست

Üç ‘alâmetdir münâfıkda ‘ıyân
Kim münâfık olduğın eyler beyân

Üç nişân zâhirisi var ki tâ
Kimde bulsan olasın andan cüdâ

Kimde zâhir olsa ol üç nesne pes
Bilmiş ol işte münâfıkdır o kes

Oldığıyçün anda ol üç bed-hısâl
Oldı makhûr-ı cenâb-ı Zü’l-celâl

²⁵⁹ Yüce Allah buyurdu: Şüphesiz münafıklar en aşağı derecededirler.

Ya'ni Hakkın kahrının makhûrudur
Rûy-ı lutf u cûdının mehcûrudur

و عد ع ي او همه باشد خلاف
قول او نبود بغير از كذب و لاف

قال الله تعالى
والله يشهد ان المنافقين لكاذبون²⁶⁰

Her ne va'd etse olur cümle hilâf
Sözi anın olmaz illâ kizb ü lâf

Va'dine etmez vefâ ol bed-gümân
Dâimî sûretde hem söyler yalan

Hod-pesend olur hemân kendin öger
Saçma sözlerle dahi ağzın yorar

Küfrin ahfâ eyleyip de sûretâ
'Âleme müslim görünse ey fetâ

İşte anın derk-i eslefdir yeri
Azacak ehvendir andan dîgeri

مؤمنانرا کم احانت میکند
هم امانت را خیانت میکند

Mü'minîne az i'ânet eyler ol
Hem emânâta hıyânet eyler ol

212

Mü'minîne hîç 'inâyet eylemez
İhtiyâr ile ri'âyet eylemez

Mü'minînin şânına etmez kıyâm
Bi'z-zarûr eder ederse ihtimâm

Hem emânet hakkına olmaz emîn
Bir hıyânetlik eder lâ-büd la'în

²⁶⁰ Yüce Allah buyurdu: Allah şahittir ki, münafıklar elbette yalancıdırlar.

Hâsılı bu üç ‘alâmât-ı nifâk
Var münâfık kimsede bi’l-ittifâk

نیست در و عده منافق را وفا
زان نباشد در رخس نور و صفا

Va‘deye yokdur münâfıkçün vefâ
Eylemez va‘d etdiği şeyi edâ

Belki kâr-ı ‘ahdi naks eyler müdâm
Va‘dini îfâya etmez ihtimâm

Oldığından böyle dâim bî-vefâ
Çehresinde olmuyor nûr u safâ

Ya‘ni kalb-i fâsidinden zulmeti
‘Aks eder olmaz münevver sûreti

Dikkat et nûr-ı ferâsetle ‘ıyân
Görünür zulmet yüzünde bî-gümân

تا نینداری منافق را این
نیست بادا تخمش از روی زین

İhtirâz et zînhâr ey ehl-i dîn
Sen münâfık şahsı zann etme emîn

Mâlnı ya sırrını ya dîgeri
Ana teslîm etme ol andan beri

Mâlnı yer fâş eder esrârını
Lâ-cerem telvîs eyler kârını

Hâsılı ber-vechle eyler ziyân
Yeryüzünden tohmı yok olsun hemân

Bed-du‘âya müstehakdır ol la‘în
Kim emânet hakkına olmaz emîn

از منافق ای پسر پر هیز کن
تیغ را از بهر قتلش تیز کن

Ey oğul eyle münâfıkdan hazer
Kim erer andan sana lâ-büd zarar

Sohbetinden eyle gâyet ihtirâz

Sen sen ol hîç ana etme keşf-i râz

Katli vâcibdir muzırrın bî-gümân
Kıl kılıcı keskin anınçün hemân

213

Bed-du‘âya çek dahi tîg-i zebân
Tâ cezâsın vere Rabb-i Müste‘ân

Eyle ihlâs-ı derûnla bed-du‘â
Katl-i hükmi eyle maktûl ola tâ

با منافق هر که همره میشود
منزل اودر تک چه میشود

Kim münâfık şahs ile yoldaş olur
Dâr-ı dünyâda hele evbâş olur

Oldığından öyle şahsa arkadaş
Âhiretde dahi olur hurde-hâş

Derk-i esfelde münâfıklar gibi
Menzili olur anın gayyâ dibi

Ahd-ı hükm eyler nihâyet ol dahi
Olur anlar gibi âhir dûzahı

Ey püser olma yaramazlarla yâr
Olmayasın tâ ki sen de ehl-i nâz

در علامت اهل تقوي ميکويد
سه علامت باشد اندر متقي
کي بود نسبت تقوي را باشقي

Muttakîde olur ey yâr üç nişân
Bilinir anlarla sende bil hemân

Üç ‘alâmetle bilindi muttakî
Muttakîye nisbet olunmaz şakî

İttikâ başka şekâvet başkadır
Her birinde hem ‘alâmet başkadır

Vasf-ı mahsûsıyla tefrîk olunur
Her biri üç şeyle tahkîk olunur

Kimde varsa üç ‘alâmet zâhiren
Ehl-i takvâ denilir şer‘an ana

بر حذر باشد تقی از یار بد
تا نینداز دورا در کار بد

İhtirâz eyler takî bed-yârdan
Kaçınır hem-pâ-yı nâ-hemvârdan

İctinâb eyler yaramaz yârdan
Sakınır hem-râh-ı bed-efkârdan

Kendine bed-kimseyi yâr eylemez
Nâ-kese ifşâ-yı esrâr eylemez

Havf eder ‘âlemde rüsvâ etmeye
Tâ anı bed-kâre ilkâ etmeye

214

Kim ki bed-kâre karîn u yâr olur
Ol dahi anın gibi bed-kâr olur

کم رود دکر دروغش بر زبان
وز طریق کذب باشد بر کران

Muttakinin dilin kizb ü yalan
Az gider eyler takî hıfz-ı lisân

Eylemez asla yalanı irtikâb
Bilki fâhiş sözden eyler ictinâb

Ber-taraf olur tarîk-i kizbden
Râh-ı kizbe uğramaz ol pâk-ten

Dâimâ tutar sadâkat yolunu
İltizâm eyler selâmet yolunu

Râh-ı kizbe uğrayan nâ-hak olur
Âhir ehl-i dûzaha mülhak olur

از حلال پاکه کم کیر ند کام
تانپفتد اهل نقوی در حرام

Ehl-i takvâlar helâl-i pâkden

Az tutarlar kâm ey pâkîze-ten

Eylemezler degme lokmayla gîdâ
Ger helâl-i pâk ise de sûretâ

Havf ederler tâ harâma düşmeye
Şübhelü nân u ta'âma düşmeye

Zühd ü takvâya edenler ihtimâm
Hîç yemezler şübhelü nân u ta'âm

Nehy olunmuşdur hudûda kurbdan
Havf ederler dahi ekl ü şürbden

در بیان شکر نما میکوید
هرکرا باشد سه خصلت در سر شت
باشد آنکس بی شک از اهل بهشت

قال الله تعالی
تلك جدودالله فلا تقر بها²⁶¹

Her kimin tab'ında üç haslet olur
Ya'ni üç haslet ana 'âdet olur

İşte ol zât ehl-i cennetden olur
Sermedî devlet dahi ni'met bulur

Ya'ni tevhîde mukârin zâtda
Olsa üç haslet kamu evkâtda

Mâye-i aslı gibi ol üç güher
Lâzım-ı gayr-ı müfârik olsa ger

Ehl-i cennetden olur ol bî-gümân
Nâr-ı dûzahdan bulur emn ü amân

215

شکر در نعمتا و صیر اندر بلا
مید هد آیینۀ دلرا جلا

Hâlet-i ni'mâda şükr etmek dahi
Mihnet esnâsındaki sabr ey ahi

²⁶¹ Yüce Allah buyurdu: Şu, Allahın (koyduğu) sınırdır. Ona yaklaşmayınız.

Bu iki şeyden olup hâsıl safâ
Bahş eder âyîne-i kalbe cilâ

Şükr ile eylerse âdem ittisâf
Lâ-cerem olur kederden kalbi sâf

Sabr ederse şey-i mekrûh üzre hem
Habs-i nefsi dip belâda lâ-cerem

Bu iki sûretde kalbinde huzûr
Bulunup hâsıl olur şevk ü sürûr

هرکه متغفر بود اندر كناه
حق زنار دوزخش دارد نگاه

قال الله تعالى
وهو الذي يقبل التوبة عن عباده و يعفو عن السيئات²⁶²

كما قال عليه السلام
التائب من الذنب كمن لا ذنب له²⁶³

Kim ki müstagfir olur vakt-i günâh
Nâr-ı dûzahdan tutar Mevlâ nigâh

Ya'ni düşdükde günâha bir kişi
Olsa istigfâr o hâl üzre işi

Hak eder anı cehennemden masûn
'Afv olur cürm ü günâhı büsbütün

Tâib ü müstagfir olan 'abd-i hâs
Nâr-ı dûzahdan olur lâ-büd halâs

Cân u dilden tevbe eylerse hele
Olur ol kimse kemen lâ-zeneble

هرکه ترسد از اله خویشتن
خواهد او عذر كناه خویشتن

Kendi ma'bûdından ol kim havf eder

²⁶² Yüce Allah buyurdu: O (öyle biridir) ki, kullarının tövbesini kabul eder ve günahlarını affeder.

²⁶³ Peygamber (s.a.v.)in buyurduğu gibi: Günahlardan tövbe eden onu hiç işlememiş gibidir.

Bâr-gâh-ı ma‘neviye yüz sürer

Cân u dilden ya‘ni eyler i‘tizâr
Yalvarır Hakka nihân u âşikâr

Etdigi cürmün eder ‘afvın taleb
Tevbe istigfâr eyler rûz u şeb

Lâ-cerem va‘d-i kerîmi üzre Hak
‘Afv eder kılmaz ‘azâba müstehak

Kim ki hod etmez ü kılmaz i‘tizâr
Magfîret etmez anı âmürzgâr

معصیت را هر که پیدرپی کند
ایزدش از اهل جنت کی کید

216

Muttasıl her kim ki eyler ma‘siyet
Etdigi ‘isyâna kılmaz ma‘zeret

Birbiri ardınca eyler ma‘siyet
Eylemez Hakdan cây-ı magfîret

Sevmez Allâh öyle bed-kâr olanı
Ehl-i cennetden kaçan eyler anı

Kıl hazer ‘isyânına olma musır
Kim olur âhir sana ‘isyân muzır

Etdigin ‘isyâna istigfâr kıl
Nâdim ol Allâha yalvar zâr kıl

ای پسر داعم باستغفار باش
وز بدان و مفسدان پزار باش

Oğlum istigfâr ile ol dâimâ
Her zamân kıl magfîret Hakdan recâ

Eksik etme tevbeyi dilden müdâm
Tâib-i müstagfir ol her subh u şâm

Kıl inâbet Hakka kim nev‘-i beşer
Halk olunmuşdur ezelden ehl-i şer

Olmaz isende günâhın kâimi
Hakka lâzımdır rücû' dâimi

Dahi müfsidlerle bedlerden kaçın
Nefret et anlarla ülfetden sakın

در فضیلت صدقه میگوید
کر کنی خیری بدست خویش کن
خیر خود را وقف هر درویش کن

Hayrı sen kendi elinle et eger
Hayr etmek ister isen ey püser

Eyleme mâ-ba'de te'hîr anı sen
Her fakîre vakf eyle ölmeden

Hayrın en a'lâsı insân sağ iken
Müstehakka etmedir hayr u hasen

Sülüs-i mâlından vasiyet eylemek
Gerçi meşrû' ise de bî-reyb ü şek

Sonraya kalırsa nev'en şübhe-vâr
Naks eder belki mürûr-ı rûzigâr

یک درم کائرا بدست خود دهند
به بود آن کز بی او صد دهند

Bir guruş akça ki anı merd ü zen
Vereler kendi eliyle ölmeden

217

Andan evlâdır ki sonra âdemân
Yüz guruş i'tâ edeler ey cüvân

Meyyitin kalmaz fülûsa hâceti
Fevt olur bi'l-cümle meyl ü ragbeti

Mevt eder çünkü zarûretten beri
Akçaya meyl ü muhabbetden beri

Sûk-ı 'âlemde işi kâsid olur
Bu cihetden elfü kelvâhdü olur

کر بخشی خودیکی خرماي تر

بهتر از بعد تو صد مثقال زر

Kendin etsen tâze bir hurmâ ‘atâ
Her ne rütbe olsa dahi bî-bahâ

Tatlı cânından ayırdın anı sen
Kıldın ihsân yemesi mümkün iken

Lîk senden sonra ger bahş etseler
Yüz kadar miskâl-ı altun ey püser

Ol senin bahş etdiğin hurmâ-yı ter
Evleviyyet üzre makbûle geçer

Çünkü ba‘de’l-mevt az çok paraya
İhtiyâcın kalmaz ag u karaya

هرچه بخشیدی مکن با اور جوع
کرز پا افتاده از دست جوع

Her ne şey kim etdin ihsân u ‘atâ
Bir dahi etme rücû‘ asla ana

Verdiğin şeyi sakın alma girü
İhtiyâcın olsa dahi ilerü

Sen eger açlık elinden ey cüvân
Düşecek olsan ayakdan nâ-tüvân

Her ne etdinse hibe dönme ana
Bir dahi bakma bile andan yana

Hâlet-i nez‘a getirse derd-i cû‘
Kıldığın ihsâna sen etme rücû‘

این بدان ماندکه شخصی قی کند
باز میل خوردن اوکی کند

Bahş u ihsân etdiği şeye rücû‘
Bulsa bir şahs-ı denîden ger vukû‘

Ana benzer kim kişi nâgeh kusar
Yemege anı kaçan ragbet eder

Ragbet eylerse köpekden ‘add olur
Ya‘ni beynü’n-nâs gâyet bed olur

218

Âdem olan andan istikrâh eder
Belki de bakmaz bile uzak gider

Hâsılı ber-vechle olmaz sezâ
Alma tekrâr etdiği şeyi ‘atâ

باپسر کر چیز کی بخشد پدر
می سز دگر باز کیرد از پسر

Oğlına bir nesnecik verse baba
Alsa tekrâr girü andan sezâ

Ya‘ni bu sûretde ihsândan rücû‘
‘Ayb olunmaz bulmuş olsa ger vukû‘

Bir güherdir çünkü baba vü püser
Oğla hatta dediler cân-ı peder

Cân ciger oldukları emr-i sarîh
Verdigin alsa girü olmaz kabîh

Oğlına verdiğini alsa ebi
Nâ-becâdır kadh ederse ecnebi

ای پسر بامال وزر شادی مجوی
آنچه کس را داده دیگر مکوی

Mâl u zerle arama oğlum sürûr
Etme anlarla taleb zevk ü hubûr

Ya‘ni altunla gümüşle olsa şâd
Verdigin şeyi dahi hîç etme yâd

Sîm ü zer bi’l-cümle dünyâ mâlîdır
Şâd u handân olmak ahmak hâlîdir

Etdigin ihsâna etme imtinân
Cîfe-i dünyâyâ olma şâdmân

Fazl u ihsân-ı Hudâyı kıl taleb
Mâsivâ-yı Hakkı nisyân eyle hep

شادی دنیا سراسر غم بود

سورا و را در عقب ماتم بود

‘Âlemin cümle sürûrî gam olur
Düğünün ardınca hem mâtem olur

‘Âlemin kesr-i zamânı gamlıdır
Her düğünün âhiri mâtemlidir

Sûr u şâdî az zamânda fevt olur
Der-‘akab bir mâcerâ-yı mevt olur

Eylesen dünyâda bir sâ‘at ferah
Gösterir çarh âhir aylarca terah

Hüzn ü gamdır bâtını vü zâhiri
Ağlamaktır evveli vü âhiri

219

امر لا تفرح ز قرآن کوش دار
جاي شادي نيست دنيا هوش دار

قال الله تعالى
لا تفرح ان الله لا يحب الفرجين²⁶⁴

Âyet-i Kur’ân’dan
İstimâ‘ ile ferah-nâk olma sen

Terk kıl dünyâyâ magrûr olmağı
Mâl-ı dünyâ ile mesrûr olmağı

Cem‘ edenler n’oldı dünyâ mâlını
Görmedinse var işit ahvâlini

‘Aklını cem‘ et ki dünyâ ey nebîl
Şâd olacak yer degildir hoşça bil

Sevmez Allâh ‘âlem-i dünyâyı hîç
Zuhruf-ı dünyâ ile olma behîç

شاد مانا نرا ندارد دوست حق
این سخن دارم ز استادان سبق

²⁶⁴ Yüce Allah buyurdu: Böbürlenme, şüphesiz Allah böbürleneni sevmez.

Mâl-ı dünyâ ile şâd olanları
Dost tutmaz Hak Te‘âlâ anları

Nezd-i Hakda çün cihân magdûbdur
Lâ-cerem mâlın seven menkûbdur

Hâcelerden bu sözün mazmûnını
Öğrenip tutdum hükm-i meşhûnını

Ya‘ni bu vech üzre ‘ârifler bana
Etdi ta‘lîm-i ma‘ârif câ-be-câ

Mâl-ı dünyâyâ sevinme dediler
‘Ârife zîrâ hatardır sîm ü zer

کر فرج داري ز فضل حق رو است
ليک از دنيا فرج کردن خطاست

كما قال الله تعالى
قل بفضل الله و برحمته فبذلك فليفرحوا²⁶⁵

Fazl-ı Mevlâdan ötüri ey cüvân
Lâyık u câizdir olmak şâdmân

Rahmet-i Hakla hem ol handân u şâd
Oldı âyetden bu ma‘nâ müstefâd

Fazl-ı Hak islâm u rahmetden murâd
Hazret-i Kur‘ân olur ey hoş-nihâd

Bunlara gâyet sevin ol şâdmân
Böyle emr etdi cenâb-ı müste‘ân

Lîk dünyâdan ferah etmek hatâ
Oldı lâ-teferruh hatâ bile edâ

در نصایح دیگر میگوید
ای پسر با محست و غم خوی کن

220

روي دلرا جانب دلجوي کن

²⁶⁵ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Deki Allahın fazlı ve rahmeti ile. Ve bununla sevininiz.

Ey oğul gamla tabî‘atlan alıŖ
Kılma âh u nâle mihnetden çalıŖ

Kendine zevk ile derd ü mihneti
Vüs‘ata haml et ‘anâ vü Ŗiddeti

Eyledikde ya‘ni esbâbı zuhûr
Gussa-i ‘âlemden olma bî-huzûr

Cân u dilden cânib-i Hakka müdâm
Vech-i Mutlakdan tevbe eyle tâm

İŖtigâl etme gam-ı devrân ile
Pür-safâ kıl kalbini ‘irfân ile

حزن وان و هست قوت بند کان
غم شود یار فرح جویند کان

Hüzn ü gamdır hâs kullar çün gızâ
Hüzn ü gam anlar için olmaz ezâ

Ya‘ni anlar dâimü’l-ahzândır
Anlara endûh kuvvet-i cândır

İsteyenler dâr-ı ‘ukbâda ferah
Eksik olmaz hîç anlardan terah

Gam olur anlar için dünyâda yâr
Hüzn ü endûhı ederler ihtiyâr

İsteyen zevk ü mesârr-ı ma‘rifet
Hüzn ü gamla rûhın eyler terbiyet

هر کرا نبود بدل اندیشه
عاقبت بر پای پند تیشه

كما قال الله تعالى
و يتفكرون في خلق السموات والارض²⁶⁶

Her kimin kalbinde olmaz fikr ü gam
Ya‘ni bilmez n’oldığın hüzn ü elem

‘Âkıbet görür ayağında keser

²⁶⁶ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Göklerin ve yerin yaratılıŖını tefekkür ederler. (düşünürler)

Menzil-i matlabdan anı kat‘ eder

Menzil-i maksûda vâsıl olamaz
Sermedî devlet sa‘âdet bulamaz

‘Ârife lâzım tefekkür eylemek
Kudret-i Allâhı tezekkür eylemek

Hikmet-i Bârîye olmak âşinâ
Rûh u kalbi ola tâ kim rûşenâ

از چه موجودي پنديش اس پسر
هرکسي دار دغم خویش اي پسر

Ey oğul fikr et niçin mevcûdsun
Mazhar-ı feyz-i ‘atâ vü cûdsun

221

Hak seni halk eyledi âyâ niçin
Olma boş hayvân misâli bir düşün

‘Akl ihsân eyledi ol üss-i cûd
Kıldı yokdan mazhar-ı feyz ü cûd

Ey oğul herkes tutar kendi gamın
Fikr eder encâm-ı eyyâm u demin

Ehl-i ‘irfân ‘âkıbet-endîş olur
Âhiret kaydın çeker dil-rîş olur

کرد ایزدمر ترا از نیست هست
از براي آنکه باشي حق پرست

Hak seni ma‘dûmdan var eyledi
Müsta‘idd-i ‘akl u efkâr eyledi

Anın için halk u îcâd etdi kim
‘Ârif-billâh olup da ey hakîm

Bilerek Hakka tapucu olasın
Âhiretde dürlü ni‘met bulasın

Ya‘ni ol bir kimse kim ‘âbid olur
Nef‘i âhir kendine ‘âid olur

Fâide vardır ‘ibâdetden sana
İhtiyâcı yokdur Allâhın ana

تاتو باشي بنده معبود باش
با حياء با سخا وجود باش

Tâ ki bu ‘âlemde sen mevcûdsun
Mazhar-ı sırr-ı hayât u cûdsun

‘Abd-i mahz-ı hazret-i ma‘bûd ol
Sâhib-i şerm ü sehâ vü cûd ol

Ya‘ni mahlûka perestişden kaçın
Recs-i sûri ma‘nevi bütünden sakın

Dahi beynü’n-nâs ‘âr u ‘ayb olan
Nesnelerden ictinâb ile utan

Ahsen ahlâk olan cûd u sehâ
Hasletiyle muttasıf ol dâimâ

مکذران در خواب وجود ایام را
زنده دار ازد کر صبح و شام را

Geçme eyyâmın ekl ü nevmde
Uyanık ol ba‘zı gün hem savmda

Nevmle tazyî‘-i evkât eyleme
Ekle naks-ı ‘ibâdât eyleme

Ekl ü şürb ü nevm hayvân kârıdır
Fıkr ü zikrullâh insân kârıdır

Etmesin gafletle eyyâmın mürûr
Eyleme Hakka ‘ibâdetde kusûr

223

Belki zikrullâhdan ahşam sabâh
Vakti ihyâ kıl bulasın tâ necâh

خواب کم کن اول روز ای پسر
نفس را خوردن میاموزای پسر

Uyuma vakt-i seherde ey oğul
Çekme rızkın üzre perde ey oğul

‘Âişe hazretlerin hayru’l-beşer
Nehy etmiş uykudan vakt-i seher

Hazret-i ‘Abbâsdan etdi beyân
Ehl-i ma‘nâ sâhib-i rûhu’l-beyân

Çok kerâhet çok kesel hem çok herem
Çok nesy verir menâm-ı subh-dem

Ekl ü şürb öğretme nefse dâimâ
Kıl riyâzet ile taklîl-i gıdâ

آخر روزت نکو نبود منان
پیشتر از شام خواب آمد حرام

Hoş degil gün âhiri uyku sana
Uyanık ol imdi ol dem dâimâ

Ya‘ni ba‘de’l-‘asr münhîdir menâm
Belki kable’l-magrib olmuşdur harâm

Vakt-i nâkısdır ikindi ‘âlemi
Serseri eyler menâmı âdemi

Uykudan kable’l-gurûb eyle hazer
‘Akl-ı insâna verir zîrâ zarar

‘Ömr ü ‘aklı kılma ol dem muzmahil
Zikr ile tesbîh ile ol müştegil

اهل حکمت رانمي ايد صواب
در میان آفتاب او سایه خواب

Ehl-i ‘ilm ü hikmete gelmez savâb
Gölge ile güneş ortasında h âb

Ya‘ni zû u zıll arasında menâm
Hoş degil belki hatâdır ey gulâm

Zû ile zıll-ı berzahıdır ol mahal
Eksik olmaz anda şeytândan halel

Mel‘abet-gâh oldı şeytâna uyar
Uyumak anda hatâdır dediler

Vâkıf-ı esrâr-ı ‘ilm ü hikmetin
Sözleriyle tezkiye kıl sîretin

اي پسر هرگز مرو تنها سفر
باشدت تنها سفر عين خطر

223

Yalnız hîç bir zamânda ey püser
Gitme sûri ma‘nevi etme sefer

İhtiyâr et kendine evvel refik
Sonra kıl cezm-i sefer ‘azm-i tarîk

Eylesen tenhâ eger ‘azm-i sefer
Ol sefer olur sana ‘ayn-ı hatar

Çünkü çokdur yolda cây-ı hevl-nâk
Eylese düşmen zuhûr eyler helâk

Eyleme tenhâ sülûkî ihtiyâr
Kim olur âhir sana iblîs yâr

دست را در رخ زدن شو مست و شود
استماع علم کن ز اهل علوم

Yüzine el urma gâyet şûmdur
Nâ-mübârekdir katı mezmûmdur

Ehl-i küfrün kârıdır ol kıl hazer
Kâfire vardır teşebbühde zarar

Hâlini uydurma hâl-i câhile
Kulak asma kıyl u kâl-ı câhile

Sözi ehl-i ‘ilmden et istimâ‘
Anların akvâline kıl ittibâ‘

Mısr halkı gibi olma na‘re-zen
İhtirâz et yüzine el urmadan

شب در آینه نظر کردن خطاست
روز اگر پنی ترووي خودر واست

Gice mir’âte nazar etmek hatâ
Gündüzün görsen yüzün ammâ sezâ

Gice zulmet vaktidir ey hoşyâr
Eyler envâ'-ı şeyâtîn intişâr

Oldı âyîne dahi cây-ı hayâl
Görünür şeytân hayâli ihtimâl

Pes gice âyîneye kılma nazar
Havf odur kim ire şeytândan zarar

Lîk gündüz olduğuyçün rûşenâ
Oldı mir'âte nazar etmek revâ

خانه کر تنها و تاریکت بود
مونيسي بايد که نزدیکت بود

Yalnız oda karanlık olsa ger
Yanına mûnis gerekdir ey püser

224

Şem'-i îkâd etmelisin hânede
Yalnız isen gice kâşânede

Hâne-i muzlemde ger olsan vahîd
Eyliyor şeytân ta'arruz ey velîd

Mûnisin varsa zarar etmez sana
Dahi hâne olur ise rûşenâ

Vahdet u zulmet ufak oğlanlara
Pek muzırdır ol mukayyed anlara

دست را کم زن تو در زیر زرخ
نزد اهل حال سرد آمد چو بیخ

Ey oğul koyma çekin altına el
İstimâ' et işbu sözle kıl 'amel

Ehl-i nârın 'âdetidir işbu hâl
Mü'mine lâyık degildir bed-fi'âl

Ehl-i hâl 'inde hem bu i'timâd
Yüz gibi bâriddir etme i'tiyâd

Ya'ni ehl-i zevk u erbâb-ı hakem

Zecr ü men‘ eyler anı gördiği dem

Şahs-ı bed-kâra ısınmaz cânları
Kendi kendinden soğutma anları

چار پارا چون به بيني در قطار
در میان شان نیایی زینهار

Çün görürsen kim katâr olmuş gider
Bir süri hayvân sokakda ey püser

Anların ortasına gelme sakın
Geçme ara yerlerinden pek kaçın

Bâ-husûs olursa yükli zinhâr
Ortasından eyleme asla güzâr

Âdeme nisyân getirirmiş bu hâl
Dürülüp düşmek de âhir ihtimâl

Olma hem-pâ hâsılı hayvânlara
Kim olur şeytân musallat anlara

تا فزاید قدر و جاهت را خدا
روز و شب می باشی دایم در دعا

Tâ ki Allâh Te‘âlâ hazreti
Kadr u rütben artıra kıl himmeti

Gice gündüz ol du‘âda dâimâ
Kıl hulûs-ı kalb ile Hakka du‘â

Her kim eylerse tezellüle niyâz
Rütbesin eyler anın Mevlâ firâz

Kıl huzû‘ ile du‘â her rûz u şeb
İrtifâ‘-ı kadrine olur sebeb

225

Bulmak istersen eger ‘izz ü ‘alâ
Cân u dilden kıl du‘â subh u mesâ

تا شود عمرت زیادت در جهان
رو نکویی کن مکویی در نهان

Tâ ki dünyâda ola ‘ömrün mezîd
İylüğe sa‘y eyle gizlü ey velîd

Etdigin hayrı deme ana buna
Eyleme âlûde-i habs u riyâ

Böyle vâriddir ki hayr-ı bî-riyâ
Artırır ‘ömri eder redd-i belâ

Gizlü iylik etmede pek çok şeref
Oldığın fehm et eyâ hayr-ı halef

Şöyle kim ‘ömr olmuş olsa ger ziyâd
Hayr ile olur demek oldu murâd

تا نگاهد آب رویت روز کار
معصیت کم کن بعالم زینهار

Tâ zamâna yüz suyun naks etmeye
Hürmetin ya‘ni hebâya gitmeye

Ma‘siyet etme cihânda zinhâr
Ma‘siyetden kıl hazer leyl ü nehâr

Hâlîk-ı bî-çün olan Mevlâ seni
Halk içinde etmesin tâ kim deli

Ma‘siyet etmekden eyle ihtirâz
Aldanıp etsende etme keşf-i râz

Tevbe ile der-‘akab ey hûşyâr
Olmayasın tâ cihânda hâksâr

هرکه رودر فسق و در عصیان کند
ایز داند رزق او نقصان کند

Fıskla ‘isyâna her kim yüz tutar
Cânib-i fisk u ma‘âsiye gider

Ya‘ni her kim fiskla ‘isyân eder
Rızkını Mevlâ anın noksân eder

Göremez hâl-i refâhı mâldan
Olamaz râhat kemâhî mâldan

Halk anın mâl u nukûdın yer içer

Ol hemân fisk u fücûra sarf eder

Yümn ü vüs‘-i mâldan mahrûm olur
Halk içinde hem dahi mezmûm olur

کم شود روزي زکفتار دروغ

226

در سخن کذابرا نبود فروغ

Rızk-ı kul kizbden noksân olur
Eksilir mevcûdı hem fıkdan bulur

Kâzibin olmaz kelâmında safâ
Toğmaz andan bir nefes mihr ü vefâ

Sûz-ı gülşenden olur zâhir hemân
Söylediği oldığı mahzâ yalan

Rûhsuz olur hulâsa her sözi
Ol cihetden nûrsuz olur yüzi

Subh-ı kâzibden biter ehl-i dürûg
Dâimî sûretde olur bî-fürûg

فاقه آرد خواب بیار ای پسر
خواب کم کم باش بیدار ای پسر

Ey oğul çok uyku fakr îrâs eder
Uyanık ol az uyu fakrı gider

Ya‘ni fakr u fâkaya olur sebab
Bî-muhâbâ çok uyumak rûz u şeb

Ekser evkât uyanık ol ki tâ
Olasın âgâh bulasın gınâ

Şöyle bil kim gâfil ü âgâh olan
Olamaz her vech ile bir ey cüvân

Çün talebden nâimîn gâfil olur
Hîle-i matlûbdan ‘âtıl kalır

هرکه در شب خواب عریان میکند
از نصیب خویش نقصان میکند

Kim ki gice uykuyu ‘üryân eder
Kendi hazzından hemân noksân eder

Ya‘ni ol kim gice çıırçıplak uyur
Eyler esbâb-ı nasîbinde kusûr

Ehl-i hikmet ekseri böyle demiş
Bâ‘is-i noksân-ı rızık olur bu iş

Zâhir oldur kim bu ma‘nâ bî-hilâf
Olmaya çıplak yatan tahtu’l-lihâf

Âşikâr olup görine her yeri
Ola yorgansız bütün cismi ‘ari

بول بر پا هم فقيري آورد
انده بيار پيري آورد

Ayak üzre hem tebevül eylemek
Mûcib-i fakr olur etmemek gerek

227

Ol mahalde kim zarûrât olmaya
Ya‘ni kâzûrât u pislik bulmaya

İşese anda ayak üzre kişi
Kesb ü ribhında olur ‘âtıl işi

Gam ile çok gussa çekmek ey püser
İhtiyârlık getirir eyle hazer

Vâkıf-ı esrâr-ı hikmet dedi hem
Pek çâpük îrâs eder şeyb ü herem

در جنابت بد بود خوردن طعام
نا پندست این بنزد خاص دعام

Bed olur hâl-i cenâbetde ta‘âm
Yemek içmek gerçi kim olmaz harâm

Hâs u ‘âm ‘indinde ol hâlde yemek
Hâric-i de’b-i edebdir ya‘ni pek

Ehl-i ‘ilm ü ehl-i hikmetçe dahi

Oldı nâ-makbûl o hâlet ey ahi

Ekremü'l hubz buyurdu çün resûl
Nânı tahkîr ü ihânet olur ol

Âbdest alsan güzelce ey püser
Be's yokdur sonra ekl etsen eger

ریزہ نا نرا میفکن زیر پای
کر همی خواهی تو نعمت از خدای

Atma ayak altı etmek ufağı
Basmaya tâ anı halkın ayağı

Ni'met istersen Hudâdan sen eger
Çigneme çignetme hubzı ey püser

Nân u ni'met hakkına kıl hürmeti
Hakdan istersen ziyâde ni'meti

Topla etmek hurdesin ekl eyle yâ
Bir ayak basmaz yere kıl vaz' tâ

Eyleye murg u karınca intifâ'
Ni'metine ver Mevlâ ittisâ'

شب مزن جاروب هرگز خانه در
خاکرد به هم منه در زیر در

Gice süpürme evi ey pâk kişi
Fâkaya olur sebab zîrâ bu iş

Tecrübeyle 'ilm ile ehl-i hakem
Bilmiş etmişdir bu âsârı rakam

Koyma süpründi kapu ardında hem
Eyleme süpründiye vaz'-ı kadem

228

Hânedan taşra çıkar bir yana at
Beytini pâk it temîz yerlerde yat

Hâneken evken temîzlet ey nebîh
Olma pislikde yehûdâne şebîh

کر بخوافي باب ومامت را بنام
 نعمت حق بر تو ميکردد حرام

Vâlideynin çağırırsan ey püser
 Etmeyip ta'zîm ismiyle eger

Yâ Muhammed yâ hanîfe ya fülân
 Böyle eylersen nidâ ya'ni 'ıyân

Ni'meti Hakkın sana olur harâm
 Hûr olursun 'âkıbet beynü'l-enâm

Anların hakkında lâzım ihtirâm
 Eylemek kavı-i kerîmî iltizâm

Zâtına Mevlâ 'ibâdâta karîn
 Anlara ihsânı emr etdi hemîn

کر بهر چوپي کني دندان خلال
 بي نوا كردي واقتي در زوال

قال الله تعالى
 واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا و بالوالدين احسانا²⁶⁷

Dişini her nev'-i çûp ile eger
 Dâimâ tahlîl edersen ey püser

Ni'metin düşer zevâle 'an-karîb
 Mübtelâ-yı fakr olursun bî-nasîb

Hâlinin kalmaz refâhet hâleti
 Gâib eylersin elinden ni'meti

Göremezsın bir dahi hergiz rehâ
 Vüs'at-i ni'met eder senden ebâ

Dinle ehl-i hikmeti bâ ey hâl
 Etme her bir çûpla dendânın halâl

دست را هرگز بخاکه وکال مئی
 از براي دست شستن آب جوي

²⁶⁷ Yüce Allah buyurdu: Allaha kulluk yapınız. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayınız. Ana babaya iyilik yapınız.

Yuma toprak ile çamur ile el
Her ne cins olursa hâk etme ‘amel

Dâimâ el yıkaman çün su ara
Yıkama toprak ile ara sıra

Mısr halkı gibi sabuna bedel
El-hazer kâle dahi sen yuma el

Fakr u zıll u meskenet îrâs eder
Uyma bakıp anlara sen ey püser

Ellerin tathîr eyle âb ile
Ol cemî‘ ezmânda âb u tâb ile

229

اي پسر بر آستان کمتر نشين
کم شود روزي زکه ار چنين

Ey oğul oturma işin üzre hem
Böyle işden rızk olur noksân u kem

Bu makûle işden olur rızk az
Tecrübeyle yazmış ehl-i imtiyâz

Ser makâmında sayılır âsitân
Başa oturmak fenâdır ey cüvân

Şöyle kim oldu ta‘âmın başı nân
Hürmete şâyestedir bî-imtinân

Bunları tahkîr etmek ser-be-ser
Killet-i rızka sebebdır ey püser

کم کن نیز بر پهوي در
باش داءم از چنين حصلت بدر

Hem kapunun yanına yan verme sen
Hâric ol her vakt işbu hûydan

Bu dahi hikmetçe olmuşdur fenâ
Yan verir rızkın dahi âhir sana

Sa‘b olur emr-i ma‘âşa feth-i bâb
Olamaz âsâyışinde âb u tâb

Eylemez ikbâl rızkın ey fetâ
Döner idbâre refâhın dâimâ

İ'timâd etme kapunun yanına
Ermeye kılllet ma'îşet h ânına

در خلاجه کر طهارت میکنی
وقت خود را دانکه غارت میک

Müsterâh içre tahâret eylesen
Ya'ni gasli anda âdet eylesen

Vaktini yağma edersen bil hemân
Zâyi' eylersen 'abes vakt u zamân

Bir müfid iş tutmuş olmazsan hele
Vaktini zâyi' edersen nâfile

Öyle yerde eglenip n'eyler kişi
Çıkmağa baksın yeter yetmez işi

Hâsılı etme halâda âbdest
Pâye-i rızkın edersin sonra pest

جاه را در تن نشاید دوختن
بایداز مردان ادب اموختن

230

Rûbeni üstünde iken ey fetâ
Degmek olmaz 'ilm-i hikmetde sezâ

Âdeme îrâs eder nisyân o kâr
Unudur bildiklerin ey hûşyâr

Ma'rifet ehli olan merdândan
Ya'ni ehl-i hikmet ü 'irfândan

Hikmet ü âdâb öğrenmek gerek
Yolsuz işden çekmelisin el etek

Hikmete tatbîk edersen kârı hep
Ol zamân derler sana ehl-i edeb

کر بدامن پاکه سازي روي خویش

روزیت کم کرددای در ویش بیش

Ger temîzlersen etekle yüzüni
Hikmete uydurmaz isen özünü

Eksilir rızkın ziyâde ey fakîr
İşbu iş eyler seni h âr u hakîr

Kılma süfli şeyle ‘ulviyi temîz
Çün yüzi halk eylemiş Mevlâ ‘azîz

Hâksâr olan etekle etme pâk
Perde-i nâmûs rızkı kılma çâk

Silme dâmenle yüzün ey meh-cemâl
Meskenet îrâs eder zîrâ bu hâl

دیرو بازار وپرون آی زود
از بک رفتنیابی هچ سود

Geç gidip bâzâra tîz gel tışaru
Ya‘ni çâpük git eve gir içerü

Pekde erken gitmeden bir fâide
Cüz’i külli bulamazsın zâide

Kısmetin neyse olur ol ‘âide
Geç dönüp er gitmeden ne fâide

Sevk-ı şeytân mevzi‘idir ihtirâz
Etme lâzımdır demiş erbâb-ı râz

Ribh-i zâidden hazer kıl sat rahîs
Rızkdan mahrûm olur zîrâ harîs

نیک نبود کرکشی از دم چراغ
ره مده دود چراغ اندر دماغ

Fenn-i hikmetde iyi olmaz eger
Mumı söndürsen nefsdan ey püser

Ya‘ni şem‘i püflemek olmaz iyi
Men‘ olundı fakra bâdîdir diyü

Fi'l-asl ihyâ içindür çün nefes
Etme anınla imâte nûrı pes

Verme yol mumun dumanına sakın
Girmeye tâ kim dimâgına kaçın

Hâsılı isden tütünden kıl hazer
Kim dimâgına verir külli zarar

کم زن اندر ریش شانہ مشترک
آنکہ خاص آن توبا شد خوشترک

Müşterek olduğu hâlde bir tarak
Lihyene urma anı eyle merâk

Ya'ni şer'an gerçi kim vardır cevâz
Lîk hikmetçe iyi olmaz biraz

Mâl ile ta'bîr olunur çün sakâl
Müşterek olsa olur noksân mâl

Anı tesrîha sebebdır şâne hem
Kendine hâs olsa hoşdur lâ-cerem

Zâtına mahsûs pes bir şâne al
Sakla anınla turrâ dâim sakal

از کدایان پار ع ی نان مخر
زانکه می آرد فقیری پسر

Parça parça topladığı nânları
Satın alma sâilândan anları

Ol sebebden çünkü fakr îrâs eder
Âdeme zillet getirir ey püser

İhtiyâcın 'arz edipde bâb bâb
Topladığı etmegi bî-irtiyâb

Hem denâet hem tenezzüldür sakın
Pek ucuz verse dahi alma kaçın

Tut ki sen dahi dilenmişsen anı
Bil ki olursun dilenciden deni

دور کن از خانه تار عنکبوت

باشداندر ماندش نقصان قوت

قال علي كرم الله وجهه ورضي الله عنه طهروا بيوتكم من نسبخ العنكبوت فان
تركه في البيوت يورث الفقر²⁶⁸

Kıl örümcek ağını evden uzak
Kim zübâbı sayd için eyler tuzak

Koyma hâli üzre anı bir zamân
Kalmasında var anın rızka ziyân

Hazret-i hayder emîrû'l-mü'minîn
Bâb-ı vâlâ pâye-i bünyân-ı dîn

Eyleyiniz dedi tathîr-i büyût
Koymayınız evde nesc-i 'ankebût

Anı evde terk fakr îrâs eder
Kıl izâle sil süpür evden gider

232

خرج را پرون زاندازه مکن
ریش حشک خویش را تازه مکن

Masrafı hadden ziyâde eyleme
Hâle uydur fevku'l-'âde eyleme

Agnyânın ekserisi her zamân
Olmada müflis bu yüzden ey cüvân

Masrafı îrâde uydur hoş geçin
Dâimâ efrât u tefrîtden kaçın

Çünkü isrâf olduğundan mâ-'adâ
Harc-ı zâid fakra eyler ibtilâ

Lihyeni kurı tarama eyle yaş
Olda olur bâ'is-i dîk-i ma'âş

دسترس کر باشدت تنکی مکن
چون تور هواری بره لنکی مکن

²⁶⁸ Ali kerremallahu vechehu (r.a) dedi: Evlerinizi temizleyiniz örümcek pisliklerinden. Onların evlerde bırakılması fakirliği miras olarak bırakır.

Tarlık etme kudretin olursa ger
Vüs‘at-i hâl üzre harc et ey püser

Her husûsda gözle dâim i‘tidâl
Kim budur makbûl u memdûh-hısâl

Çün elin erer ma‘âş-ı vâsi‘a
Eyleme tarlık umûr-ı vâkı‘a

Çünkü rehvânsın topallık eyleme
Aksayıp yolda fenâ-hûy peyleme

Hâline lâyık mesârif eyle hem
Cânib-i imsâke sapma kıl kerem

در فواءد صبر ميکيد
تاشوي در روز کار از صابران
رو مکن از دیدن سختي کران

Tâ cihânda sâbirînden olasin
Anların ecr ü sevâbın bulasin

Gördigin için kıtlık ey cüvân
Yüzünü etme sakîl ol dem hemân

Her ne dem dûçâr olursan mihnete
Kıl tahammül bâr-ı sa‘b u şiddete

Dâimâ ‘arz eyle rûy-ı inbisât
Vakt-i mihnetde dahi göster neşât

Etme mihnetde necline ‘itâb
Bulasın tâbı hesâb ecr ü sevâb

کرترش سازي تورواندر بلا
خویش را از صابران شمر هلا

233

Ekşidirsен yüz belâ vaktinde sen
Kendini ‘add etme sâbir kimseden

İmtihân etdikde Rabb-i Zü’l-celâl
‘Âleme gösterme vech-i infî‘âl

Ya'ni rûy-ı inkıbâz etme 'ıyân
Mihnete vech-i rızâ göster hemân

Her ne vârid olsa Hakdan kıl kabûl
İmtihâna sâbir ol olma melûl

Hikmete haml et kemâl-i mihneti
Etme şekvâ çek belâ vü şiddeti

بي سكايت صبر تو باشد جميل
باکسي کم کن سكايت از جليل

Şekvesiz olur senin sabrın cemîl
Halka şekvâ etme Hakdan ey halîl

Halka hâlinden şikâyet eyleme
'Ârif isen bil hikâyet eyleme

'Ârife düşmez şikâyet hîç mi hîç
Hüzn izhâr eylemez olur behîc

Hak Te'âlâdan ne gelse sabr eder
Halka bildirmez beşâsetle gider

Lutf u kahra mebde olan hazrete
Pek sıkılsa başlar ancak ric'ate

در بلا وقتي که صابر نيئي
نزد اهل صدق شاكر نيئي

Çün belâ vaktinde sâbir olmadan
Ehl-i sıdk 'indinde şâkir olmadan

Çünkü sen sâbir degilsin mihnete
Bilmiş ol şâkir degilsin minhete

Sabr u şükri bir sayıp rebâb-ı sıdk
Böyle tahkîk eylemiş ashâb-ı sıdk

Sâbir olmazsan belâ vaktinde ger
Ni'mete şâkir degilsin ey püser

'Âfiyetde şükrüne yok i'tibâr
Sabrı etmezsen gam u mihnetde kâr

کر نباشد فخر از در ويشيت

کي باهل فقر باشد خو یشیت

Fakrdan ger fahr olmazsa sana
Ehl-i fakr olmaz seninle akrabâ

234

Mâsivâyı terkle ya‘ni müdâm
Eylemezsın fahr eger beynü’l-enâm

Olamazsan ehl-i Hakka akrabâ
Akrobâlık kande bil ki âşinâ

İntisâba anlara lâzım haseb
Pes haseb olmaz ise olmaz neseb

Mâsivâyı terk-i küllidir haseb
İntisâb-ı merdüm-i Hakka sebeb

کر همه جنبش بهرمان باشدت
حرمت از خدمت فراوان باشدت

Cümle mişvâr u sükûnun ey gulâm
Emr ü fermâna karîn olsa tamâm

Ya‘ni her bir hıdmeti emre karîn
Eyler isen olarak tâ‘at-ı güzîn

Böyle hıdmetden ötüri dâimâ
Hürmet-i vâfir olur oğlum sana

Ya‘ni mahdûmun eder hürmet sana
Belki verir pâye-i ‘izzet sana

Zâyi‘ etmez eyledigin hıdmeti
Gün-be-gün eyler ziyâde hürmeti

بنده از خدمت بعقبی میرسد
بلکه از حرمت بمولی میرسد

‘Abd-i hâlis hıdmet-i Hakdan müdâm
Rütbe-i ‘ukbâya erişir tamâm

Rütbe-i ‘ulyâ-yı ‘ukbâya erer
Hürmetinden bil ki Mevlâyâ erer

Zâhiren memlûk ola ya hür ola
İ'tibâr ancak sadakatlü kula

Sıdk ile hıdmet sebebdir hürmete
Belki de vasl-ı cenâb-ı hazrete

Bulamaz hıdmetden ol kim 'izzeti
Edemez mesken bisât-ı kurbeti

حرمتت از خدمت آرام دلست
هرکه خدمت کرد مرد مقبلست

Hıdmetinde hürmet ey oğul sana
Kalb-i itmi'nânıdır ol dâimâ

İnşirâh ile edersen hıdmeti
Bilmiş ol buldun kemâl-i hürmeti

İşbu ma'nâ ile nâdir ferddir
Ol ki hıdmet etdi mukbil merddir

235

Dik-i nefis ile gidersen hıdmete
Eremezsın şâhrâh-ı hürmete

Pes nice Mevlâyı bulursun ki sen
Güç ile hıdmet edersen süst ten

کرنکردي اي پسر کرد خلاف
آنکهي زييد ترا در صبر لاف

Ger tolaşmazsan muhâlif çevreye
İbtılâ vaktinde bâtil devreye

Ağza almaz iştikâ yollı sözi
Dahi göstermez isen ekşi yüzi

Ey oğul işte o demde bî-hilâf
Sabrda etmek yaraşır sana lâf

Yohsa bi'l-'aks eyler isen iştikâ
Bâtilane sözlere hem ictirâ

Sâbirim demek kırı da'vâ olur
Sabr o demlerde 'aceb rüsvâ olur

کر همي داري فر حرا اشتهار
در بلا نبود بصبرت هچ کار

Ger tutarsın sen sevince intizâr
İbtilâdan usanıp ey dil-figâr

Ya‘ni gözlersin dem-i müstakbeli
Sabra koymazsın belâ vakti beli

Olamaz sabrın seninle hîç işi
Ehl-i Hak demez sana sâbir kişî

Hâzır ol her neyse hükm-i hâzıra
Vakt-i âtiyi getirme hâtıra

Bende-i hâsa göredir bu kelâm
Şâdmânı gözedir nâs u ‘avâm

در بیان تجریدو تفرید میکوید
کر صفامي بایدت تجرید شو
کر خرد داري زاهل دید شو

Ger sana lâzım ise dâim safâ
Bulmak istersen eger kalbin cilâ

Kes ‘alâkâtı tecerrüd ehli ol
Koy izâfâtı teferrüd ehli ol

Zâhir ü bâtınca kıl terk-i sivâ
Tâ huzûr-ı kalb ola hâsıl sana

Ger tutarsan ‘akl-ı kül idrâk-ı tâm
Olagör ehl-i basîretten müdâm

Elvirir tevhîd-i ‘ilmîden beyân
Hâsıl et tevhîd-i ‘aynîden nişân

236

Başka üslûp üzre nâzım hazreti
Eyliyor tecrîde dâir sohbeti

Terk-i da‘vâdır diyor tecrîde bil
Ma‘ni-i tefrîdi fehm et ey nebîl

Nefsine bir nesne isnâd eyleme
Zât-ı Hakdan gayrını yâd eyleme

Sâlikin meşhûdı Hakdır dâimâ
Pes inâbetiyle etmez iddi‘â

Terk-i da‘vî etmese sâlik eger
İmtihân eyler anı Hak ey püser

ترکه د عواہست تجریدی پسر
فہم کن معنی تفریدی پسر

Asl tecrîdin senin bil ibtidâ
Kim olur sâirler ana mübtenâ

Eylemekdir şehveti terk ü vedâ‘
Belki külli lezzetinden inkitâ‘

Evvel ıslâh-ı tabî‘at etmedir
Şer‘ ile toğrı tarîka gitmedir

Ba‘dehu nefsi tarîkatle temîz
Eyleyip kam‘-ı hevâ kıl ey ‘azîz

Kalb-i pâkinde ta‘allukdan eser
Kalmaya cüz’i vü külli hep gider

اصل تجریدت دداع تہو تست
بلکہ کلی انقطاع لذتست

Ger verirsen şehvete birden talâk
Ol zamân olursun ey ehl-i vifâk

Milket-i tefrîdde yektâ-yı vahîd
Zâtına denmek sezâ olur ferîd

Ya‘ni külliyyen cihânı terk eden
Halkdan kat‘-ı ‘alâkayla giden

Tab‘-ı zâtında ta‘alluk hall olup
Enfûs ü âfâkdan münhal olup

Kalb ü rûh u sırr-ı insân ferd olur
Ol zamân insân-ı kâmil merd olur

کرد هي يکپاره شهوترا طلاق
آن زمان کردي تودر تفریدطاق

237

Sen eger bi'l-cümle mevcûdâtдан
'Âlem-i kevnîde meşhûdâtдан

Kat'-ı ümîd eyler isen ser-te-ser
Dilde kalmazsa ta'allukdan eser

Müstefîd olursun ol vakt işte sen
Sırr-ı kudsi ma'na-yı tefrîdden

Enfüsi âfâkı bir şey'e eger
İrtibâtın varsa ammâ ey peder

Eremezsın sırr-ı vahdâniyyete
Rütbe-i 'ulyâ-yı ferdâniyyete

کر تو ببریدي ز موجودات امید
آنکه از تفهید کردي ستفید

İ'timâd u istinâdın ser-te-ser
Ola çün Hak üzre dâim ey püser

Mâsivâya çün ta'alluk kalmaya
Hiç bir şey'e temelluk kalmaya

Ol zamân tefrîd-i cân mutlak olur
Kimse olmaz sende ancak Hak olur

Kurtulur cân kayddan âzâd olur
Vâridâtın cümleten berbâd olur

Ol bisâtınla erersin bî-gümân
Hâne-i vahdetde Mevlâya hemân

اعتمادت چون همه بر حق بود
آن دست تفرید جان مطلق بود

Eylesin 'ukbâ için dünyâyı terk
Belki de Mevlâ için 'ukbâyı terk

Ya'ni Mevlâya erem dersen eger
İkisinden vaz geçersin ser-te-ser

Çek çıkar tenden libâs-ı fâhiri
Sevb-i hakkânı giyersen âhiri

Ulî dervîşliğin taklîddir
Âhiri her kayddan tecrîddir

Câme-i tenden bile ‘üryân gerek
Kayddan âzâde mahzâ cân gerek

ترك دنيا كن براي آخرت
وز بدن بر كفش لبس فاخرت

‘Avn-i Bârîyle sa‘âdetden eger
Bu makâmı bulur isen ey püser

Hakdan ikrâm olunursa bu makâm
Sâhib-i tecrîd olursun ve’s-selâm

238

Terk-i dünyâdan olasın hisse-mend
Ol dem-â-dem lutf-ı Hakdan müstemend

Cümle âfetden selâmet bulasın
Hem tahiyyâta sezâ-vâr olasın

Cânib-i Bârîden âhir ey gulâm
Dinle hakkında tıbbın ve’s-selâm

كرز عقبی دست شویی بهر حق
آنكي از تفرید کویندت سبق

Hak için ‘ukbâdan el yursan eger
Fârig olursun demekdir ey püser

Maksadın ancak olup zât-ı ecel
Etmez isen cennet için hîç ‘amel

Ol zamân tefrîdden dersi sana
Söyleyip ta‘lîmin eylerler edâ

Lîk ‘ukbâdanda dünyâdan gibi
Olmaz isen ger ferâgat sâhibi

Alamazsan dersi sen tefrîdden

Andan öz câhil kalırsın ya'ni sen

رومجر دکرد داعم فرد باش
تا بهر فرقی نشینی کرد باش

Var mücerred ol hem ara ferd ol
İhtilât etme yegâne merd ol

Tâ yerin olsun senin her bir tepe
Bulasın ya'ni 'ulüvv-mertebe

Sırrını mihr-i hüviyet cezb ede
Zirve-i a'lâ-yı eflâke gide

Elf mânendi 'alâyıkdan kesil
Ber-taraf ol gayrdan dâim çekil

Mahv olup zerre misâli dâimâ
Kibri terk et olma gerden ber-hevâ

کرد کیر و عجب و خود رایي مرد
قدر خود بشناس دهر جاقی مکرد

Kibr ü 'ucb u hod-pesendi çevresin
Böyle evsâf-ı zemîme devresin

Dönme tolaşma tevâzu' üzre ol
Hevn ü âsân meşy et a'lâ rütbe bul

'Akla magrûr olma şer'a tâbi' ol
Hod-pesend olma Hakka râci' ol

Kendini anla tanı mikdârını
Hadden etdirme tecâvüz kârını

Olma hercâyi tolaşma bî-karâr
Talma her bâba sakın leyl ü nehâr

239

هرکه کرد کوره انکشت کشت
جانه از دودش سیاه وزشت کشت

Kim kömür ocağının etrâfına
Döndi tolaşdı varıp esnâfına

Dumanından rûbesi bî-iştibâh
Oldı hem çirkin ü hem dahi siyâh

Üstine elbette bâ-hükm-i civâr
Sârı olup pas eder çirkin şî'âr

Câme-i rengînini tebdîl eder
Hüsn-i levnin akça tahvîl eder

Belki de tagyîr eyler sûretin
Döndürür zâg-ı siyâha hey'etin

آنکه با عطارمی کردد قریب
او همی یابدز بوی خوش نصیب

Ol ki 'attâre olur ammâ karîb
Hoş kokulu nesneden bulur nasîb

Tâ meşâm-ı cânın eyler müşg-vâr
Tabla-i hoş-bûydan hükm-i civâr

Şeyh 'Attâre mukârin ol ki tâ
Bûy-ı ma'nâya olasın âşinâ

Ol kelâmından mâdem müstefîd
Himmet-i kudsiyesin eyle ümîd

Vâcib oldur sâlikâna dâimâ
Kümmelînden edeler himmet recâ

همشین صالحان باش ای پسر
دور باش از رند دقلاش ای پسر

Hem-nişîn ol ey oğul sâlihlere
Olsa hemdem bir zamân tâlihlere

Uzak ol 'ayyâr ile 'ayyâşdan
Hem dahi lâ-kayd kallâşdan

Eyleme rindân ile hîç ihtilât
Edemezsin ma'nevî kesb-i neşât

Rûh vardır sohbetinde sâlihin
Zevk yokdur ülfetinde tâlihin

Eyle sâlihler ile ıslâh-ı nefis

Etme tâlihler ile efdâh-ı nefis

جانب ظالم مکن ميل اي عزيز
ور کني دي ازان خيل اي عزيز

240

قال الله تعالى
ولاتر کنوا الي الذين ظلموا فتمسکم النار²⁶⁹

Ey ‘azîz ü muhterem olan kişi
‘İzzet ü hürmet şeref bulan kişi

Etme sûy-ı zâlime meyl ol ba‘îd
Olmayasın tâ ki anlardan ‘adîd

Ger edersen meyl sûy-ı zâlimân
Ol cemâ‘atden olursun bî-gümân

Zâlimâna meyl ü ragbet edeni
Mess eder nâr-ı ‘azâb eyler deni

Zâlimin hükmiyle mahkûm olma gel
Meyl ü ragbet etme çek anlardan el

روز اهل فلام بکريز اي فقير
تا نوزي زاتش تيز اي فقير

Ey sezâ-yı merhamet zî-ihtiyâc
Yüri ehl-i zulmden uzağa kaç

Olma ehl-i zulme asla âşinâ
Yanmayasın keskin âteşden ki tâ

Zâlimânın olma ahbâb u işi
Yakmasın tâ kim cehennem âteşi

Zâlime kılma mûmâşât ey hakîm
Vârid olmuşdur eserde şöyle kim

Ger yedi hatve yürise bir kişi
Zâlim ile yanmadır âhir işi

²⁶⁹ Yüce Allah buyurdu: Zalimlere meyletmeyiniz. (yoksa) Size de ateş dokunur.

صحبت ظلم بسان آتشت
زانکه خلق آزار و تندوسر کشت

Zâlimin âteş gibidir sohbeti
Belki âteşden beterdir ülfeti

Ol sebebden âteşe benzer sözi
Halkı incidici targındır yüzi

Ser-fürû etmez itâ'at eylemez
Belki 'ömrinde 'ibâdet eylemez

Cân yakar gönül yıkar bed-hûyludur
Cevheri nâ-pâk uğursuz soyludur

Dûzahîdir yanına varmamalı
Zâlimin vardır cehennemden eli

از حضور رصالحان صالح شوي
ور نشيني بابدان طالع شوي

Sohbet eyle sâlihînle subh u şâm
Mahfil ü meclislerine kıl devâm

Kim huzûr-ı sâlihînden ey püser
Sâlih olursun fenâ hâlin gider

241

Bedler ile oturup kalkarsan er
Tâlih olursun ki anlardan beter

Her kime eylerse insân iktirân
Hûylanır anın hûyıyla bî-gümân

Sâlihâna yâr olan sâlih olur
Tâlihâna yâr olan tâlih olur

هرکه او باصالحان همدم شود
در حریم خاص حق محرم شود

Kim ki sâlihlerle olur hem-nefes
Sohbet eyler dâimâ anlarla pes

Dergeh-i hâs-ı harîm-i Hakda o
Mahrem-i esrâr olur bî-güft ü gû

Ol harîme herkesin yokdur yolu
Dâhil etmezler oraya her kulu

Meclis-i hâsa duhûl etmez ‘avâm
Mahrem-i esrâr olamaz her gulâm

Hemdem ü cinsiyle herkes haşır olur
Mülhakâtıyla berâber neşr olur

اي پسر مگذار راه شرع را
اصل يابي کر بکيري فرع را

Râh-ı şer‘i eyleme terk ey püser
Aslı bulursun tutarsın fer‘i ger

Bir cihetle fer‘dir şer‘-i şerîf
Asldır dîger cihetle ey münîf

Şer‘le ‘âmil olursun dâimâ
Ma‘rifetle rütben eyler irtikâ

Oldı işbu vechden asl u esâs
Şer‘den eyler zuhûr eşrâf-ı nâs

Asl maksad oldığıyçün ma‘rifet
Şer‘i eyler fer‘ işte bu cihet

از شريعت کر نهی پردن قدم
در ضلالت افتي و ريح و الم

قال الله تعالى
فماذا بعد الحق الا الضلال²⁷⁰

Kursun er hâric şerî‘atden kadem
Hem dalâlete düşersin müttehem

Hem çekersin dâimâ renc ü elem
Eksik olmaz hîç bir dem derd ü gam

Çün hidâyet üzre menzildir kitâb
Hakkı hak etmek için bî-irtiyâb

²⁷⁰ Yüce Allah buyurdu: Haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır.

Şer‘den hâric iş işlersen eger
Ne tarîkat ne hakîkat hep heder

Dâl olur kim Hakka etmez imtisâl
Çünkü Hakdan sonra yok illâ dalâl

242

هرکه در راه ضلالت میردد
از جهالت در بطالت میردد

Kim şerî‘at yolını koyup gider
Câdde-i minhâc-ı şer‘i terk eder

İşte o râh-ı dalâletde gider
Mahz-ı cehlinden betâletde gider

Git git anı saht-dil eyler o hâl
Kalmaz âhir anda asla hoş-hısâl

Kalbini kasvet bürür anın hemîn
Hemdem olur ana şeytân-ı la‘în

Hüsn-i hâl etmez olur andan zuhûr
Kalır ol hâletle müflis-i mendebûr

حق طلب وز کار باطل دور باش
در سخا د مردمی شهور باش

Hakkı iste bâtil işden ol ba‘îd
Şer‘le eyle ‘amel olma pelîd

Kâr-ı Hakda bulunan kâmil olur
Kâr-ı bâtilde olan bâtil olur

Eyle her bir işde dâim Hakkı yâd
Lutf u ihsân etmegi kıl i‘tiyâd

Sünnet-i şer‘-i şerîf üzre müdâm
Ol sahâvetde mukîm u müstedâm

Bâtil işden kıl hazer pür-nûr ol
Merdlikde gün gibi meşhûr ol

هرکه مکز بد صراط مستقیم
در عذاب آخرت ماند مقیم

Kim ki toğrı yolu etmez ihtiyâr
Eylemez ya'ni şerî'at üzre kâr

Oldığından başka dünyâda elîm
Kalır ol 'ukbâ 'azâbında mukîm

Edemez gayrı yere andan sefer
Kendüye ya'ni sakar olur makar

Çünki bi'l-küllîye şer'i terk eder
Dâimâ râh-ı dalâletde gider

Lâ-cerem küffâre ilhâk olunur
Dâimî sûretde ihrâk olunur

در ره شیطان مزین کام ای اخی
تامکردی خواری و بد نام ای اخی

243

Ey birâder kıl şerî'atde sebât
Pâyidâr ol anda bul fevz ü necât

Urma şeytân yolına âdem ki tâ
Olmayasın zıll-ı nâm ile fenâ

Yolı şeytânın dalâlet yolıdır
Râh-ı şer' ancak hidâyet yolıdır

Kim dalâlet yolını tutup gider
Câdde-i şer'-i şerîfî terk eder

Beynü'l-ahyâr ismi hürmetsiz olur
Hemde 'indullâh 'izzetsiz olur

هرکه در راه حقیقت سالکست
روز و شب خائف ز قهر مالکست

Kim ki sâlikdir hakîkat yolına
İstikâmetle şerî'at yolına

Fehm eder memlûk mâlik oldığın
Kudreti tahtında hâlik oldığın

Gice gün kahr u celâlinden müdâm

Havf edicidir mahâfât üzre tâm

Sâlik-i râh-ı hakîkat olanın
Hâleti düşvâr olur gâyet anın

Çün müşâhiddir celâl hazreti
Çok olur elbette havf u haşyeti

بر خلاف نفس کن کارای پسر
تا نیفتی خوار در نارای پسر

Ey oğul nefsin hilâfı üzre kâr
Eyle tâ kim düşmeysin nâre hâr

Nefsine dâim muhâlif işle tâ
Olmaya kaddin cehennemde dü-tâ

Dûzahîdir nefis çünkim ey ahi
Nefse tâbi‘ olan olur dûzahî

Kim düşer dünyâda nâr-ı şehvete
Nefs elinden şûre-zâr-ı zillete

Âhiretde nâr-ı hissiye düşer
Başına zillet-i ‘ukûbâtı üşer

بر مراد نفس رفتن ابله‌یست
نفس را تابع شدن از کمر هیست

Nefs-i emmâre murâdı üzre tâm
Gitmek ahmaklıktır ey miskîn gulâm

Ol habîsin çün dalâletdir yolu
Yoldan azdırmak diler dâim kulu

Yürüyüp gitmek hevâsı üzre
Ârzûsı iştihâsı üzre

244

Nefse tâbi‘ olmak öyle muttasıl
Dâl olmakdandır ol gayrı degil

Nefse tâbi‘ olan âdem bî-hilâf
Toğrı yoldan edecektir inhirâf

کار نفس بد همه شود دشرست
جنگ با نفسك جهاد اكبرست

Nefs-i bed-kârın işi hep fitnedir
Fitne şer gavgâ degil de ya nedir

Kargaşalık mekr ü hud‘adır işi
Hayra dâir yokdur anın bir işi

Fitne vü şer olduğundan hilkati
Nefsi ıslâh eylemek güçdür katı

Sâllarca uğraşıp harp etmeli
Tîr-i savm u sabr ile darb etmeli

Dedi anın çün o sultân-ı ‘ibâd
Nefsle ceng etmedir ekber cihâd

رو خلاف نفس بکزين اي پسر
هچ طاعت به نشدزين اي پسر

Var hilâf-ı nefsi eyle ihtiyâr
Ey oğul nefse muvâfık eyle kâr

Bundan a‘lâ hîç tâ‘at olamaz
Böyle bâlâ-ter ‘ibâdet olamaz

Nefsini öldürmedir ekber cihâd
Oldığıyçün mebde’ bagy u fesâd

Re’s-i vâlâsı cemî‘-i tâ‘atın
Maksad-ı aslîsi cümle hâcetin

Eylemekdir nefsi evvel tahliye
Ba‘dehu sâlih ‘amelle tahliye

حلق نفس از آرزو باید برید
تاتوافي چهره اسلام دید

Nefs-i emmâre boğazın ibtidâ
İştihâdan kesme lâzımdır ki tâ

Çehre-i İslâmı kâdir olasın
Görmege hem dînde kuvvet bulasın

Kat‘ olunmazsa hevâ-yı nefis eger

Çehre-i îmân görünmez ey püser

Kam‘ u kal‘ et iştihâ-yı nefsinî
Kıl ayak altı hevâ-yı nefsinî

Eyle kâfir nefsi akdem müslümân
Olasın tâ kim mükerrer müslümân

245

نفس پرور خودسلمان کي بود
همره او نور ایمان کي بود

Pes kaçan olur o kimse müslümân
Kim demâdem nefsinî besler hemân

Nefs-i zulmânîdir asl mâyede
Besleyen anı denîdir pâyede

Zulmete tâbi‘ olur nâme siyâh
Besledikçe nefsinî eyler tebâh

Nûr-ı îmân pes kaçan yoldaş olur
Ana kim nefse uyar kallâş olur

Rûh-perver olmalı insân olan
Nûr-ı îkânla münevver cân olan

نیست حق بین هر که او خود بین بود
همره او نور مولی کي بود

Kim ki kendin görücü olur hemân
Nûr-ı zât-ı Hakkı görmez bî-gümân

Kendini gören olur a‘mâ-sıfat
Nûr-ı Hakkı görmez ol bî-ma‘rifet

Ma‘rifetsiz nûrsuzdur kibr eden
Göremez bir nesne zulmete giden

Görmeyen Hakkı ‘ale’l-‘umyâ gider
Belki ol körlük ile rihlet eder

Nûr-ı zât-ı pâk-i Hakkı görmeyen
Nûr-ı Hak yoldaş olur ana kaçan

بت سکن ز نار بکشا از میان
تا شوي از جمله اسلا میان

Sûret-i nefsi kır ol bî-ihtiyâc
Mâsivâ zünnârımı hem belden aç

Tâ ki İslâm-ı hakîkî bulasın
Cümle-i İslâmiyândan olasın

Gerçi pek çokdur müselmân sûretâ
Lîk pek azdır müselmân sîretâ

Ya‘ni nefsi etme ma‘bûd ittihâz
Belki Rabbü’l-‘alemîni kıl melâz

Mâsivâyâ etme asla iltifât
Vâriyet kaydın gönülden çıkar at

نفس راکر باز داري از هوا
دين و دنيا حاجتت کردد روا

246

كما قال ابو طالب
ما اطوعك ربك يا محمد فقال وانت يا عمّ لو اطعته اطاعك²⁷¹

Nefsi men‘ etsen hevâsından eger
Müştehâsından alıkoysan deger

Dîn ü dünyâ hâcetin olur revâ
İsticâbet kılınır her bir du‘â

Ol zamân işte boşa gitmez nefes
İstedigin Hak eder teysîr pes

Müştehâ-yı nefsi idi perde hemîn
Zâil olunca olur Mevlâ mu‘în

Zât-ı Hakka kim olur cânâ mutî‘
Zât-ı Hak dahi olur ana mutî‘

²⁷¹ Ebu Talibin dediği gibi: Ey Muhammed, Rabbin neyi sana hoş gösterdi. Dedi ki, seni ey amca. Şayet O’na itaat edersen bende seni severim.

جاي آنکس کي کند حق در پهشت
که هوای نفس سرکش را بهشت

کما قال الله تعالی
افرايت من اتخذ ا لهم هواه²⁷²

Hak Te‘âlâ ol kesin kim dâimâ
Baş çekici nefsi kıldı ber-hevâ

Dâr-ı cennetde kaçan eyler yerin
Eylemez istersin ister yerin

Ya‘ni men‘ etmezse nefs-i serkeşi
Dâim olursa hevâsınca işi

Olur ol ehl-i hevânın serveri
Olmaz anın hîç cennetde yeri

Gerçi kim çokdur İlâh-ı nâ-sezâ
Cümleden ebgazdır ‘indullâh hevâ

هر که کردد با هوای نفس یار
سازدش ابلیس در پنی مهار

Her kim olursa hevâ-yı nefse yâr
Burnuna iblîs anın düzer yular

Her nere isterse sürer götürür
Dâimâ anımla kalkar oturur

Dikkat eyler ibtidâdan bendine
Koyverir sonra kendi kendine

Gitgide gümrâh olur bî-iştibâh
Cânını îmânını eyler tebâh

Nefse tabi‘ hâsılı hayvân olur
Bâ-husûs kim kâidi şeytân olur

آمله نفس خویش را مقهور کرد
دیو را از صحبت خود دور کرد

Ol ki nefsin h âr u makhûr eyledi

²⁷² Yüce Allahın buyurduğu gibi: Gördün mü heva ve hevesi ilah edineni gördün mü?

Sohbetinden dîvi mehcûr eyledi

Gâlib olsa nefsine merd-i gayûr
Yaklaşamaz ana şeytân-ı ‘akûr

247

كما قال عليه السلام
اعدا اعدوك نفسك التي بين جنبيك²⁷³

Nefsini kendine teshîr edeni
Azdıramaz gayrı şeytân-ı denî

Nefsdir şeytânıda idlâl eden
Âdem oğlanı gibi izlâl eden

Oldığıyçün nefs-i şeytândan beter
Oldı a‘dâ-yı ‘adüvvün kıl hazer

چون قیر صبر شد نفست قتل
باتو نبود هچ شیطانرا سبیل

Sabr okıyla oldı çün nefsin katîl
Olamaz şeytân için sana sebîl

Nefs-i hayvâniyyeni ger savm ile
Ekl ü şürbe sabr u terk-i nevm ile

Ya‘ni pür-hüner ü riyâzetle eger
Hiç kalmazsa hevâsından eser

Şöyle mûti gibi olsa bî-mecâl
Bulamaz şeytân sana yol lâ-muhâl

Kayd-ı nefsi ibtidâdan gör hemân
Sonraya kalırsa zîrâ iş îmân

جام مي را اي پسر بالب ميار
از خدای خویش آخر شه م دار

Sâgar-ı hamrı getirme tudağa
Düşme ayağınla oğlum tuzaga

²⁷³ Peygamber (s.a.v.)in buyurduğu gibi: Düşmanlarının en büyüğü nefsidir ki o senin içindedir.

‘Aklına nâmûsuna verme hâlel
Bünye-i şûr u şerre atma temel

Çok fenâlıklar eder andan sudûr
Gâh olur kim katl-i nefis eyler zuhûr

Cevher-i ‘aklın alır sersâm eder
Halk arasında seni bednâm eder

Halkdan ‘âr eylemezsen ey cüvân
Kendi Rabbinden hayâ eyle utan

در مکش آن آب آتش رنگ را
ترس از آن آتش که سوزد سنک را

Çekme ol âteş-sıfat la‘l âbı kim
Nef‘i var zann eyleyip de ey hakîm

Oldı anın ismi nef‘inden kebîr
Ya‘ni şûr u şerri hayrından kesîr

Bak şarâb ile berâber şerr-i âb
Birdir ikisinde imlâ vü hesâb

Kırmızı su sanma belki nârdır
Gerçi kim sermâyesi dînârdır

Âteşe tahvîl olur sonra o su
Kork o âteşden ki taşı yakar o

248

هرچه راحق گفت ازوي دور باش
کر شدي نزديک از و مهجور باش

Her neye Hak dedi andan uzak ol
Ger yakın oldunsa andan ırak ol

Hak Te‘âlâ her ne fermân eyledi
Hürmetin Kur’ân’da i‘lân eyledi

Dem ola yâhûd ki dîger şey ola
Lahme-i hınzîr ola ya mey ola

Cümlesinden dûr ol etme irtikâb
Ger karîb oldunsa eyle ictinâb

Hîç birinin yanlarına uğrama
Nâr-ı dûzahla vücûdun toğrama

کر توآب روی خواهی ای پسر
دور باشی از مناهی ای پسر

Yüz suyu ister isen ger ey velîd
Cümle münhîden olursun sen ba'îd

Ya'ni 'indullâh u 'inde'n-nâs eger
'İzzet ü hürmet dilersen ey püser

Cânib-i şer'eden ol şey kim sana
İşleme dindi yanaşma hîç ana

Bilmeyen zîrâ ki hall u hürmeti
Hak Te'âlâdan bulamaz hürmeti

Eyler ol kul kim menâhîden hazer
Mâlîki yanında olur mu'teber

هر که میکرد دیکرد منکران
از عذاب حق کجا یابد امان

Münkirânın çevresinde tolanan
Hak 'azâbından bulur kande amân

Ya'ni nâ-meşrû'a her kim tolaşır
Münkiri icrâya âhir bulaşır

Gûş edip Kur'ân'da tehdîd-i va'îd
Kulak asmaz dinlemezse ger 'abîd

Münkirânın olur ise tâlibi
Müstehak olur 'ikâba kalıbı

Hak 'azâbından bulamaz ol amân
Olur âhir çehre-i hâli yaman

تا دلت یابد بقرب حق محل
جهد کن تا در کشی پای از وحل

249

Kurb-ı Hakda bula kalbin tâ mahal

Ya‘ni vâki‘ olmadan yolda zelev

Nefsini eyle fenâ yerden dirîg
Kıl basîret üzre sa‘y-ı belîg

Tâ ki balçıkdan çekesin ayağı
Dâimâ yolda gözet sol u sağ

Ka‘be-i maksûda vâsıl olasın
Kurb-ı Hakda menzil ü yer bulasın

‘Âlem-i kevnîyeden pâ-y-ı vücûd
Çek ki olasın safâ-bîn-i şühûd

تادر ان حضرت دلت یابد مقام
میل دل دار ونکه دار از حرام

Tâ o hazretde bula kalbin makâm
Gönli hıfz et etmeden meyl-i harâm

Tâ ola kalbin makâmı kurb-ı Hak
Ola ya‘ni vasl-ı Hakka müstehak

Kalbi hıfz eyle harâma meylden
Mâsivâullâha ‘umûmen neylden

İkidir ya‘ni harâm ey sâlikân
Bir şerî‘atde kamu ma‘lûm olan

Bir dahi ancak tarîkatde harâm
Mâsivâyâ meyldir dilden müdâm

کر مقامي بايدت خدمت کزين
تا محل يامي بخدست شو قرين

Ger sana lâzım ise ‘âlî-makâm
İhtiyâr-ı hıdmet eyle ey gulâm

Bulasın tâ kim mahal-i bihterîn
Hıdmet-i Hakka pey-â-pey ol karîn

Şer‘ ile ver kendine hüsn-i nizâm
Eyle âdâb-ı tarîkatle kıyâm

Hak vusûla bâ‘is etdi hıdmeti
Hıdmet et tâ kim bulasın hazreti

Tâ ki vâsıl olasın ol hazrete
Ol edeb üzre müdâvim hıdmete

مرد مي خدمت نمي يابد مقام
هست مي خدمت محل اتقام

Bulamaz hıdmentsiz âdem hoş-makâm
Nezd-i vâlâ-yı Hudâda ihtirâm

Belki hıdmentsiz olan mânde ‘amel
Ana meydân-ı ‘ukûbetdir mahal

250

Hıdmet-i şer‘ide eylerse kusûr
Pes va‘îd-i Hakdadır ol mendebûr

Yok tarîkatde kesel-nâk ise ger
Perde-bîrûn olur olsa ana yer

Tenbel âdem bulamaz zevk u hubûr
Olsa da cennetde olur bî-huzûr

در بیان رعایت مهمان میگوید
ای برادر میهمان را نیک دار
هست مهمان از عطای کرد کار

Tut misâfir zâtı hoş-ter ey ahi
Kim odur Hakkın ‘atâsından dahi

Çok ‘atâsı vardır Allâhın kula
Şübhe yokdur kim biri de zayf ola

Beyt-i âtiden ‘ıyân olur sana
Oldığı ne vech ile mihmân ‘atâ

Bundan akdemde vasiyyet eyledi
Zayf hakkında nasîhat eyledi

Haşv u haml etme bu ebyât içre var
Başka gûne ma‘ni-i hikmet şi‘âr

میهمان روزی بخودمی آورد
پس گناه میز بانرا می برد

Rızkı kendiyle getirir mihmân
İletir ev sâhibin zenbin hemân

Kendi rızkıdır o ekl etdiği nân
Eylemek lâyıık degildir imtinân

Hak ana kılmış ezel anı nasîb
Zayf erip âhir ana eyler karîb

Ba‘zı ehl-i keşfe olmuşdur ‘ıyân
Hâne bîrûn oldığı dem mihmân

Yapışır dâmânına bir çok böcek
Tağılır sonra kalır sâde etek

اي برادر دار ميهمانرا عزيز
كرمروت داري و عقل و تميز

Ey karındaş-ı ‘eizz ü ekremim
Tâ uhuvvet rütbesinde hemdemim

‘Akl u temyîz ü mürüvvet sende ger
Varsa tut zayfı mu‘azzez mu‘teber

Bu sıfatlarla eger mevsûf isen
Ehl-i ‘akl u sâhib-i ma‘rûf isen

251

Cânib-i Hakdan gelen zayfa müdâm
Aç kapuyı eyle istikbâl-i tâm

Tâ gidince tut ‘azîz ü muhterem
Eyle elden geldiği rütbe kerem

ميهمانرا اي پسر اعزاز كن
كربود كافر برو در بازكن

كماورد

اكر موا الضيف ولو كان كافر²⁷⁴

Zayfa ikrâm ile dâim ey püser
Aç kapuyı kâfir olursa eger

²⁷⁴ (Hadiste) geldiği gibi: Kafir de olsa misafire ikram ediniz.

Fark u temyîz eyleme bu bâbda
Zayfa it‘âm edicek esbâbda

Hak seni kılmışsa ni‘met sâhibi
Eyle İbrâhîm Halîlullâh gibi

Kimseden men‘ eylemezdi ni‘meti
Bir tutardı zayfa dâir hürmeti

Pek ri‘âyetli tutardı sâfiri
Sofraya alırdı gâhî kâfiri

در بیان صدقه میکوید
صدقه میده در نهان و آسکار
تا امان یابی ز قهر کرد کار

کما ورد
الصدقة ترد البسلاً²⁷⁵

Nân u ihsân ver fakîre dem-be-dem
Gizlüde açıkda dâim kıl kerem

Bezl ü infâk et begim leyl ü nehâr
Kıl kerem muhtâca gizlü âşikâr

Tâ ki kahrından Hudânın ey cüvân
Bulasın her hâlde emn ü emân

Îzidi kahr-ı Hudâyı döndürür
Red eder dürlü belâyı döndürür

Vârid olmuşdur eserde bu meâl
Kıl ‘amel anınla ey nîgû-hısâl

هرکه اورا خیر عادت میشود
پکمان عمرش زیادت میشود

Her kime hayr eylemek ‘âdet olur
Şübhesiz ‘ömri ziyâde fer bulur

‘Ömrinin yümni olur hâsıl ana
İstirâhatde olur subh u mesâ

²⁷⁵ (Hadiste) geldiği gibi: Sadaka belayı defeder.

İbtidâ kahr-ı Hudâdan dûr olur
Ba‘dehu derd ü belâdan dûr olur

Çekmeye ‘ömrinde ol derd ü elem
Hâsıl olmaz sînesinde hüzn ü gam

252

Dâimü’l-evkât ihsân eyle tâ
Olmayasın kahra derde mübtelâ

آنکه نیکی میکند در حق ناس
بهترین مردمان او را شناس

Ol ki nâsın hakkına iylik eder
Halka hayrı ‘âdet etmişdir gider

Anı bil fâzıl-teri âdemlerin
Pek iyisi serveri âdemlerin

Olmak istersen eger merdüm-şinâs
Kim olur dersen eger makbûl-ı nâs

Ol ki iylik etmege gayret eder
Halka ihsân etmegi ‘âdet eder

Ya‘ni nâfi‘ ismine mazhar olan
Efdal-i nâs anı bil ey nev-cüvân

وانکه ازوي هست مردم را ضرر
در میان خلق نبود زوبتر

Dahi ol ki nâsa andan var zarar
Yokdur andan halk arasında beter

Bilmek istersen hakîkat dahi sen
Şerri kimdir halkın ey hulkı hasen

Ol ki andan erişir halka zarar
Olamaz ‘âlemde hîç andan beter

Ol ki mûzîdir eder azrâr-ı nâs
Dinse lâyıkdır ana eşrâr-ı nâs

Mazhar olmuşdur ezel zâr ismine
Âteş-i dûzah sezâdır cismine

ترس اي ديندار از جبار خویش
شرم دار از عقل ناهموار خویش

Kork cebbârından ey dîn tutıcı
Olma cebr âmâl-i halkı yutıcı

Bilmedin mi Hakkı Cebbâr olduğın
İntikâm alıcı Kakhâr olduğın

Ger bilirsen hâif ol ey ehl-i dîn
‘Akl-ı nâ-hem-vârdan ol şerm-gîn

‘Akl-ı kâmil ehli eyler ittikâ
Utanır münhiye etmez ictirâ

‘Aklı uygunsuz olandan kıl hazer
Ne hayâ eyler ne korkar ey püser

دين ندارد هر که نبود ترسکار
نیست عقل آنرا که بد نابکار

253

Kim ki korkmaz dîn tutmaz ey püser
Öylesinden kork sen hem kıl hazer

Havf u haşyet etmeyen bî-dîn olur
Kâr u bârı halka buğz u kîn olur

Mekr-i Hakdan küfrdür havf etmemek
‘Aklsızlıktır yoluyla gitmemek

Yokdur anın ‘aklı kim bâtil olur
İşi güci olmayıp ‘âtil olur

‘Âkıl oldur kim işi ma‘kûl olur
Dünyevî vü uhrevî meşgûl olur

باورع باش اي پسر کرمؤمني
کافري از مکر حق کرا يميني

Mü’min-i kâmil isen ger ey püser
Kıl harâm şübhelü şeyden hazer

Şübheden zîrâ kim etmez ictinâb

Gitgide eyler harâmı irtikâb

Mü'min-i kâmil denilmez ana kim
Şübheden perhîz etmez ey hakîm

Mekr-i Hakdan kayd etmezsen eger
Kâfir-i bî-dînsin senden hazer

Mekr-i Hakdan eymen olmak ey 'ibâd
Etmedir hakkında 'aczi i'tikâd

هر کرا نبودورع ایمان نیست
هرکرا ایمان نشد احسان نیست

Her kimin olmaz harâm u şübheden
Zühd ü perhîzi eyâ pâkîze-ten

Kâmil îmân olmaz anda hâsılı
Ehl-i Hak 'add etme öyle bâtlı

Ehl-i Hakda olamaz hırs u tama'
Başdan ayağa olur zühd ü vera'

Her kimin îmân-ı tâmı olmadı
Zühd ü takvâ-yı kirâmı olmadı

Yokdur ihsânı anın etme ümîd
Feyz-yâb olmazsan andan ey velîd

توبه نبود هرکرا توفیق نیست
حق نبیند هر کرا تحقیق نیست

Tevbesi yok her kimin tevfiği yok
Hakkı görmez her kimin tahkîki yok

254

Her kimi Mevlâ muzaffer etmedi
Devlet-i tevfiğa mazhar etmedi

Tâib ü müstagfir olmaz ol kişi
Sûret-i memdûha kesb etmez işi

Dahi ol kim bulmadı tahkîka yol
Hak Te'âlânın cemâlin görmez ol

Eremez ya‘ni makâm rü‘yete
Olamaz vâsıl-ı cenâb-ı hazrete

مي عمل دان هرکه او را علم نيست
نيست صادق هرکه او را حلم نيست

Bî-‘amel bil her kimin kim ‘ilmi yok
Sıdkı yokdur her kimin kim hilmi yok

Ya‘ni her kim bilmez ‘ilm hâlini
Şer‘a tatbîk eylemez ahvâlini

Cehlle eylerse de kâr-ı cemîl
Etmemiş gibi bil anı ey nebîl

Anın için farz oldu ‘ilm-i hâl
Herkesey mü‘min-i nîgû-hısâl

Her kimin hem hilmi yok olmaz hamûl
Ma‘nide sâdık degildir ol cehûl

در بیان کرا امتهاي حق عز و جل
چار چیز نست از کرا متهاي حق
مقبليست آنکس که کيرداين سبق

Dört şey dahi beyân etse n’ola
Kim kerâmâtı Hudâdandır kula

Dört evsâf-ı şerîfeyle behak
Âdemi zâdı mükerrem kıldı Hak

Mukbil ü ehl-i sa‘âdetdir o kes
Kim tutar ders ü eder hıfza heves

Mukbil âdemdir o kimse kim ‘amel
Etdirir anlarla Hak ‘azze ve cell

Ya‘ni hüsn-i hâline olur delîl
Âdemin ol çâr evsâf-ı cemîl

اول آن باشد که باشد راست کوي
باسخاي نفس باشد تازه روي

Evvel ol olur ki ola bir kişi
Toğrı sözlü kizb ile olmaz işi

Toğrılık bir insânı toğrı cennete
Vâsıl eyler belki kurb-ı hazrete

255

Hem güler yüzli sahâvetli olur
Nefsi cömerd ü ‘inâyetli olur

Pes sehî olur ise insân eger
Rûyı handân olmalıdır ey püser

Mükrimin yüzi ‘abûs olsa eger
Kalb-i insâna gelir andan keder

بعذر ان حفظ امانت باشدش
هم نظر پاکه از خیانت باشدش

كما قال الله تعالى

ان الله يأمرکم ان تؤدوا الامانات الي اهلها²⁷⁶

Haslet-i sıdk u sehâdan sonra hem
Lâzım oldur ana ey ‘âlî-himem

Kim ola hıfz-ı emânetde kavi
Ol emânet neyse sûri ma‘nevi

Te’diye etmek gerekdir ehline
Ya‘ni teslîm eylemekdir ehline

Lâzım oldur dahi sonra ol kula
Kim hıyânetden nigâhı pâk ola

Eylemek lâzım ana hıfz-ı basar
Etmeye kasd ahrâma tâ nazar

هرکرا حق داده باشد این چهار
باشد آن کس مؤمن پر هیز کار

Her kime bu derdi ol cân-âferîn
Lutf u ihsân eylemiş olur hemîn

Muttaki mü’min olur ol ‘abd-i hâs
Nâr-ı dûzahdan olur ya‘ni halâs

²⁷⁶ Yüce Allahın buyurduğu gibi: Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder.

İttikâ gerçi olur ‘abde muzâf
İtteku emrinden anla bî-hilâf

Fi’l-hakîka lîk tevfik ey cüvân
Lutf u ihsân-ı Hudâdır bî-gümân

Yâ İlâhî eyle tevfikin kerem
Kıl o derdi kuluna ihsân hem

در بیان آنکه دوستي را نشايد
دوست کر باشد زياکار اي پسر
رو طمع زين دوست بردار اي پسر

Dost olursa ger ziyânkâr ey velîd
Öylesinden var yûri kaldır ümîd

Müsrife yüz verme etme i‘tibâr
Kim gelir olur sana her demde bâr

Gelse cerden gayrı bir lâf eylemez
Alsa cümle mâlın insâf eylemez

256

Öyle müsrif yâre zinhâr olma yâr
Müflis eyler ol seni ey hûşyâr

Ol ki bed-hû müfsid ü ‘ayyârdır
Malına düşmen sana agyârdır

هرکه ميکويد بدبهاي توفاش
دوست مشمار وبدو همدم مياش

قال الله تعالى

ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشة في الذين آمنوا هم عذاب اليم في الدنيا
والآخرة²⁷⁷

Kim ki söyler seyyiâtın âşikâr
Setr olacak hâlin olur intişâr

Dost sayma ana hemdem olma hem

²⁷⁷ Yüce Allah buyurdu: İman edenler arasında kötülük yaymayı isteyen kimseler için dünya ve ahirette acıklı bir azap vardır.

Öylesi olmaz sezâ-vâr-ı kerem

‘Aybın ifşâ edene ey hûşyâr
Yârsız kalsanda zinhâr olma yâr

Dost oldur kim eder setr-i zünûb
Kâr-ı düşmendir begim keşf-i ‘uyûb

Olma nâ-hemvâr-ı şahsa arkadaş
Halk içinde kim eder fahşâyı fâş

دوستي هرگز مکن باباده خوار
از چنان کس خویشتن رادور دار

Dostluk etme bâde-horla bir zamân
Öylesinden kendin uzak tut hemân

Çünkü ol bir kimse kim mey-hor olur
Hak Te‘âlâ hazretinden dûr olur

Sende Hakdan dûr olandan dûr ol
Öylesinden dâimâ mehcûr ol

Olmak istersen eger Hakka karîb
Bâde-hârı kendine etme habîb

Sırrını ketm edemez ifşâ eder
Hem seni hem kendüyi rüsvâ eder

منعمي کو ميکند منع زکات
دورازوي باش تاداري حيات

Bir gani kim ol eder men‘-i zekât
Uzak ol oldukça andan ber-hayât

Hakkın ihsân etdiği mâlın eger
Vermez olursa zekâtın kıl hazer

‘Ömrün oldukça ana olma karîb
Da‘vetin kılma icâbet ey necîb

Hakkın ol mebgûzı hem magzûbıdır
Şeytânın mensûbı vü mahsûbıdır

دورازان یاری که خواهد از توسود
کرسر خود در قد مهایی توسود

Uzak ol ol yârdan kim ey velîd
Fâiz ister senden almak ol pelîd

Ger başın sürse iki ayağına
Ser-fürûlar etse solun sağına

İttihâz etme anı yâr ol ba'îd
Sûdmend olmak diler senden yezîd

Öyle vaz'-ı nâ-becâlardan çi sûd
Ol şütür-gürbe edâlardan çi sûd

Çünkü fâiz yer o nâ-puhte fodul
Hasm-ı Hakdır dostlığın etme kabûl

ای پسر از سود خواران دور باش
خصم ایشان شد خدای نور پاش

Uzak ol yiyenlerden dahi
Muhtekirler sohbetinden ey ahi

Nûr îsâr edici Bârî Hudâ
Düşmen olup oldu anlardan cüdâ

Olmak istersen Hudâya âşinâ
Anların sohbetlerinden ol cüdâ

Tâ ki Hakdan âşinâlık bulasın
Mazhar-ı nûr-ı İlâhî olasın

Olma anlarla berâber bir zamân
Âşinâlık etme kendin kıl nihân

آنکه از مردم همی کیرد ربا
زیهارا در انکویی مرحبا

Ol ki âdemden alır sûd u ribâ
Sakın ana demeyesin merhabâ

Merhabâya lâyıq olmaz ol pelîd
Rahmetinden kıldı Hak anı ba'îd

Merhabâyı ehline demek gerek

Sen mekân-ı vâsi‘a geldin demek

İstirâhat kıl otur eyle safâ
Bu ise lâyük degildir hîç ana

Veyl-i dûzahdır ribâ-kârın yeri
Merhabâ elfazından anı kıl beri

برسر بالین پماران کذر
زانکه هست این سفت خیرالبشر

258

Hasteler yadığı başı üzre var
Hâlini sor hâtırın eyle şikâr

Pek güzel şeydir ‘ıyâdet eylemek
Hakka bir fazla ‘ibâdet eylemek

Ver teselli kıl güzelce sohbeti
Sohbetinden hâsıl ola huffeti

Et mizâcınca kelâmı ihtiyâr
Verme sıklet etme çok meks ü karâr

Ol sebebden kim budur ey nâm-ver
Sünnet-i fi‘liye-i hayru’l-beşer

تاتوانی تشنه را پر اب کن
در مجالس خدمت اصحاب کن

Kudretin oldukça ey sâfi güher
Kandırıp susamışın ‘atşan gider

Halka sakâlıkla pek çok kimseler
Hazret-i Hızra kavuşur ey püser

Mazhar-ı âb-ı hayât-ı ma‘nevi
Olup âhir himmetin eyler kavî

Dahi meclislerde ey ‘âlî-güher
Hıdmet-i ahbâb ile ser-be-ser

‘Âkıbet hâdim olan mahdûm olur
‘Avn-ı Hakla rütbe-i bâlâ bulur

خاطر ایتم را دریاب نیز
تاترا پیوسته دارد حق عزیز

Tut mu‘azzez hâtır-ı eytâmı hem
Tâ ‘azîz tutsun sen Hak dem-be-dem

Dâimâ hâtırların eyle suâl
Anlara gösterme rûy-ı infî‘âl

Her seher vaktinde iblîs-i rezîl
Etmek için anları h âr u zelîl

Yüzlerine kül saçarmış ber-devâm
Anın için hazret-i Rabbü’l-enâm

Anlara her kim ederse hürmeti
Lutf eder şeytâna rağmen ‘izzeti

چون شود کریان یتیمی نا کهان
عرش حق در جنبش آمد آن زمان

Ansız ağlayıcı olsa bir yetîm
Ol zamân ditrer hemân ‘arş-ı ‘azîm

Bir yetîmin gözlerinden aksa yaş
‘Arş-ı Hakka târi olur irti‘âş

259

Her ne dem kim bir yetîm giryân olur
Haşyetinden ‘arş-ı Hak lerzân olur

Şöyle ma‘lûm ola kim ey ehl-i râz
Ki sürûrından eder ‘arş ihtizâz

Gâhi havf u haşyetinden de hemîn
Lerze-nâk olur imiş ‘arş-ı berîn

چون یتیمی را کسی کریان کند
مالک اندر آتشش بریان کند

Bir yetîm ağlatsa bir hâne-harâb
Mâlik anı nârda eyler kebâb

Girye-nâk etmek yetîmi el-meded
Oldı envâ‘-i ma‘âsîden eşed

Çünkü yokdur bir mu'în ü nâsırı
Merhamet-âverd-i cebr-i hâtırı

Nâle kılsa kim erer imdâdına
Kimse ermez ağlasa feryâdına

Kim yetîmi zulm edip giryân eder
Hâzin-i dûzah anı biryân eder

آنکه خندانند یتیم خسته را
باز یابد جنت در بسته را

Hâtırı mecrûh yetîmi ey püser
Güldürür ol kimse kim dilşâd eder

Rahm eder ya'ni dil-i mecrûhına
Lutfla verir safâlar rûhına

Yâ nüvâzişler kılıp ihsân eder
Yâ ki dîger vechle şâdân eder

Kapamaz Hak ana bâb-ı cenneti
Ol açık bulur o dâr-ı ni'meti

Kim ki gamdan kalb-i insânı açar
Hak ana cennât-ı rıdvânı açar

هر که اسرار ت کند فاش ای پسر
از چنان کس دور می باش ای پسر

Her kim esrârın eder fâş ey püser
Gayrdan ketm etdigin izhâr eder

Ol makûle kimseden sen ol ba'îd
Hiç bir dem sohbetin etme ümîd

Bir emânetdir o ser anda hemân
Söylese hâin olur ol bî-gümân

Hâin olan yârdan kelb-i emîn
Pek hayrludur dedi erbâb-ı dîn

Hâsılı ol kim eder ifşâ-yı râz
Sohbetinden eyle anın ihtirâz

260

در جوافي دار پيرانرا عزيز
تا عزيز ديكران باشي تونيز

Genç iken sen ihtiyâr olanları
Tut ‘azîz ü muhterem hem anları

Tâ ki gayrılar ‘azîzi olasın
İhtiyâr oldukda ‘izzet bulasın

Şöyle ma‘lûmun ol kim ey fetâ
Olunur red âhir a‘mâlin sana

Zâyi‘ etme gençlik eyyâmını
Kıl tefekkür ol demin encâmını

Kıl ‘azîzâne ri‘âyet ihtirâm
Tâ ki hürmet bulasın beynü’l-enâm

بر ضعيفان كز بختايي رو است
كين ز سيرتهاي خوب اوليا ست

Ger eser ger seg za‘îfân üzre hem
Lâyık u câizdir ey ‘âlî-himem

Dest-gîr ol et i‘ânet dem-be-dem
Lutf u ihsânla za‘îfe kıl kerem

Kim velâyet ehlinin hûb u latîf
Sîretindendir bu ma‘nâ-yı münîf

Bu makûle nesnelere ittisâf
Eylemek gâyet güzeldir bî-hilâf

Merhametlü mihrbândır evliyâ
‘Âleme iylik ederler dâimâ

بر سر سيري مخور هرگز طعام
تانميرد در برت دل اي غلام

Tokluk üzre yeme hîç bir dem ta‘âm
Olmaya gögsünde kalbin ey gulâm

Tok iken ya‘ni henüz aç olmadan
Def‘-i cû‘a dahi muhtâç olmadan

Eyleme ekl-i ta‘âm âhir ki tâ
Olmasın sînede kalbin ey fetâ

Kalb olunca sînede zîrâ kişi
Lâyıkıyla göremez hiç bir işi

Her kimin kim çok yemek hâli olur
‘İlm ü ‘irfândan o kes hâlî olur

علت مردم ز پر خواری بود
خوردن پر تخم پماری بود

261

Âdemin ekser zamânda ‘illeti
Çok yemekden olur artar sıkleti

Hastalık tohmı olur pek çok yemek
Ağza dek ekl ü tenâvül eylemek

Çok yemekdir mi‘deyi ifsâd eden
‘İllet-i humâ ile berbâd eden

Âdemi emrâza eyler mübtelâ
Kesreti eklin be-hadd-i imtilâ

Her devânın re’si çün perhîzdir
Çok yemek lâ-büd maraz-engîzdir

راحتي نبود خود نوم را
کاذب بد بخت را نبود وفا

Hâsid-i meş’ûmun olmaz râhatı
Bulmaz asla sînesinde füşhati

Dîk-i sadre uğramış gibi müdâm
Olamaz râhat ilâ yevmü’l-kıyâm

Râhat olmaz hem dahi meş’ûm olur
Nâ-mübârek tâli‘ ü mezmûm olur

Kâzib-i menhûsda olmaz vefâ
Yokdur anda hiç âsâr-ı safâ

Olmadığı gibi kâzibde vefâ

Tâli‘inde hem dahi yokdur ziyâ

توبهٔ بد خو کجا محکم بود
مر بخيلا نرا مردت کم بود

Kande bed-hû tevbesi muhkem olur
Mümsikin için mürüvvet kem olur

Olsa da bed-hûylu âdem tevbe-kâr
Tevbeyi bir az vakt içre bozar

Bed-hırsâli nakz-ı ‘ahde cer eder
Tevbesinden kalmaz anda bir eser

Ehl-i buhlun azdır insâniyeti
Yokdur anlarda mürüvvet hasleti

Sığmaz iyilikle fenâlık bir yere
Ola mı altun misâli nâ-sere

مرمنافقرا تو دشمن دار باش
ازوي واز فعل او بيزار باش

Sen münâfik kimseyi ey nîk-nâm
Tanıma düşmen tutıcı ol müdâm

Ol münâfikdan nifâkından dahi
Nefret edici uzak kaç ey ahi

262

Olma hâli’z-zihn andan bir zamân
Ol ‘adâvet üzre gizlü vü ‘ıyân

Düşmen-i Hakdır ‘adâvet kıl ana
İki yüzlü şahsa olma âşinâ

İki yüzlü kimseden ikrâh et
Verme yüz tâ kim uzağa gitsin it

تا شود دين تو صافي چون زلال
باش داءم طالب قوت حلال

Tâ ki dînin sâf ola misl-i zülâl
Dâim arayıcı ol rızk-ı helâl

Tâ ki dîn-i hâlis el versin sana
Tâlib-i rızk-ı helâl ol dâimâ

Hâtırî sâfî eder rızk-ı helâl
Dîni hem hâlis kılur ey ehl-i hâl

Yedigin olmaz ise rızk-ı helâl
Feth-i bâb-ı kalb olur emr-i muhâl

Anın için sâlik-i râh-ı Hudâ
İhtimâm eyler helâle dâimâ

وانكه باشد در پی قوت حرام
درتن او دل همی میرد تمام

Dahi ol bir kimse kim rızk-ı harâm
Ola ardınca pey-â-pey subh u şâm

Ya‘ni ol kes kim eder ehl-i harâm
Meyyit olur tende anın kalbi tâm

Nûr-ı kalbi enfâsından hemân
Zulmet-i tab‘ eyler istîlâ-yı cân

Kaldığından rûhı zulmet içre tâm
Kalbi meyyit hükmi kesb eyler tamâm

‘Âlem-i lâhûti rü’yetden kalır
Belki sırr-ı ‘ilm ü hikmetden kalır

در بیان صلۀ رحم کوید
رو بپرسیدن برخویشان خویش
تا که کرد مدت عمر تو بیش

Akrabânın yanına var ey cüvân
Sormağa hâtırların gâhi ‘ıyân

Kâdir isen kıl ziyâret anları
Tâzelensin tâ ki cism ü cânları

Yâ ki mâlikle muvâsât eyle ya
Şukka irsâliyle tahsîl-i rızâ

263

Hâsılı eyle tefakkud dâimâ

Müddet-i ‘ömrin ziyâde ola tâ

Ya‘ni ‘ömrün eyleye yümn iktisâb
Kat‘-ı rahm etmekden eyle ictinâb

هر که کرداندز خویشا وندرو
مي کمان نقصان پذيرد عمر او

Akrabâdan kim ki yüzün dönderir
Ne selâmın ne peyâmın gönderir

Şübhesiz ‘ömri eder naksı kabûl
Dâimü’l-evkât olur mahzûn melûl

Her ne rütbe olsa da ‘ömr-i tavîl
‘Ömrine toymaz olur âhir sefil

Akrabâyâ lâzım ikbâl eylemek
Vech-i şer‘i üzre ef‘âl eylemek

Akrabâdan yüz çevirme yüri var
Kıl ziyâret kavmin ey ‘âlî-tebâr

هر که او ترکه اقارب ميکند
جسم خود قوت عقارب ميکند

Kim ki terk eyler ise akreblerin
Rızkı eyler cismini ‘akreblerin

Akrabâsın terk edip eden melûl
Eyledikde ol kişi kabre duhûl

Cismini ‘akreblere me’kil eder
Yirde ‘akrebler vücûdın ya‘ni yer

Kat‘-ı rahme bu olur âhir cezâ
Kim olur mûzîlere cism-i gıdâ

Ey oğul terk etme sokul akraba
Kendini rahm et sokulma ‘akrebe

کرچه خویشان تو باشد از بدان
بد تراز قطع رحم کاري مدان

Gerçi bedlerden olursa akrabâ
Bilme kat‘-ı rahm etmekden fenâ

Ya‘ni gerçek fâsık u fâcirse de
Nefsi üzre hâib hâsirse de

Böyle iken kat‘-ı rahm etme yine
Terk-i külli yolına gitme yine

Gâhice var hâtırın eyle suâl
Yeksere gösterme rûy-ı infî‘âl

Fâsıka dahi kifâyâtı kadar
Şer‘â eylerler i‘ânet ey püser

264

هرکه او از خویش خود پکانه شد
نامش از رویدی افسانه شد

Akrabâsından o kes kim oldu yâd
Bedligi yüzünden adı oldu yâd

Ya‘ni her kim âşinâlık eylemez
Akrabâyâ hoş-edâlık eylemez

Bedligi düşer lisâna bir zamân
‘Âlemin ağzında olur dâsitân

Çünkü her sınıf âdemin bâ-tâb u tîn
Meyli vardır cinsine ey ehl-i dîn

Akrabâyâ her kim olsa ecnebi
Nâsın olur akbehi vü müznibi

در بیان مردی و فتوت میکوید
چیست مردی ای پسر نیکو بدان
اولا ترسیدن از حق در نهان

Ey oğul âdemlik insânlık nedir
Hoşça fehm et ehl-i ‘irfânlık nedir

Hak Te‘âlâ hazretinden evvelâ
Gizlide havf eylemekdir dâimâ

Halk bilmezse nihânı Hak bilir
Gizliyi ol hâkim-i Mutlak bilir

‘Âlemü’l-gayb oldığın der-hâtır et
Mahfî yerde dahi toğrı yola git

Koyma elden gizlü insâniyeti
Mahfide terk etme ‘irfâniyeti

عذر خواهد مرد پیش از معصیت
باشدش طاعات پیش از معصیت

Ma‘siyetden onca merd-i ma‘nevi
Hak Te‘âlâdan diler ‘özü-i kavî

Ya‘ni bi’l-fi‘l eylemezden ma‘siyet
Bâtınında vardır anın ol sıfat

Dâimâ Hakla rücû‘ etmektedir
Havf u haşyet yolına gitmektedir

Mü’min-i sâdık eder Hakka rücû‘
Bulmadan evvel ma‘âsî vukû‘

Bir de insânın fütüvvet hasleti
Ola ‘isyândan ziyâde tâ‘ati

آنکه کار نیک مردان میکند
با ضعیفان لطف و احسان میکند

265

Kim iyi âdemlerin kârın eder
Ya‘ni ehlullâh yolın tutmuş gider

Nâtüvâna za‘îfâna müdâm
Lutf ile ihsân eder her subh u şâm

Şân-ı ehlullâh infâk etmedir
Lutf ile tezhîb-i ahlâk etmedir

Ehl-i Hakkın en birinci hasleti
Halka ihsân eylemekdir ‘âdeti

Anlara her kim ederse ittibâ‘
Âyesin ihsânla eyler ittisâ‘

هرکه او باشد ز مردان خدا
باشد اندر تنک دستي با سخا

Her kim ehlullâhdan olur ol kişi
Dik-i hâlinde sehâ olur işi

Hâl-i vüs‘atde fekeyf öyle ricâl
Edeler muhtâcdan imsâk-ı mâl

Merd-i meydân-ı hakîkî dâimâ
Teng-destîde bile eyler sehâ

Bir dem îsâr etmeden hâlî degil
Buhl ile imsâk anın hâlî degil

Var yok ‘indinde çün yeksân olur
‘Âleme dâim işi ihsân olur

اي پسر در صحبت مردان در آي
تا نظر يامي از فضل خدای

Ey oğul gel ehl-i Hakka vâsıl ol
Sohbet-i merdân-ı Hakka dâhil ol

Sa‘y et ehlullâha kurbet bulasın
Gice gündüz yümn-i sohbet bulasın

Fazl-ı Hakdan tâ nazarlar bulasın
Âhirü’l-emr evliyâdan olasın

Kîmyâdır ehl-i Hakkın sohbeti
Anlara vermiş Hudâ ol kudreti

Bir nazarla âdemi eyler velî
Cân u dilden lîk hıdmet etmeli

هر که از مردان حق دارد نشان
نکذر اند عیب دشمن بر زبان

Kim ki merdân-ı İlâhîden nişân
Tutar ehl-i Hakdan olur bî-gümân

266

Düşmenin ‘aybın geçirmez hiç dile
Ya‘ni ta‘yîb etmez a‘dâyı bile

Ağza almaz düşmenin kemliklerin

Belki ta‘dâd eyler âdemliklerin

Pes yaradılmış ne ise ehl-i Hak
Hiç birini ‘ayba görmez müstehak

İşte tevhîd-i hakîkî bu olur
Bu makâmın ehlin ammâ kim bulur

خودسخواهد مرد خصمانرا هلاک
وز غم مردم شود اندوهناک

İstemez tahkîki kâmil merd-i pâk
Düşmen ü a‘dâsı hakkında helâk

Ya‘ni a‘dâsı helâk olsun diyü
Eylemez merd-i hakîki ârzü

Merg-i a‘dâ ile olmaz şâdmân
Kâmil insân u hakîkat er olan

Her işin eyler ihâle hazrete
Her husûsı nisbet eyler hikmete

Nefsi hükminde tutar ol merd-i pâk
Gayrının olur gamından gussa-nâk

مي بحويد مرد انصاف از کسي
کرد سد جور و جفا بلوبس

İstemez bir kimseden insâf merd
Dâd-h âh olmaz hakîkat ehl-i derd

Erse de pek çok ana cevri ü cefâ
Eylemez hâlinden asla iştikâ

Görse de zulm u te‘addi subh u şâm
Halkdan kalkışmaz aslın intikâm

Bil eder ihsân isâet edene
‘Aşk ola bu hâlet üzre gidene

Gitgide tevhîd-i ef‘âli bulur
Bende-gân-ı hâsdan bir merd olur

هرکه پاندر ره مردان نهاد
کي رو دهر کزبد نبالمراد

Kim ki erler yolına kaydı kadem
Anların girdiği yola gitdi hem

Bulur encâmında ‘âli bir makâm
Kimseden ahz etmez artık intikâm

Zü’l-celâle emrini tefvîz eder
O kaçan gayrı murâdınca gider

267

Olmaz asla tâbi‘-i râh-ı râh-ı murâd
Bir işi kalmaz anın beynü’l-‘ibâd

Her umûrında Hudâvend-i Celîl
Dâimâ olur ana ni‘me’l-vekîl

اي پسر ترکه مراد خویش کير
وانکهي راه سلامت پيش کير

Terk tut kendi murâdın ey püser
Tutma kalbinde murâdından eser

Cân u dilden eyle ifnâ-yı murâd
Nâ-murâdî yolına ol pâ-nihâd

Ârzû hamlinden et tahfif-i ten
Tut selâmet yolın önde sonradan

Çün hakikat yolına koydun ayak
Hak ne eylerse arada ana bak

Her âdem başında vardır bir hatar
Sonra berzahda kalırsın kıl hazer

در بيان فقر ميکويد
فقرمي داقمي چه باشد اي پسر
باتو کويم کرنداري زان خبر

Tut kulağın ey oğul benden yana
İstimâ‘ et bir su’âlim var sana

İstılâh-ı sûfiye üzre ‘aceb
N’oldığın bildin mi fukrâ pür-edeb

Vâkîf oldun mı bu âna dek ana
Etdi mi ahbâr bir ‘ârif sana

Yok eger tutmaz isen andan haber
Söyleyem anı sana ben ser-be-ser

Eyleyem fakr-ı hakîkiyi beyân
N’idügin tâ kim bilesin ey cüvân

کرچه باشدمي نوادر زیر دلّق
خویش را منع نمایمه یش خلق

Gerçi eski hırka içinde fakîr
Bî-nasîb hatâ olur ol hoş-zamîr

Halk önünde lîk kendin dâimâ
Gösterir ni‘metli kılmaz iştikâ

Hâlini ketm eyler ol fâş eylemez
İhtiyâcından gözin yaş eylemez

Fakrdan ‘arz etmez asla ekşi yüz
Kâle almaz hiç ta‘rîzâne söz

268

İhtiyâcın halk tasrîh eylemez
Fakrı ber-vechile takbîh eylemez

کر سنه باشدم از سیري زند
دوستي با دشمنان خود کند

Aç olur toklukdan ammâ dem urur
Halka söyler güler şen oturur

Zan eder anı gören bî-ih̄tiyâc
O ise açlıktan olur lâ-‘ilâc

Mâsivâya etmez ‘arz-ı ihtiyâc
Her ne rütbe olsa dahi karnı aç

Hakka ‘arz-ı iftikâr eyler gider
Dâimâ a‘dâsına dostluk eder

Eylemez fakrın işâ‘at kimseye
Hem dahi sû u isâet kimseye

کرچه باشد لاغوزار و ضعیف
وقت طاعت کم نباشد از حریف

Gerçi zâhirde olur merd-i fakîr
Arık u nâ-hoş zebûn mânend-i pîr

Böyle iken vakt-i tâ'atde yine
Hak Te'âlâya 'ibâdetde yine

Eksik olmaz sâhibinden bir zamân
Her ne rütbe olsa dahi nâ-tüvân

Cümleden evvel segirdir tâ'ate
Kuvvet-i kalb ile başlar sür'ate

Gayrdan kalmaz 'ibâdetde geri
Magfiretten kendini kılmaz beri

چون دل پدار رو دست تهی
در تراز و می نماید فریبی

Çün eli boş gönlünü tutar tolu
Veznde ağır görünür ey ulu

Ya'ni zengin kimse pür-mâl olsa da
Sâhib-i iskâl u ahmâl olsa da

Kalbi boş olsa kanâ'atden eger
Kadr u kıymetde degildir mu'teber

Pes ginâ izhâr eden merd-i fakîr
Mazhar-ı kenz-i kanâ'at hoş-zamîr

Desti boş olsa da kalbi toludur
Kadri 'indullâh ganîden olur

ای پسر خودر ابدر و یشان سپار
تانکهدارت بود پرور دکار

269

Ey benim ibni sa'âdet-perverim
Meslek-i fakr u fenâda serverim

Mazhar-ı fakr-ı hakîki olana

Kendin ısmarla bu sırrı bulana

Ya'ni dervîşân-ı 'âli-şânların
Ehl-i 'irfân u mürüvvet kânların

Hidmet ü sohbetlerinde ol ki tâ
Hâfızın ola cenâb-ı Kibriyâ

Evliyâullâha kim olsa karîn
Hak eder dünyâ belâsından emîn

با فقيران هر که همدم ميشود
در سراي خلد محرم ميشود

Kim ki ehl-i fakr ile hemdem olur
Anlara cennetde de mahrem olur

Ehl-i Hakkın ya'ni dünyâda gibi
Cennet-i a'lâda olur sâhibi

Dergeh-i Rahmân olan cennetde hem
Hemdem olur anlara ol zû-himem

Ehl-i fakrın ol cihânda hemdemi
Olasın tâ kim cinânda mahremi

Ma'nevi var çünki nisbet ey fakîh
Cins-i cinsi celb eder لاریب فيه

در بیان انتباه از غفلت کوید
از خدای خویشتن غافل مباش
غافلانه در ره باطل مباش

Gâfil olma hâb-ı gafletden uyan
Hâlık-ı bî-çün Rabbinden utan

Hakk seni er etdi yokdan verdi cân
Hem hidâyet yolını kıldı beyân

Kendi bâkî gayrı fâni oldığın
Çün bilirsin hem cihânı n'oldığın

Gayre meşgûl olma câhiller gibi
Olma bâtıl yolda gâfiller gibi

Külli şey Hâlikdir illâ zât-ı Hakk

Hükm anındır tapmağa olur ehakk

جاي كويه ست اين جهان دروي مختد
چشم عبرت بر كشا و لب به بند

270

Ağlayacak yerdir ancak bu cihân
Gülme andan kahkahayla bir zamân

Dâr-ı dünyâ oldu dâru'l-ımtihân
Eksik olmaz nâle vü zâr u fîgân

Gülmez anda 'âkıl u dâna olan
Güler ancak gâfil ü şeydâ olan

Aç gözün kıl halka 'ibretle nazar
Tudağın bağla sükût et ey püser

Ehl-i dillerden demâdem al ögüt
İltizâm ile büyûti kıl sükût

همچو موراز حرص هر سويي مرو
پند ناصح را بكوش جان شنو

كما قيل

هذاز من السكوت والتزام البيوت²⁷⁸

Gitme hırsından karınca gibi hem
Her yana dünyâlık için dem-be-dem

Haslet-i mezmûmadır hırs u tama'
Hırs eder insânı mahrûm-ı vera'

Hırsla olsan cihâna pâ-nihâd
Destine girmez mukadderden ziyâd

Her husûsda cân kulağıyla işit
Nâsıhın nushıyla 'âmil ol iş et

Etmez ancak sem'-i zâhir iktifâ
Gûş-ı cânla dinle pendî dâimâ

²⁷⁸ Denildiği gibi: Bu (zaman) susma ve eve yapışma (evde kalma, oturma) zamanıdır.

اي پسر كودك نه بازي مكن
كارباشيطان بانبازي مكن

Ey oğul çocuk degilsen ey ‘aceb
Lehv ü lu‘ba olma mâil rûz u şeb

Lehv ü lu‘b oğlan uşak ef‘âlidir
Belki şeytân-ı la‘înin hâlidir

Eyleme ortaklığa şeytânla kâr
Şeytanet-kârâne bir dem olma yâr

Hakdan işgâl edecek tutma bir iş
Kalb ü rûhun olmaya tâ rîş rîş

Besmeleyle ol mübâşir her işe
Sunma ammâ ey oğul el şer işe

نفس بدرادر كته ياري مده
عمر برباد از تبه كاري مده

Kötü nefse verme yardım zinhâr
Ma‘siyetde olma nefse destyâr

Rûzigâr olsa müsâ‘id olma sen
Yok yere koyma hevâya cân u ten

271

Rûzigâra verme ‘ömr etme telef
Ol telefkârîden eylersen esef

‘Ömrüni ifnâ vü isrâf eyleme
Vaktini beyhûde itlâf eyleme

Nefsle şeytâna uyma hâsılı
Olma erbâb-ı hevânın vâsılı

هر كجا تهمت بود آسجا مرد
راه حق را همچو نا پنا مرد

Ey oğul her kande kim töhmet ola
Sû-i zanna bâdî bir ‘illet ola

Ol mahalle gitme olma kârsâz
Mevzi‘-i töhmetden eyle ihtirâz

Lâzım âdem olana hıfz eylemek
‘Arz-ı dîn u ‘arz-ı dünyâdır gerek

Râh-ı Hakka gitme hem a‘mâ gibi
Aç gözünü ol basîret sâhibi

Her kadem vaz‘ında ‘ilm ü rüşd ile
Nusreti Hâdi-i Mutlakdan dile

دشمني داري از و اين مياش
زير سقف مي ستون ساکن مياش

Sen eger düşmen tutarsan kıl hazer
Lâübâli olma andan ey püser

Kaç derinsiz sakf altından sakın
Sâkin olma tehlike yerden kaçın

Tehlike yerden kaçınmak her nasıl
Lâzım ise ‘âkılâna muttasıl

Düşmen-i bed-hâhdan öyle hemân
İhtirâz etmek gerekdir her zamân

Eymen ü bî-kayd olma bir zamân
Dîn ü dünyâ düşmeninden el-amân

در ره فسق و هوي مرکب متاز
خويشتن را ستحره شيطان مساز

Atını fisk u hevânın yolına
Çapdırıp koşdurma sağ u solına

Esb-i nefsin ber-hevâ edip hemân
Eyleme her cânibe ‘atf-ı ‘inân

Dizgini çek râh-ı fıska sürme at
Atmasın çâh-ı helâke seyyiât

Kendüne bak bakma şahs-ı âhire
Kendüni şeytâna etme mashara

Sahra-i şeytân olacak tutma kâr
Olma ‘âlemde sakın bed-rûzigâr

272

چون سفر در پیش داری زاد کبر
عمر خود را اهل سراسر باد کبر

Çünkü önünde tutarsan sen sefer
Ol böyle etmek gerek lâ-büd güzer

Kıl tedârik azık ile cem‘-i zâd
Olmak istersen eger hayru’l-‘ibâd

Her yolun hâline enseb zâdı var
Âhîretçün zühd ü takvâ hayrkâr

Hayr işi tut müddet-i ‘ömründe var
‘Ömri hem başdan başa tut rûzigâr

Ya uçar kuş sâyesi yâ rûzigâr
Ya akarsu ‘ömri bil ey hûşyâr

ای پسر اندیشه را غلال کن
نفس بد را با لکد پامال کن

Kıl tefekkür ey oğul aglâlden
Âteşîn tavk ile bed-ahvâlden

Nefsdir ol hâle dûçâr etdiren
Tavk-ı zincire giriftâr etdiren

Ayak altından süründür nefsin
Toz u toprağa büründür nefsin

Başın ez tepmeyle eyle pâymâl
Kötü nefsin ol tâ kim hoş-hısâl

Sen eger etmez isen anı zelfîl
Ol seni eyler ‘ukûbetle rezîl

از عذاب حق یکی اندیشه کن
تا نوزی ساز کاری پیشه کن

Hak ‘azâbından efendi bir düşün
Elverirse hâline düzen kuşun

Kıl müheyyâ dâr-ı ‘ukbâ zâdını
Anma dünyâ-yı denînin adını

İntizâm-ı hâl-i ‘ukbâya çalış
San‘at eyle hayrı ihsâna alış

Yanmayasın tâ ki nâra der-‘akab
İ‘tiyâd et hayr kârı rûz u şeb

‘Âdet eyle hayr u ihsân etmegi
Râh-ı Hakka toğru toğru gitmegi

جمله ر چون هست بردوزخ كذر
جاي شادي نيست با چندين خطر

273

قال الله تعالى
وان منكم الاوار دهاكان علي ربك حتما مقضيا²⁷⁹

Dûzah üzre cümleye var çün geçit
Var sırât-ı müstakîme toğru git

Bunca berzahlar hatarlar var iken
Uğranacak yer mahal-i nâr iken

Şâd olacak yer degildir bu cihân
Belki efkâr edecek yerdir hemân

‘Âlem-i fâni degil cây-ı sürûr
Çün cehennemden mukarrerdir ‘ubûr

Geçmek istersen sırâtı yel gibi
Geç hevâdan ey fütüvvet sâhibi

آتشي در پيش داري اي فقير
هچ خوفت نيست از نار سعير

Eftah ‘aynın ey fakîr-i nâtüvân
Olmadan evvel daha gözden nihân

Bir ‘azîm âteş tutarsın önde sen
Kim sana ta‘rîf edemem anı ben

²⁷⁹ Yüce Allah buyurdu: (hem) İçinizden hiçbiri yoktur ki, mutlaka O’na varacak olmasın. Ve bu Rabbinin kendisine vacip kıldığı kesin bir hüküm olmuştur.

Hatm olundı uğramak ol âteşe
Cümle insâna mutî' ü sergeşte

Yok mıdır ol nârdan havfin senin
Olmaya vâdisi âhir meskenin

Muttaki mü'min geçerler ser-be-ser
Terk olunur anda zâlim kimseler

عقبه در را هست وبارت بس کران
نکذرت بارت بسعی دیگران

قال الله تعالی
ولا تزرر و زراخري²⁸⁰

Bir yokuş var yolda kim gâyet yüce
Hem yükünde çok ağırdır ey hoca

Gayrılar sa'yı ile geçmez o yük
Uğraşır nefsi ile küçük büyük

Yükünü tahfif edegör ey püser
Tâ ki âsân edesin andan güzer

Gayrı nefis olmaz o hamle kâdire
Vizr-i uhrâyı geçirmez vâzire

Her kimin olur ise hamlı sakîl
Gözlerinden kanlı yaş olur sebîl

داري اندر پیش روز رستخیز
وز خدایت نیست امکان کریز

Önde tutarsın kıyâmet günü kim
Ber-hayât oldukda tekrâr ey hakîm

Nâs kabrinden eder ol gün kıyâm
Haşr eyler cümlesin Rabbü'l-enâm

274

Halk o gün mahsûr olalar ser-be-ser
Diyeler واو یلتا این المفسر

²⁸⁰ Yüce Allah buyurdu: Hiç kimse başkasının yükünü taşımaz.

Hevl-i cân ile segirtsen her yana
Kaçmaya imkân yok Hakdan sana

Şimdiden ikbâl ile Hakka tâ
Olasın âsûde-dil rûz-ı cezâ

اي پسر راه شريعت پيش كير
ردروي ترك هواي خویش كير

Tut şerî‘at yolın önde ey püser
Yolcısın terk et hevânı ser-te-ser

Şer‘a ile iktidâ var toğru git
Arkaya tarh etme şer‘i zâlim et

Sen tarîk-i Hakka sâliksen eger
Terk tut kendi hevânı ser-te-ser

İki Tanrılı olan âşüfte-cân
Ola mı menzil-res-i vahdet nişân

Hem hevâ-yı nefis hem râh-ı Hudâ
Mâverâü’n-nehrden bir iddi‘â

اي برادر باش بافرمان حق
تابيامي جنت ورضوان حق

Emr-i Hakka ol mukârin ey ahi
Bulasın tâ cennet-i ‘adni dahi

Hak Te‘âlânın rızâsın bulasın
İmtisâlin muktezâsın bulasın

Sâliki zâhir şerî‘at cennete
Bâtını îsâl eyler hazrete

Herkes isti‘dâdı mikdârı gider
Kendi me’vâsında istikrâr eder

Hâric-i râh-ı şerî‘at olma tâ
Olmayasın dâhil-i ehl-i hevâ

کردن از حکم خدای خود متاب
تا نمافی روز محشر در عذاب

Hükm-i Hakdan ey oğul bükme boyun
Şer‘i zan etme kurulmuş bir oyun

Hükm-i Hakdan ya‘ni i‘râz eyleme
Râh-ı erbâb-ı hevâyı peyleme

Başını döndürme başka cânibe
Hükm-i Hakdan dönme hükm-i râhibe

Rûz-ı mahşerde ‘azâb içre senin
Kalmaya tâ kim ayağın gerdenin

Hükm-i bend-i şer‘ ol âdem isen
Sırr-ı Hakka vâkîf u mahrem isen

275

تا بیامی در بهشت عدن جای
شفقتی بنمای با خلق خدای

Tâ bulasın cennet-i ‘adn içre yer
Merhamet göster cihâna ser-be-ser

Ya‘ni Hakkın cümle mahlûkâtına
‘Âlemin menfûr u ma‘şûkâtına

Dâimî sûretde rûy-ı merhamet
‘Arz edip kıl haklarında mekremet

Küçüğe şefkat büyüğe hürmet et
Kâdir oldukça za‘îfe nusret et

Bu cihetle bulasın ‘izz ü cilâ
Câygâhın cennet-i ‘adn ola tâ

تا دهندت جای در وارا سلام
با فقیران روز و شب میده طعام

Tâ sana ey gevheri ‘âlî-püser
Vereler dârü’s-selâm içinde yer

Meskenin olmak için dârü’s-selâm
Gice gündüz ver fakîrâne ta‘âm

Olma hâlî bezl ü in‘âm etmeden
Ya‘ni miskînâna it‘âm etmeden

Her ne olur ise olsun ver hemân
Ratb u yâbis deme kıl ihsân-ı nân

Ger ta‘âm etsen fakîrâne ‘atâ
Hep firişteler eder gıpta sana

شاداكرداري درون خسته را
باز يني جنت در بته را

Hastenin gönlin tutarsan şâd eger
Hâtırın tatyîb edersen ey püser

Bâbı muğlak cennet-i a‘lâya sen
Oldığın günde revân ey pâk-ten

Nâgehân açık bulursun bâbını
Çün tedârik eyledin esbâbını

Ya‘ni tefrîh-i dil-i nâ-şâd eden
Hâtırı mecrûh olanı şâd eden

Feth-i bâb-ı cenneti eyler şikâr
Mûcibât-ı fethdendir işbu kâr

هر که آرداين نصيحتها بجاي
دردو عالم رحمتش بخشد خدای

276

Kim yerine iledip eyler ‘amel
Bu nasîhatlerle Hak ‘azze ve cel

İki ‘âlemde ana rahmet eder
Râhat u ‘izzet verir hürmet eder

Ya‘ni dünyâda dahi ‘ukbâda hem
Hak Te‘âlâ ol kula eyler kerem

Her murâd u maksadı hâsıl olur
İstedigi nesneye vâsıl olur

Dinle ey pâkîze-dil mü’min-likâ
Bu nasîhatlerle kıl kesb-i safâ

ورنيارداين و صيت را بجاي

دور ماندمي شكّي اواز خدای

Ger getirmezse yerine mâ-hasal
Bu vasiyetlerle etmezse ‘amel

Şübhesiz Hakdan kalır ol kul ba‘îd
Eremez kurb-ı İlâha ey velîd

Ya‘ni ba‘d-ı maneviyle dûr olur
Bin hicâb altında ol mestûr olur

Bu vasiyetler olup esbâb-ı kurb
Feth olur anlar ile ebvâb-ı kurb

Bu vesâyâyı dile kıl râbıta
Kurb-ı Rahmâniye ola vâsıta

يا الهي رحم كن برما همه
عقو كن جمله كناه ما همه

Yâ İlâhî ya İlâhe'l-mü'minîn
Rahmeti bî-gâye Rabbü'l-‘âlemîn

Râhimînin erhamısın yâ İlâh
Ekremînin ekremisin yâ İlâh

Cümlemiz üzre kerem kıl rahmet et
Ümmet-i merhûmeye hep hürmet et

‘Afv u setr et cümle-i ‘isyânımız
Tağlarca hamle-i ‘isyânımız

Defter-i a‘mâlimizden ser-be-ser
Cürmümüz mahv eyle koyma bir eser

عاجزيم وجر مهاكرده ايسي
نيست مارا غير تو ديكر كسي

‘Âciziz hem çok günehler etmişiz
Dâimâ ‘isyân yolına gitmişiz

Cürmümüz ‘isyânımız çokdur bizim
Senden artık kimsemiz yokdur bizim

Zâtını ma‘bûd-ı bi’l-hak ittihâz
Eyledin hem hazretin etdin melâz

‘Afvına magrûr olarak yâ İlâh
Eyledikçe eyledik cürm ü günâh

Cürmi çok dîger şeyi yok bendeyiz
İşte bâb-ı lutfuna efgendeyiz

ڪر بخوافي ور برافي بنده ايم
هر چه حکم تست ازان خرسنده ايم

Da‘vet eylersen içerü vuslata
Ger sürersende tışaru firkate

Emrine münkâd u râzı bendeyiz
Hükmüne fermânına hursendeyiz

Hem ne kim hükmündür ana kâni‘iz
Evvel âhir biz sana hem râci‘iz

‘Abd-i hâs u hâlis oldur kim müdâm
‘Urvetu’l-vuskâya eyler i‘tisâm

Her ne hükm eylerse Mevlâsı hemân
Rûy-ı ikbâl ‘arz eder bâ-şevk-i cân

رحمت حق باد بر روح کسي
کين نصايح رابخواندا و بسي

Hak Te‘âlânın husûsi rahmeti
‘Ayn-ı rahmetle nigâh-ı hürmeti

Rûhına ol zâtın olsan kim hemân
Bu vesâyâyı okur ol an-be-an

Kim okursa çok ederse hem ‘amel
Rahmet etsin ana Hak ‘azze ve cel

Dîn ile dünyâsını ma‘mûr ede
İki ‘âlemde anı mesrûr ede

Her ne emrin olur ise mâili
Eylesin Mevlâ hemân dem nâili

تاریخ تمام شدن این منظومه

Bin iki yüz toksan sâlinin
Şehr-i gufrânı olan mâh-ı siyâm

Meymenet-bahş oldu bu manzûmeye
Oldı anda ‘avn-i Bârîyle tamâm

278

Şeyh-i ‘Attâr-ı Ferîdü’ d-dînden
Etdim istimdâd bir vefk-i merâm

Pendinin her beytini beş beytle
Eyledim Türkîce şerha ihtimâm

Hazret-i Mevlâ ‘inâyet eyledi
Oldı beş ayda pezîrây-hitâm

Gerçi üç beş şerhi vardır bâ-husûs
Şerh-i İsmâ‘il Hakkı-yı benâm

Her birinde başka başka hâl var
Tab‘a ufaktır veli mevzûn kelâm

Anlar olmuşdur nisâr-ı ma‘rifet
‘Âcizâne bende verdim hoş-nizâm

Maksdım ‘arz-ı hüner etmek degil
Bir eserle etmedir ibkâ-yı nâm

Hak Te‘âlâdan niyâzım Nâilî
Feyz-i rahmetdir ilâ yevmü’l-kıyâm

Hakka şükr etdi dedim târîhini
Şerh-i nev-kenz-i nesâyih oldu tâm

1292

Matba‘a-i Türkî musahhihi Mehmed Necîb Efendi’nin işbu şerhin te’lîfine
söyledikleri târîh

Gördükde bu nazm-ı hoş-edâyı
Târîhini söyledim Necîbâ

Bu şerh ile Nâilî cihâna
Bir kenz-i nesâyih açdı hakkâ

1292

‘Ulemâ-yı fazîlet-ittisâm ve şu‘ârâ-yı benâmdan Sâlih Nâilî Efendi’nin âsâr-ı bergüzîdelerinden olan işbu Kenz-i Nesâyih nâm şerhleri Damad Hidiv Ekremi devletlü Mansur Paşa Hazretlerinin manzûr-ı ma‘ârif-pesendleri olup husûsan şârih-i merhûmun dâire-i mekârim-fâhirelerine tereddüd ve intisâbları olduğu cihete sahîfe-i ‘âlemde bir bergüzâr kalmak niyyet-i hayriyesiyle tab‘ u neşrine hüsn ü ragbet buyurmalarıyla fermân-fermâ-yı hıttâ-yı kâhire hidiv-i ma‘ârif-‘unvân veliyü’n-ni‘am-ı bî-imtinân İsmâ‘îl Paşa يسره الله مايشا Efendimiz hazretlerinin eyyâm-ı hüner-bâhirelerinde meşhûr-ı âfâk olan Bulak Matba‘asında ‘izzetlü Hüseyin Hüsni Bey Efendi’nin nezâret-i mahâret-gâyet ü rif‘atlü Mehmed Hüsni Efendi’nin vekâlet-i hüsn-i dikkatleri ve ebu’l-yetîmîn Ahmed Efendi’nin mülâhaza-i müdekkikâne (279) ve Antakyalı Müfti-zâde Mehmed Necîb kem-bidâ’anın tashîh-i ‘âcizânesiyle bin iki yüz toksan dört senesi sene-i hicriyesi Muharremü’l-harâmın evâsıtında tab‘ u temsîl olunmuştur.

Nükte-perdâzân-ı ‘asriyye ve Sühan-sâzân-ı Mısriyyenin şâ‘ir-i hüner-mendi Mustafâ Mesti Efendi’nin işbu manzûmenin tab‘ u temsîline dâir inşâd buyurdıkları târîh-i vâlâlarıdır.

Ehl-i ‘irfân-ı hünerden Nâilî bir yâdigâr
Kıldı bu âsâr-ı gülgün sa‘y edip leyl ü nehâr

Sâlih olduğın eder isbât anın bu himmeti
Oldı zîrâ nazm-ı şerh-i pend ile gevheri nisâr

Başka bir te’sîr ü lezzet buldı bu şerh ile pend
Şeyh-i ‘Attâr eylesin cennetde şimdi iftihâr

Eyledi ol şeyh-i kâmil nush u pendi bî-riyâ
Rûhına her gâh eder rahmet cenâb-ı Kirdgâr

Dü-cihânda dâimâ ârâm u râhat-yâb olur
Böyle zâtın gevher-i pendin edenler gûşvâr

H‘âb-ı gafletden seni îkâz eyler bu kitâb
Kıl tilâvet rûz u şeb zihninde pend etsin karâr

Mu‘teberdir nezd-i Mevlâda gürûh-ı evliyâ

Anların güftârına vâcibdir etmek i'tibâr

Cümle ma'âniyi sana bu şerh-i nev kıldı beyân
Anlayıp bu gün güzelce olma yarın şermsâr

Hazret-i Mansûr Paşa-yı şeref-pîrâ her an
Sağ olup âsâr-ı hayrın göre 'âlem sad-hezâr

280

Himmetiyle tab' olundu işte bu şerh-i neffis
'Ömr ü iclâlin füzûn etsin anın perverdigâr

Geldi bir mısra'la Mestî tab'ına târîh-i tâm
Basılıp Kenz-i Nesâyih oldu her nush âşikâr
1294

'Abdülkerîm Fâik Efendi'nin Târîhleri

Bârekallâh Nâilî Sâlih Efendi nazm ile
Şerh edip pendî bıraktı dehrde bir hoş eser

Dilerim bu cevher ü der-ma'rif kenzine
İ'tibâr vere hemân lutfıyla nukâd-ı kadr

Müjdeler âfâka Fâik şimdi bu târîhde
Kıldı bu Kenz-i Nesâyih basılıp neşr-i güher
1294

Musahhih-i Mûmâ-ileyhin Târîhleri

Nâilî Sâlih Efendi salâh-endîş kim
Pendi nazmen şerh ü îzâh etdi mânend-i güher

Dest-gâh-ı tab'a kondukda bu manzûme hemân
Kendi kıldı kârgâh-ı dehrden hayfâ güzer

Şerhi gezsın dehrde gayb bulup elden ele
Rûhıda dâru'l-karâr cenneti etsin makarr

Söyledim târîh temsîlin Necîbâ ben dahi
Tab' ile Kenz-i Nesâyih kevnde kaldı eser
1294

SONUÇ

İnsanoğlu, yaşam boyu edindiği tecrübeleri gelecek nesillere aktarma adına nasihatlere başvurmuştur. Nasihatler kimi zaman bir atasözünün içinde kimi zaman bir siyasetnamenin içinde kendini göstermiştir. Ahlaki eserler pek çok nasihatle dolup taşmıştır. Nasihatnameler; insanları doğruya yöneltip kötülükten uzaklaştırmayı hedeflemiştir. Her iki dünyada da mutlu olmanın şifreleri ve model insan anlatılmıştır. Bu tip eserler İslamiyet sonrası ortaya çıkmış, Feridüddin Attar'ın Pendnamesi'nden sonra ise yoğun bir ilgiyle bu tip eserler çoğalmıştır.

Klasik Türk Edebiyatımızda bir tür olarak yerini alan pendnamelerin (nasihatnameler) kökeni ve ilk şekilleri İslam öncesi çağlarda yaşamış İran toplumlarına dayanır. Bu da nasihatnamelerin içeriklerinin çok eski çağlarda ortaya çıktığını gösteriyor. İslamiyetin kabulüyle, pendname türü eserlerde İslami kaideler ön plana çıkmıştır.

Bu tip eserler bizde Feridüddin Attar'ın Pendnamesi'yle çoğalmaya başlamıştır. Feridüddin Attâr'ın Pendnâmesi asırlarca doğu kültürlerinde geniş ve derin bir ilgi ile okunmuş, tasavvufî görüş ile İslâm ahlâkını geniş kitlelere ulaştırıp yayma konusunda büyük rol oynamıştır. Feridüddin Attar'ın Pendname'sine yapılan tercüme ve şerhlerin sayısı bu eserin ne denli beğenildiğini göstermektedir. Bu tercüme ve şerhler Klasik Türk Edebiyatımızda Feridüddin Attar etkisini apaçık şekilde ortaya koymuştur. Telif nasihatname yazmış şairler dahi eserini Attar'ın eserine benzetmeye çalışmıştır.

Tezimizde; asırlar boyu tüm İslam toplumlarını derinden etkileyen pendname türünün gelişimi ve Feridüddin Attar'ın Pendname'si ile gelmiş olduğu noktayı, Salih Nâilî'nin Şerh-i Kenz-i Nesayih adlı eseri ışığında inceledik. Salih Nâilî, Attar gibi olumlu ve olumsuz insan modellerini en iyi şekilde çizmiştir. Bu eser Attar'ın Pendnamesi'nin daha iyi anlaşılması ve bu tip eserlerin daha çok okunması ve anlaşılması açısından önemli olduğunu düşünerek çalışmamızın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

AKSOY, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991.

ARSLAN, Mehmed, Divan Edebiyatında Nasihatnameler ve Vakanüvis Esad Efendi'nin Pendnamesi, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, S.4, s. 5-80, 2004

ARPAGUŞ, Sâfi, Mevlevilikte Manevi Eğitim, Vefa Yay., İstanbul 2000.

BANARLI, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 2 Cilt, MEB Yay., Ankara 1971.

Bedr-i Dilşad'ın Muradnamesi, Haz. Adem Ceyhan, MEB Yay., Ankara 1997.

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.I, Bizim Büro, Ankara 2000.

CANIM, Rıdvan, Pendnameler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları, On Dokuz Mayıs Üniv., Eğitim Fakültesi Dergisi, Ayrı Basım, Samsun 1988, s. 155-156

ÇAĞRICI, Mustafa, İslam Düşüncesinde Ahlak, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000.

ÇAMLICA, Orhan, Ahmed Câhidî'nin Nasihatname ve Tevhid-i Zât Adlı Risalelerinin Tahlili,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.

ÇELEBİOĞLU, Amil, Türk Mesnevi Tarihi, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

Deh Murg Kuşların Münazarası, Haz. Hasan Aksoy, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı, İstanbul 1998.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi yay. Ankara 2003.

Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi

DÜNDAR, İbrahim Halil, İslam'da Edeb Geleneği ve Feridüddin Attar'ın Pendname'si, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van 2008.

Emre, Terceme-i Pendname-i Attar, Haz. Azmi Bilgin, İstanbul 1998.

Fatin Efendi, Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar, 1283/1867.

GENÇOSMAN, M. Nuri, Pendname, MEB Yay., İstanbul 1985.

GÜVEN, Ahmet Zeki, Edirneli Nazmi'nin Pend-namesinde Ahlak ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2006.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları, Plato Basımevi, İstanbul 2006.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, nşr. Hidayet Özcan, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, Son Hattatlar, MEB. Yay., Ankara 1970

KAPLAN, Mahmut, Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri, Yüzüncü Yıl Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi, c.3 S.3, Van 1992.

KAPLAN, Mahmut, Hayriye-i Nabi, inceleme-metin AKM. Yay., Ankara 1995.

KLAUS, Röhrborn, Mustafa Ali und die Osmanische Promemorich-Literature bis zur Mitte des 17. Jahr hundersts, ZDMG, XIII/I 1987

KOCATÜRK, V. Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970.

KONAR, Aişe Handan, Hasan Şu'ûrî Efendi'nin Pend-name-i Attar Tercümesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2010.

KÖPRÜLÜ, Fuat, Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV Yay. Ankara 2003.

LEVEND, Agah Sırrı, Siyasetnameler, TDAY Belleten 1962, s. 167-194, Ank. 1963

LEVEND, Agah Sırrı, Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız, TDAY Belleten 1964, Ayrı Basım

MENGİ, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 1999.

Mütercim Âsım Efendi, Burhan-ı Katı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.

Muhyiddin-i Nebevî, Riyazü's- Salihin, DİB yay., Ankara 1976, C.I, s.224.

MUTÇALI, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul 1995.

Nabi, Hayriye, Haz.İskender Pala, Kapı Yay., İstanbul 2005.

OĞUZ, M.Öcal, Yozgatlı Hüzni: Hayatı ve Eserleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

ORKUN, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, TDK Yay., Ankara 1994.

ÖZ, Mehmet, Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcular, Dergah Yay., 1997.

ÖZGÜL, M. Kayahan, Osmanlı'nın Son Encümen-i Şuara'sı Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., c.3, İstanbul 2007.

PALA, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, LM Yay., İstanbul 2003.

REDHOUSE Sözlüğü (Osmanlıca-İngilizce), Sev Yay. İstanbul 1999.

Sünbülzade Vehbi, Lutfiyye, Haz. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Şule Yay., İstanbul 2000.

SÜREYYA, Mehmed, Sicil-i Osmani, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.

Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Kapı Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK, A. Atillâ - KARTAL, Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003.

Tezkiretü'l Evliyâ, Ferideddin Attar, Haz. Süleyman Uludağ, Erdem Yay., İstanbul 1991.

TOPAL, Yakup, Pendnameler ve Ahmed Zarifi Baba'nın Pendnamesi, EKEV Akademi Dergisi, c.2, s.3, Kasım 2000

TUMAN, M. Nailî, Tuhfe-i Nailî, Haz. Cemal Kurnaz, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.

TURAN, Lokman, Yenişehirli Avni Divanı'nın Tahlili(Tenkitli Metin) Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1998.

Türk Dili ve Edebiyatı Ans., Dergah yay. c. 7, s. 241 İst.1990.

UÇMAN, Abdullah, Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler, 3F Yay., İstanbul 2007.

UĞUR, Ahmet, Osmanlı Siyasetnameleri, Kültür ve Sanat Yay., Kayseri 1992.

YILDIRIM, Nimet, Fars Öğüt Edebiyatı, Nüsha, S.16, 2005.

YILDIZ, Alim, İbrahim Gülşenî'nin Pendnamesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. XVI, İzmir 2002, s.57-58